Maria Kuncewiczowa

Străina

roman

Editura Eminescu

MARIA KUNCEWICZOWA

Străina

Traducere de Olga Zaicik

EDITURA EMINESCU
1974

Cuprins

I 4
II 21
III 30
IV 41
V 50
VI 61
VII 77
VIII 90
IX 101
X 118
XI 131
XII 144
XIII 158
XIV 167
XV 178
XVI 184
XVII 202
XVIII 211
XIX 218
XX 233
XXI 239

I

Motto:

„...ich sah dich ja im Traum
Und sah die Nacht în deines Herzens Raum,
Und sah die Schlang', die dir am Herzen frisst,
Ich sah, mein Lieb, wie sehr du elend bist.

HEINE

RÓŻA APASĂ PE SONERIE CATEgoric şi totuşi cu înfrigurare: să facă bine şi să-i deschidă numaidecât, ar trebui să ştie că stă la uşă având a le spune lucruri deosebit de importante. De astă dată Sabina îşi purtă iute trupul mare şi gras din bucătărie spre vestibul.

— Bună ziua, coană mare, spuse servil.

Îi ajută Rózei să-şi scoată blana, îi luă manşonul, pălăria, îi aşteptă poruncile mormăind şi înălţind când dintr-un umăr, când din celălalt – era limpede că respectul şi un soi de spaimă nervoasă nu-i puteau domoli vechile ranchiune şi nici nevoia cronică de a protesta împotriva caracterului aceleia care tocmai venise.

Róża se dezbrăcă agale, trâtind-o pe Sabina ca pe un cuier sau ca pe un scaun. În sfârşit, îşi potrivi părul, îşi privi iute chipul răsfrânt în oglindă şi se îndreptă în direcţia camerei. Ajungând aproape în prag, întrebă de fiică-sa:

— Unde-i doamna? În baie?

Sabina răspunse:

— Coniţa se vede că a uitat că vii dumneata, coană

mare. A plecat şi n-a lăsat vorbă.

Primind lovitura, Róża nici măcar nu tresări, ci făcu în aşa fel încât obrajii şi ochii să-i devină dintr-o dată mai limpezi, mai senini – părea voioasă. Fredona un crâmpei de melodie şi începu să înşire pachetele pe toaleta fiicei. Sabina se aţinea tot acolo, lângă cuierele din vestiar.

— Vremea e frumoasă, aşa că doamna noastră a pornit-o de dimineaţă cu doamna Mira, s-or fi dus şi dânsele la Alei sau la cafeneaua „Europa”, ori în altă parte. Cum fac cucoanele tinere.

Róża nu catadicsi să se arate în câmpul vizual al Sabinei; în schimb, din odaia galbenă răzbătu acelaşi glas de mai înainte, limpede şi răspicat:

— Te poţi duce îndărăt la bucătărie, Sabino. Când te sun, mi-aduci ceaiul. Am eu grijă de telefon, doamna are să-mi telefoneze, am uitat că astăzi se duce la şcoală, la Zbyszek, să stea de vorbă cu dirigintele.

Podeaua din sufragerie dudui, uşa spre coridor se închise trântită, un vuiet străbătu toată, casa, şi undeva, între baie şi cămară, din tumultul furiei se iscă un cântec ţipător, ascuţit, subţirel: *„Aliluia, o ducea cu muia...”* în spatele uşii care da spre bucătărie cântecul pieri.

Acum Róża se aşează şi îngădui chipului să se posomorască. Gura triumfătoare i se înfundă, suptă de obraji, rămînând abia cât o dungă, o cicatrice la suprafaţa pielii, ochii mari i se îngustară ca la un câine bătut, nasul îi deveni ascuţit, iar fruntea veştedă, boţită. Înghiţi anevoie saliva – pasămite amară – pentru că îi tremurau colţurile buzelor. Întinse braţele pe marginea fotoliului şi încremeni în această atitudine.

Dar nemişcarea nu ţinu mult. Brusc, în fiinţa Rózei se trezi ca o nerăbdare, un freamăt dureros, viu, agresiv, ceva care nu te lasă să rămâi liniştită. Cu obrazul întunecat, se sculă şi se înapoie la uşa de la intrare. Acum – când n-o mai vedea nimeni – intră, pentru a doua oară, în apartamentul fiicei sale. Nu cu pasul elastic, sfidător de

adineaori, nu cu înfăţişarea nepăsătoare pe care o avusese în faţa servitoarei. Acum intra greoi, aspru, în suferinţă, ca o mamă jignită, ca o femeie bătrână şi netrebuincioasă. Lovi cu degetul îndoit în tăblia mesei de mahon:

— Uite unde şi-a găsit Marta să azvârle masa străbunicului! Leapădă în vestiar o mobilă pe care am păstrat-o cu grijă, ani şi ani, pe care am cărat-o după mine prin toată Rusia.

Se aplecă şi pipăi cu băgare de seamă picioruşul rotund, *empire.* O vreme măsuţa stătuse în camera copilului, nepoţelul ei, Zbigniew, şi-a tot legat de piciorul mesei calul de lemn cu balansoar până l-a rupt. Fiică-sa, Marta, râdea spunând: „Pentru el e o trăsură. Ce vrei, e copil, trebuie să se joace”.

Róża, întunecată, înainta în apartament. Se opri în dreptul mobilelor moderne – cumpărate de curând – bombăni cu sarcasm lângă bufetul scund şi lângă tapiseriile din Vilno. În sufragerie, între oglindă şi ceasul de perete, era atârnat un portret al tatălui ei – un dagherotip nu prea mare, înrămat ca un medalion de epocă. Smulse repede portretul din cui, îl duse acolo unde-şi pusese lucrurile: manşonul, gulerul de blană... şi-l ascunse sub ele.

Telefonul nu suna, în casă era linişte, doar din stradă urca zgomotul şi de la etajul cinci răzbătea o melodie cântată la radio: *Close, your eyes*[1]. În engleză, limbă pe care n-o înţelegea, cântecul îi suna fără sens, tânguios şi obsesiv, ca rugăciunea unui sălbatic. O senzualitate copleşitoare şi spaima în faţa nopţii erau cuprinse în acele cuvinte. Amintirea unei întâmplări stânjenitoare, ceva ce trebuia neapărat să se întâmple sau după care verşi lacrimi, iată ce stârnea cântecul. Róża lăsă capul în jos, mâinile îi atârnau moi, melodia plutea deasupra ei şi peste lume, iar în suflet i se zvir- colca tinereţea blestemată. Vie încă, înfigindu-şi colţii ca un căţelandru

[1] Închide ochii (engl.) (n.tr.)

rău şi fără minte.

Róża se apropie de oglindă, îşi trase jacheta cu arabescuri de un roşu aprins cu argintiu. O cumpărase de curând, cam odată cu umbrela micuţă cu mânerul ca un cioc de pasare, cam odată cu un corset franţuzesc şi cu paltonul prea deschis la culoare pentru iarnă.

Se dusese să-şi cumpere o jachetă de lână, împreună cu fiica ei, Marta. Din maldărul de jachete puse pe tejghea, fiica ei dăduse imediat deoparte pe cele în culori aprinse, iar dintre cele cu o nuanţă discretă o alesese pe cea mai închisă. Pe asta o împinsese în direcţia mamei sale, spunându-i:

— Ia încearc-o, mămico.

Róża o încercă. Jacheta era splendidă, neagră şi parcă stropită cu brumă, cu un guler alb nespus de frumos şi manşete tot albe. Se încheia sever la un singur rând de nasturi. Marta stătea ca uluită în faţa Rózei.

— Minunat, îţi stă minunat în jacheta asta, spuse, arăţi ca un vis de iarnă, sau ca Petronela în plină formă, după prânz, când e cu totul spiritualizată.

Petronela era bătrâna lor pisică de angora.

Atunci Róża simţi ceva mai rău decât moartea. Îşi simţi bătrâneţea, săvârşită definitiv, de neînlăturat, vizibilă pentru oricine. Uneori simţea în preajmă moartea, dar simţământul ăsta nu era lipsit de farmec. Când în cursul unei crize nervoase sau într-una din stările ei ca de sinucigaş, îi amorţeau buzele şi o senzaţie apăsătoare, paralizantă, de frig o cuprindea urcând ca un val de la talpa picioarelor, peste coapse spre inimă – pe lângă chinul fizic, pe lângă scârba pentru propria-i neputinţă, încerca şi o anume indecentă desfătare. Că se cufundă atât de adânc într-o desăvârşită lipsă de răspundere, că se răzbună şi biruie nepedepsită atâtea servituti ale vieţii; că se apropie, mai mult, tot mai mult, că aproape a atins misterul. Neputinţa o înlănţuia ca o nouă dimensiune, ca atmosfera *unei noi* victorii. De moartea care se retrăgea apoi din trupul ei se despărţea cu părere de rău; fusese

ca un narcotic rar şi amărui, ca presentimentul unei lumi neştiute, plină de dulceaţă. În schimb, bătrâneţea o resimţea ca pe o prezenţă furişată în preajma omului pentru a-i smulge ultima nădejde, a-l înfiera cu o pecete hâdă, pentru a se însoţi silnic cu el şi a-l târî, nălucă ridicolă şi desfigurată – către cele mai dezgustătoare fundături ale umanităţii. Un vis de iarnă. Petronela în cea mai bună formă a ei, aşa spusese fiică-sa. Ce jignitor sunaseră aceste complimente! Róża întoarse spatele cu dispreţ melancoliei lor poetice, receptând cu ură versiunea privind frumuseţea ei spiritualizată desprinsă de cea trupească.

— Are mânecile prea largi, se stropşi duşmănoasă.

Vânzătoarea şi Marta începură să se agite.

— E un fleac, o să le facem câte o pensă micuţă sub manşetă, vă stă ca turnată.

Róża scoase jacheta smucindu-i ţesătura elastică... Martei aproape că-i dădură lacrimile.

— Dar de ce, mamă? Te rog. Îţi stă minunat, poate te gândeşti că e prea scumpă, te rog din suflet (cu forţa încerca s-o facă pe rnaică-sa s-o păstreze pe umeri), ţi-o dăruiesc, uite primeşte-o ca un cadou din partea mea.

Róża o privi pe fiică-sa cu ochi răi; Marta tăcu brusc, bătu din gene şi până la sfârşit, cât mai rămaseră în magazin, stătu astfel – uluită.

Apoi Róża mai încercă şi alte lucruri, dar tot timpul trăgea cu ochiul la jacheţica prea strâmtă cu arabescuri purpurii. În cele din urmă zvârli cât colo tot ce-i oferea vânzătoarea şi-o apucă pe aceasta. Vânzătoarea o ajută, cu oarecare neplăcere, s-o încerce, fiică-sa privea în altă parte... Tonul monologului vânzătoarei scăzu, se stinse. Lăudă cât putu jacheta cu arabescuri roşii.

— Şi asta vă prinde foarte bine. Roşul contrastează foarte frumos cu părul dumneavoastră cărunt şi apoi aveţi şi un ten minunat.

Marta tăcea înainte. Róża nu se simţea cuprinsă de răceala morţii, o nu, ci de o silă pentru gustul searbăd al

închipuirilor irealizabile, fără speranţă şi greu de atins. Stătea posomorâtă în faţa oglinzii fără să-şi rostească hotărârea.

Vânzătoarea tăcu şi ea o clipă, dar îşi reveni numaidecât şi adăugă cu vioiciune:

— Garantez pentru calitatea ţesăturii, o veţi purta cel puţin zece ani.

Abia acum Róża râse tare. Apoi spuse:

— Zece ani e prea mult pentru mine, duduie dragă; cred că am să mă mulţumesc doar cu unul. În sfârşit, puteţi s-o împachetaţi.

Ieşise din magazin odată cu Marta şi se despărţiră cu răceală; asta se întâmplase cu o lună în urmă. Chiar a doua zi, Róża îşi cumpără un corset din elastic de foarte bună calitate, care o subţia, iar de la soldurile de toamnă, paltonul de culoare deschisă, cu un strat subţire de vatelină şi umbrela cu mânerul în formă de cioc·.

De-a lungul vieţii sale Róża petrecuse puţină vreme în faţa oglinzii. În copilărie nu se simţise întru nimic diferită de lumea înconjurătoare, tremura de bucurie sau de spaimă, se schimba la faţă după împrejurări, habar neavând nici cum arată la chip, nici ce statură are. Când soarele ardea, când în parcul din Taganrog bubuia fanfara, iar sora mamei sale, vesela Julia, le făcea ochi dulci militarilor, sau când nechezau caii ofiţerilor din gardă, când în stepă înfloreau mărunt lalelele roşietice, sau când bunicul ei Zwardocki se scula brusc, în amurg, de la masa de joc, îşi scutura scrumul din pipă, se apropia de fereastră, în faţa căreia, hăt departe cupolele verzi ale mitropoliei mijeau pe fundalul Mării de Azov ce părea o dâră sinilie – îşi scutura gâtul, tăcea, îşi zburlea mustaţa şi în cele din urmă începea să cânte cu un glas răguşit: *Polonia încă n-a pierit*[2] iar domnul Heist, faimos ceasornicar din Varşovia, tovarăş de-al său în exil, îl

[2] Cântecul soldaţilor din legiunile generalului Henryk Dabrowski (1755—1818), comandant al diviziei polone în armata lui Napoleon; cântec devenit imnul naţional polonez (n.tr.).

acompania bătând darabana cu degetele pe geam şi oftând, atunci când Maniuta Psarulaki, fata negustorului grec, îşi foşnea pe terasă pantalonaşii brodaţi Róża se simţea frumoasă şi privea cu mândrie la cei din jur.

În schimb, când se cernea o ploaie deasă, nesfârşită, fără istov, când milogul adăpostit în odaia slugilor, la bunica Anastazia îşi strivea păduchii din caftanul miţos, când duhnea a unt rânced, iar tatăl ei îi spunea mamei: „*mierzawka*[3]*,* las'că v-am văzut eu la club, cum vă pipăiaţi pe sub masă, tu şi căpitanul de stat major Borejkin. Deasupra mesei guriţa, mânuşiţele şi cărţile de joc, iar pe sub masă, ptiu! – n-ai pic de ruşine, căţea!" – atunci Róża se simţea ca o netrebnică, se vâra prin cotloane, arunca priviri vinovate tuturor, şi nu s-ar fi uitat în oglindă pentru nimic în lume.

Abia pe la vârsta de şaisprezece ani a fost o anume seară, asta la Varşovia, pe când se afla la familia Badski. Era în epoca lui *tante* Louise, cea „care nu-şi încovoiase spinarea şi rezistase"...

Róża stătea vârâtă în colţul sobei, în apartamentul domnului director, binecunoscutul violonist, divinul January, ; cel care „ducea până departe, în lume, faima numelui de polonez". Divinul January lipsea. Chipul lui, împodobit cu nişte mustăţi ascuţite ca andrelele, fără îndoială că se legăna deasupra arcuşului, fermecând doamnele, poate la o reuniune de pe strada Wiejsfea sau poate că se înălţa cu mândrie la Clubul Cetăţenilor, deasupra meselor de joc. Sau poate că acest cap de artist, înfundat în perne moi şi dantelate, se afla într-un tandru *tête-à-tête* cu căpşorul numai cârlionţi al divei corpului de balet.

Pe scurt domnul director lipsea, iar Róża stătea lângă sobă, aşteptând ca, după ce domnişoara Aniela Badska ar fi isprăvit cu gamele, să binevoiască a o acompania pe unica elevă a lui papa, interpretând *Moment muzical* de Schubert. Pe unica elevă – prima „adeptă" a viorii la

[3] Ticăloaso (rusă) (n.tr.).

Conservatorul din Varşovia de pe strada Tamka. Pe fata slăbuţă, cu obrazul smead peste care rumeneala zburda ca o flăcăruie, cu o cosiţă lungă şi lucioasă, cu un accent rusesc şi un medalion demodat la gât.

Lampa pâlpâia sub abajurul lăptos, fotoliile de pluş roşii ardeau prin colţuri, domnişoara Aniela bătea măsura cu piciorul: „unu, doi şi unu, doi...”, trăsurile uruiau peste pietrele pavajului de pe strada Ordynacka, undeva în adâncul clădirii, dereticând, portarii trânteau băncile, iar corul „Lăuta” răcnea cântecul *Ca ulanul nu e altul;* miresme neştiute, întâmplări de neînţeles, stări nicicând visate se furişau odată cu înserarea dinspre oraşul străin, dinspre apartamentele şi gândurile necunoscute. Dinspre Varşovia „nefericită şi eroică”. Róża se închidea în sine, dorea cu ardoare, visa, se ruga în gând ca de departe, de foarte departe s-o învăluie aroma ireală, aproape uitată, a oraşului Taganrog.

Chiar atunci uşa scârţâi şi lângă sobă se ivi Michal Badski, fiul mezin al maestrului. Róża se înveseli, era gata să râdă tare, să se mişte, să-şi scuture cosiţele şi să sporovăiască la nesfârşit, cu accentul ei tărăgănat, dar Michal îşi apăsă buzele cu degetul. Se apropie tiptil, şi chipurile pipăind cu mâna cahlele în căutarea celor mai calde, o cuprinse pe Róża, o rnângâie, o înfierbântă. Apoi îmbrăţişând-o umăr lângă umăr, obraz lângă obraz, îi şopti:

— Taci! Las-o să cânte, noi să stăm aşa.

O strângea încetişor, o privea. Pe Róża o cuprinse o somnolenţă. Privirea ochilor albaştri deschişi ai lui Michal în chenarul genelor aurii luneca peste ea ca o apă – înceată, inevitabilă, ameninţătoare. Róża simţi că toate gesturile şi vorbele, până atunci ştiute pe de rost, acum, aici, în prezenţa acelei priviri nu mai aveau nicio noimă... Se simţea descumpănită, umilită, dar se temea să facă cel mai mic gest, nu cumva să sperie privirea şi s-o alunge.

În curând Aniela conteni din cântat. Aruncă o privire

glumeaţă perechii de lângă sobă.

— Doamne, cât e de caraghioasă asta mică – rosti.

Pe Róża exclamaţia nici n-o atinse, n-avea putere să simtă altceva decât căldura îmbrăţişării lui Michal. În schimb Michal tresări, făcu un gest cu braţul în direcţia pianului, apoi, fără să-şi desprindă privirea de pe obrajii negricioşi ai Różei, o răsuci cu gingăşie până sub cercul de lumină al lămpii şi şopti ca la rugăciune:

— Sieh mal, sieh mal – diese, diese Nase...[4]

Membrii familiei Badsid, în momentele lor de mare intimitate, vorbeau între ei în germană. Pentru că atât limba polonă cât şi cea franceză erau prea tocite, ajunseseră prea grosolane după atâta folosinţă pentru a putea exprima nişte sentimente excepţionale, neclarificate pe deplin. Aniela răspunse:

— Ja, ja, das hat sie schon – eine wunderschöne Nase[5]*...*

— Ce zici, Róża dragă, adăugă pe un ton oficial, îl cântăm pe Schubert al nostru?

În seara aceea, înapoindu-se acasă de la familia Badski, Róża închise, cu multă precauţie, uşa cu cheia, ca să nu poată da buzna mătuşa Ludwika, se aşează în faţa oglinzii şi nu se sculă până nu se sfârşi lumânarea din sfeşnic. Îşi descoperise obrazul.

De atunci încolo, pentru multă vreme, obrazul ajunse obiectul unei deosebite atenţii şi griji a Różei. Îşi cerceta cu nelinişte tenul, îşi strângea şi întindea buzele într-un zâmbet, mijea ochii, apoi îi deschidea larg, punându-şi în faţa oglinzii pălăria. *Diese, diese Nase*, era dinainte hotărât, aici nu mai încăpeau niciun fel de griji, din moment ce-l lăudase Michal şi încă în germană. Cu atât mai chinuitoare erau îndoielile cu privire la restul fizionomiei ei. De ce trecuse tot restul sub tăcere? Să nu fi fost decât *diese Nase?*

Temătoare, Róża se compara cu farmecul colegelor, cu

[4] Uită-te, uită-te, nasul ăsta... (n.tr.).

[5] Da, da, într-adevăr, nasul îl are minunat (n.tr.)

imaginea, cu trăsăturile caracteristice ale eroinelor din cărţi. Totul era atât de inconsistent, de complicat: chipuri străine, poezii, obrazul propriu... Róża se chinuia, oscilând între orgoliu şi autoadoraţie şi o deznădejde cumplită.

Iată: Róża Weneda a lui Andriolli[6] – eu ochii negri, semănând foarte mult cu Róża, dar ceva mai în vârstă (nasul îl aveau acelaşi), trecea la Varşovia drept o frumuseţe. Dar cine o plăcuse: Slowacki, Andriolli, mătuşa Ludwika, domnul Czarnocki din Knjawy şi puştii din clasa întâi de gimnaziu. Dar lui Michal? Nu avea de unde să ştie dacă Róża Weneda îi plăcuse lui Michal. Într-un rând, Kostek Relejewski, roşcovanul acela orgolios, deşi cam jerpelit, îi trimisese un bileţel: *„M-elle Rose, belle comme une rose”*[7]*. O* clipă inima îi bătu mai tare şi numaidecât se domoli cuprinsă de fericire, în sfârşit are să-şi afle liniştea, poate afla sprijin în vorbele lui Kostek, care călătorise cu prilejul concertelor până în Wolynia, aşadar văzuse multe femei, ştia multe. Ba nu-i aşa, nu se putea bizui pe el, pentru că acest Kostek nu e Michal şi lui Michal n-are cum să ştie dacă-i plac trandafirii, şi apoi pe Kostek domnul director l-a închis la arest în pivniţă, trei zile, numai cu pâine şi apă. Parcă unul ca el vorbeşte serios, mai ales cu o domnişoară venită din Taganrog?

În curând necazurilor pricinuite de obraz li se adaugă un chin nou, un nou mister: trupul.

Michal îi ducea Rózei vioara acasă. Michal era întotdeauna în vestiar, ori de câte ori Róża îşi îmbrăca haina vătuită, ieşind de la lecţiile pe care le lua cu domnul director. Michal subliniase şi adăugase două semne de exclamare la titlul cântecului lui Grieg: *Je t’aime, helas*[8]*,* şi aşezase notele cu mâna lui pe pupitru în faţa Rózei.

---

[6] *Andriolli, Michal Elwiro* (1836—1895), desenator, faimos ilustrator al unor cărţi de Mickiewicz, Slowacki, Kraszewski etc. Opera sa a fost puternic influenţată de romantism atât în temele sale predilecte cât şi în bogata fantezie a tratării acestora. Roza Weneda era una din eroinele dramei iui Slowacki: *Lilla Weneda* (n.tr.)

[7] Domnişoara Rose, frumoasă ca o roză (fr.) (n.tr.)

[8] Te iubesc, din păcate (fr.) (n.tr.).

În nopţile senine, cineva trecea prin faţa ferestrei, pe trotuarul străzii Mazowiecka. Trecea cineva – înalt, zvelt, grozav de emoţionat, cu capul înălţat spre fereastră. Cânta, făcea semne cu mâna... Róża se temea să-şi mărturisească cine era, nu stătea chiar în geam, ci puţin mai încolo, în dosul perdelei, iar pe pervazul ferestrei punea o lumânare. Uneori stătea aşa multă vreme, perdelele tremurau, flacăra lumânării se apleca la adierea suspinelor, o umbră rătăcea pe perete, ochii fugeau către întunecimea străzii şi-l urmăreau, îl pândeau pe trecătorul cel înalt. *Tante* striga din odaia alăturată:

— Ce faci acolo, fetiţa mea? De ce nu exersezi?

Róża răspundea prompt:

— Azi nu pot, mătuşă, *maestro* m-a oprit, zicea că mi-am forţat încheietura mâinii.

Până când, în sfârşit – era primăvară şi liliacul persan, acelaşi ca şi la Taganrog, înflorise în Grădina Botanică – într-o seară Michal îi aţinu calea. Îi spuse:

— Róża, comoara inimii mele, înger fără seamăn, copilaşule... Priveşte ce frumoasă e noaptea. Iubito, am închiriat o trăsură. Nu-ţi fie frică de mine, nu tremura. Nu e nimic rău în asta. Ţi-o jur pe mama. Unde o să ne ducem? Spune-i mătuşii că tata te-a oprit şi seara ca să cânţi cu Aniela. În curând va avea loc concursul.

Se învoise. S-au dus.

Merseră drept înainte, grădinile îmbălsămau văzduhul, aşadar ajunseseră la marginea oraşului. Între Michal şi ea, Róża pusese vioara. Se ţineau de mână, nu-şi spuneau nimic. Michal îi mângâia braţul. Mai târziu prinse să-i şoptească şi încercă s-o tragă la pieptul lui. Dar Róża stătea ţeapănă. Deodată Michal rosti limpede:

— Ce medalion frumos ai, îi apucă medalionul având în el o buclă din părul frăţiorului ei mort, şi mâna lui îi păru din cale-afară de grea, fierbinte, când îi apăsă pieptul.

Róża îi ceru să se întoarcă imediat acasă, începu să plingă cu jale, dar nu-i respinse mâna încăpăţânată, fierbinte. Iar Michal îi săruta pieptul, umerii ca s-o aline.

Se înapoiară repede şi în seara aceea ceva mai cumplit decât mângâierile acelei mâini nu se întâmplă. Dar Róża făcu cea de-a doua descoperire cutremurătoare: trupul ei, sinii, şoldurile, genunchii, tot ce atinseseră, prin ţesătura rochiei, mâinile lui Michal.

Mai târziu, câţiva ani buni după marea suferinţă a despărţirii, atunci când Michal se stabilise la Vierchnicudinsk ca inginer judeţean şi soţ al unei cursante de la Moscova, sedusă de el, spre ruşinea lui şi veşnicul chin al Różei, când se instalase acolo, mâhnit, blestemat – Róża dădu crezare lui Kostek Relejewski, lui Slowacki, domnului Stanislaw, lui Albin şi atâtor altora. Se încrezu în obrazul şi în trupul ei şi se oferi de bunăvoie morocănosului Adam, fiul primarului din Nowe Miasto.

Ajunse înfumurată, inaccesibilă. „O frumuseţe rece”, ziceau. Maică-sa, biata, uşuratica Sophie (peste doi ani veniră amândoi părinţii pe urmele fiicei lor, *tante* Louise le făgăduise marea cu sarea, tatăl obţinuse un transfer, vânduse casa, caii – totul se sfârşi cu o existenţă mizeră în capitală, unde viaţa era scumpă) – Sophie o implora:

— Scumpa mea copilă, nu ne nenoroci, uite, tata a încărunţit de pe urma „patriotismului” cu care ne scoate sufletul nebuna aia de mătuşă a ta. Când şi cu ce ai să te alegi din cântatul la vioară? Mai bine te laşi păgubaşă şi te măriţi, mândreţea mea...

Róża hotărî să se răzbune. Pe Polonia unde o lovise nenorocul şi pe bărbaţi. Pe atunci, frumuseţea o inveşmânta ca un strai regesc, toţi întorceau capul după ea pe stradă. Nu-i voia nici pe domnişorii ferchezuiţi şi nici pe bărbaţii în puterea vârstei – îl voia doar pe unul ca Adam, tăcut, insignifiant, să-l strivească prin frumuseţea ei, ca o stâncă. Să nu-i poată da nimic în schimbul dorului ei atroce – nici desfătări, nici bogăţii – să nu trebuiască să-i fie recunoscătoare pentru nimic. Numai pe unul ca el şi-l dorea; fost student de la Petersburg, cu Darwin sub braţ, cu icoana Maicii Domnului din Czestochowa în buzunar, cu o bărbuţă de ţăran rus şi cu inima romantică

a celor de pe malul Vistulei.

Proaspătul absolvent al Facultăţii de Matematică, după ce-şi luase diploma, venise în ţară, surorile se rugau făcând novene, plăteau acatiste ca băiatul să nu ajungă prea important, să se mulţumească fie şi cu o slujbuliţă la poştă – dar să nu se mai întoarcă în pravoslavnica Rusie. Surorile puseră ochii pe Róża. Trebuiau să-i ofere ceva frăţiorului, în schimbul ambiţiilor sale de a se afirma. Să aibă parte cel puţin de o soţie neobişnuită, însoară-se cu frumuseţea aceea de violonistă. Pe lângă ea, cum vor arăta nevestele boccii ale verilor, toate cu zestre şi toate urâte?

Róża arunca ocheade cu multă iscusinţă, cobora genele ei lungi, îşi strângea şoldurile în fuste strâmte de caşmir şi-i acordă lui Adam mâna ei răzbunătoare.

Se căsătoriră la Biserica Sfânta Maria din Leszno. Róża, toată în văluri albe, îngădui târgoveţilor, înlăcrimatelor neveste de şleahtici mărunţi şi unchilor·duhnind a tabac, să-i sărute obrajii chihlimbarii. Apleca fruntea şi zâmbea cu duioşie, când, cu gura plină de salivă din cauza emoţiei, îi spuneau:

— Fii binevenită în mijlocul familiei noastre modeste, dar – Dumnezeu ne e martor – plină de cuviinţă, stimată domnişoară, aleasă fiică a mucenicilor polonezi pentru cauza sfântă a Poloniei. Soarta lui Adam e în mâinile tale. Leagă-ţi soţul de acest nefericit pământ al nostru. Aici să munciţi, aici să vă creşteţi copiii.

Surorile plecară fericite dimpreună cu tăicuţul lor, primarul, la Nowe Miasto, iar peste o lună Róża îl ducea cu ea pe Adam la Saratov unde, la gimnaziul „real”, se ivise un post pentru tânărul matematician. Ce sus îşi înălţase la Saratov, *diese, diese, o ja – wunderschöne Nase!* Se îmbrăca în negru. Era singurul lucru pe care-l mai putea face pentru Michal: să poarte doliu după el. Umbla dichisită într-un pardesiu lung şi larg la poale, cu guler *à la Marie Stuart,* şi cu o pălărioară trasă pe frunte, împodobită cu o pană încreţită. Rochiile le purta, strânse

pe corp, cu jabouri din dantelă, se pieptăna cu părul lins, despărţit de o cărare la mijloc şi doar câţiva zulufi risipiţi pe ceafă. Avea mâini grele şi nervoase, degetele lipsite de inele. Când dădea mâna, i-o simţeai ca pe un obiect mort şi totuşi fierbinte.

Veniră pe lume doi copii, zămisliţi în cea mai adâncă întunecime. În timpul zilei, Adam n-avea acces la soţia lui, ea umbla prin casă de colo, colo – îmbrăcată după anotimp – străină, refuzând orice familiaritate. Îi stărnea gelozia până la demenţă, pentru că la fel de graţios şi de provocator se purta cu toţi bărbaţii.

Noaptea sta întinsă, nemişcată. Nu cumva era să-l ajute pe Adam s-o dobândească? Oare trupul ei neted şi roz nu era de ajuns, simpla lui vedere nu era un dar nepreţuit?

Într-un rând Adam – cam la două ore după ce plecase la gimnaziu – se înapoie pe neaşteptate acasă. În salon, la pian, şedea un meloman binecunoscut în tot oraşul, preşedintele tribunalului districtual, domnul Krilenko, malorus, cu ochi de peruzea. Róża se aţinea lângă el. Mâna cu arcuşul atârna neputincioasă printre faldurile rochiei negre – necuviincios de aproape de faţa apoplectică a lui Krilenko. Róża îşi iradia frumuseţea răutăcioasă. Atunci Adam săvârşi nebunia, ridică bastonul şi, cu un glas răguşit, răcni: – Afară, ieşi afară, *paşol* – iar cu umărul săltând convulsiv îi arătă preşedintelui uşa. Tot atunci, pentru prima oară de când era măritată, Róża îşi arătă din plin, la lumina zilei, faţa contractată de patimă.

— Prostule, eşti un prost! – ţipa – prost de o mie de ori. De ce te temi, de ce ţi-e frică? N-am să iubesc niciodată pe nimeni – totul, lumea întreagă e pentru mine pierdută pe veci! Nefericita de mine, vai mie, născută fără noroc!

Urmară ani lungi de sănătate deplină. Róża arăta înfloritor, purta jupoane foşnitoare din mătase şi înfrângea, prin biruinţe dese şi uşoare, poftele bărbaţilor. Îndrăgise acest joc, suferinţa bărbaţilor o incita ca un

alcool.

Îşi folosea cu iscusinţă frumuseţea. Întrucât împrejurările erotice o lăsau nepăsătoare, nu-i lipsise prilejul să observe în oglindă care zâmbet anume, care expresie, care atitudine o prind mai bine. Băgase de seamă că atunci când abia surâdea, obrajii i se rotunjeau nearmonios, iar luciul dinţilor dezveliţi nu compensa îngustarea ochilor.

Aşadar când voia să dea râsului ei un caracter vag şi molatic, lăsa capul în jos şi-şi acoperea faţa cu braţul ridicat în aşa fel, încât ochii nu-şi pierdeau forţa de iradiere, iar zâmbetul avea o nuanţă de gingaşă melancolie. Atât era de isteaţă.

Se îngrijea cu cea mai mire atenţie. Pentru noapte îşi ungea obrazul cu o cremă de castraveţi, mâinile şi le dădea cu *cold-cream,* dormea cu mănuşi, nu purta corsete cu balene care împung carnea, era curată până la pedanterie. O alina faptul că prin mijloace atât de simple se putea răzbuna asupra întregii seminţii bărbăteşti, asupra Poloniei, asupra Rusiei, asupra propriei ei vieţi. De fapt nu gândea astfel – îşi dădea bine seama de dimensiunile reale ale problemelor omeneşti. Ştia că un om nu poate ţine locul întregii lumi, că nu poate să reprezinte omenirea sau un popor; ştia că răzbunarea nu constituie un leac, că e chiar ridicolă, întrucât vinovatul rămâne întotdeauna necunoscut, pe când cel ce se răzbună întoarce adesea ascuţişul pedepsei împotriva lui însuşi. Róża ştia tot, cancanurile răuvoitoare, răutăţile amoroase o avertizau că soarta ei nu se va îndrepta. Róża o ştia prea bine, dar *simţea* altfel. Deşi era cu totul lipsit de sens, totuşi în ce-o privea un singur om modificase faţa lumii, un singur om reprezenta un popor, şi dorinţa iraţională de răzbunare era singurul sentiment care-i umplea inima. Atât era de proastă.

Ori de câte ori Adam se sfârşea de patimă şi-i urmărea, cu privirea fixă, şoldurile, se bucura: „Bine-mi pare, ţap blestemat, cu câte fete nu s-o fi purtat tot aşa cum s-a

purtat Michel cu mine!”

Ori de câte ori Adam, primind o scrisoare de la familia lui din Nowe Miasto, venea la cină ursuz, zvârlea de pe masă ziarele ruseşti şi striga la fiul său: – Cum vorbeşti? De ce spui *mamoşka?* Spune în polonă, mămico! se bucura: „Bine-mi pare, leahule; că voi leşii, prea vă bateţi joc de oameni, îl băgaţi de viu în groapă pe oricare, trădătorilor; acu n-ai decât să suferi, iar Polonia ta poate să piară!”

Ori de câte ori Róża izbutea să surprindă deznădejdea sau umilinţa unui curtezan, fie că era „*gospodin polcovnic*” sau *„statski sovietnic”*[9], sau un *„praporcic”* amărât şi prostit din dragoste pentru dânsa – când vedea pe vreunul cum se bâlbâie, cum păleşte, cum tânjeşte după o vorbă bună – îl respingea cu năduf: *paşol*, cară-te! Suferă, drept pedeapsă pentru scumpa ta surioară, neruşinata de cursantă, fetişcana aceea de la Moscova, care cu fandoselile ei l-a dat gata pe Michal.

De câte ori intorcându-se acasă din oraş, nu se închisese la ea în odaie, căzuse în genunchi, îşi lipise capul de marginea patului şi izbind cu pumnul în podea se înecase de suspine, pe când fiul ei, Kazio, lovea cu mânuţa-i în uşă, iar ea muşca şalul cu dinţii ca să nu ţipe; când se ridica apoi în picioare, dreaptă, rigidă, cu o privire buimacă, exulta cu sarcasm: „Bine îmi pare «Róża dragă», aşa îţi trebuie. Cin’ te-a pus să te dai, cu trap şi suflet, gălbejitului ăstuia? Acum rabdă, suferă şi strânge din dinţi...”

Când copiii se făcură mai mărişori, Róża se mai domoli şi nu-i mai chinui cu frumuseţea ei pe cei din jur; însă continua să se îngrijească la fel de stăruitor. Pe măsură ce treceau anii, devenea tot mai atentă la felul în care o privesc oamenii, cu ce ton, cu ce fel de vorbe îi adresează complimentele.

Când descoperea în înfăţişarea ei un amănunt oricât de neînsemnat din care reieşea că a început să se ofilească

[9] Consilier de Stat (rusă) (n.tr.).

sau că s-a urâţit, îi îngheţa sufletul. O pată gălbuie pe gât sau un coş uscat în bărbie i se păreau semnale de rău augur şi se privea în oglindă cu ochii larg deschişi de spaimă. Dar nu de moarte se temea – ci de metamorfoză. Că atunci când acel *ceva* în sfârşit se va ivi, mai bine zis se va întoarce, nu va mai avea dreptul să-l primească. Va sta atunci în faţa ei fără s-o recunoască, fiindcă ea, Róża, se va fi schimbat.

Aşteptarea necurmată – contrar oricărei logici – ca acel *ceva* să se întoarcă, era tot atât de firească şi de imperceptibilă cum e circuitul sanghin. Róża nici nu înţelegea măcar ce urmăreşte atunci când îşi privea cu groază ridurile sau vreun alt semn c-a început să îmbătrânească. Nu înţelegea nici de ce, în teama şi deznădejdea ei, o împăcare cu viaţa şi un îndemn să reziste constituie acea *wunderschöne Nase,* într-adevăr frumosul ei nas clasic, care nu se resimţea după trecerea vremii. N-ar fi putut spune nici ea de ce, atunci când – cătrănită şi deprimată renunţa la netezimea tâmplelor, la prospeţimea tenului şi înceta să se mai preocupe de strălucirea ochilor – linia ireproşabilă a nasului, *diese Nase,* rămânea obiectul atenţiei, mândriei şi speranţelor ei. Asta până cu două luni în urmă la Królewiec[10]...

Acum o lună, fiica ei Marta îi spusese:

„Arăţi ca un vis de iarnă, ca Petronela când e în cea mai bună formă.” Şi Róża se înfiorase până în măduva oaselor. Aşa să fie? Oare la Królewiec fusese înşelată? Luată peste picior? Imaginea vieţii care i se înfăţişase acum, când aproape că ajunsese în pragul morţii, să fi fost o nălucire? Fiica ei o privise cu admiraţie în magazin, dar nu-i spusese nimic din ce se spune unei femei adevărate, unei persoane vii.

„Trădare, am fost din nou trădată...” tresărise Róża ca într-un vârtej, ca într-un vuiet de presentimente, năluciri, pâlpâiri dureroase. Să nu fi înţeles... la Królewiec? Poate că acolo acel lucru însemna altceva! Poate că ea singură,

[10] Numele polonez al oraşului Königsberg din fosta Prusie (n.tr.)

înnebunită de aşteptare şi de nedreptăţile îndurate, infuzase sânge proaspăt unor cuvinte nepăsătoare, aprinsese în făptura ei acele focuri minunate! Era oare cu putinţă să se înşele până într-atât? Dacă ochii lui Gerhardt., dacă braţele lui Gerhardt ar fi fost ochii şi braţele unui strigoi, care ar mai fi fost mobilul, ce sens ar mai fi avut cumplita trezire a Rózei?

Nu luase în seamă sfaturile fiicei. Îşi cumpărase jacheta roşie şi paltonul acela prea deschis la culoare. Infăptuise ceva: lepădase veşmintele cernite. Negrul în îmbrăcămintea Rózei însemna aşteptare, nu gravitate, cum presupunea Marta.

II

LA RADIO SE CÂNTA *CLOSE YOUR eyes.* Róża, indignată că fiica ei îi trecuse cu vederea vizita, iritată de lipsa de respect, care domnea aici, în casa lui ginere-său, faţă de măsuţa *empire*, sleită de puteri din cauza furiei, auzi melodia şi dori aprig să uite ce zi era, în ce situaţie se afla.

Aruncă o privire în oglindă, îşi trase jacheta roşie cu arabescuri argintii...

Se aşează, scoase din manşon un papuc de lână neagră, încă înşirat pe andrele, şi al doilea papuc complet gata. Îi împletise pentru Adam. Trebuia să scoată andrelele, să-l încheie pe primul cu croşeta. Se apucă de lucru.

În vremea asta radioul cânta înainte. Ridică ochii tulburi, inima, încet, încetişor, ca o sălbăticiune la pândă, parcă se răsuci într-o parte, un val fierbinte de sânge îi izbi obrazul, simţi un nod în gât, iar în picioare, de la talie în jos, furnicături... Róża puse lucrul la o parte şi aşa, fără nicio pricină, plânse.

Dar îşi stăpâni iute emoţia, se sculă şi trecu în salon. Deasupra canapelei de modă veche era atârnat şalul oriental al bunicii ei, surghiunită împreună cu bărbatul, în anul 1831, în Caucaz. Era bunica Zwardecka, cea care „purtase cofele cu apă din Terek cu coromisla”.

Şalul, împreună cu scrisoarea principelui Józef[11] adresată bunicului Żabezyński, căpitan în legiunile polone, împreună cu o „citare pe ordinea de zi” a

[11] *Józef Poniatowski* (1763—1813), prinţ. Numit mareşal al Franţei după bătălia de la Leipzig, a rămas credincios lui Napoleon. A pierit în apele râului Elster, acoperind retragerea armatei franceze (n.tr.)

aceluiaşi căpitan – rănit la mână la San Leo, la picior la Samosierra, la cap la Hohenlinden – care supravieţuise la San Domingo şi „drept răsplată pentru faptele sale de vitejie” obţinuse „o pensie viageră din partea Corpului Veteranilor”. Împreună cu scrisoarea mâzgălită cu litere de o şchioapă, copilăreşti, de către tatăl ei – fiul unic al acelui napoleonid – şi adresată unui oarecare unchi Eckert, figură misterioasă în încâlceala unor demult apuse încurcături de familie, scrisorică udată cu lacrimi de către acel cadet, în vârstă de doisprezece ani – orfan: *„Preacinstite unchiule, drag mie şi binefăcător al meu. Mă rog de domnia-ta să mă scapi, căci mi se pare că eu aici, la Petersburg, încep a uita graiul meu strămoşesc*”, împreună cu *Mama Spartană,* de Kniażnin[12], transcrisă *en paltes de mouche* şi încadrată într-un desen reprezentând stema naţională, în „albumul de amintiri”, tăinuit cu grijă de *tante* Louise, pe când era domnişoară şi eleva lui Jachowicz[13] – şalul bunicii Zwardecka constituia un document cu care Róża se legitima în viaţă plină de mândrie. Era un fel de recipisă a istoriei privind acţiunile publice ale neamului ei.

Róża, înzestrată cu obiectele mai sus pomenite, se simţea îndreptăţită să dispreţuiască activitatea patriotică a soţului ei, mai bine-zis să dispreţuiască în general Polonia oprimată, sărăcită, trenţăroasă.

„Strămoşii mei după tată şi după mamă şi-au vărsat sângele pentru ţară” – obişnuia să spună. Când generalul-guvernator, graf Brenceaninov, recunoscător Rózei pentru participarea ei la concertul dat în folosul Institutului pentru Orbi, recomandat de către Maria Teodorovna (ce frumos cântase atunci Róża *Legenda* lui Wieniawski,

[12] *Kniażnin, Franciszek Dionizy* (1750 — 1807), poet, autor al unor poeme lirice, elegiace, care i-au asigurat un loc aparte in cadrul „sentimentalismului" polonez. Λ scris şi numeroase poezii ocazionale cu temă patriotică *(Mama Spartană, Hector, Temislocle,* etc.) (n.tr.)

[13] *Jachowicz, Slanislaw* (1796—1857), cunoscut profesor şi pedagog. autorul unor lucrări dedicate copiilor sau care se ocupă de probleme generale ale pedagogiei (n.tr.)

apăsându-şi bărbia catifelată de vioară şi mijindu-şi ochii negri), venise în vizită la ei acasă şi, aplecându-se peste leagănul pruncului cu ochii la fel de negri ca ai maică-si, întrebase: „Cum se numeşte acest minunat copilaş?” – Róża răspunsese provocator: „Casimir. Kazimierz e nume de regi polonezi. Poate că excelenţa voastră a uitat că odinioară în Polonia au domnit regi?” Aşa spusese spre disperarea soţului, dezgustându-l pe demnitarul liberal din Saratov atât de ea însăşi cât şi de cauza unei capele catolice.

Şalul bunicii Zwardecka însemna anul 1831. Atunci armata răsculaţilor lupta în uniforme poloneze, atunci împăratul întregii Rusii se autointitula rege al Poloniei, pe atunci matroanele încă nu umblau cernite şi cu crucile atârnate de şiragurile mătăniilor de abanos, nu-şi dăruiau giuvaerurile vistieriei sărace a ţării, pe atunci Polonia nu se numea încă *cette malheureuse et sublime martyre*[14], fiii ei nu-şi plângeau soarta pe meleaguri străine ca emigranţi, nu-şi creşteau odraslele în robie, ci îşi muşcau zăbala ca un armăsar proaspăt înşeuat. Pentru Róża, Polonia se isprăvise în anul 1831.

Pe acest Kniaznin al lui *tante* Louise – fiică a unui ostaş polonez, rămasă orfană de timpuriu dimpreună cu câţiva fraţi mai mărunţi, de tată: ciuruit de cele mai diferite soiuri de gloanţe antibonapartiste, şi de mamă: jumate spanioloaică, jumate mulatră, pradă adusă dintr-o insulă otrăvitoare, dar atât de plăpândă, de efemeră într-o climă rece – acest album de amintiri al mătuşii Louise, domnişoara cu buze de negresă şi cu o severitate de neofit faţă de tot ce era lipsit de virtute, sau prea puţin desăvârşite, sau fără nobleţe, sau fală de toţi aceia care nu-şi închinau viaţa lui Dumnezeu, ţării asuprite ori fraţilor întru Cristos, această *Mamă Spartană* încadrată de cununa celor doi vulturi îngemănaţi – acest document, Róża îl păstra nu din motive sentimentale, ci din raţiune. Aruncând ca din întâmplare în cursul convorbirii numirile

[14] Martira nefericită şi sublimă (fr.) (n.tr.).

localităţilor din „statele de serviciu” – Lombardia, Somosierra, Berezina, Waterloo – înfăşurându-se în şalul bunicii Zwardecka, foşnind a bogăţie şi legendă, vărsând o lacrimă pe răvaşul plin de jale al cadetului din oastea ţarului Nicolae – Róża obişnuia să prezinte, suspinând şi cu o cută pe frunte, celor cu care stătea de vorbă „albumul de amintiri”. *De asemenea* şi albumul de amintiri. Dovadă că au ţinut piept cu străşnicie, că nu s-au lăsat deznaţionalizaţi. Iată, o copilă firavă, o biată orfană, trăind din amărâta de pensie dată de veterani, nu-şi plecase grumazul. Deşi săracă şi orfană luptase, trăsese pe sfoară autorităţile sau li se supusese până ce a prins putere şi a reuşit să scape din mâna duşmanilor. Iar după aceea – da, a muncit pentru ţară. Toată viaţa a muncit pentru ţară. Acel „a muncit” Róża îl rostea cu un patos menit să ascundă scârba ce o încerca faţă de muncile subterane, ca de cârtiţă, ale unor coate-goale, preţuite de oratori, autori şi spiritele cucernice.

Róża se înălţă pe vârfuri şi smuci şalul. Atunci băgă de seamă că nu era prins în pioneze, ci în cuie. Nişte cuie mari şi ordinare. Ţesătura veche a şalului plesni şi se destrăma surd, nu cu foşnet mătăsos – ci ca o zdreanţă putredă. Róża scoase un ţipăt şi îşi şterse degetele pe rochie parcă ar fi atins un hoit. Stătu o clipă astfel pironită locului. Dar îşi veni iute în fire şi mânia îi încinse obrazul.

— Rânduială poloneză, şuieră ea. Numai într-o casă de polonezi e cu putinţă o asemenea barbarie.

Păi da, în palatul baronilor Kitiţin Róża văzuse boneta unei doamne de la Curtea împărătesei Ecaterina păstrată într-o cutie de gablonţ, căptuşită cu vată. Apucă foarfeca şi începu să tragă cu furie cuiele mari, ciopârţind astfel şalul de pe malul Terek-ului. Obosi imediat şi nici nu făcu mare scofală. Căută prin odaie cu privirea. Pe biroul ginerelui ei, sub un glob de sticlă, era păstrat la loc de cinste un crucifix, plămădit din pâine de către un unchi al ginerelui, în timpul cât fusese osândit la muncă silnică. În spatele crucifixului era un cuţit pentru tăiat hârtie, având

înfăţişarea unui crocodil cu botul larg deschis. L-ar fi putut folosi ca să tragă cuiele! Întinse mâna şi apucând cuţitul trânti pe podea crucifixul şi globul. Se auzi un zgomot, iar chipul Rózei se însenină parcă ar fi scăpat de o suferinţă.

— Se vede că bărbăţelul ei iubit i-a spus Martei să procedeze astfel cu mine! şopti. Tocmai azi să se poarte astfel! Tocmai azi!... Na, satură-te, netrebnicule!

Aproape veselă, cu ajutorul cuţitului în formă de crocodil, isprăvi de scos şalul. Îl scutură, îl împături şi-l duse în acelaşi loc unde era şi portretul tatălui ei.

Sună telefonul, Róża se pudră febril, dădu chipului ei o expresie nepăsătoare – n-o fi cumva Marta? – şi se apropie de aparat. N-apucă bine să pună mâna pe receptor când se ivi Sabina, străbătând coridorul cu mersul ei de elefant.

— Ce pofteşti? o întrebă Róża, ţi-am spus că răspund singură la telefon.

— Apăi nu, am venit doar aşa, m-am zis că poate coana-mare m-o ruga să-i aduc un ceai.

Anume spusese „m-o ruga”, aşa cum vorbea de micuţul Zbigniew. Róża auzind limpede în pâlnia telefonului: alo, alo, rostit de Adam nerăbdător şi timid, se răsti în direcţia bucătăriei:

— Te rog să nu mă mai deranjezi. E doamna la telefon, îşi cere scuze că întârzie, stă şi-l aşteaptă pe diriginte.

Sabina furioasă se înapoie de unde venise.

„Alo, alo” rostite de Adam sunau deznădăjduit când Róża bombăni:

— Ei bine „alo”, şi ce pofteşti? *Ea* nu-i aici...

Se vede că Adam îşi cam pierduse piuitul pentru că îl luă la rost, bănuitoare:

— Mda, eu. Şi ce? E neplăcută surpriza? Preferai să i te poţi plânge de mine iubitei tale fiice? A tunat şi v-a adunat, îi dădea ea înainte cu înverşunare, încât Adam nu putea să rostească niciun cuvânt. Sunteţi buni numai s-o puneţi la muncă pe mama, numai să-i scoateţi sufletul. Să

tragă ca o *ciornoraboceaia*[15]*,* dar să-i arătaţi şi ei un pic de înţelegere acolo, asta nu – glasul îi suna artificial, strident, gâfâit. Nu vedeţi nimic, nu observaţi nimic, nu sunteţi în stare s-o preţuiţi... Taci, taci, las' că te ştiu eu prea bine – coborî vocea de teama Sabinei – vino numaidecât; nu, nu la masă, acum numaidecât, ţi-am terminat papucii!

Trânti receptorul şi tremurând toată se înapoie în salon.

Trecând prin faţa oglinzii celei mari, se privi, îşi văzu Jacheta de un roşu aprins şi faţa i se înseninã din nou. *Close your eyes,* nu, în salon nu se auzea radioul vecinilor ori poate că se terminase discul.

Róża se apropie de pian, frunzări notele. Peste o clipă desfăcu pe pupitru *Tristeţe* de Chopin, studiu adaptat şi pentru voce. Se aşează, execută câteva măsuri... Îi plăcea nespus de mult să cânte, întotdeauna o blestemase pe mătuşa Luiza c-o dăduse să facă vioara.

Tante reuşise să plece de la Institut Blagorodnih Dieviţ[16] din Petersburg şi să termine pensionul la Varşovia şi la Hotel Lambert din Paris. Izbutise, de asemenea, să respingă dragostea ce-o purta fiicei veteranilor tutorele ei din partea administraţiei – gospodin Sziszko, *ziemski-pristav*[17]*,* în schimb învăţase la perfecţie limbi străine şi transcrisese în „albumul de amintiri" – în afară de *Mama Spartană* – întregul poem *Konrad Wallenrod*[18] şi câştigase prietenia celor mai strălucite familii de moşieri din ţinutul Kujawy.

Ani întregi schimbase conacele odată cu succesivele generaţii de elevi, făcuse exerciţii de pronunţie cu tinerele demoazele învăţându-le să folosească minunatul *rrr* francez. În cele din urmă, strângând un mic capital şi o colecţie de ceasuri de aur cu email – primite drept *souvenir* din partea pupilelor ei recunoscătoare – într-o

[15] Persoană care execută o muncă brută (rusă) (n.tr.)
[16] Institutul pentru domnişoare de origine nobilă (n.tr.).
[17] Şeful poliţiei dintr-o zemstvă (n.tr.).
[18] De Adam Mickiewicz (n.tr.).

toamnă, se ivi la Taganrog ca s-o învăluie într-o privire dispreţuitoare pe uşuratica Sophie care, uitând de suferinţele bunului ei părinte – patriotul, uitând şi că mumă-sa care o născuse, Anastazia, cărase apă din Torek cu coromisla, uitând pasămite până şi tragedia bărbatului ei – orfanul unui soldat din armata lui Napoleon, silit acum să-l slujească pe ţar, desigur neavând habar despre ce înseamnă „cinste şi onoare”, nu făcea decât să se vânture pe la cluburile ofiţerilor.

Elle l’a foudroyé du regard, cette malheureuse Sophie.[19] Şi se închise cu tatăl Rózei în biroul acestuia.

Pe seară o chemară pe Róża. Tatăl arăta ca bolnav. Poate că plânsese! Era galben la faţă şi avea ochii roşii. *Tante* respira precipitat, stropi de sudoare i se iviseră deasupra sprâncenelor, şi răsucea în neştire inimioara de aur – încheietoarea de pe lanţul *face-à-main*-ului. Rózei îi aduseră la cunoştinţă că *tante* Louise, în marea ei bunătate, vrând s-o ferească de deznaţionalizare pe tărâmuri străine, o lua la Varşovia, unde va urma şcoala la un pension particular şi cursurile la conservator ca să înveţe să cânte la vioară. Plecarea va avea loc peste două zile, cu trenul. Această lavină de noutăţi vrăjmaşe: mătuşa străină, Varşovia, vioara şi trenul, se prăbuşi în capul Rózei într-un amurg de octombrie, pe când maică-sa şi Julia se dichiseau ca să se ducă la club, în casă plutea un iz de parfum şi de vanilie, cozonacul proaspăt scos din cuptor fusese pus pe bufet să se răcească, iar Maniuta Psarulaki, care se repezise pe la ei ca să afle ce aveau pe a doua zi la *otieciestviennoi istorii*[20], se aşezase la pian să cânte *kazaciu kolibielnuiu piesniu*[21], pe când vizitiul ei făcea să răsune bucătăria cu glasul lui gros şi vesel de ţăran din Malorusia.

„Vioara a fost începutul tuturor *nenorocirilor* mele”, obişnuia să spună mai târziu Róża. Ce impertinenţă

[19] A fulgerat-o cu privirea pe această nefericită de Sophie (fr.) (n.tr.).
[20] Istoria patriei (rusă) (n.tr.).
[21] Un cântec de leagăn cazăcesc (rusă) (n.tr.).

prostească, ce mârşăvie să-i strici cuiva viaţa, să-l duci dintre ai săi, să-l scoţi de la gimnaziul (Şi ce note bune aveam! de nu era matematica, sigur absolveam cu o distincţie, gimnaziul nostru din Taganrog era sub oblăduirea împărătesei.) Să te smulgă de lângă prietenii tăi, dintr-o existenţă temeinică şi stabilă. Şi pentru ce? Numai pentru că unei domnişoare bătrâne, proastei, ticnitei ăleia de *tante* Louise îi dăduse prin gând „să salveze un copil polonez”. Şi pe deasupra i se năzărise să adauge la gloria neamului său renumele unei stele din lumea artistică. Tatăl ei, precum se ştie, fusese un erou naţional. Tovarăş de arme al lui Napoleon, iar nepoată-sa, iată, va fi prima violonistă poloneză! Ceasul rău! Înainte să vină Louise, piaza-rea, la Taganrog, am fost la un concert... Julia, de când se măritase cu bogătanul de Cerepahin, mă căra peste tot după ea, prin loji... M-am înapoiat acasă de la concert, unde ofiţerii erau gata s-o facă fărâme de admiraţie pe o italiancă *cernomazaia*[22], o violonistă. (Sosise acea minune de peste hotare, cu un şirag de perle la gât. Cu cosiţele până la călcâie, cu umerii goi, dalbi ca marmura, şi cânta nu ştiu ce romanţe la vioară. Pe vremea aceea – *une violoniste* – era o raritate!) Ofiţerii erau înnebuniţi; smintita de Julia îşi luă pelerina de sobol şi o aruncă pe scenă (concertul se dădea la Operă). Mă uit la ei şi bineînţeles că mi-am ieşit şi cu din minţi. Când m-am înapoiat acasă i-am spus tatii... „Papaşca, te rog, cumpără-mi şi mie o vioară, nu vreau nimic altceva, decât să ajung *une violoniste célèbre*, de nu, mai bine să mor.” Iar tata, sărăcuţu, îi povestise totul de-a fir-a-păr soră-si... Şi ce? Putea fi ăsta un motiv temeinic pentru nişte oameni cu scaun la cap? Vai, ce-au făcut din mine, ce-au făcut! În schimb, de când mă ştiu, am avut o voce pură ca aurul.

Nu vei mai aprinde
Zorii niciodată

[22] Oacheşă (rusă) (n.tr.).

Noapte mi-e în suflet,
Noapte întunccată.

Cântă timid, încercând să-l ia pe sol de sus, legănată de duioşia mărturisirii pline de tristeţe, mulţumind în suflet – cui oare? pentru melodia care se adăuga dureroaselor cuvinte omeneşti.

Îşi asculta cu dezaprobare vocea, un *soprano* tremurat *(tremolando* de bătrână – îşi spuse), se mira că viaţa ei trecută i se întoarce în minte şi în inimă cu valuri atât de bogate, că valurile acestea, deşi pornesc dintr-un trecut îndepărtat aduc cu sine imagini atât de limpezi, de calde, răsunând de atâtea voci adevărate. Şi că inima ei se moaie ca un fruct vătămat. Până când începură să-i vuiască urechile din pricina valurilor şi a durerii de inimă; propriul ei glas îi sună străin, iar în amintire tot ce fusese străin părea nespus de familiar.

III

DEODATĂ RÓŻA TRESĂRI – AUZISE soneria la uşa din faţă. Se ridică repede (n-o fi Marta?), nu vroia ca Sabina să fie de faţă la întâlnirea cu fiică-sa. Pe când mergea, simţea că n-o mai ţin picioarele. (Muzica mă emoţionează prea tare, nu mai am putere pentru muzică, îşi spuse.) Mai apucă să-i facă vânt Sabinei.

— Nu-i nevoie. Mă duc eu.

Deschise, în faţa uşii stătea Adam.

— Ce cauţi aici? îl întrebă.

Lui aproape îi zvâcni creştetul de uimire, iar barba-i albă se întinse înainte.

— Cum ce caut? Nu mi-ai cerut să vin numaidecât? Nu tu, ai strigat la mine la telefon?

Se uită la bărbatu-său ca năucă... Brusc, se porni pe râs, ruşinată.

— Ce-o iei şi tu aşa? N-am voie să glumesc? Hai, vino, vino odată, papucii sunt gata.

Adam intră în casă, gârbovit, mirosind a apă de colonie, cărunt şi – ca de obicei în faţa Rózei – neliniştit, întrebându-se cum şi din ce direcţie va fi nevoit să se apere. Se dezbrăcă încet·, atât din pricină că avea grumazul înţepenit de artritism cât şi un pic ca să amâne momentul când va fi nevoit să lege o conversaţie. Atârnând blana în cuier, vârând şalul în mânecă, se uita pe furiş la Róża, vrând să ghicească în ce ape se scaldă. În sfârşit, îşi suflă nasul cu grijă, din amândouă nările, în batista parfumată, şi fără să scoată o vorbă – sărută recules mâna soţiei sale.

Clipa în care creştetul cărunt şi bine periat al lui Adam se aplecă spre mâna ei se vede c-o emoţionă pe Róża,

căci o lumină caldă îi flutură pe obraz şi-şi reţinu frazele gata să-i zboare de pe buze.

Intrară tăcuţi în odaia cu pianul. Adam se aşeză, întinse picioarele, privi în jur pereţii, fotoliile; intrebând parcă obiectele, martorii vieţii fiicei sale, dacă în acea casă nu s-a petrecut nimic rău – apoi iar se uită la Róża şi întoarse privirea, aşa cum fac câinii în faţa unei persoane pe care nu o cunosc de ajuns, în cele din urmă mai mult îngână decât vorbi:

— Aşa, aşa, şi cum te mai simţi?

Atunci Róża se smulse din starea de vrajă de la început şi, cu ţâfna obişnuită, se stropşi:

— Cum vrei să mă simt în situaţia mea... Am ajuns la bătrâneţe să mă aciuiez printre străini, iar alor mei să nici nu le pese ce fac şi cum o duc... Nu bagă de seamă nimic. Poftim, ca de pildă, scumpa mea fiică! Vin la ea şi ei nici prin gând nu i-a trecut să mă aştepte.

— Te-ai înţeles cu Marta, înseamnă că acuşi trebuie să pice, se lumină la faţă Adam.

— Ba nu înseamnă deloc c-o să vină. Înseamnă doar c-a vorbit fără să se gândească. Dar tu ce treabă ai cu ea?

— Eu, nimic, am vrut doar să aflu dacă-s bine, sănătoşi.

— Prin urmare doamna Kwiatkowska nu ţi-e de ajuns? întrebă triumfătoare Róża.

Adam se strâmbă.

— Draga mea Elcia, las-o în pace. E o femeie de treabă... de ce te legi întruna de ea? Uite, chiar azi-dimineaţă, mi-a spus că dulceaţă ca aceea pe care o faci tu, să aibă şi gust bun şi culoare, să nu fie nici prea subţire, să prindă mucegai şi nici prea legată, să se zaharisească, n-a mai văzut în viaţa ei.

— Preaonorată, prea mare cinstea! Dar ce a văzut în viaţa ei cucoana asta a ta, Kwialkowska, prin Piwna sau în Mokotowie? Şi ce duios devine dumnealui când îi ia apărarea lui madam Kwiatkowska!... „Draga mea Elcia”! Când o fi să închid ochii probabil că n-ai să mi te adresezi astfel.

— Isuse, Sfântă Fecioară! Cât eşti de imposibilă! De ce să închizi ochii? Slavă Domnului, arăţi minunat, eşli rumenă la faţă...

— Ce-are a face, şi taică-meu când zăcea pe catafalc era rumen la faţă.

— Isprăveşte. Elcia. Isprăveşte.

— Elcia, Elcia...

Repetă de mai multe ori acest nume. De fiecare dată pe un ton diferit, caricatural şi solemn.

. . . . . .

Ewa, Eveline fusese numele pe care i-l dăduse Luiza din motive de prestigiu. Róża ţinea bine minte ziua aceea.

Într-o duminică de toamnă se dusese cu mătuşă-sa în plimbarea solemnă ca un ritual din Parcul Lazienid, trecând prin piaţa Warecka, strada Szpitalna, Bracka, prin Alei... Trăsurile şi cabrioletele uruiau pe caldarâmul pietruit. În diversele atelaje se îngrămădeau doamne şi fetiţe, foşnindu-şi veşmintele fie scrobite, fie din mătase *liberty* fie din lână ţeapănă şi aspră. Domni purtând cilindre sau meloane se aţineau într-o rână pe bancheta din faţă.

Din timp în timp tempo-ul procesiunii echipajelor era încetinit de tropotul unor trăpaşi; printre fiacre, faetoane şi landouri se năpustea un atelaj la care erau înhămaţi o pereche de armăsari cu ciucuri lungi, strânşi în chingi şi mânaţi de un vizitiu în haină vătuită. Poliţaii de la colţul străzilor salutau stând smirnă, printre trecători se strecura un suflu de spaimă şi ură, în timp ce prin mijlocul drumului, lăsând în urmă caretele melancolice trecea în zbor *„ghenerałşa*[23] sau *„poliţmaisterşa”*[24]. *Tante* Louise strângea gura ca pe o steluţă, îşi pironea privirea într-un singur punct şi strecura printre dinţi:

— Nu te mai zgâi la ăştia, Rosalie, nu trebuie să ne risipim atenţia.

[23] Ghenerăleasa (n.tr.)
[24] Soţia şefului do poliţie (n.tr.)

Rosalie însă, vrăjită, încântată, îi urmărea cu privirea, până ce ropotul vesel al trăpaşilor dispărea.

În felul ăsta ajunseră până la Parcul Lazieuki şi se îndreptară spre Buturugă unde se vindea turtă dulce. De pe umerii lui *tante* luneca spre pământ mantila de pluş de culoare*, „marengo”,* căptuşită cu atlas. Pe sub tivul rochiei, se zărea marginea pantalonilor festonaţi şi a juponului de acelaşi fel. Toate foşneau ca un snop de paie, iar botinele ei de postav scârţâiau.

Róża o privi pe *tante* o dată, apoi încă o dată, simţi brusc că încep să-i tremure obrajii, că acuşi o să izbucnească într-un râs nestăvilit. Pe lângă asta, mătuşă-sa umbla cu paşi atât de mărunţi, avea o expresie atât de respectabilă! Róża ştia prea bine că niciodată nu reuşeşte să-şi stăpânească râsul, că nu va reuşi nici acum, că *tante* Louise are să fie nervoasă, uimită şi că îi va fi cu neputinţă să-i explice de ce râde. Ce era să facă?

Zvârlind pietricelele cu tocurile, risipind prundişul, se rostogoli, zbură de sus, de pe culme, spre aleea ticsită de lume, în mijlocul îmbulzelii.

Tante se sperie. Nu pricepea de fel ce-o apucase pe nepoată-sa. Alergă după ea câţiva paşi şi începu să strige înspăimântată: „Różia, Różia, ce-i cu tine fata mea?” Atunci se petrecu lucrul acela – după părerea mătuşii Ludwika – profund ruşinos, dureros, care nu putea fi deplâns îndeajuns.

Cei ieşiţi să se preumble întoarseră capul după fetiţa care gonea, îi zăriră părul negru cârlionţat, strâns în două codiţe purtate de vânt, auziră ţipetele disperate „Różia, Różia” şi fură cuprinşi de nelinişte. Cum se poate? Duminică înainte de masă în Lazienki? *Au rendez-vous* a tot ce are mai select Varşovia, se zbenguie, îmbrâncind lumea bună catolică, Różia cu părul creţ?

— Roize, Roize, stai aşa că-ţi pierzi pantalonii, se încumetă să întoarcă întâmplarea în glumă un grăsan cu lanţul de aur de la ceas atârnându-i pe burtă. Dar alţi trecători nu erau deloc dispuşi să lase nepedepsite

năzbâtiile intrusei. Se înălţară voci spunând:

— Iată până unde am ajuns! Nici aici, în Lazienki, nu putem scăpa de perciunaţi? Dar mai duceţi-vă la voi pe Nalewki, sau în grădina Krasiriski! Încă nu s-a sfârşit sfânta slujbă la biserica Sfânta Cruce, că şi dă Roiza peste tine, cu laţele în vânt!

Unii dintre trecători se opriră, cineva se răsti:

— Pune-ţi mâna pe ea şi daţi-o poliţistului s-o ducă la comisariat. A fost încălcată legea, aici ovreii n-au ce să caute.

Chiar atunci un poliţist, trăgând după el sabia atârnată elegant în cureluşă, strecurându-şi privirile printre doamne şi încântat că a găsit un pretext să se apropie de mulţimea polonezilor întărâtaţi, făcu un salt, aţinu calea Różei şi o prinse în braţe. Róża neavând habar de efectul escapadei sale şi al numelui său, nici nu tresări simţind pe umeri braţele unui bărbat. Obrazul deschis al *porucicului* i se păru familiar, aducea cu el ca o adiere din Taganrog, un iz asemănător cu parfumul Juliei, nu o înfricoşa de fel. I se uita drept în ochi, încrezătoare, veselă. *Porucicul* se fâstici.

— *Da razvie eto jevreika?*[25] bombăni aruncând o privire către domnii indignaţi adunaţi în jurul lui.

Dar *tante* Louise sosise şi ea cu botinele ei care scârţâiau. Era roşie de mânie; îl atinse pe umăr pe *porucic* cu umbreluţa înaltă, cu mâner subţire, şi strigă la el:

— Te poftesc să-i dai drumul numaidecât fetiţei! Pentru Dumnezeu, ce înseamnă asta? *Il y a encore des juges à Varsovic*[26]. Am să fac plângere împotriva dumitale. Ce se întâmplă aici, doamnelor şi domnilor? aruncă ea o privire autoritară asupra celor de faţă, un soldăţoi al stăpânirii năpăstuieşte o fetiţă poloneză şi dumneavoastră tăceţi? Oare atât de mult a decăzut Polonia?

Porucicul dădu drumul Różei şi plecă repede

[25] Să fie evreică? (rusă) (n.tr.)
[26] Mai există judecători la Varşovia (fr.) (n.tr.).

bombănind:

— *Ickidnîie polaki*[27] lua-v-ar naiba...

Róża îşi morfolea batista, mătuşa o cuprinse de umeri:

— Vino, copila mea, şi ţine-te de mine! Astăzi un copil polonez nu se mai poate bizui pe simţul de onoare al celor de un neam cu el.

Privitorii se simţiră stânjeniţi, unul singur, grăsanul cu lanţul de aur, cel care la început se arătase împăciuitor, îi răspunse arţăgos:

— Vrei să întruchipezi pe nobila matroană poloneză, iar pe nepoată ai botezat-o Roiza; vorbeşte de Polonia şi simţul de onoare al polonezilor, şi când colo o strigă Roiza... Ptiu, decât asemenea compatrioţi mai bine lipsă! şi spunând acestea o privea bănuitor pe *tante* Louise.

În seara aceleiaşi zile – şi cât de grea a fost ziua aceea, mătuşa s-a rugat toată după-amiaza, a plâns, picăturile de laur şi-au arătat de câteva ori eficienţa, obişnuita cafea cu frişcă de duminică a rămas neatinsă, Rózei i se interzisese să se ducă la prietenele ei, trebuia să-şi spună rugăciunea şi să transcrie în caiet cinci *trenii*[28] ale lui Kochanowski – în seara aceleiaşi zile deci, *tante* o chemă la ea, se săltă cu greutate de pe scăunelul pe care stătea îngenuncheată şi le hotărî pe toate:

— Copila mea, dă-i seminţe canarului şi du-te de te odihneşte. Iar de mâine te vei numi Eveline. Róża... ştii aici, la Varşovia, tot cartierul Nalewki geme de numele ăsta ordinar. Nu doresc ca fata fratelui meu, nepoata de fiu a unui căpitan din legiunile italiene (numai un necioplit şi un bădăran putea să creadă că-ţi sunt bunică) să fie luată drept evreică. Într-adevăr, doar o persoană fără minte precum este Sophie putea să-i dea unei fetiţe poloneze un asemenea nume!

Dar Michal nu se învoise cu Eveline.

---

[27] Polonezi scârboşi (rusă) (n. tr.).

[28] *Trenii,* faimos ciclu do elegii (1580), tradus şi în limba română; aparţinând celui mai de seamă poet polonez din epoca Renaşterii, Jan Kochanowski (1530-1584) (n.tr.).

Chiar şi mai târziu, la Petersburg, ca *mademoiselle* Zapcinskaia – sub numele de Róża n-o ştia nimeni – când s-au întâlnit pentru ultima oară la corul bisericii Sfânta Ana, el tremurând într-o şubă prin care trecea vântul (dar de nuntă de la blestemata aia de cursantă), ea, palidă, rece ca marmora, Michal îi şoptise:

— Iartă-mă, Róża mea... Róża vieţii mele... Cea mai frumoasă, unica mea roză, iartă-mă, nefericitul de mine şi adio!

Adam îi spusese de la început: domnişoara Eveline. Mai târziu îi spusese întotdeauna: Elcia. Două nume – două vieţi: cel dintâi, scurt şi adevărat; cel de-al doilea – scornit şi lung, mult prea lung... Primul – o floare, dragoste şi nefericire. Al doilea: respectul oamenilor, onoarea şi moartea lentă a sufletului.

— Elcia, Elcia, îl îngână şuierat Róża, până răguşi de atâta batjocură. Ai fi zis că prin numele ăsta vrea să biciuiască pe cei ce s-au făcut vinovaţi de întâmplările din viaţa ei când a încetat să mai fie Róża. Adam miji ochii, tremură ca scuturat de friguri. În sfârşit, se smulse de pe scaun, îşi flutură mâinile pe deasupra capului şi, cu un pas nervos, şovăitor, alergă iute la uşă. Róża îşi veni în fire:

— Stai, unde te duci? Delicat te-ai mai făcut, nu te mai poate atinge nimeni! Dealtminteri eu nu pe tine...

Adam scârţâia cu galoşii lângă cuier. Atunci Róża rosti cu un glas străin, ca o sentinţă fără apel care venea parcă de pe celălalt tărâm:

— Înapoiază-te, ţi-o cer, Adam.

Se simţi zguduit şi se înapoie şi mai adus de spate. De astă dată îi vorbi cu blândeţe:

— Draga mea, linişteşte-te, îţi faci numai rău... Wtadyá mi-a povestit că doctorul acela, nu mai ştiu cum îi spune, cel din Królewiec, ţi-a atras atenţia să te fereşti în special de enervări... iar acolo, la ei, trece drept o somitate.

Róża roşi, deschise gura, se foi stânjenită... Era limpede că un val de sentimente urcă şi-i copleşeşte conştiinţa.

Reuşi totuşi să nu spună nimic şi se aşeză. După o bună bucată de vreme rosti încetişor:

— Uite-i, poftim, încearcă-i.

Luă papucii şi-i întinse lui Adam.

— A, ce bine, oftă el uşurat, a, ce bine! Da-mi mâna, măicuţă, se însufleţi, dintr-o dată deveni glumeţ, ba chiar fericit, văzând c-a trecut furtuna. Mi-ai făcut un adevărat bine, acum îmi îngheaţă atât de rău picioarele, eu o ştiu pe măicuţa noastră că are mâini de aur, când se apucă să facă ceva... Ce să mai spun – fix, *fertig, abgemacht...* Când te-ai apucat să-i împleteşti? Acu trei zile, nu-i aşa? Ce frumos i-ai făcut!

Sporovăia cu teamă şi cu speranţă, îi săruta mâinile nevesti-si, tropăia pe loc, privea papucii.

Róża îl întrerupse.

— Nu de trei zile, ci de două săptămâni. Nu de îndemânare e vorba şi nu de lucru, ci de cu totul altceva.

Adam se foi cu vioiciune:

— Ce-ar fi să-i încerc? Bineînţeles, am să-i încerc numaidecât, dacă măicuţa îmi dă voie...

Luă papucii, se aşeză şi începu să moşmondească ceva pe la pantofi. Avea dintotdeauna mişcări lente, înainte de a se decide să apuce vreun obiect ori să-l mute din loc, să tulbure în orice alt fel încremenirea naturii moarte, stătea pe gânduri, se codea, întindea şi trăgea îndărăt mâna de mai multe ori, nesigur parcă de tactica ce se cuvenea folosită, ca şi cum şi-ar fi dat seama de sensul grav al inerţiei, de riscul ce-l comporta orice schimbare. De câte ori Róża îl fixa pe când trebăluia prin casă, Adam se fâstâcea din ce în ce, mâinile începeau să-i tremure, nu mai ştia nici ce face, nici unde se află, legile fizicii îşi pierdeau pentru el înţelesul, experienţa unor ani îndelungaţi se dovedea amăgitoare, şi el pierdea simţul realităţii. Acum la fel, ba îşi ridica pantalonii până la jumătatea gleznei, ba îi trăgea în jos dezorientat. Iar Róża îl privea cu luare-aminte. Cum ea tăcea, îl cuprinse speranţa că ceea ce face e raţional, că pentru a încerca

papucii exact asta trebuia făcut: să-ţi tragi pantalonii în sus şi să-ţi scoţi ghetele. Aşadar repede, cu o hotărâre de care era rar în stare, cu vioiciune, după ce desfăcu şireturile, se apucă să-şi scoată pantofii. Suferea de lumbago, orice efort din şale îl umplea de spaimă aşa încât strânse din ochi, şi în plus făcu dinainte o schimă de durere, în aceeaşi clipă sări în sus ca ars şi holbă ochii. Róża râdea. Râdea furtunos, cu duşmănie, încât îl trecură fiorii. Încercă să-şi închipuie că mâna lui îndurerată stârnise râsul nevesti-si, chipul i se destinse şi murmură:

— Zău că mă doare, crede-mă, Elcia, numai cât mă aplec şi mă şi apucă. Şi tu de ce-i fi râzând de mine? Hai, lasă, încerca el s-o îmbuneze. Dar alungă numaidecât gândul că schima lui de durere îi stârnise ei râsul: încetă s-o mai liniştească, îşi lăsă umerii în jos, un zâmbet perplex i se aşternu pe faţă... O ştia prea bine, Róża nu râdea de ceva întâmplător, de ceva ce se ivise întâmplător, râdea de el întreg, de el aşa cum fusese întotdeauna, cum este şi cum nu va izbuti să fie în alt fel. Nu avea ce s-o întrebe, nu avea ce să-i explice, trebuia încă o dată să mai aştepte. Ochii Rózei luceau cu o flacără galbenă, cu unicul foc cu care ştia să ardă pentru soţul ei – focul urii.

El îşi înghiţi saliva, păli, îşi încrucişă mâinile pe burtă. Atunci Róża se opri din râs şi strigă:

— Ce faci acolo? Trebuia doar să-i încerci! N-aveai altceva de făcut! Şi tu cum te-ai apucat să faci asta? Din ce sunt făcute degetele astea ale tale? Sunt nişte surcele, da, nişte surcele!!!

Îi întoarse spatele, cuvântul „surcele” fu rostit cu un dispreţ total, cu scârbă, cu resentiment, de parcă surcelele ar fi fost cele mai ruşinoase obiecte din lume, acum şi pururea.

— Astea-s inimi, astea-s degete? Sunt tot atât de boante ca şi tine!

Se apropie vioaie şi apucă mâna uşor tumefiată şi pistruiată a lui Adam, ca într-o gheară.

— Nu înţeleg, zău dacă înţeleg, spuse din adâncul deznădejdii ei. De când sunt n-am văzut nişte mâini atât de neroade, atât de neîndemânatice!

Adam îi răspunse calm:

— Lasă-mă, şi duse o mână la spate, iar pe a doua o vârî în buzunar.

Şi *asta* o ştia prea bine: de aceea erau mâinile lui boante, ridicole, dezgustătoare, pentru că nu erau mâinile lui Michal.

Adam o ştia de peste patruzeci de ani. În prima lună de căsătorie intrase odată, pe neaşteptate, în odaie şi dăduse peste Róża stând îngândurată, la fereastră... În rochia deschisă la culoare i se păru micuţă şi neajutorată. Privea oraşul de pe malul Volgăi, străină tuturor, el însuşi o cunoştea prea puţin, desigur îi era dor de maică-sa ori de Varşovia, sau poate de vreun ceas din copilărie...

Adam fusese vrăjit de Róża din primul moment de cum o văzuse, încă de pe când trăgea cu ochiul la ea în poştalionul care se îndrepta spre Nowe Miasto. Mai târziu, vraja sporise de la o privire la alta, de la un cuvânt la altul, de la o surpriză la alta, îi umpluse pieptul, până când, în cele din urmă, îi cotropi toate celelalte gânduri şi sentimente. Această vrajă – după cum înţelesese Adam cu timpul, dar prea târziu – era mai curând o uimire. O necontenita şi nesfârşită uimire cu privire la Róża.

Aşa cum la nuntă Adam uitase să-i răspundă preotului, covârşit de dorinţa să atingă obrajii iubitei sale – nu să-i mângâie, ci să se convingă că sunt tocmai astfel, neobişnuit de întunecaţi şi totodată luminoşi şi că sunt adevăraţi – tot astfel, în cursul vieţii lor comune, îl încerca necontenit, dorinţa să verifice dacă a auzit bine, dacă a văzut bine ce spune şi ce face Róża. Dacă ea – întocmai aşa cum era – exista cu adevărat. Mai mult de zece ani uimirea în faţa Rózei fusese izvorul unei fericiri cumplit de dureroase. După aceea, pierzându-şi acea nuanţă de încântare, se preschimbase într-un coşmar. Róża era atât

de imprevizibilă, atât de stranie, încât pentru Adam existenţa ajunsese asemeni unui codru plin de capcane şi de năluci.

Atunci când intrase pe neaşteptate în primul lor dormitor şi o văzuse pe Róża, într-o rochiţă modestă, prea scurtă, cu ochii pierduţi spre siluetele îndepărtate ale caselor – atunci nu fusese nici mirat şi nici vrăjit. În sfârşit, asta aşteptase, în sfârşit, aşa şi-o închipuise încă de mult, că în acest fel o să-şi găsească tânăra soţie într-o frumoasă dimineaţă. Pierdută printre străini, uşor speriată, accesibilă şi urâtă. Oftă, de parcă i s-ar fi luat o povară de pe umeri, cuprins de o nespusă duioşie pentru făptura aceea firavă. Visa destăinuiri udate de lacrimi, linişte, apoi superioritatea lui protectoare şi o căsnicie trainică, adică tot ce n-ar fi fost dragoste dar, până la urmă, i-ar fi dăruit-o pe Róża cu adevărat.

În sfârşit, în sfârşit venea la Róża ca la fiinţa cea mai apropiată – se ducea la ea să afle tihnă după fericire.

Se apropie de soţia lui cu un pas sigur şi-i puse o mână pe umăr. Ea nu se sperie, întoarse încetişor capul... şi Adam simţi o dezamăgire la fel de dureroasă ca un călător când dă cu ochii de fata morgana: obrazul Rózei exprima un fel de fascinaţie. Femeia din faţa lui îl învăluia într-o privire izvorând din depărtări inaccesibile. Într-o privire încărcată de gânduri care nu aveau nimic comun cu niciuna din nălucirile lui Adam. Róża era din nou minunat de frumoasă şi neaşteptată. Cu un fel de bucurie îşi purta privirea aprinsă de la chipul soţului la mâna lui care i se odihnea pe umăr. Genele i se zbătură, ochii rătăciţi de extaz începeau parcă, încetişor, să destrame realitatea şi brusc se ivi în ei ruşinea şi scârba. Gemu:

— Tu erai? şi se strânse în aşa fel, încât mâna bărbatului lunecă în jos.

În seara aceea Róża se sculă de la cină şi fugi în dormitor fără să spună un cuvânt. Când Adam o urmă, o găsi plângând tare, ghemuită pe pat. Strângea ceva la piept. Brusc încetă să mai plângă, îşi ridică, spre Adam,

ochii negri şi umezi, şi rosti cu un glas nepăsător:

— Uite, ăsta-i Michal.

Îi întinse fotografia caldă încă de îmbrăţişarea ei? Adam nu se clinti... Atunci luă fotografia înapoi, o mângâie; cu vârful degetului şi murmură:

— O, ce mâini, şi ce braţe...

IV

ADAM ÎNVĂŢASE SĂ FIE RĂBDĂ-tor. Şedea acum în faţa Rózei cu mâinile ascunse şi aştepta. Pe când Róża arăta de parcă n-ar mai fi avut vreme să aştepte nimic. De parcă totul trebuia spus şi făcut fără cea mai mică zăbavă. Iarăşi speriată şi într-un fel patetic de propria ei viaţă, striga:

— Ce se poate face cu asemenea mâini? Niciodată n-ai ştiut nici măcar să tai pâine!

Adam bombăni fără convingere:

— Flămândă n-ai rămas niciodată, nici tu şi nici copiii.

Se înecă de furie răspunzându-i:

— Flămândă? Zici că n-am fost flămândă? Şi dacă n-am fost, cui o datorez? Cine dădea lecţii? Cine cosea până în adâncul nopţii? Venea toamna, era frig, sufla vântul, obrajii îţi îngheţau chiar din poartă, domnişoarele se cuibăreau pe acasă, mâncau dulceaţă, beau câte un ceai fierbinte, făceau pasienţe... Pe când eu, împreună cu o nătângă de ţărăncuţă, înfăşurată până la nas, alergam de la un podeţ la altul. Ca să cumpăr legumele şi fructele pentru iarnă de-a dreptul de pe şlep, de la vânzătorii cu hurta, de pe râu, la preţurile cele mai ieftine. Iar după aia stăteam şi dârdâiam de frig, păzind bunurile soţului, până le cărau în beci. Şi în vremea asta nu-mi luam ochii de la ceas, să nu întârzii de la lecţie, şi uite, cu degetele astea înţepenite să-mi pot învăţa elevii să execute *pizzicato.* Şi cine ţinea elevi în gazdă? Cine îşi transforma rochiile de sute de ori, cine?

Veni asupra lui Adam dezlănţuită. El păli şi mai tare, făcu un semn de lehamite cu mâna:

— Ştiu, am auzit-o de o sută de ori... Mă rog, ai muncit,

cinste ţie.. Nici eu n-am stat cu braţele încrucişate... De ce te burzuluieşti? Am fost sănătoşi – am muncit. Să-i mulţumim lui Dumnezeu!

Nimic nu putea s-o înduplece pe Róża. Duse mâna la inimă, apoi la gât... Nu izbuti să-şi exprime pe loc indignarea.

— Lui Dumnezeu? Iar o iei cu Dumnezeu? „Trebuie să-i mulţumim lui Dumnezeu”, „Dumnezeu ştie ce face”. Iată subterfugiile tale preferate. Ca să scapi, să nu fii nevoit să înţelegi cu mintea ta, ori să încerci vreo schimbare în mai bine! Vrei să-ţi amintesc încă unul dintre subterfugiile tale? „Dumnezeu a dat, Dumnezeu a luat.” Ei? Ce zici? Ai uitat?

Îl împingea pe Adam cu genunchii, îl lovea cu pumnul în umăr. Izbea în el cu pumnul ei tremurător ca într-o uşă închisă.

— Am să-ţi amintesc eu dacă ai uitat. Uite cum a fost... Kazíuczek zace în aşternut, ars de boală şi se înăbuşă, se sufocă. Mişcă din guriţă ca un peştişor. Iar eu stau lipită de patul lui, pe podea. Nici în genunchi, nici aşezată, nu mai ştiu nici eu cum de mă ţin pe picioare, aş vrea să se caşte pământul sub mine şi să mă înghită, să mă prăbuşesc fie şi în iad, ca să nu mai simt nimic şi să nu mai ştiu de mine, să mă scufund, şi să nu mai gândesc, şi să nu mai sângerez de milă pentru suferinţa acestui copil. Am avut şi un consult medical, i-au făcut şi o operaţie, am adus un profesor de la Moscova, i-au sfârtecat gâtlejul – nelegiuiţii – i-au făcut traheotomie, dar nu mai e nicio speranţă, nicio speranţă! Kazíuczek zace, ochişorii i se înfunda în orbite, dă ochii peste cap... Eu stau şi văd totul şi nu pot face nimic. Iar tu eşti părintele lui. Îţi spun: „Adam, scapă-l, altfel îmi pierd minţile. Scapă-mi copilul, am să sărut podelele sub paşii tăi, pulberea pe care calci”. Iar tu? Îţi aminteşti – ştii ce mi-ai răspuns? Ai lăsat capul în jos, ca un fariseu, la fel ca acum, şi mi-ai răspuns cu un glas mieros: „Linişteşte-te, Eveline, linişteşte-te, draga mea, *Dumnezeu a dat, Dumnezeu a luat,* nu stă în

puterea omului să se împotrivească vrerii Celui-de-Sus". Iată ce mi-ai spus tu, tatăl lui! „Dumnezeu a luat." A luat... şi micuţul zăcea în faţa mea, încins de febră şi gâfâia, şi aştepta să-l salvezi... Iar tu îl şi dăruiseşi lui Dumnezeu! Pentru tine era gata pierdut, gata luat... Eşti un tâlhar, un tâlhar răbdător, mironositule, iar de îmbolnăvit, tot din cauza ta se îmbolnăvise... Oare pentru cine venise felcerul în dormitor, să-i maseze spinarea că-l cam dureau şalele? Iar copilul stătea lângă tine şi se strica de râs: „Uite cum mănâncă tata bătaie la popou" . Şi din şorţul felcerului se scuturau microbii difteriei cum se scutură puricii! Că tot el făcea şi dezinfecţiile prin oraş! Cine l-a adus în casă spre pierzania propriului copil? Şi pe urmă l-a oferit *de viu* lui Dumnezeu? Ia spune, cine s-a încumetat să facă una ca asta? Ori oi fi făcut-o anume, anume, da, pentru că eu, pe atunci, de dragul lui Kazio nu mă sinchiseam de nimic alta în jurul meu. Anume!

Adam se sculă din fotoliu. Nu mai era palid, era cenuşiu, rece ca zăpada călcată în picioare. Doar ochii lui ieşiţi din orbite erau roşii şi scânteiau. Cu ochii o izbi pe Róża. O goni din faţa lui – ea se trase îndărăt, cu spatele spre perete, cu dinţii dezgoliţi într-un râs fără noimă.

— Taci! Încetează! ţipă el, altminteri te omor!

Se opri, se lovi piept în piept cu bărbatu-său. Trăsăturile ei, încremenite de mânie, se destinseră, strigă cu un glas subţirel, înalt ca de fetiţă:

— Omoară-mă! Chiar, te rog să mă omori... poate c-aşa e dat să mă omori tocmai azi! Trase aer în piept. — Atâţia ani m-ai chinuit de moarte şi n-ai reuşit să mă omori, poate ai să izbuteşti astăzi!

Adam o înşfăcă de umăr. Se vedea că prea multe vorbe cumplite i se îmbulzesc în gâtlej şi-l sugrumă, că de aceea nu poate scoate niciun sunet; obrajii îi atârnau, ochii injectaţi i se acopereau de un văl de nebunie, ura urca în el din adâncul vieţii, sporea, creştea şi deodată se opri – învăluit în strălucirea urii sale, un altul, un om înspăimântător. O zgâlţâi pe Róża cea căruntă, cu

turbare, cu o asprime triumfătoare, ca pe un vrăjmaş în sfârşit descoperit.

— Tu, tu... şopti.

În şoapta lui era cuprinsă răzbunarea sclavului, fericirea ucigaşului. Îşi aplecă obrazul peste obrazul ei, în privirea lui cea nouă, clocotind de ură, se elibera, renăştea. Încetă s-o mai zgâlţâie pe nevastă-sa, barba-i albă se zbârli în mii de ţepi, ura îl purifica, îl încorda, îi ilumina chipul ca de plăcerea voluptăţii. Nimic altceva nu mai putea să intervină între ei doi – decât moartea. Róża ridică pleoapele. Privi cu băgare de seamă, binevoitoare, ciudatele schime ale bărbatului ei.

— Mi-e rău, spuse.

Şi brusc lunecă într-o parte, cu tot trupul ei moale, iar nările îi fremătau... Adam de-abia apucă să întindă braţele – se prăbuşi în ele, ţeapănă. Cum, necum, făcu faţă poverii şi cu cel mai mare efort de care era în stare îşi trase soţia spre divan. Nu apucase să se răcorească, să-şi domolească mânia, Róża se năruise, lipsită de putere, în plin clocot al furiei lui de ucigaş, el era silit s-o salveze, gemând de nelinişte, păstrând ura întipărită pe obraz.

Nu leşinase. Dar nu-l ajută cu nicio tresărire când se căzni s-o întindă pe canapea; avea picioarele ţepene şi braţele moi, trebui să i le aducă la locul lor unul câte unul. Gâfâia, cu ochii larg deschişi, dar când soţul îi îndepărtă părul răsfirat pe frunte, rosti cu un glas somnoros:

— Ai vrut să mă omori...

Atunci de-abia Adam se dezmetici. Ura i se şterse de pe obraz, făcu un semn de nepăsare cu mâna:

— Ei...

Se aşeză lângă Róża. Dezarmat pe veci, lipsit până şi de ultima speranţă. Róża nu îngăduise să fie atinsă nici măcar cu ura, se prăbuşise singură în hăul în care el dorise atât de aprig s-o arunce. Iar acum Adam dorea s-o smulgă din nou de acolo, cu orice preţ. S-o aibă iar vie, caldă. Se repezi să-i frece picioarele, îi trase pantofii, îi

frământa din răsputeri talpa picioarelor, călcâiele, îşi aplecase fruntea, sufla cu gând să-i încălzească piciorul atât cât se străvedea prin ciorap. În sfârşit, Róża făcu un gest imperceptibil cu degetul de la piciorul drept şi totodată şuieră:

— Ajunge! Doare...

Îşi trase ruşinat mâna îndărăt şi oftă spunând:

— E adevărat, cu surcelele astea ale mele...

Nu îndrăznea să-şi atingă soţia, o privea doar rugător, poate că *dorea ceva,* poate ar *lua totuşi un medicament...* Róża se întoarse cu faţa la perete – se vedea că răul începea să treacă – şi ceru:

— Adă-mi din bucătărie un pahar cu ceai fierbinte. Pe Sabina n-o lăsa să intre aici. Telefonează-i lui Wladek să vină numaidecât.

Plecă tropăind mărunt să-i îndeplinească poruncile. Peste o clipă, cu ceaşca de ceai în mână, vorbea la telefon:

— Tu eşti, Wladzio? Vino, dragă, cât mai iute, te roagă mama. Da, la Marta. Nu. Te roagă să vii neapărat chiar acum.

Apoi se grăbi să ducă ceaiul Różei. Stătea culcată mai degajat, uimitor de senină. Adam împinse în dreptul ei o măsuţă mică, apoi încremeni neştiind ce să facă. Se strâmbă la el şi îi spuse:

— Cum vrei să beau? Că doar n-o să mă ridic singură.

Se repezi şi-o săltă aşezând-o. După aceea, speriat de propria-i îndrăzneală, se aşeză cu fereală pe marginea canapelei, luă cu linguriţa puţin ceai fierbinte şi-l duse la gura Różei. Ascultătoare ca un copil, întredeschise buzele şi sorbi. Pe Adam îl străbătu un fior de fericire. Se cuibări mai bine şi începu să-i dea ceaiul cu religiozitate. În curând, Róża căzu la loc pe pernă. Gâtul îi zvâcnea, sângele îi năvăli în obraz, roşeaţa îi cuprinse până şi nasul, ochii i se aprinseră. Adam încercă să-i mai apropie de gură o linguriţă de ceai, dar ea ridică braţul, înlătură mâna soţului cu un gest de alint, apoi râse. El se fâstâci,

ea repetă cu ranchiună şi respect:

— Ai vrut să mă omori, aşa vasăzică!

Soneria ţârâi, iar Adam nu mai apucă să se mire de Róża, ci se repezi în vestiar. În prag se opri: îi strigase ceva încetişor. Un cuvânt neverosimil, părăsit atât de iute şi de atâta amar de vreme... Nu-i venea a crede că-l rostise iar. Ciuli urechea... Ba da, nu încăpea nicio îndoială:

— Adasiu.

Se înapoie, rănit de cuvântul acesta întârziat, plin de presimţiri rele.

— Elcia dragă, ce ai? şi se aplecă deasupra ei aşa cum stătea culcată.

— Nu, n-am nimic. Mă simt atât de ciudat... Când ai alergat spre uşă mi s-a năzărit că nu te-am văzut niciodată. Proasta de mine, brusc am simţit nevoia să te văd.

O spuse jumătate plângând, jumătate râzând, gâfâi şi peste o clipă adăugă:

— Tu să nu-ţi închipui... Kwiatkowska aia a ta. Acum înţeleg totul.

Soneria turbase, Sabina se urnise din bucătărie, i se auzeau paşii duduind în sufragerie. Adam, uluit, uitase pe ce lume se află. Róża îl împinse cu blândeţe, îndemnându-l:

— Du-te, du-te odată, sună.

Între timp, la uşa de la intrare hărmălaia era în toi. Sabina, glumind, făcea să scârţâie zăvorul, se auzi bufnitura unui obiect pe podea, cineva tupăia din picioare ştergându-şi cu zgomot ghetele de preş. Adam se înseninã:

— E Zbyszek – iar Róża se întunecă:

— N-are ce să caute aici, să se ducă la el în odaie.

Dar Zbyszek şi pătrunsese în salon. Aruncă o privire bunicului, o privire bunicii şi se opri în loc şovăitor. Pe bunică n-o iubea, ori de câte ori venea pe la ei, toate păcatele lui erau date în vileag şi toţi erau prost dispuşi.

Pe bunic îl iubea foarte mult, dar nu-l socotea o persoană importantă, ci mai degrabă un fel de urs de pluş, pe care-l instalezi, cu toate onorurile, pe canapea, fiindcă este „o amintire”, pe care pentru nimic în lume nu ai dărui-o altcuiva, dar cu care nimeni nu se gândeşte să se joace. Faptul că bunica era întinsă pe canapea nu-l nedumeri – ea făcea întotdeauna lucruri ciudate: ori dibuia mobilele vechi de prin unghere şi pretindea să le admiri, ori lua vreun obiect de care aveai nevoie şi pleca cu el, ori îl ocăra pe tatăl lui, ori cânta din vioară... Acum stătea culcată în salon, roşie la faţă, la ora unu ziua, când alţi oameni circulă pe stradă. De un lucru era sigur, că n-are să iasă nimica bun din asta, şi Zbyszek se zgâia mofluz la bunică-sa.

Róża, la rândul ei, îşi privea nepotul cu nelinişte. Întotdeauna avusese o aversiune faţă de „bărbiţa ascuţită” a Martei, trăsătură distinctivă a lui Adam. Băieţii – Władyś şi Kazíuczek, cel care murise – semănau cu ea, putea să şi-i închipuie drept copiii ei cu Michał; Marta, în schimb, era „leit fiica lui tăticu” – şi instinctul matern al Różei era nevoit să se strecoare necontenit prin meandrele trăsăturilor pe care le ura. Zbyszek, pe lângă că era fiul şi nepotul „bărbiei ascuţite” mai era şi „bucăţică ruptă” din ginerele ei – altă făptură antipatică. Totuşi acum, în privirea pe care o îndreptase către Zbyszek, era un fel de intenţie împăciuitoare amestecată cu speranţă.

— Ei, îl întrebă, ce spui? Ce se spune când intri în casă?

Adam se chirci: şi dintr-un năravpedagogic şi din firea lui atât de smerit plecată în faţa rânduielilor divine – respecta foarte mult copiii. Vedea în ei viitorul neamului, speranţa lumii creştine, răscumpărarea părinţilor în faţa lui Dumnezeu. Oricum ar fi fost, îi socotea drept daruri ale cerului, le admira puterea şi totodată se temea să împovăreze prea de timpuriu, cu vorba sau cu fapta, plăpândele puteri fizice sau morale ale copilăriei. Cu atât mai mult îşi respecta nepoţii, care, distanţându-se de el

prin două generaţii purtau în sine mai multe taine omeneşti şi divine decât propriii săi copii.

Obişnuit cu arţagul soţiei sale, şopti:

— Lasă-l, Elcia, lasă-l în pace... Şi câţ putu de iute intră în vorbă cu Zbyszek:

— Bună ziua, Zbyszek, cum de-ai venit azi atât de devreme de la şcoală?

Băiatul nu răspunse. Avea o lucire răutăcioasă în ochi, preocupat de jocul dintre el şi bunică. Peste un minut strigă triumfător:

— Ce se spune? Nu se spune nimic! Eu în casă am intrat pe poartă. Iar în poartă stăteau un camion şi doi cai... Cui era să spun bună ziua?

Róża sări în sus de pe canapea.

— Iacătă-l, poftim de-l vezi, strigă, ce făptură drăgălaşă, nu? Tu i te adresezi ca unui copil, iar el, ai auzit cum îţi răspunde? Îşi bate joc de tine! Asta să fie un copil? Ăsta e un pehlivan bătrân, în stare să tragă pe sfoară şi pe un iezuit. A moştenit talentele de tejghetar de la tăticul lui: pare-se că printre ai lor unul din unchi făcea negoţ cu scrumbii, purtări ovreieşti... Ce te uiţi la mine aşa, ca un tâlhar? N-ai mai văzut cum arată un om la faţă? Vrei să-mi scoţi ochii? Ştiu eu că eşti în stare! Aveai numai o săptămână când ai muşcat-o pe maică-ta... Pleacă de-aici, să nu te mai văd, neruşinatule!

Se aşează şi-i arătă uşa lui Zbyszek cu un gest tragic, ca unui duşman primejdios şi viclean. Puştiul deschise gura, poate că ar fi izbucnit în plâns de spaimă, dacă vorbele, tonul, gesturile bunicii nu l-ar fi preocupat atât de tare; jocul acesta neînţeles îl stărnea, îl silea la eroism. Zbyszek oftă adânc şi răcni:

— Bunica să plece de la mine din casă!...

Şi abia după aceea îşi apucă ghiozdanul şi ieşi în goană – palid, zguduit, urlând de plâns.

Róża, cu mâna întinsă înainte, părea iluminată de o bucurie rea.

— Uite, c-am apucat-o şi pe asta. Uite! spunea cu glas

gâfâit. M-alungă. Ovreiaşul ăsta mă alungă din casa propriei mele fiice!

Îşi trase mâna îndărăt, se prăbuşi pe pernă, plânse cu tristeţe. Adam de câteva minute alerga prin odaie cu capul în mâini, gemând.

— Doamne, Doamne milostive! Ce ruşine, ce ruşine nemaipomenită, încetează, Eveline, pentru Dumnezeu, încetează!

Acum stătea în mijlocul odăii şi privea în jurul lui ca un om care simte că i se clatină mintea. Se apropie de Róża şi-i privi lacrimile fără să-i vină a crede. Ea plângea tot mai tare, aşa încât în cele din urmă îi spuse:

— Tu singură începi, te repezi ca o nebună, şi pe urmă stai şi plângi...

Ea continua să plângă cu sughiţuri şi printre hohote se strecurau cuvintele: „mă alungă”, „astăzi”...

Adam îşi frângea mâinile.

— Vino-ţi în fire, ce tot spui, ce vrei? Copilul ăsta e nepotul nostru, iar tu te repezi la el parcă ar fi un răufăcător. De ce-l faci ovrei şmecher? Tu eşti o fiară şi nu un om, eşti apucată ori ce ai?

Róża, care nu lua în seamă văicăreala lui Adam, se stăpâni totuşi niţel, îşi muşcă batista, păru că ascultă nişte sunete venite dinlăunţrul fiinţei ei, îşi legănă capul, deschise larg ochii, apoi îi miji, tulburarea. Îi alteră trăsăturile feţei – până la urmă oftă de câteva ori în şir şi se potoli, având o pronunţată expresie de apatie.

V

IAR ŢÂRÂI SONERIA, ADAM ELECtrizat se repezi în hol. Deschise uşa; de data asta erau Wladyś şi soţia lui. Intrară aducând cu ei ca o boare rece şi o nevinovată înstrăinare, care decurgea din faptul că se preţuiau reciproc şi ţineau la propria lor casă mai mult decât la orice; fiecare om, fiecare faptă, aparţinând chiar şi universului celui mai apropiat, ca să ajungă la ei, erau nevoite să-şi facă drum printr-un abur de simţăminte exclusive. Atunci când pătrundeau în sfera preocupărilor celorlalţi, chipurile lor păstrau întotdeauna reflexul ultimelor cuvinte pe care tocmai şi le spuseseră şi care – niciodată şi în faţa a nimic dinafară – nu încetau să fie importante. Şi acum tot aşa – deşi tăceau sărutându-şi părintele – arătau de parcă tocmai şi-ar fi întrerupt convorbirea la jumătatea unei fraze.

Trecuseră, în ultima vreme, prin nenumărate greutăţi, ba la drept vorbind chiar printr-un mare necaz. Wiadya fusese brusc rechemat din postul lui de la Królewiec, la minister avea loc o schimbare de concepţie, reprezentanţii ţării în străinătate, angajaţi în tactica obligatorie de până atunci, căzură victimă noii stări de lucruri, şi cariera lui Wladyś rămăsese spânzurată în gol – îl bătea gândul să renunţe la slujba lui la stat.

Nu era un om tare. Róża dăruise primului ei născut o statură măruntă şi o fire colerică – rod al anemiei ei de fecioară, accentuată de chinul unei căsnicii fără iubire. În trupul acesta plăpând cu splina mare, cu inima excesiv de sensibilă, cu elanuri ambiţioase, care-l făceau să sufere, datorită unui complex de inferioritate, Adam turnase balsamul firii lui flegmatice. Şi astfel, crescut între o

mamă care-l înspăimânta când cu accesele de mânie nejustificată, când cu prea marea şi brusca-i duioşie, şi un tată care se refugiase în umbra adâncă a muncii de toate zilele, a predicilor moralizatoare şi a resemnării, Wladyslaw devenise un bărbat irascibil şi totodată orgolios: plin de fiere faţă de sâcâielile mărunte, în schimb plin de stoicism în faţa realelor adversităţi ale vieţii. De la Róża moştenise impetuozitatea lăuntrică, nevoia de schimbări, de biruinţe, de a se afirma, de la Adam, tendinţa de a supraestima opiniile celorlalţi şi teama de răspundere. Fiecare sarcină nouă pe care i-o scotea dinainte soarta socotea că-i depăşeşte posibilităţile, nu se simţea pe deplin înzestrat pentru nimic. Totuşi, cu regularitate, îşi asuma toate aceste probleme dificile cu care – după cum socotea – nu era făcut să se măsoare. Ba chiar le căuta. Când, aflându-se într-o situaţie stabilizată, zărea ivindu-se la orizont prilejul unor noi eforturi şi înfăptuiri, era cuprins de o frământare care se potolea abia după ce se apropia tiptil de acel prilej, îl împresura, îl hipnotiza, punea stăpânire pe el. Drept urmare, viaţa lui era alcătuită dintr-un şirag de etape scurte, îndreptate în direcţii diferite, avea caracterul unei hoinăreli nervoase şi fataliste. Întrucât îşi înfrâna necontenit slăbiciunea cu întreprinderi de tot soiul, mereu altele şi tot mai grele, Wladyslaw era într-o stare de surescitare cronică – orice neajunsuri, amânări, amărăciuni sau taine ale existenţei, resimţindu-le ca năpaste chinuitoare. Nervii lui permanent încordaţi nu suportau, în aceeaşi măsură, zgomotul, nepunctualitatea, vremea rea, bolile, violentarea sensibilităţii şi orice fel de metafizică. În schimb, necazurile le primea în linişte: nu-l mirau, le aştepta întotdeauna, pe deplin convins – în ciuda aparenţelor – de propria sa nepricepere şi vină. Nu acuza pe nimeni, ba resimţea chiar o uşurare de o clipă: în sfârşit povara căzuse de pe umerii lui neînstare s-o ducă, în sfârşit se putea destinde în deplină umilinţă. Apoi brusc strângea din dinţi, se urnea greoi şi cu un zâmbet

năuc pornea pe urmele noului chin.

Acum din nou Wladyslaw „umbla ca opărit”, cum spunea Jadwiga. Ceea ce însemna că iar pornea să înfrunte o situaţie nouă, chinuit, înciudat împotriva lui însuşi, şi ferm hotărât pentru cele mai ambiţioase înfăptuiri.

Jadwiga, femeie voinică şi cu sânge cald, provenind dintr-o familie întemeiată pe un adevărat cult al bărbatului, îşi trata soţul ca pe copilul ei cel mai iubit şi ca pe un erou. Expresii de felul celei „umblă ca opărit” le rostea în şoaptă, zâmbind fericită, şi numai în faţa unor persoane pe deplin şi neîndoios devotate lui Wladyś. Glumele ei materne dădeau frâu liber nevoii iraţionale de duioşie, care nu ştirbea întru nimic atitudinea raţională a Jadwigăi faţă de soţul ei şi care era de adorare. Wladyslaw – speriat încă din copilărie, până în adâncul inimii sale, de dispreţul Różei pentru bărbatul ei – primea ca pe un nemaipomenit dar al sorţii, cu recunoştinţă şi admiraţie, flacăra mereu nestinsă a veneraţiei soţiei sale. Căminul lui, în care trei copii frumoşi păşeau pe vârfuri, dirijaţi de Jadwiga să nu tulbure niciun gând, niciun capriciu al tatălui lor – constituia pentru el o navă nebănuit de sigură pe valurile neprietenoase ale vieţii, locul biruinţelor sale· constante şi al speranţelor temerare.

— Ce-i cu mama? De ce ne-a cerut să venim? întrebă Wladyslaw de cum îşi scoase blana şi îşi ajută soţia să-şi dezbrace paltonul. Presimţea schimburi de cuvinte neplăcute, aşa că-şi luă o înfăţişare răbdătoare. Adam oftă:

— Ai să vezi şi tu...

Jadwiga se apropie iute, se opri chiar lângă bărbatul ei, gata să-i ţină partea, să-l apere, fie şi împotriva lui însuşi.

Intrară toţi trei în salon, zâmbind artificial. Văzând-o pe maică-sa culcată, Wladyslaw înălţă din sprâncene şi îşi luă un aer îngrijorat. Nici el, la fel ca Zbyszek, nu se miră

– Róża, epuizată de crizele ei de mânie, era de multe ori puprinsă de slăbiciune; totuşi îşi manifestă stăruitor neliniştea. Pentru că maică-sa o pretindea întotdeauna; cerea în mod formal să fie cu toţii neliniştiţi din pricina ei.

Pentru prima dată i-o pretinsese când Władyś nu avea decât vreo şase ani. Róża plecase atunci de acasă pe la ora trei după-amiază, ducându-se la Clubul Nobilimii, la repetiţie – în curând urma să aibă loc un concert cu participarea ei.

La ei acasă, ca de obicei în asemenea ocazii, atmosfera era apăsătoare. Din zorii zilei Róża, îmbrăcată într-o rochie de dimineaţă, din batist, se închidea în salon, unde nimeni n-avea voie să intre sub niciun motiv. În ajun, scara, toţi ai casei primeau dispoziţii precise şi amănunţite, aşa încât bunica Sophie îşi tot punea ochelarii şi, ridicând din umeri, se ducea să se uite la biletul de pe bufet: la zece dimineaţa – o lingură de untură de peşte lui Władyś, la unsprezece – de controlat în bucătărie dacă a fost curăţată carnea, la douăsprezece – copiii să iasă la plimbare; la unu – Anisja să se apuce de cârpit... Sophie râdea de acest orar, de untura de peşte, de pretenţia ca toţi să facă neapărat câte ceva – la Taganrog nimeni nu lua untură de peşte, nimeni nu făcea nimic, în afară de ordonanţe, şi oamenii erau fericiţi. Totuşi îndeplinea cu sfinţenie cele cuprinse în bilet; în cazul unor abateri, Róża devenea înspăimântătoare. Se proţăpea în faţa maică-si cu buzele la fel de subţiri ca *tante* Louise şi şuiera:

— Iar neorânduielile de la Taganrog? În casă la mine? Pe tata l-ai vârât în groapă cu aiurelile tale, acum vrei să-mi demoralizezi copiii? Ofiţereaso!

Cu acest cuvânt pleca, veninoasă ca o viespe, iar Sophie îşi punea mâinile în şolduri, înălţa capul şi bombănea:

— Şi ce-i dacă-s „ofiţerească”? Mai bine „ofiţerească” decât nebună!

Venea şi ora prânzului. Se foiau încetişor în sufrageria

vecina cu salonul, în sfârşit se înapoia şi tata de la gimnaziu, îşi spăla multă vreme mâinile, făcea gargară, păşea pe vârfuri, îşi dregea gâtul – dar vioara nu contenea niciun pic. Insuportabil, obsedant, exagerat şi excesiv de trist i se părea lui Wladyslaw glasul viorii în acele clipe de incertitudine, când nu se ştia dacă mama se va arăta la masă sau nu. Mai cu seamă anumite fugi, anumite procesiuni de sunete înălţate cu o stăruinţă maniacă, mereu aceleaşi întrebări, ajungând mereu pe alte căi către acelaşi hotar, unde le aştepta acelaşi răspuns, aveau în ele ceva dintr-un vis bolnav. Până la urmă, Wladyś se simţea el însuşi ca o strună pe care maică-sa o atinge cu arcuşul silind-o să vibreze – şi se smiorcăia într-un ungher. Tata, după ce mai zăbovea cam o jumătate de oră, îşi sufla nasul, îşi îndrepta cravata şi fără să mai bată la uşă intra în salon.

— Se răceşte mâncarea, Elcia, îi spunea. Copiii sunt flămânzi.

Róża îi primea cuvintele în diverse feluri. Uneori arunca vioara pe capacul pianului, împingea pupitrul cu impetuozitate, şi, toată numai flăcări, striga:

— Ştiu, ştiu, ştiu! Şi ce-i dacă s-a adus mâncarea? Alt lucru mai important decât prânzul nu există? Ce, sunt sluga voastră? N-am avut grijă să aveţi prânzul pregătit? Păi atunci mâncaţi şi mai slăbiţi-mă, mai lăsaţi-mă să răsuflu! Vreau să răsuflu!

Ţipând astfel, se năpustea în sufragerie, ştergându-şi mâinile cu o batistă, se prăbuşea pe un scaun, împingea tacâmul şi se cufunda într-o tăcere mohorâtă. Numai Kazio era în stare s-o înveselească. Copilul acesta, poate tocmai fiindcă fusese sortit unei vieţi scurte, ştia să-şi folosească cu dărnicie farmecul alcătuit din nevoia copilăroasă de afecţiune cât şi din priceperea maturizată prea devreme de a se purta în lume. Nu putea suferi să fie lăsat în umbră, voia întotdeauna să strălucească, să atragă atenţia celor din jurul său, şi ştia perfect cum s-o facă. Dacă Róża era numai supărată, rostea cuvinte pline

de haz, îi întindea mânuţa peste masă, făcea fel de fel de giumbuşlucuri. Dacă pe lângă supărare ghicea şi tristeţe, folosea mijloace mai sentimentale: se întrista şi el, punea căpşorul pe masă, refuza să mănânce. De obicei peste o clipă, Róża o întreba pe bunică:

— Ce are Ivazio? E bolnav?

Atunci îşi ducea mâna la gură, ca să-şi ascundă zâmbetul, continuând să simuleze că e nefericit, până când maică-sa i se adresa direct:

— Ce ai, Kazio dragă?

Nici chiar atunci nu ieşea din rol, ci îşi înălţa ochii mari, cenuşii, înceţoşaţi de o prefăcută durere. Se ciondănea cu maică-sa, o dojenea pentru ieşirile ei capricioase, o privea îndelung cu ochii înlăcrimaţi până ce maică-sa uita de sine.

Din păcate însă de cele mai multe ori, Adam, întrerupându-şi soţia din cântat, era întâmpinat în salon cu mult mai rău. Róża nu-l auzea, ori poate se prefăcea că nu-i aude reproşurile. Continua să cânte, apăsând pătimaş vioara cu bărbia, bătând ritmul cu piciorul, numărând cu glas tare. Dacă el se încăpăţâna şi o ţinea pe-a lui, Róża îi arunca o privire piezişă, plină de supărare şi dispreţ, mânuind sfidător arcuşul.

De câteva ori Adam se înfuriase. Ridicase vocea, susţinând că atât el cât şi fiii lui au nişte drepturi, că orice s-ar întâmpla, casa trebuie să fie casă, şi că până la urmă are să iasă un adevărat scandal: îi va interzice să se producă în public! Se va duce la guvernator şi-i va pune în vedere în mod oficial: ori concertele şi filantropia, ori obligaţiile de familie. Să judece şi ceilalţi ce era mai important!

În cursul unei scene de acest fel, încercase parcă să-i smulgă soţiei sale vioara din mână. Róża, fără să se întrerupă din executarea *Melodiei* lui Rubinstein, se trăsese îndărăt spre fundul odăii, îl ocolise şi intrase în sufragerie. Adam după ea, iritat în cel mai înalt grad, silindu-se să întreacă cu strigătele lui instrumentul:

— Pretind să fie respectate timpul şi liniştea mea! Pretind – o spusese cu o voce exasperată, plângăreaţă, ca de şcolar, în timp ce arăta locul pe care trebuia să-l ocupe la masă stăpâna casei. Pretind ca acest scaun să nu stea gol în timpul orelor de rnasă!

Róża păşea prin sufragerie, îmbrăcată cu un capot lung până la pământ şi ţinând în braţe vioara. De parcă n-ar fi avut încotro, de parcă vioara singură ar fi cântat trista *Melodie.* Se aşează în capul mesei, între bunica Sophie şi soţul ci, copiii – speriaţi – întinseră gâtul, cântecul – tot mai amarnic, tot mai îmbibat de tristeţe le flutura peste obraz, supa fumega, iar pe obrazul Rózei, lunecau lacrimi.

Această întâmplare învinse rezistenţa lui Adam; multă vreme după aceea n-o mai chemă pe Róża la masă. Totuşi, ori de câte ori maică-sa exersa înainte de concert, Władyś murea de spaimă. Aşadar, în acea după-amiază de pomină, când maică-sa plecase în sfârşit la repetiţie, când Anisja, după ce-i dusese la trăsură cutia cu vioara şi notele, se înapoie tropăind veselă pe scară, în casă se înstăpâni voia bună. Bunica le făcu copiilor cu ochiul, aceştia se luară după ea în cămară, şi într-o clipă se ivi pe masă dulceaţa de pepene, păstrată numai şi numai pentru musafiri, iar din bucătărie răzbi glasul ascuţit al Nadiei-cărturăreasa, căreia n-aveau voie să-i dea drumu-n casă. Sophie îi lăsă pe băieţi să vâre degetele în chiseaua cu dulceaţă, să răsfoiască albume, să izbească cu pumnii în clapele pianului, ea însăşi fuma şi făcea pasienţe. Tata era la şcoală la o sesiune. Nimeni nu-i tulbura, nimeni nu le strica răzbunarea după ziua aceea aspră, nesuferită.

Îi stăpânea un sentiment atât de puternic de eliberare, încât Władyś se aventură până la *secretaire*-ul mamei, traseră sertarele, scotociră printre broşe, printre hârtiile legate cu panglicuţe, în cele din urmă băieţii răsturnară tot ce le căzu în mână, pe covor, şi se apucară să controleze dulapurile. Dichisiţi cu nişte fuste de mătase lungi şi foşnitoare, se pudrară, strănutară în norii de praf

înmiresmat, ţopăiră printre scrisori şi brasiere de dantelă. Tămbălăul ţinu multă vreme, până când, în toiul celei mai dezlănţuite petreceri, Kazio tăcu brusc, privi în jur prin dormitorul Rózei, se apropie în goană de patul ei, îşi înfundă capul în cuvertură şi izbucni în plâns. Wladyś se cutremură de spaimă. Smulse de pe el, cât ai clipi, veşmintele maică-si şi, pe jumătate mort de frică, se apucă să facă ordine. În câteva minute odaia îşi recapătă înfăţişarea obişnuită, suflară până şi pudra de pe mobila lustruită. În vârful degetelor copiii se strecurară în salon... Amurgise, ferestrele erau aidoma unor persoane străine în rochii albăstrii, cu trenă. Abia lumina lămpii din sufragerie le mai spori curajul; Sophie, voioasă, ieşi în întâmpinarea copiilor, venind din bucătărie; pe o tavă aducea o tigaie cu un morman de blinele şi o oală cu smântână. Ţipând de bucurie, Wladyś se repezi spre scaunul lui, Kazio bătu din palme – era felul de mâncare pe care-l preferau şi pe care Róża îl interzicea. Începură să înfulece fără să se spele pe mâini, vânturau blinelele, le băteau cu palma, le muiau în oala cu smântână. Sophie râdea. În curând se duseră la culcare, în gură cu gustul acrişor de smântână, şi cu inima strânsă.

Cine ştie cât era ceasul când Wladyś deschise brusc ochii şi îşi simţi mâinile strânse de mâinile fierbinţi ale cuiva. Clipi de câteva ori, recunoscu obrazul mamei sale – fierbinte şi el – aplecat deasupra chipului său. Înmărmuri. Excesele de după-amiază, blinelele mâncate înainte de culcare cu mâinile murdare – un munte întreg de păcate (şi de ce oare vor fi fost atât de plăcute!) îi străfulgerară prin memorie; abătut, se temu să se mişte. Iar ochii Rózei îl cercetau, îl tot cercetau atât de aproape... Pe Wladyś îl cuprinse mânia. Vasăzică aşa, maică-sa vine noaptea să-l pedepsească pe păcătos, după ce răul a fost făptuit şi nimic nu mai poate fi schimbat... Dar ea de ce lipseşte zile întregi, de ce îngăduie răului să ducă nişte copii în ispită? De ce nu-i supraveghează? Întoarse capul cu neplăcere. Chiar atunci Róża strigă:

— Nimic? Nimic? Nici un singur cuvânt de bucurie, că am venit? Kazio este mititel, nu înţelege... Dar tu, o după-amiază întreagă, o seară întreagă, cât a fost ea de lungă, n-ai simţit nicio clipă o nelinişte din pricina mamei? Unde o fi? Oare se va întoarce? Stai întins pe spate, culcat ca o păpuşă de lemn, nu te bucuri, prin urmare nici n-ai fost îngrijorat din cauza mea! La ce oare m-am mai înapoiat?

Plângea în hohote, tata veni iute, o apucă de umăr, şi o scoase din odaie, şoptindu-i:

— Te-ai înapoiat, din fericire sau din nefericire, dar comportă-te omeneşte, nu speria copiii!

Wladyś rămase în mijlocul tenebrelor zguduit, nesigur dacă e vis sau aievea.

Din ziua aceea, ori de câte ori se întrerupea coexistenţa normală dintre Róża şi restul casei, când se înapoia mai târziu, ea încerca să afle, întrebând cu asprime, dacă copiii au fost neliniştiţi din cauza ei. În scurt timp se deprinseră cu acest obicei. Wladyś fugea chiar el s-o întâmpine, cu chipul îngrijorat, debitând conştiincios:

— Bine c-ai venit, în sfirşit! Unde ai întârziat atâta? Cum ţe simţi? Mi-a fost foarte dor de tine.

Wladyś nu pregetă nici de astă dată să se încrunte cu îngrijorare, atunci când îşi salută mama pe care n-o văzuse de câteva zile. Róża nu înălţă capul, se vedea că aştepta vorbele fierbinţi ale fiului ei, că-i aştepta neliniştea.

Atitudinea lui Wladyslaw faţă de mama lui nu era mereu la fel de încordată, la fel de exuberantă cum şi-ar fi dorit-o ea; era în schimb una plină de curiozitate şi de admiraţie masculină. Róża, eliminată din sfera fericirii în dragoste, căuta o punte de înţelegere cu celălalt sex pe calea maternităţii: fiii urmau s-o împace cu lumea bărbaţilor. Kazio murise abia apucând s-o aline prin unul sau două zâmbete tainice. În felul acesta, întreaga povară

a neîmplinirilor Rózei trecu asupra lui Wladyś. Róża îşi satisfăcea nevoia de simpatie pentru elementul masculin prin aceea că, pe măsură ce Wladyś creştea, îşi transpunea tot mai mult dorinţele, concepţiile şi interesele într-o tonalitate masculină. Neizbutind, datorită firii ei exclusiviste, să-şi umple în niciun fel golul creat în viaţă de trădarea lui Michal, se îndepărta pe încetul de elanurile feminine, preluând stările sufleteşti masculine ale fiului ei. Ea însăşi rănită pentru totdeauna de un băiat tânăr, împărtăşea cu înflăcărare antipatia micuţului Wladyś pentru fete, nu încercă niciodată să reabiliteze în ochii lui „femeia”, să-i trezească sentimente duioase sau împăciuitoare, ci îi stârni, cu toată sălbăticia de care era în stare, prin propria ei foame de expansiune, slabul lui instinct de revoltă.

Era incapabilă să înţeleagă că teama lui Wladyś faţă de femei nu era nimic altceva decât teama faţă de ea; că antipatia lui pentru fete decurgea din resentimentele lui faţă de maică-sa. Róża se considera drept divinitatea fiului ei, drept o forţă lipsită de trăsături specifice, excepţională şi insesizabilă. În această calitate voia să-i dirijeze viaţa.

Pe când Wladyś, slab, ager la minte, sensibil, scandalizat şi permanent înspăimintat de mama lui, cucerit totuşi de farmecul vitalităţii, ciudăţeniilor şi deznădejdilor ei, nu putea pierde nicio clipă din vedere faptul că „aşa erau femeile”. Pline de taină şi duşmănoase. Şi contrar intenţiilor Rózei, în inima fiului ei se înfiripa visul despre o femeie, care să nu stârnească nici admiraţie, nici nelinişte, ci numai o nesfârşită tandreţe.

Crescut de mic de maică-sa în ideea că hârjoana cu sexul opus trebuia subordonată interesului (undeva, departe, se profila mirajul căsătoriei cu o moştenitoare bogată), îndată ce se maturiză, Wladyś îşi îndreptă în primul rând atenţia către femeile pline de strălucire. Frumoase, elegant îmbrăcate, dispreţuitoare. Le curta cu

tâmplele zvâcnindu-i, arunca priviri furişe în corsajele de atlas şi în ochii plini de înfumurare, se străduia să şi le închipuie pălind, plângând, atunci când el, după ce-şi va fi satisfăcut poftele, se va înapoia la preocupările lui autocrate, masculine, iar ele vor rămâne însingurate şi visătoare. Se dichisea, folosea în mod conştient efectele frumuseţii sale, înflăcăra, stârnea deznădejdea şi le ura. La vârsta de optsprezece ani îi cita pe Schopenhauer, pe Strindberg şi, auzind-o pe mama lui cântând la pian din Chopin, plângea cu capul înfundat în pernă.

Róża era mândră de fiul ei. Când Wladzio ajunse un bărbat tânăr, ea încă mai era o femeie tânără. Mai presus de orice îi plăcea să iasă cu el în lume. Asta îi îngăduia până la urmă să uite de Adam. Cât fusese Władyś mititel, Adam era nevoit să-şi conducă soţia la concerte sau la reuniuni filantropice, sau măcar să vină s-o ia. Îndată ce aspira atmosfera artistică, de nepăsare salonardă a boemei bogate, Róża uita mirosul închistat, de belfer, al lui Adam, seriozitatea problemelor cotidiene, trasate dinainte până la moarte, din ochii lui Adam.

Władyś era înzestrat pentru muzică. Róża îl învăţă să cânte la pian. Ce triumf, când fiul ei, în vârstă de şaisprezece ani, o acompaniase în public unde executaseră un concert de Vieuxtemps! Sub ploaia aplauzelor stătuseră alături, umăr lângă umăr, amândoi tineri, amândoi frumoşi, ca de pe altă lume. Buimăcită de propria-i superioritate asupra vulgului, de privirile languroase ale demnitarilor – Rózei îi plăcea să pălăvrăgească după concert, observându-şi fiul de la distanţă. Îmbrăcat în uniforma lui elegantă de elev într-a opta, îşi sticlea cu duritate dinţii, strâmba din buze, domnişoarele sufereau, iar Róża îşi satisfăcea dorinţa de răzbunare. În sfârşit, înceta să mai fie o victimă, în sfârşit inima ei însângerată de femeie împietrea – cu o privire rea, cu forţa masculină rea a lui Władyś putea acum să rănească, să terfelească femeile!

Şi, dacă pleca împreună cu Adam, toţi ştiau prea bine

încotro o ducea acel drum... Spre casa modestă, spre aşternutul conjugal lipsit de dragoste, spre ziua de mâine fără surprize. Cu Władyś, în schimb, Róża pornea întotdeauna spre necunoscut.

VI

PE LA VÂRSTA DE DOUĂZECI DE ani, Wladyś? se logodi pentru prima oară. Se afla pe atunci în străinătate, la studii, cufundat în elanurile lui tinereşti.

Casa părintească, în perspectiva universului, îi apărea redusă la dimensiunile unui bob de nisip. Cu toate acestea muzica, pe care se obişnuise s-o considere drept parfumul propriu al Różei, continua să-i stârnească neliniştea şi o sumbră dorinţă de răzbunare – simţăminte de bază în atmosfera din preajma mamei sale. Pentru moment încerca, din pietate filială, să-şi întreţină aceste stări de spirit, se ducea deseori la concerte şi la operă, pentru ca, încruntând din sprâncene, să se lase cuprins – în cinstea Różei – de mânie şi deznădejde. Totuşi, în scurtă vreme băgă de seamă că în fenomenul muzical există tot atâta împăcare cu viaţa şi umilinţă cât şi satanism. Încet, încet, elementul pozitiv al muzicii începu să-l atragă, câştigându-i simpatia, şi în felul acesta slăbi ultima sa legătură cu familia.

Într-o organizaţie studenţească oarecare o întâlni pe Halina. Urâtă şi săracă, nu avea nimic din farmecele feminine pe care el le ura atât. Nu era nevoie s-o supună, ca până la urmă s-o învingă cu vreun vicleşug, ea se declară din capul locului cucerită. Nu-l chinuia niciun pic cu purtări misterioase, nu isca spaime şi nici mustrări de conştiinţă. Pur şi simplu lucrau şi se odihneau laolaltă, la o temperatură egală, întreţinută de sentimentele pline de supunere ale Halinei.

După o jumătate de an de relaţii conspirative, Wladyslaw îşi încunoştinţă familia că se logodise.

Numaidecât Róża se ivi la Berlin. La gară, fiul o întâmpină cu flori. Nu-şi luase cu el logodnica. Halina urma să se arate abia a doua zi după-amiază la pensiune, după ce călătoarea s-ar fi odihnit. Chiar de la început, Władyś luă faţă de maică-sa atitudinea unei persoane atât de copleşite de bunăvoinţa ei, încât nici până la moarte n-ar fi avut cum s-o răsplătească. Róża coborî din tren cu migrenă şi înălţă asupra fiului ei o privire îndurerată, încărcată de reproşuri. Władyś se simţi vinovat de migrena maică-si, de îmbulzeala din vagon, de hărmălaia ce domnea pe străzi; tremurând de nelinişte şi de dorinţa fierbirile de a-i fi pe plac, o instală într-o trăsură şi apoi într-un fotoliu, la pensiune. Se foia în jurul ei, o dezbrăca, o îmbrăca, o trata cu fructe, îi oferea apă de colonie. Róża îşi ştergea fruntea, iar Władyś zgribulit, se înapoia în lumea bântuită de spirite a copilăriei sale, pe care crezuse că a părăsit-o pentru totdeauna.

Spre seară, Róża se simţi mai întremată şi-i ceru s-o ducă la operă. Se dădea *Madame Butterfly.* Aşa cum obişnuia, Róża îşi manifestă entuziasmul faţă de clădirea Operei şi de aranjamentul interior, şi ura faţă de publicul din jur. Privea cu însufleţire marmorele şi oglinzile, catifelele şi stucaturile, plafoanele împodobite... Îl oprea mereu pe Władyś spre a-i arăta vreun amănunt arhitectonic, vreo frumuseţe moartă... O făcea cu gestul de stăpână a casei, plină de strălucire şi bogăţie. Emoţia ei provenea dintr-un sentiment de surpriză; nu mai fusese niciodată acolo, nici nu făgăduise să vină şi iată câte comori îi pregătiseră. *Cine* le pregătise? Se vede că nu-i credea pe oameni drept fauri ai operelor omeneşti. Se vede că-i privea drept uneltele neînsufleţite şi neînsemnate ale unor puteri superioare, căci nu nutrea nici o umbră de bunăvoinţă pentru făpturile a căror străduinţă o umplea de mândrie.

Era privită cu interes, domnii îi aruncau ocheade din pricina frumuseţii ei ieşite din comun, femeile, din pricina toaletei ieşite din comun. Garderobiera, o grăsană de

treabă, le zâmbi văzând o mamă cu fiul ei; luând hainele din mâna lui Władyś, murmură câteva cuvinte prietenoase şi înmânându-i Różei tichetul, o bătu amical pe braţ. Róża o măsură cu atâta jignitor dispreţ, încât femeia încremeni de uimire. Cum se îndrepta spre oglindă, toţi fură nevoiţi să-i făcă loc, trăgându-se la o parte; pe inoportunii care îndrăzneau să-i stea în cale, ori nu se retrăgeau cu iuţeala cuvenită, Róża – din nou cu autoritatea inexplicabilă a cuiva care se consideră peste tot acasă – îi înghiontea. Ba unul, ba altul bombăniră iritaţi, o doamnă căruntă începu o alocuţiune despre bunele purtări. Se întrerupse totuşi la mijlocul frazei şi plecă să se pieptene în altă parte.

Abia după ce ajunse la concluzia că i s-a dat pe deplin satisfacţie, când socoti că prin ultimele dichisuri înfăţişarea ei a atins culmea perfecţiunii, când Władyś – prevăzut cu un program şi un binoclu – îi oferi braţul, când păşiră încetişor, în foşnetul mătăsurilor, pe covorul roşu, Róża începu să distribuie surâsuri. Zâmbea aşa, undeva în neştire, şi cu o nesfârşită politeţe. Zâmbetele ei cădeau peste chipuri însufleţite, stârneau bunăvoinţa: unii mijeau ochii, alţii îşi ridicau *face-à-main*-ul ori monoclul, prindeau să şuşotească sau dimpotrivă amuţeau. Reacţia se dovedi puternică în special atunci când trecură printre şirurile de fotolii. Totuşi, în clipa în care efectul obţinut ajungea până la conştiinţa ei, Róża se posomora, simţindu-se jignită. Cu schimonoseli alunga valul de simpatie, pe care ea singură îl iscase în mulţime. Părea neînstare să priceapă legătura dintre zâmbetul ei şi via curiozitate a străinilor, o scotea din sărite faptul că semnalele de înţelegere între ea şi acea stihie atât de ospitalieră, care înălţa palate pentru străine, puteau fi luate drept dorinţă de a stabili un contact cu vreo persoană sau alta. Izbea fără menajamente genunchii vecinilor săi, careva scăpă din mână, din pricina ei, cutia cu bomboane şi, fără ca măcar să mormăie un: „scuzaţi”, se lăsă să cadă în fotoliu – ea, regină ultragiată.

Wladyś suferi cumplit! Cât de repede şi cât de adânc se cufundă din nou în prăpastia copilăriei lui dureroase! Obişnuit de o vreme încoace – datorită Mălinei – cu bunătatea, el, adeptul înflăcărat al bunei-înţelegeri, resimţi deznădăjduit dâra de ură bine cunoscută pe care maică-sa o târa în urma ei. Era aşadar nevoit să intre din nou în zona glacială a neînţelegerilor pe care Róża o făurea în jur, el – aliatul, continuatorul, obiect al ei. Se temea să privească în dreapta sau în stânga, spre publicul maltratat cu câteva clipe în urmă, se simţea îndurerat şi neliniştit. Se aplecă, plin de grijă, în direcţia Różei, încercând s-o izoleze de cei din jur, ca pe o substanţă primejdioasă, ca pe o otravă. Totodată o milă fierbinte pentru agresoare îi umplu sufletul, tremura de teamă ca nu cumva răzbunarea imediată a celorlalţi să n-o ajungă pe maică-sa, să n-o vadă frângându-se în atitudinea-i de regină-maşteră, să n-o audă izbucnind în hohote de plâns. Cu toate puterile inimii sale chema în ajutor muzica să-şi desfăşoare deasupra sălii cea de a patra dimensiune, în cuprinsul căreia toate faptele umane se încarcă de blânde înţeleşuri.

Răsunară viorile, violele şi violoncelul, menite să exprime farmecul grădinii de pe ţărmul mării, nerăbdarea lui Pinkerton, umilinţa doamnei Butterfly, schimbările capricioase ale destinului. De îndată ce primele acorduri ale acestei Japonii italiene plutiră spre sală, Róża oftă şi coborî pleoapele, iar Wladyś putu să se destindă. Goro îşi începu scălâmbăiala slugarnică de măscărici, baritonul îşi înălţă, printre magnolii, eleganţa funcţionărească de *dandy,* cu un glas plin de căldură îşi intonă melodia de bun-venit Suzuki. Ciripitul fetelor, canţona marinarului şi undeva departe, departe de tot, dincolo de culme, fraza veselei speranţe, ca de fluture, neprihănită, răspândea în sala de teatru lumina dragostei încununată de moarte. Wladyś cunoştea bine această operă şi nu-i plăcea sfârşitul ei tragic. De la prima scenă se înarma împotriva tristeţii-finalului. Atunci când Pinkerton îndrăgostit îşi

înalţă glasul până la stele: *„Eşti a mea... pentru viaţa întreagă!”* tuşea dezaprobator şi urmărea cu o privire neîncrezătoare gesturile patetice ale tenorului. În actul al doilea, în timpul discuţiei doamnei Butterfly cu consulul despre păsările şi trandafiri americani, râdea sardonic, iar în scena cu florile întorcea capul nemulţumit de la japoneza exaltată şi de la slujnica ei cea proastă.

Vecina Różei plângea în hohote, strângând mâna soţului ei, care se străduia s-o liniştească. Róża o ţintui cu duşmănie şi spuse în franceză:

— Pentru banii mei vreau linişte, vreau să pot asculta muzica.

Dar în clipele de încordare ale acţiunii pălea, îl apuca pe fiul ei de braţ şi, cu o privire plină de groază, rostea:

— Şi ce are să fie acum? Vai, Doamne...

Apoi îşi lăsa capul pe speteaza fotoliului şi tăcea cu o expresie de iniţiere atât de adâncă, încât te cuprindea uimirea privind-o. Când îşi venea în fire arunca în sală priviri care păreau să spună: „Ce ştiţi voi, nefericiţilor?” Tot timpul se legăna, ca purtată de un vifor nesimţit, întindea braţul, desfăcea şi strângea mâna, aproba din cap cu înfrigurare, apoi nega cu amărăciune în acelaşi fel, arăta de parcă ar fi deţinut tâlcul unor lucruri cu totul de neînţeles pentru restul publicului. De câteva ori îşi privi fiul ca de pe celălalt mal al unui râu, triumfătoare şi cu deznădejde. Wladyś lăsa ochii în jos... Totuşi, când doamna Butterfly îşi luă adio de la copilul ei printr-un cristalin şi eroic *la*, iar după aceea îi şopti cu glas sugrumat: *„Du-te, du-te şi te joacă...”,* Róża îşi schimbă brusc atitudinea. Se aşează ţeapănă, îşi îndreptă jaboul şi părul, îşi potrivi binoclul şi râse sarcastic. Spre marea ruşine a lui Wladyś, harakiri-ul îndrăgostitei îl primi cu un căscat. Pinkerton ţipa în spatele scenei: *„Butterfly, Butterfly”,* iar Róża cu glas tare, ca la ea acasă, rosti:

— Hai să mergem, are să fie o îmbulzeală grozavă.

Ieşiră însoţiţi de protestele şi supărarea vecinilor.

A doua zi de dimineaţă, Róża vizită galeria de tablouri.

Wladyś avea un seminar cu participarea obligatorie. Venind s-o ia pe maică-sa de la Kaiser Friedrich-Museum, o găsi în sala maeştrilor din Evul Mediu stând în faţa *Crucificării* lui Konrad Witz[29]. Nu-şi văzu fiul numaidecât, privea tabloul cu o atenţie încordată, cu umerii lăsaţi în jos, neputincioşi. Se vedea că-şi doreşte să treacă dincolo, spre tărâmul sfinţeniei şi al jertfei, să înţeleagă şi poate chiar să împărtăşească patimile lui Iisus şi blânda răbdare a Mariei. Dar expresia de oboseală de pe chipul ei mărturisea că strădania îi rămăsese deşartă. Din senin, Wladyś îi sărută mâna. Róża tresări, roşi la faţă...

— Ce-i cu tine, nebunule?

Era obosită. Wladyś începu să se entuziasmeze de tablou. Ea dădu din cap aprobator:

— Da, culorile sunt frumoase. Cerul, golful... Doar faldurile veştmintelor stau cam ţepene. Şi adăugă în şoaptă:

— Expresia... e... uimitoare.

Apoi întoarse spatele *Golgolei* şi-l trase pe Wladyslaw la fereastră; arăta ca şi cum s-ar fi înapoiat dintr-un deşert.

— Ştii ce-mi place? îi explică ea. Ca în faţa unui tablou cu temă religioasă să te poţi gândi la lumea cealaltă, dar celălalt tărâm să nu mai pară omenesc. Aşa cum se întâmplă la Leonardo da Vinci.

Apoi aruncă o privire speriată în direcţia lui Witz.

— Pe când la el, totul continuă să fie omenesc. Toţi suferă, se contorsionează, mor...

După prânz veni la pensiune Halina. Cu obrajii în flăcări, îmbrăcată „decent”, ca şi cum n-ar fi vrut să atragă prin nimic atenţia. Aruncând o privire asupra îmbrăcăminţii logodnicei sale, Wladyś preţui rezultatul eforturilor şi chibzuielilor acesteia. Róża o întâmpină pe logodnica fiului ei cu o politeţe exagerată. O aşeză cu de-a sila în fotoliu, ea însăşi mulţumindu-se să stea pe

[29] *Witz., Konrad* (1400—1445), pictor, unul din cei mal importanţi maeştri care au făurit o artă legată de realitate, impresionantă prin luminozitatea coloristică (n.tr.).

marginea scaunului, sună numaidecât să li se aducă ceaiul, se scuză de o sută de ori că primirea era atât de modestă, dar ce să-i faci, într-o casă străină, într-un oraş străin... Le lipsi o linguriţă, şi-i şopti lui Władyś să ia din valiză tacâmurile de voiaj. Acesta se execută neîntârziat şi-i întinse numaidecât obiectul pe care-l ceruse. Ce privire cumplită îi aruncă maică-sa!

— Nu asta, pe cea de argint, îi spuse cu buzele albe de mânie.

După aceea împături şi despături şerveţelele, încercă mai multe variante de a aşterne masa, trăncănind fără pauză, zâmbindu-şi în oglindă, sărutându-l pe Władyś pe frunte – cu compătimire şi jale, ca pe un om despre care ştii că are să moară în curând. În ochii Halinei – la început duioşi şi speriaţi, mai apoi plini de uimire – se ivi tristeţea. Şedea ţeapănă în fotoliul ei de onoare, tăcea, iar la toate întrebările răspundea monosilabic. Se înstăpâni brusc atmosfera de *five o' clock* de la o ambasadă – cea mai sterilă politeţe, nicio mişcare spontană, gesturi impersonale. Îmbrăţişarea sinceră, din inimă, pentru care venise Halina la mama iubitului ei, o înspăimântase ca o vedenie! Simţeau cu toţii că vedenia bântuia pe aproape, lipsea doar puterea care s-o poată materializa.

Pe măsură ce *petits-fonrurile* dispăreau din farfurie, pe măsură ce Halina era tot mai mâhnită, Róża se însufleţea. Începu să povestească apropo de seara pe care o petrecuseră în ajun la operă, despre cât era de muzical oraşul Petersburg, despre cvartetele care aveau loc la medicul Curţii, despre propriile ei succese la concerte, şi despre minunatele vacanţe pe care le petrecuse în Lituania. Władyś schimba feţe-feţe, nu îndrăznea să-şi întrerupă mama, dar nu susţinea conversaţia, dimpotrivă, vrând să creeze un fel de contrapondere evocării acestui trecut străin – începu să-i adreseze Halinei întrebări privind treburile curente ale organizaţiei lor studenţeşti şi de pe la Universitate, treburi pe care Róża n-avea de unde le cunoaşte.

Dar şi la acestea Halina răspundea ceremonios, derutată, descumpănită de tot. La urmă se lăsă o tăcere grea prin care răbufnea jignirea, ciuda şi un sentiment de gol. Halina plecă atingând, cu o mână moale, degetele fierbinţi ale Różei, evitând privirea lui Wladyś.

Peste o clipă se auzi trântindu-se uşa de la scară, Wladyś se înapoie din hol, se opri în faţa mamei sale frângându-şi mâinile. O privea cu mânie, cu tristeţe, cu o milă jignitoare.

— Ei, ce e? Ce alte pretenţii mai ai? îl întrebă Róża.

Wladyś păli.

— Cum ai îndrăznit, mamă, să te porţi în acest fel cu o fată atât de bună? rosti, smulgându-şi vorbele din adâncul inimii.

Ca de obicei în asemenea împrejurări, când din pricina atitudinii ei contrare firii omeneşti, sfera normală a realităţii era sfărâmată şi o stihie întunecată îşi căsca brusc necuprinsele întinderi, Róża devenea alta, distrată, inconsistentă. Strigă mânioasă:

— Cum m-am purtat cu ea? N-am primit-o bine? I-am dat până şi linguriţa mea adusă din Caucaz, ca să-şi bea ceaiul! Nici atât nu ajunge?

— Te rog frumos, să nu-ţi baţi joc de mine! N-am poftit-o pe Halina la o sindrofie! Vreau s-o iau de nevastă! Am ales-o drept femeia mea pentru toată viaţa. Iar dumneata, mamă, îi dai zor cu alde Boboliszki şi Mysikiszki, cu mustaţa ţarului şi câte soiuri de dulceţuri existau la Kiev... Într-o oră întreagă n-ai scos o singură vorbă mai de Doamne-ajută. Îţi dai seama, mamă, ce nedreaptă ai fost cu această fată? Ce are să-şi închipuie despre mine? Că pur şi simplu am minţit-o, că dumneata habar n-ai de logodna noastră!

Ţipa, îşi smulgea părul din cap, îşi muşca pumnii. Róża strălucea de fericire.

— Eu, nedreaptă? se miră ca. Eu am nedreptăţit-o? A primi pe cineva politicos înseamnă a-l nedreptăţi? Şi cam despre ce-ai fi vrut să vorbesc cu Halina asta, sau cum i-o

fi zicând? Despre mătuşa ei de la dracu-n praznic? Dar la urma urmei ce-mi pasă mie de mătuşă-sa?

Wladyslaw îşi lăsă fruntea peste mâinile încrucişate şi izbucni în plâns.

— Am să înnebunesc, am să înnebunesc...

La început plânsul lui Władyś constitui pentru Róża o desfătare. Şuvoiul negru o lua cu sine, cuvintele, împrejurarea, sentimentele, toate se roteau ca un vârtej, realitatea pierea înghiţită de valurile absurdului şi sfârşitul tuturor chinurilor părea să fie atât de aproape. Dar Władyś hohotea tot mai spasmodic, ceea ce nu era deloc firesc pentru un bărbat adult, în copilărie suferise de atâtea boli, avea inima slabă, dacă îl apuca vreo criză... Spre marea ei mâhnire, Róża se simţi din nou împresurată de legile fatale ale existenţei. Nu se cuvenea să pună la încercare sănătatea fiului ei, purtarea ei samavolnică trebuia să se oprească acolo unde începea drumul care duce la moarte.

— Linişteşte-te, îi spuse cu un glas înăbuşit, am făcut-o spre binele tău. Am venit să te scap, deşi, Dumnezeu mi-e martor, nu mi-a fost prea uşor să întreprind acest voiaj. Copiii nu ştiu să preţuiască niciodată asemenea sacrificii... Dar eu... Doamne, Dumnezeule... eu întotdeauna m-am amăgit că tu eşti altfel.

Władyś sări în picioare. Din moment ce maică-sa încetase cu zeflemeaua şi se învoia să părăsească împărăţia himerelor, unde rămânea insesizabilă, ca să discute serios cu fiul ei, durerea lui de inimă se potolea, nebunia înceta să-i mai dea târcoale – orice rău îşi putea afla leacul. Strigă tare:

— Mamă dragă! Ştiu cât îţi datorez! Am primit o educaţie pentru care m-ar putea invidia până şi un fiu de conte. Eşti o artistă, niciodată n-ai adus în casa noastră nimic vulgar. Şi eu şi Kazio am umblat frumos îmbrăcaţi, am fost hrăniţi igienic, vara ne duceai la aer curat... Pentru că tu îţi prefăceai rochiile de sute de ori şi câştigai foarte bine cu lecţiile de muzică. Deşi ţi-ai fi putut căuta

altcum norocul, nu l-ai părăsit pe sărmanul şi neajutoratul meu tată şi pe noi – copiii. Datorită faptului că eşti frumoasă şi talentată m-am putut împrieteni cu fii de demnitari, am putut dansa cu domnişoarele cele mai elegante! Da, mamă, o ştiu prea bine. Şi acum înţeleg că ai venit încoace pentru binele meu... Dar dă-mi voie să-ţi vorbesc despre această problemă de la inimă la inimă... Îţi voi explica totul!

Îşi rostea elogiul izvorât dintr-o deplină sinceritate, conform cu reţetele proprii şi exacte ale mamei sale. Aceste cuvinte de laudă se înălţaseră în atmosfera copilăriei sale, iar el şi le însuşise întru totul. Cu orice prilej, Róża îşi proclama meritele menite să-i asigure recunoaşterea urmaşilor, iar Adam le amintea şi le colporta cu un zel de apostol.

Totuşi, acum, pe pământ străin şi după o îndelungată despărţire, declaraţiile fiului ei sunau revelator. În sfârşit, ceva se îndeplinise în viaţa Rózei, în sfârşit nişte visuri se materializau: fiul ei, acum un adult, o adora. Încercă o bucurie nemaicunoscută. Călătoria la Berlin, explozia sentimentelor filiale ale lui Władyś i se păreau a fi punctul culminant al vieţii ei. Róża strânse la piept capul lui Władysław.

— Aşadar m-ai înţeles în sfârsit? Domnul fie lăudat!

Plânse.

— Iată răsplata pentru viaţa mea nefericită... Fiul meu m-a înţeles! Fiul meu mă preţuieşte!

Zâmbind, fericită, se lăsă să cadă pe sofa.

— Vino, Władyś. Şezi aici, lângă mine, văd că eşti un om întreg... Am să-ţi spun totul.

Îşi lăsă privirea în jos, păli, se apropia clipa eliberării: fiul va afla, în sfârşit, adevărul. Fiul va distruge realitatea netrebnică şi va făuri o suprarealitate, în care mama şi progenitura ei, învăluiţi în dulceaţa unei depline înţelegeri, vor fi absolviţi pentru vina de a nu-şi fi iubit soţul şi părintele.

Władysław se nelinişti. Nu ţinea deloc să fie iar răscolite

şi vânturate amintirile Różei. Dorea numai s-o apere pe Halina.

— Măicuţă, rosti, lasă-mă pe mine mai întâi, am să-ţi spun eu totul. Ascultă-mă...

Îl privi, clipind tare din ochi, ca trezită din somn. Dar el n-o lăsă să vorbească.

— Uite ce e, măicuţă, continuă Władyś, tu n-o cunoşti şi de aceea vrei să mă „salvezi”. Te gândeşti numai la faptul că nu e o partidă strălucită, iar acum o oră te-a mâhnit că nu e frumoasă. E adevărat, altădată făceam curte femeilor frumoase, dar pe atunci eram un băieţandru, nu ştiam nici eu ce-mi trebuie. Mamă, Halina nu are nici strălucire, nici avere, dar trebuie neapărat s-o cunoşti, are mii de alte calităţi, cu mult mai preţioase... Măicuţă, crede-mă, mie îmi trebuie tocmai o astfel de soţie... şi tu doar...

Dar Róża sări în picioare, stacojie, strigând:

— Ce şi eu „doar”? Ce „doar”? Îmi dau seama că m-am înşelat! M-am înşelat în mod ruşinos. Tu nu eşti fiul meu!

Se uită la Władyś de sus:

— Iată soţia care îi trebuie! Aşadar *o asemenea* soţie... Bineînţeles, tatălui tău o soţie ca mine nu i se potriveşte, şi fecioraşul lui la fel, umblă după „calităţi cu mult mai preţioase”. Ha, ha, ha! Făţarnicul! „Eşti o artistă, eşti talentată, eşti frumoasă”... Se preface că te înalţă în slăvi! Iar după aceea are nevoie „de o asemenea soţie, cu calităţi mult mai preţioase”.

Îşi împinse fiul dându-l la o parte.

— Pleacă de aici şi nu încerca să-mi vâri pe gât curca asta plouată, nu m-au uluit „calităţile ei mult mai preţioase”, prezint-o lui taică-tu!

Şi se prăbuşi pe pat, gemând:

— Vai, copilul meu, Kazíuczek al meu! Tu nu ţi-ai fi chinuit mama! Unde eşti, băiatul meu drag, singura mea nădejde şi aceea zadarnic irosită?

Róża mai rămase câteva zile la Berlin. După discuţia violentă cu fiul ei, timp de aproape o săptămână se

prefăcu a nu-l lua în seamă. Mâncau la aceeaşi masă, umblau împreună prin oraş, dar Róża tăcea, avea obrazul încremenit într-o expresie de deznădejde şi hotărâre. Cu fiecare gest părea că prevesteşte o catastrofă, că meneşte a rău, a nenorocire năprasnică. Nu îngăduia să fie servită. Władyś, dorind din inimă să-i dovedească bunele sale intenţii, îi căuta febril umbrela, răsturnând lucrurile din dulap cu susul în jos. În vremea asta Róża, cu o privire ca de lunatică, îşi şnuruia calmă botinele. Peste un sfert de ceas, când părăseau odaia, îşi deschidea valiza, scoţând din ea umbrela. Władyś scotea o exclamaţie, dar maică-sa, impasibilă, începea să coboare scara.

Când traversau strada sau la urcarea în autobuz, braţul lui Władyś, întins cu precipitare, rămânea stingher, când şedeau unul lângă altul, nicio bucăţică din rochia maică-si nu-i atingea pardesiul, în timp ce Władysław îi vorbea, îi punea întrebări, stăruia, privirea Rózei – concentrată în sine – străbătea nişte zone îndepărtate şi neprietenoase, înstrăinarea, inaccesibilitatea, încordarea ei ţintind o presupusă intenţie tainică şi fatală erau atât de intense, încât Władyś simţea că pică din picioare de oboseală. De câteva ori fusese cât pe ce s-o părăsească pe Róża în mijlocul drumului – n-avea decât să-şi pună singură în aplicare intenţiile vrăjmaşe. N-o părăsise totuşi, de teamă că, orice s-ar fi întâmplat, taică-său avea să-l întrebe cândva cu buzele albite de mâhnire:

— Dar tu pe unde erai atunci, Władyś? Pe unde te aflai?

Într-o seară, în amurg, se aflau în parc. Róża se aşezase anume pe o bancă unde nu era decât un singur loc liber. Władyś se învârtea prin apropiere. O doamnă se sculă de pe un scaun şi el se prăbuşi pe locul ei, cât putu de iute. În felul acesta n-o pierdea pe maică-sa din ochi, şi nici nu mai era nevoit să aibă alături prezenţa ei duşmănoasă, ceea ce, după atâtea ore de chin, însemna o mare uşurare. Era mult prea epuizat, pentru ca la acea distanţă de paisprezece-cincisprezece metri, s-o mustre

pe Róża din priviri sau să încerce s-o ruşineze.

Róża îl pândea, aruncându-i ocheade. Convingându-se că fiul ei se află în apropiere, întoarse capul în direcţie contrară. În dreapta ei se aţinea o nursă, toată înfoiată şi scrobită, iar în stânga – un domn mai vârstnic, cu un trabuc. Róża arunca vecinilor săi priviri teribil de dezaprobatoare, în mod demonstrativ începu să-şi facă vânt cu batista în direcţia trabucului, iar înspre partea unde se afla căruciorul copilului să se îngrădească cu umbrela. Peste puţin atmosfera deveni apăsătoare. Domnul în vârstă tuşea întruna, îndreptându-şi sacoul, iar nursa fredona cu nervozitate.

Wladyslaw vedea limpede satisfacţia maică-si că izbutise să-i umilească. Cu cât în dreapta şi în stânga ei se înteţeau tusea şi cântecul, cu atât Róża se lăfăia mai în voie pe bancă. În timp ce-i schimba pruncului scutecele, una din cârpişoare, perfect curată, îi scăpă nursei din mână şi căzu lângă fusta Rózei. Aceasta se scutură străbătută de un fior de spaimă, strigă „pfui!”, culese scutecul cu vârful umbrelei şi-l aruncă cât colo spre peluză. Nursa ceru ţipând ca *die Gnüdige*[30] să-i aducă scutecul, domnul cu trabucul propuse ca nişte doamne atât de capricioase, cum era vecina lor, altă dată să nu iasă din propriile lor parcuri, iar un trecător se opri să-i privească.

În mijlocul zăpăcelii generale, Róża îşi încheia încetişor mânuşile. În momentul culminant se ridică, zâmbi şi se apropie de cărucior. Bona se repezi să-şi apere pruncul, dar copilaşul stătea culcat liniştit, proaspăt şi curat... Mai înainte de a fi apucat careva să-şi vină în fire, Róża so aplecă deasupra copilaşului şi-i cuprinse mânuşiţa pe care acesta o întinsese în mod mecanic. Prichindelul cobori pleoapele, deschise fericit guriţa şi gânguri ca un porumbel. Róża îi răspunse. Îi spuse ceva la fel de pătimaş şi neînţeles, ca vorba unei păsărele, apoi îi sărută mânuţa dolofană. Totul se petrecu în câteva secunde...

[30] Stimata doamnă (germ.) (n.tr.)

Nursa, domnul mai în vârstă, trecătorul rămaseră pironiţi locului de uimire în timp ce Róża o şi pornise păşind majestuos pe alee. Wladyś·sări de pe scaun ca s-o urmeze, şi-i auzi pe nemţi cum se întreabă unul pe celălalt:

— Was war das? Eine Kranke, eine Hexe? Was hat sie dem Kinde gesagt?[31]

Trecătorul îi lămuri:

— Das war eine Fremde.[32]

Când se apropiară de poarta grădinii, Róża se opri, înălţă capul şi privi la cer. Primele stele tremurau gata parcă să-şi ia zborul, o lună încă joasă îşi strecura lumina printre frunze. Se întoarse în direcţia fiului ei şi i se adresă, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat:

— Wladyś, pe tine nu te înspăimântă toate astea, noaptea asta strălucitoare?

Surprins, nu ştia ce să-i răspundă, iar ea continua să-l interogheze:

— Ce-au spus şvabii aceia despre mine, când am plecat?

Cu gâtul uscat după o atât de lungă tăcere, îi răspunse:

— Ziceau că eşti *eine Fremde* – o străină.

Róża râse scurt. Lăsă ochii în jos. Desenă ceva cu vârful umbrelei pe nisip, în sfârşit oftă, zicând:

— Asta soartă!

Apoi îşi trecu braţul pe după braţul fiului său.

— Ştii că peste tot păţesc acelaşi lucru? îl întrebă ea din nou. Şi întotdeauna? Că oriunde m-aş duce peste tot mi se spune: străina?

Wladyś îi aruncă o privire suspicioasă, protestând:

— Ei, asta-i! În străinătate·nu e de mirare, dar în ţară? (Părinţii lui locuiau de câţiva ani la Varşovia.)

Róża rosti mirată:

— În ţară? Dar unde e ţara mea? La Taganrog nu

[31] Ce-a fost asta? Era o bolnavă sau o vrăjitoare? Ce i-a spus copilului? (germ.) (n.tr.)

[32] Era o străină (germ.) (n.tr.).

mergeam la biserica ortodoxă, ci la catedrala catolică. Colegele, când trecea preotul pe coridoare, se trăgeau la o parte de lângă mine: eu eram poloneza. Iar la catedrală, predicile erau ţinute în franceză şi nimeni de acolo nu mă socotea de-a lor... Când am venit la Varşovia, au zis: O „moscovită, are un accent de ţărancă şi-i tuciurie la faţă, ca o diavoliţă". La Petersburg, mi se spunea: *„Varşavskaia barişnia"*[33]. Când m-a dus bărbatu-meu în oraşul de pe Volga, ziceau despre mine: „Uite-o pe contesa din capitală, o artistă". Acum, la bătrâneţe, când ne-am întors la Varşovia, iar acelaşi lucru: „Dumneavoastră sunteţi din părţile răsăritene sau din Rusia? Se cunoaşte numaidecât că nu sunteţi din partea locului", iar aici: *„Eine Fremde*"... Oare nu e adevărat? Întotdeauna şi peste tot la fel: străina.

Wladyś simţi că-i bate inima mai tare în piept... Nu, nu, gândi cu elan la adresa bonei şi a domnului în vârstă – *keine Hexe, keine Kranke – eine unglückliche Fremde...*[34]

Sărută mâna maică-si. Ea se strânse la pieptul lui, şoptind:

— Vezi ce rău e... Pe pământ, sunt peste tot o străină, iar de cer mă tem. E tare rău... Şi oare pentru ce?

Înfipse brusc vârful umbrelei în prundiş şi strigă pe un ton deznădăjduit:

— Şi tu vrei să te însori, vrei să mă părăseşti, Wladyś!

Cele trei, patru zile care urmară după acea nesfârşit de lungă zi, plină de tăcere, trecură ca o clipă. Róża îl rugă pe Wladyś, ca deocamdată să nu se vadă cu logodnica lui (mai târziu avea să facă ce va dori), şi timpul scurt care a mai rămas să i-l consacre numai ei. Poate că erau pentru ultima oară în viaţă împreună astfel, numai ei doi.

A fost cea mai minunată vacanţă de care a avut parte Wladyś. Róża proaspătă, veselă, ştiu să umple de substanţă fiecare ceas. Cutreierau oraşul, priveau cu

[33] Domnişoara din Varşovia (rusă) (n.tr.).
[34] Nici vrăjitoare, nici bolnavă – o nefericită de străină (germ.) (n. tr.).

atenţie pe trecători, pe-nserat se înapoiau în odaia ei de la pensiune şi maică-sa îi repara fiului lenjeria, îi dregea cravatele; Władyś recita din Słowacki; iar când se întuneca se duceau la teatru sau la concert. De altfel nu ceea ce făceau era important, ci sentimentul că tot ceea ce fac e plin de har. Că din miezul fiecărui fapt, al fiecărui cuvânt răzbate taina dragostei.

În acele zile, de care Władyś avea să-şi aducă aminte, pe Róża n-ar fi recunoscut-o nici ascultătorii *Doamnei Butterfly,* nici bona din parc, şi nici Adam. Ar fi recunoscut-o însă neapărat pe eleva părintelui său, soţul, acum încărunţit, al fostei cursante. Ar fi recunoscut elanul acela pătimaş, copilăroasa dorinţă de minuni, foamea de emoţii, cuvintele de duh, teama de abstracţiune, adorarea frumosului, dispreţul pentru cei neiniţiaţi, ar fi recunoscut ochii negri, fierbinţi, a căror strălucire se prefira printre gene ca văpaia unui incendiu.

Róża nu-i mai făcu confidenţe lui Władyś, nu-i mai spuse nimic îngrozitor, nu-i mai dădu sfaturi şi nici nu-l mai întrebă ce intenţii avea. Nu se alinta, nu făcea pe cocheta. Pur şi simplu trăia, de parcă *acel ceva* nu s-ar fi petrecut nicicând. De parcă Michał n-ar fi existat vreodată, iar Adam nu ar fi luat-o niciodată de soţie. De parcă dragostea ei îşi aştepta împlinirea neîntârziată. Totul o amuza, îi stârnea interesul, se adresa chelnerilor şi vânzătoarelor din prăvălii cu un glas cald şi prietenos. Plângea de fericire ascultând muzica, privind la peştii cu forme fantastice din acvarium...

Uneori Władyś avea impresia că maică-sa l-a uitat. Că nu are nevoie de el ca atare, ci doar ca un mediu, ca un mijlocitor între ea şi tinereţe. Despre Halina nu pomeniră niciun cuvânt, şi nici despre Adam. Când îşi vorbeau, Róża şi Władyś se adresau unor forţe ciudate, care pot fi uşor jignite, de aceea trebuie necontenit conjurate şi fermecate.

Odată, Władyś o întrebă de surioara lui. Copilul venise pe lume cu un an înaintea plecării lui de acasă, la zece

ani după moartea lui Ivazio. Wladyslaw aproape că n-o cunoştea pe micuţa Marta.

Róża roşi. Îi aruncă fiului ei o privire jignită. Nu-i răspunse nimic. Îşi muşcă buzele, clipi din ochi, era limpede că suferă. Şi Władyś se ruşină din cale-afară. Din fericire cineva ciocăni tocmai atunci la uşă şi intră în odaie – întâmplarea se topi în zgomotul discuţiei. Până la sfârşitul vizitei sale la Berlin, între Róża şi Wladyslaw stărui acea binecuvântată stare de calm, veselă, tainică.

Se despărţiră cu emoţie.

A doua zi după plecarea maică-si, Władyś îşi petrecu toată seara cu Halina şi abia se stăpâni să nu plângă. Unde oare dispăruse Halina? În cine se preschimbase? Cine era persoana aceea slabă şi urâtă? Bunătatea, blândeţea, duioşia – Władyś nu regăsea gustul acelor sentimente visate în efluviile fetei pe care şi-o alesese drept soţie. O părăsi cu amărăciune, peste o săptămână îşi inapoiară inelele.

VII

— BUNĂ ZIUA, MAMĂ DRAGĂ...

— Bună ziua, Władyś.

Róża, sprijinită pe o grămadă de perne, îşi lăsase capul pe spate. Salutându-şi fiul şi nora, nu-şi schimbă poziţia. Din toată figura mamei sale, Władyś îi văzu doar gura, buzele care se mişcau agale rostind cuvintele, şi întotdeauna albi şi egali – dinţii ei mari. Văzută astfel gura părea tânără. Maică-sa privea în tavan... Se apropiară, el şi Jadwiga, se aplecară deasupra Rózei. Fiul îi sărută mâna caldă, muşchiuloasă, iar Jadwiga, ca de obicei în faţa soacră-si cu sufletul la gură, abia izbuti să murmure:

— Cum te simţi, mamă? Ai o migrenă? Ţi-e mai bine?

Róża trase adânc aer în piept, şi fără să-şi ia ochii din tavan şopti:

— Uf, ce greu e!

Iar peste o clipă adăugă:

— Władyś, pe tine nu te supără tavanele? Câteodată îţi vine să arunci cu ceva în toate tavanele, în toate opreliştile astea... Tu nu simţi aşa? Vrei câteodată să simţi cerul deasupra capului.

Toţi tăceau, ea se mişcă pe divan, mânioasă.

— Ce ţi-a îndrugat tata la telefon? N-am nimic.

Wladyslaw se grăbi s-o asigure:

— Nimic, măicuţă, tata nu mi-a spus nimic. Doar că vrei să ne vezi şi iată am venit cu plăcere, în grabă.

Róża dădu din cap, apoi brusc se aşează cu spatele drept.

— Îţi închipui probabil că nu înţeleg nimic... „Cu plăcere”. Parcă eu nu ştiu că nimeni nu vine vreodată la mine „cu plăcere şi în grabă”?

Râse.

— Şi-acolo, deasupra tavanului... când va veni vremea, poate că or să spună tot astfel: „N-avem loc aici pentru această străină”. Mai ştii? Poate...

Jadwiga îşi privi soţul uluită şi-l mângâie pe spate ca să-i dea curaj. N-avea deprinderea să pătrundă sensul cuvintelor soacră-si, iar simplul lor sunet o umplea de silă. Totuşi de această dată, deşi fuseseră rostite pe un ton visător, cuvintelo Różei i se părură deosebit de supărătoare. Wladyslaw se trase brusc la o parte de lângă soţia lui.

Străina... Cuvântul acesta avu asupra lui efectul curentului electric. Exaltarea minunatelor zile berlineze de acum douăzeci de ani reînvie brusc, cu violenţă. Aşadar o trădase, o părăsise pe străina lui!

Profitase de prilejul că, la câţiva ani după ce-o rupsese cu Halina, bunătatea şi blândeţea îi ieşiră din nou în cale întrupate într-o persoană mult mai atrăgătoare, mai fermă în sentimentele ei, cu o inimă fierbinte, mai puternică. Şi de faptul că Róża nu putuse să vină. Şi că, deşi încă în plină tinereţe, gândul la toamna vieţii începea să-l sperie. Şi că viselor despre un tărâm necunoscut li se adăuga visul despre o casă încă necunoscută, o casă cu copii veseli, liniştiţi, pe care să nu-i trezească niciodată nimeni din somn, hohotind de plâns.

Stabiliră lucrurile cu Róża prin corespondenţă. Întrucât întotdeauna îi pretinsese fiului ei ca mariajul lui să constituie o treaptă în·ascensiunea spre carieră, Wladyslaw, trecând sub tăcere aspectul sentimental al lucrurilor, îi scrisese îndelung despre rudele şi relaţiile domnişoarei Żagieltowska. Despre marele avantaj pe care-l reprezintă pentru familiile celor exilaţi înrudirea cu familiile stabilite definitiv pe pământul patriei, familii care au o mare influenţă şi sunt autohtone. Pomeni despre nişte unchi fără copii, trimise numeroase fotografii ale conacelor şi ale mătuşilor elegante şi cu picioare lungi, care călăreau urcând în şa „femeieşte”. Róża îi răspundea

la scrisori: *„De acord, sunt de acord cu sfera moşierilor, dar zestre are persoana şi cum arată?”* În sfârşit Władyś, după multă gândire şi multe tergiversări, se hotărî să facă pasul decisiv: comunică părinţilor data căsătoriei, adăugând la scrisoare o fotografie de amator a Jadwigăi, îmbrăcată cu o bluză albă, de batist, şi cu o privire plină de dragoste aţintită asupra profilului mândru al logodnicului ei. Pe spatele fotografiei scrisese: „*Zestrea acestei persoane este numele strălucit al străbunilor ei, precum şi dragostea pe care binevoieşte s-o nutrească pentru fiul vostru”.*

Poate că scrisoarea sosise într-o zi caldă şi ceţoasă ca „sideful”. Różei îi plăcea cu deosebire această vreme, atunci nu cânta la vioară, nu bruftuia slugile, ci fredona *Träumerei* de Schumann, zicea că simte marea pe aproape, că aşa arăta cea mai frumoasă vreme, primăvara, la Taganrog. Îl întreba pe Adam dacă nu munceşte prea mult, o lăsa pe micuţa Marta să citească *Quo Vadis,* ieşea întruna pe balcon, mijea ochii şi aspira cu voluptate aerul spunând:

— Nu pot să-mi aduc aminte ce e... Dar e ceva grozav de plăcut, de odinioară... Vă rog, mirosiţi şi voi.

Sau poate, dimpotrivă, ziua era despărţită cu obloane grele de frumuseţile lumii, de amintirile din copilărie, lipsită de har? Poate că Róża, aruncând o privire obrazului neregulat şi ochilor îndrăgostiţi ai Jadwigăi, citind ce era scris pe dosul fotografiei, convingându-se că viitoarea ei noră nu avea zestre, nutrise gânduri de răzbunare? Se gândise, cu o bucurie răutăcioasă, la umilinţa acestei făpturi lipsite de apărare?

Drept răspuns, Władyś primise o telegramă laconică: *„Noroc să dea Dumnezeu”.*

Róża şi Adam sosiră cu cinci ore înaintea cununiei. Nu mai era timp pentru vizite oficiale. Władyś mai apucă doar să-şi ia de braţ logodnica, smulgând-o din mijlocul tulurilor, al florilor şi maionezelor şi s-o ducă, spre supărarea mătuşilor, pentru un moment la hotel, unde

stăteau părinţii lui.

În acele ultime săptămâni, Jadwiga fusese răsfăţată de toţi. Îi bucurase cucerirea pe care o făcuse: bătrânul Żagieltowski, ca o dovadă de încredere, îi încredinţase corectura lucrării sale despre monedele suedeze în Polonia, iar mama ei – doamna Kasia – îi dărui evantaiul unei muze romantice, rudele din Lituania îi trimiseră broşe emailate, brăţări din granat, cercei de peruzea, unchii o tachinau cu vorbe de alint. Ieşi împreună cu Władyś din atmosfera ca de seră a casei părinteşti, şi porni grăbită către alţi oameni, noi şi apropiaţi, care s-o primească cu noi îmbrăţişări, complimente şi vorbe bune. Despre mama lui Władyś aflase doar că era muziciană şi nervoasă. Prin urmare se aştepta să destindă excesul de exaltare al soacrei cu o glumă nevinovată, sau poate mai curând să lăcrimeze pe umărul dolofan al doamnei, ştergându-i lacrimile cu propria ei batistă. Pe scara hotelului, Władyś se opri brusc. Era palid, avea o expresie severă... O apucă pe Jadwiga de mână şi îi spuse cu un glas care nu era, al lui:

— Să te străduieşti... Să te străduieşti...

Jadwiga începu să tremure.

— Mama mea e cam ciudată, mai adăugă el.

Şi imediat intrară în odaie.

Róża şedea în faţa uşii, într-o bluză neagră de dantelă; o şuviţă de păr cărunt îi strălucea pe frunte. Adam, fără sacou, meşterea ceva la lavoar. Se repezi, îşi luă haina, o îmbrăcă... Róża se uită la Władyś, nimeni nu spunea nimic. Nările Różei fremătau, miji ochii, dar nu se mişcă din loc. Adam îşi scutură gâtlejul şi murmură: „Poftiţi, poftiţi vă rog”. Vinele de pe tâmplă i se umflaseră, împinse spre ei scaunele cu amabilitate. Jadwiga îi spuse mai târziu soţului ei că fusese nevoită nu numai să închidă ochii, dar că simţise că-i lipsea aerul, că nu mai putea să respire şi inima încetase să-i mai bată, atât de încordată era atmosfera. Îl privi pe Władyś, vrând să vadă dacă are s-o salveze. Dar Władyś nu mai era lângă ea, se

îndreptase spre maică-sa, iar Róża aştepta fără să scoată niciun cuvânt. Îngenunchie în faţa ei, îi puse capul în poală. Mai tăcură o clipă, în sfârşit Władyś se sculă şi rosti:

— Mamă, ea e Jadwiga...

Atunci Róża se sculă, trecu ţeapănă pe lângă Jadwiga, deschise valiza, scoase dinăuntru o tăviţă mică de argint şi o întinse Jadwigăi, punând pe ea o pâiniţă rotundă şi o solniţă aurită.

— Fii binevenită, îi spuse.

Jadwiga se aplecă spre mâna soacră-si, dar nimeri în gol şi poate ar fi scos un ţipăt de uimire sau de mânie dacă gura ei întredeschisă n-ar fi fost închisă cu un sărut. Róża o sărutase pe gură. Vizita nu ţinu mai mult de zece minute. Róża întrebă de sănătatea părinţilor fetei, şi imediat după aceea unde se află cel mai apropiat coafor. Adam îşi ţinuse tot timpul fiul de mână. Repetă de câteva ori: „Mă bucur foarte mult, foarte mult mă bucur” şi se uita la Róża implorând-o din ochi. Władyś râdea, povestea bătaia de cap pe care o avusese cu croitorul, maică-sa îl întrerupse cu severitate:

— Unde ţi-e acul de cravată, cameea? De ce nu-l porţi?

Władyś purta un ac modest de argint. Se fâstici, nu răspunse nimic, iar Jadwiga îi puse mâna pe umăr şi şopti:

— Pentru că acum poartă darul logodnicei lui... Pentru că i l-am dat cu prilejul primei mele aniversări... Pentru că-l iubesc foarte mult pe Władyś.

Privi cu duioşie la toţi cei de faţă, în împrejurările acestea neobişnuite recurgea la un ton obişnuit, pornit din inimă, încrezătoare în forţa lui, care avea să alunge coşmarul şi să redea lumii chipul său normal.

Róża îşi scutură gâtul, înălţă o privire distrată asupra Jadwigăi şi o întrebă:

— Ce este, domnişoară?

Jadwiga deveni stacojie. Se sculă împreună cu Władyś. Adam îi trase într-o parte.

— Copiii mei, copiii mei, rosti brusc într-un hohot de

plâns.

Galben la faţă, emoţionat, făcea cruci deasupra capetelor lor aplecate.

— Speranţa noastră, a oamenilor, e întru Dumnezeu, rosti sărutând mâna Jadwigăi şi obrazul lui Władyś.

Ieşiră din odaie buimăciţi şi coborâră în goană scările. Jos în hol, Władyś, bărbat în toată firea, îşi cuprinse logodnica în braţe şi, ca un copil, o răsuci în cerc.

— Mama te-a sărutat, îi spuse.

În biserică, Władysław se înfricoşă o singură dată. Păşind alături de maică-sa, printre primele perechi ale cortegiului nupţial, nu vedea nimic, îşi uitase întreaga lui viaţă. Foşnetul rochiei mamei sale nu-l interesa mai mult decât foşnetul frunzelor din pădurea în care, cu şase luni în urmă, stătuse cu Jadwiga, fără să se mai gândească la nimic. Abia la sfârşitul ceremoniei, când emoţia începuse niţel să se mai risipească, privi în jur şi se nelinişti. Mulţimea umplea sacristia, gravitând spre centrul atenţiei, care era mireasa. Jadwiga – albă – parcă plutea purtată pe valul generos al simpatiei generale. Nu-i putea desluşi chipul, în schimb bătrânul Żagieltowski şi nevastă-sa, care se aţineau într-o latură cu feţele întoarse către triumful fetei lor, ca nişte tipsii de floarea-soarelui, aveau înscrisă pe chipuri o fericire calmă, familiară. Mulţimea aceea atât de prietenoasă, atât de caldă, erau cu toţii rude şi prieteni. Oameni apropiaţi. Intriganţi, invidioşi, neisprăviţi, capete seci, pezevenghi, petrecăreţi, palavragioaice, fete frumoase şi nobile, tineri plini de ardoare sau netoate şi carierişti. Dar la ceasul acela solemn nimeni nu umbla cu intrigi, nu vorbea urât, nu blestema, nu spunea lucruri nepotrivite. Toţi le urau să fie fericiţi, toţi – în sunetul orgii – preamăreau în victoria Jadwigăi, victoria propriului lor clan.

Władyś simţi ca o înţepătură în inimă... Unde era maică-sa? Dar tata? Înghionti pe câţiva, unul se supără fiind călcat pe picioare, dar recunoscându-l pe ginere îşi lăţi iute obrazul într-un zâmbet. Un altul îl înhăţă de umăr,

înălţând mustăţile pentru un sărut frăţesc. Îi dădu la o parte pe toţi aceşti inşi atât de cordiali, se strecură mai aproape de grilajul care despărţea naosul de pronaos. În biserică, tocmai stingeau candelabrele, din cor lunecau în jos ultimele sunete, ameninţătoare ca murmurul unei furtuni îndepărtate. Naosul mai era însă luminat şi acolo, lângă strane, învăluită de strălucirea lumânărilor, a aplicelor cu făclii, şi a privirilor părinteşti, Jadwiga primea omagiile celor din jur. În cercul acela Władyś nu-i zări nici pe Róża, nici pe Adam. Coborî treptele, vrând să se înapoieze în sacristie, să vadă dacă nu stăteau de vorbă cu preotul... Deodată, în întunecimea prin care se prefira de departe, dinspre uşile deschise, o reţea de lumină, din întunericul acela tăcut şi pustiu auzi venind un foşnet de mătase. Władyś tresări uimit şi se repezi spre nava laterală. Da... acolo stătea Róża, sprijinită de umărul lui Adam. Materialul alb şi creponat de pe corsajul ei cenuşiu tremura. Şi la fel de tare îi tremura şi braţul sprijinit de umărul bărbatului ei. Avea chipul mort, buzele subţiri strânse, obrajii cu pete roşii, iar ochii aţintiţi într-un punct dureros. Władyś cunoştea această privire! Era privirea îndărătul căreia stăteau la pândă lacrimile nestăvilite... Gemu:

— Măicuţă, de ce staţi aici?

Adam clipi nervos, îşi bombă pieptul împodobit cu pieptarul scrobit al fracului şi răspunse:

— Şi ce-i rău în asta? Acolo e mare îmbulzeală, aşa că eu cu mama o să aşteptăm aici.

În timp ce vorbea, Róża îşi desprindea încetişor gândurile de la acel plan crunt. În sfârşit se uită la Władyś. Probabil că avu nevoie de multă stăpânire de sine pentru a opri şuvoiul lacrimilor. Abia deschizând gura se răsti cu glas răguşit:

— Cară-te la noua ta familie! Vârâ-te printre ghiftuiţi! Eu acolo n-am ce căuta!

Doamna Kasia ieşi în întâmpinarea Rózei până pe treptele scării. La biserică se arătaseră lui Dumnezeu şi

lumii – acasă era momentul agapei familiare. În timpul cununiei, izbutise să bage de seamă doar atât, că mama ginerelui era frumoasă şi bosumflată, iar tatăl emoţionat. Înapoindu-se de la cununie, doamna Kasia schimbă la iuţeală cărţile de vizită din faţa tacâmurilor: o schimbă pe vecina Różei, o contesă, surdă, şi-l aşează în locul ei pe unul din cumnaţi, un binecunoscut, „charmeur”. Simţind brusc un ghimpe în inimă, controla florile din odăi, pieptănătura fiicelor.

— Aprigă muiere cuscra, îi şopti la ureche fiicei mezine. Dar parcă Dola noastră din Roznowka nu e şi ea la fel? În aparenţă o aspidă! Iar în fond, o făptură timidă. Nu mă mir că şi nevasta învăţătorului îşi cam dă aere.

Înţelegătoare, desfăcu larg braţele ca s-o întâmpine pe Róża, iar bătrânul Żagieltowski îl săruta de zor pe Adam.

Wladyslaw o văzu pe maică-sa făcându-şi intrarea în salon. Soacra lui cu braţul drept o sprijinea pe Róża, iar cu cel stâng le făcea semn celor de faţă:

— Îmi daţi voie să vi-o prezint pe...

Se grăbiră să se apropie, unii cu firească bunăvoinţă ca între rubedenii, alţii cu o curiozitate discretă şi deplină simpatie. Fetele se aplecară să-i sărute mâna, pregătindu-şi totodată obrazul pentru ploaia de sărutări. Doamnele mai în vârstă, aşezate pe fotolii, îşi potriveau broşele şi-şi zâmbeau prieteneşte. Se închegă o dispoziţie favorabilă mărturisirilor intime, bucuria de a cunoaşte pe cineva nou, dar nu pe un străin, cu care vor fi inutile politeţurile, putându-se trece, din capul locului, la cuvinte din inimă şi întâmplări concrete. Mai cu seamă matroanele păreau să aştepte cu nerăbdare clipa când Róża, fără niciun fel de rezerve, avea să-şi mărturisească viaţa. Wladyslaw văzu zâmbetul strălucitor şi excesiv de politicos al Różei şi se întristă.·

Jadwiga se miră:

— De ce nu vrei să stai în preajma maică-ti? De ce nu vrei să intrăm şi noi în salon?

Wladyś umbla de colo-colo, prin celelalte odăi, neavând

curajul să privească îndeaproape cum presimţirile lui aveau să se preschimbe pe încetul într-o cruntă realitate.

Când se urniră spre sufragerie, chipul lui Adam îi luă şi ultima speranţă. Tatăl lui avea obrazul·în flăcări; întrebat de servitori ce gustări dorea, sărea în sus ca ars, îşi ţinea capul înfundat între umeri – totul vădea că-i e ruşine şi că se simte deznădăjduit.

Într-adevăr, în foarte scurtă vreme, nu mai încăpea nicio îndoială, că Róża îşi dăduse arama pe faţă, şi că, persoanelor doritoare de discuţii sincere, nu se zgârcise să le ofere sinceritatea...

Lângă scaunul ei, în momentul când se aşezau la masă, se făcu un gol: toţi se îmbulzeau spre nişte locuri mai îndepărtate, întorceau capul, în sfârşit doamna Kasta izbuti să pescuiască din mulţime pe acel „charmeur”, precum şi pe o mătuşă din Podolia. Domnul, ridicând din umeri, se aşează în stânga Rózei şi chiar de la început în mod ostentativ se cufundă într-o discuţie cu persoana de vizavi, iar mătuşa oftă cu pioşenie.

Când se rosteau toasturi înălţătoare, Róża râdea, iar glumele le primea cu dispreţ. Adam nu izbuti să scape de inevitabila catastrofă. Când cuvântau alţii, tuşea nervos, nu izbutea să prindă sensul spuselor, peste frunte îi treceau valuri de paloare şi roşeaţă – se războia cu Róża. Fără s-o privească, fără să ia în seamă strâmbăturile şi grimasele ei, fără să-i asculte cuvintele – lupta cu ea din toată inima. La momentul potrivit se sculă, înălţă paharul şi cu glas ridicat şi aspru rosti:

— Ridic paharul în sănătatea Jadwigăi Żagieltowska, astăzi, spre marea noastră bucurie, soţia preaiubită a fiului nostru, pe care îl felicităm din toată inima pentru alegere...

În mijlocul zarvei vesele iscate de aceste cuvinte; Róża izbucni:

— Iar eu urez succes domnişoarei Jadwiga. Domnul Adam e foarte sensibil la ochii mari... Adoră „ochii de bou”, asta după propria lui expresie! Aşa îşi exprimă el

admiraţia pentru frumuseţe. Dar de ce să spunem „fericirea noastră”, „fiul nostru”? Ce maniere ca de ţar!

După aceea s-a băut mult, s-a cântat în cor, s-a dansat, Wladyslaw, în aburii alcoolului şi ai dragostei, o zări de câteva ori pe maică-sa cu lornionul la ochi, dreaptă, ironică, vorbind ceva fără să ia în seamă societatea din jurul ei. Cui i se adresa, cine o asculta? Matroanele, înfundate grupuri-grupuri, în canapelele imense, se lăsau pradă amintirilor, taclalelor, fetele săltau la braţul dansatorilor, domnii mai vârstnici, în jurul vinului de Tokay, tăceau solidari. Adam, cu capul sprijinit în palmă, aţipise, iar ea vorbea. Oare măcar auzea ea însăşi ce spune? Înţelegea ceva? Wladyslaw ciuli urechea vrând să prindă măcar o unică expresie a acestei stranii cuvântări...

Spre ziuă, când perdelele se luminau de licărul zorilor, i se făcu brusc dor de Jadwiga, care dispăruse undeva, în mulţimea nuntaşilor. O căută prin toate dormitoarele. În odaia Stenici, plină de paltoanele oaspeţilor, lângă măsuţa de toaletă a străbunicii, Jadwiga plângea în braţele maică-si. Wladyslaw încremeni.

— Ce ai, Jadwinia? Ce-i cu tine?

Tulburată, doamna Żagieltowska făcu un efort să zâmbească şi îi răspunse:

— Nimic. Tristeţi de domnişoară.

Dar Jadwiga o dădu în lături, îşi acoperi brusc faţa cu voalul şi de după norul de zăpadă, strigă:

— Mama ta mi-a spus că-i mai frumoasă nunta la ortodocşi! Că în Polonia peste tot duhneşte şi că şleahta polonă a vândut Polonia la mezat şi că eu am ochi de vacă!

Hohotele de plâns îi frânseră vocea şi Jadwiga continuă în şoaptă:

— Mi-a mai spus că dragostea e minciună, că tu ai mai fost logodit şi că am să te las să mori de foame.

Wladyslaw, în timp ce inima îi bătea în piept să se spargă, se gândi: „Trebuie să aleg, ori Róża, ori Jadwiga”.

Se arunca la picioarele tinerei sale soţii, strigând:

— Vom pleca de aici. Ai să uiţi de ea!

Şi-au plecat.

Totuşi nimeni nu putea să uite. Nici Jadwiga privirea distrată cu care fusese privită drept răspuns la mărturisirea ei „îl iubesc foarte mult pe Władyś”, nici Róża cercul „alor noştri” în strălucitoarea lumină din biserică, nici Władyś foşnetul rochiei maică-si, în naosul lateral, întunecat şi pustiu.

Róża îşi vizita deseori fiul. Corespondenţa cu Władyś, întotdeauna la fel de vie, n-o mai mulţumea de când fiul ei îşi întemeiase o familie. O nestăvilită curiozitate, în ciuda dureroaselor dezamăgiri, o aducea mereu îndărăt pe această mamă în casa fiului. Şi Władyś o întâmpina de fiecare dată ca pe o regină. Socotea faptul că avusese curajul să aleagă, că îşi aflase adăpost împotriva cataclismelor Rózei în zona blândei şi egalei dispoziţii a Jadwigăi, drept marea lui biruinţă. Dar sentimentul că-şi trădase mama nu-i dădea pace. Era permanent încolţit de dorinţa de a o răsplăti.

Dealtminteri îi era dor de ea. La începutul căsătoriei, în serile pe care le petrecea cu Jadwiga – când în locuinţa modestă, împodobită cu obiectele străvechi, primite drept zestre, şedeau alături în amurg sau în lumina lămpii cu abajur roz, discutând cu duioşie despre lucrurile cele mai contradictorii, când îşi iertau cu mare uşurinţă micile răutăţi reciproce şi renunţau amândoi la tot ce-ar fi putut să-l supere pe celălalt, când emoţionaţi, gata să-şi dea viaţa pentru patrie, citeau împreună *Nunta* lui Wyspianski, sau stăteau îmbrăţişaţi născocind numele şi isprăvile viitorilor lor copii, – Władysław era uneori cuprins de nerăbdare. Râsul Rózei, plânsul Rózei, nişte sunete de flaut, nişte extazuri, mânii şi tremolouri se iveau în mijlocul liniştii, rămânând pentru Jadwiga cu totul neauzite. În asemenea clipe, Władysław resimţea cu neplăcere gustul searbăd al fericirii sale, se umilea în sinea lui în faţa mamei, implorând-o să-l ierte. A doua zi

se pomenea scriindu-i o scrisoare plină de ardoare – şi Róża sosea.

Primele ore erau insuportabile. Róża se arăta uimită de prezenţa nurorii ei şi o trata ca pe un strigoi; dar întrucât Jadwiga nu pierea risipită în văzduh şi nici nu-şi schimba înfăţişarea devenind mai amuzantă, noua venită era cuprinsă de deznădejde... Se agita, vădind gusturi cu totul fantastice, într-o zi de arşiţă cerea să i se aprindă focul în sobă, pentru că locuinţa era, chipurile, umedă, pretindea feluri de mâncare imposibile, hohotea de plâns din pricina unui foşnet strecurat prin perete, îi cerea fiului să nu se ducă la birou. Wladyś îndeplinea cu elan cele mai ciudate porunci, spărgea lemne pentru foc, o servea, o linguşea şi o liniştea. Dacă Jadwiga încerca să bagatelizeze capriciile soacră-si, Wladyś o privea ca pe un duşman. În cele din urmă, când în sfârşit din ordinea stabilită în casă nu mai rămânea nimic, când Róża se aşeza cu ochii în lacrimi printre ruinele împărăţiei Jadwigăi, urmau clipele cele mai bune. Ştergându-şi ochii umezi, ronţăind zaharicale, îi zâmbea nurorii ei încrezătoare ca un copil. Jadwigăi îi tremurau buzele de supărare, politicoasă şi rigidă, cu un efort de voinţă supraomenesc, îşi vedea de treburile ei de gospodină. Dar Róża nu se supăra. Pe un ton cu totul altul decât cel obişnuit, cald şi emoţionant, o întreba de părinţi, de surori, îşi punea mâna pe braţul fiului ei, lăsa capul pe spate şi vorbea în extaz.

— Uită-te, uite ce ochi are, nevasta asta a ta... Deşi acum e supărată, în ochii ăştia e un fel de primăvară, un fel de răscumpărare... Şi ce ten frumos! Iar o bluzişoară ca asta trebuie să-i fac şi Martei.

Se scula, se apropia de pian şi cânta din Ceaikovski: *În primăvară s-a întâmplat, în umbră deasă de mesteacăn.*

În asemenea clipe, Jadwiga nu putea s-o urască pe Róża. O bucurie atât de mare ca cea datorată laudelor ei, o nelinişte atât de sfredelitoare ca atunci când cânta, nu resimţea nici măcar sub alintările soţului. Părea că

dragostea lui Władyś îşi dobândea dimensiunile întregi abia atunci când Róża îşi acorda deplina ei învoire şi întreaga ei ardoare.

Władysław era strălucitor de fericire, iar fericirea devenea dureroasă. Tăceau toţi trei, închideau ochii, viaţa le luneca de-a lungul nervilor ca nişte fulgere tainice şi se trezeau din visare ca alungaţi din rai.

Dar ceea ce urma era insuportabil. Róża se prefăcea că se împrieteneşte cu Jadwiga, pătrundea tainele bucătăriei şi cele vestimentare... Înseninat, Władysław părăsea doamnele pentru a-şi vedea de treburile lui profesionale. Când se înapoia acasă, îl intâmpina infernul. Jadwiga, cu buzele albe, fără glas, tremurând toată, înseila ceva sau se apucase de gătit, stăpânindu-se cu bărbăţie. De obicei Róża cânta la pian. Îşi saluta fiul, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. El se prefăcea că nu înţelege situaţia, nădăjduind că lucrurile se vor aranja de la sine, dacă el se va preface că nu le ia în seamă. Surescitat, glumea, o îmbrăţişa pe Jadwiga, se aşezau la masa de prânz sau la cină... Şi brusc, pe chipul Rózei se ivea o strâmbătură.

— Uite la ea, mironosiţa, uite ce mutre face! striga, neprihănită ca Sfânta Fecioară! Dar să-ţi hrăneşti soţul cu conserve, otravă curată, numai ca să nu-ţi murdăreşti minuşiţele şi să nu le oboseşti la plită, se poate? Să-ţi laşi bărbatul să umble cu călcâiele rupte, ca să-ţi rămână timp destul pentru scris poezele, înseamnă să dai dovadă de o mare virtute? Numai pătucul să fie înzorzonat: tot numai dantele şi floricele. În bucătărie şi prin dulapuri fie cum o fi, cocină. Aşa te-a învăţat mămica? Aşa-i obiceiul în sferele înalte poloneze?

Jadwiga sărea ca arsă de la masă.

— Las-o pe mama în pace! Ajunge! De mama şi de ţară să nu te atingi!

Plecarea Rózei avea loc într-o tăcere solemnă, ca la înmormântare.

O vreme, Władyś umbla ca ameţit de bucurie că e iar liber. Se simţea plin de căinţă. Îi jura soţiei sale că

niciodată n-o s-o mai aducă pe maică-sa la ei în casă, că s-a convins definitiv de firea ei nesuferită. Jadwiga îşi recăpăta încrederea în puterile proprii, sporovăiau despre probleme înălţătoare, trăiau senini şi în bună pace, până când Władyś, liniştit de scrisorile raţionale ale Różei, se lăsa iar amăgit de dor.

VIII

SITUAŢIA SE COMPLICĂ FOARTE mult, când se născură copiii. Jadwiga vedea în ei în primul rând roadele dragostei, un ton în plus în armonia fericirii conjugale. Socotea că cea mai bună igienă şi cea mai folositoare disciplină pentru copil este duioşia. Ca rezultat al plăcerilor trupeşti socotea copilul mai dependent de alintări şi de priviri duioase decât de glicerofosfat şi de aer proaspăt. Când îşi alăpta sugarul, se preocupa mai puţin să se hrănească bine, cât să fie bine dispusă. Îngrijindu-şi fiica sau fiul când erau bolnavi, uita deseori de medicamente, cu gândul mai mult să-i înveselească şi să-i dichisească pe micuţi. Tolera cu bunăvoinţă lipsurile la învăţătură şi nu-i împovăra cu o muncă necesitând eforturi; la fel ca şi mama ei, evita tot ce-ar fi putut să tulbure atmosfera casei, să enerveze, „să-l supere pe tăticu”, într-un cuvânt: să strice dragostei.

Acest sistem, la care în mod inconştient râvnise întotdeauna, pe Wladyslaw acum îl supăra şi-l mâhnea ca orice vis întruchipat. Privind existenţa „paradisiacă” a copiilor săi, văzându-le ochii veseli, buzele capricioase, veşnic răsfrânte de săruturi şi de râs, mişcările lor alintate, şiragul nesfârşit de jocuri şi de bune purtări atât de lesne dobândite – îşi amintea cu emoţie propria lui copilărie. Untura de peşte, gimnastica, băile sărate, plimbările, nenumăratele lecţii peste programul şcolar – zilele fărâmiţate ca o înfricoşătoare tablă de şah, şi în inimă o nelinişte sfredelitoare. Iar îndărătul uşii salonului, pasajele înverşunate ale viorii, sunetele când avântate, când tremurătoare şi istovite. În somn, chipul fierbinte al mamei: şi peste fiecare zi plutind o taină.

O implora – aşadar – pe Róża să petreacă împreună cu ei vacanţa sau sărbătorile. Maică-sa accepta cu entuziasm. Dar în ciuda aşteptărilor nu le acorda nepoţilor decât prea puţină atenţie. Erau frumoşi, le era deci binevoitoare, preocupându-se mai ales să surprindă asemănările de familie atât în jocul trăsăturilor cât şi în al caracterelor. În măsura în care într-unul din copii devenea mai evident tipul reprezentat de Władyś, şi-l alegea ca favorit, îndreptându-şi în schimb toate şicanele împotriva „fetiţei” sau „fecioraşului mamei”. În fapt, nu dorea deloc să influenţeze educaţia acestor făpturi – erau pentru ea parcă prea puţin reale, oarecum în afara propriei ei existenţe.

Cu toate acestea, simplul fapt al prezenţei bunicii aducea numeroase schimbări în viaţa nepoţilor.

Róża se scula devreme şi se ducea la baie. Prima ei trecere prin casă era de ajuns, părea un suflu de sirocco: trezea neliniştea, prevestea schimbări. Faptul că undeva dinapoia pereţilor, privea obiectele lipsite de apărare, copiii adormiţi, urmele încă proaspete ale zilei trecute, o făceau pe Jadwiga să sară şi ea în picioare. Scotea pe furiş capul din dormitor şi trăgea cu urechea la scârţâitul podelei sub paşii soacră-si, căznindu-se să-şi amintească dacă n-a neglijat vreuna din rânduielile ei poruncite de cu seară... Nu se ştie cum, în cursul zilei ieşeau la iveală consecinţele acestei inspecţii matinale: în praful de pe capacul pianului se zărea un zig-zag, o cămăşuţă deşirată de copil sau un prosop murdar apăreau brusc pe un loc de onoare, o bucată de brânză mucegăită se lăfăia în mijlocul mesei.

La micul dejun Róża se ivea întotdeauna pieptănată cu grijă, complet îmbrăcată şi la orice vârstă emanând o adiere proaspătă. Întindea celor de faţă mâna să i-o sărute şi începea să mănânce cu multă băgare de seamă. Mesele luate în comun constituiau un necontenit examen al stăpânei casei, al bucătăresei, al comesenilor... Cerceta cu neîncredere felurile de mâncare, se uita prin *face-à-*

main la platouri, mustrător la copii, la servitori, la noră.

Îi plăcea, de asemenea, să se afle în încăperea în care tocmai atunci se deretica ori unde copiii îşi făceau lecţiile, în prezenta ei, deopotrivă servitorii ca şi profesorii erau cuprinşi de o surescitare nervoasă şi lucrau mai intens ca de obicei. Totuşi, niciodată nu găseau în ochii Różei un semn de apreciere. Avea în toate privinţele felul ei propriu de a proceda, pe care-l expunea în clipele de bună dispoziţie, controlând după aceea cu multă severitate dacă era aplicat. Se întâmpla uneori ca, nemulţumită de nepriceperea executanţilor să pună ea singură mâna pe mătură sau pe un manual, să deretice sau să facă o lecţie drept model. Într-adevăr le executa pe toate mai bine. Gesturile ei, cuvintele ei aveau atunci o precizie, o logică, o agerime nemaipomenite. Slujitorul sau meditatorul se retrăgeau înfrânţi, învrăjbiţi.

Pe musafiri, Róża îi trata cu suspiciune. Se ivea în salon foşnindu-şi rochia, elegantă, şi vorbitul puţin, observa pe oaspeţi şi ceremonialul primirii. Nu-i păsa de oamenii aceia străini, ci de prestigiul fiului ei. Dacă vesela era destul de strălucitoare, cozonacul bine crescut, dacă Jadwiga se poartă cu demnitatea cuvenită şi dacă nu *destăinuie secretele* de familie. Această din urmă idee era obiectul grijii ei celei mai atente. Nu avea încredere în relaţii dezinteresate şi nici în bunătatea omenească; peste tot adulmeca infracţiuni şi iscoade.

— De ce trebuia să pălăvrăgeşti, povestindu-le că Władyś a avut o migrenă? se repezea după aceea la noră-sa. Pentru ce? Ţii neapărat să-l scoată de bolnav şi de neputincios? Are să-şi piardă slujba fiindcă nu-ţi ţii gura!

Sau o întrerupea pe Jadwiga dintr-o convorbire despre proiectele de vară:

— Nu se ştie ce are să fie. Nu trebuie s-o luăm înaintea evenimentelor. Învaţă-te odată pentru totdeauna că: *„L'homme propose el Dieu dispose”*[35], şi atât.

Nu admitea nici intimităţile. Dacă erau lăudate

[35] Omul îşi propune şi Dumnezeu hotărăşte (fr.) (n.tr.)

înfăţişarea copiilor ori succesele publice ale lui Wladyslaw, îşi lua un aer sarcastic:

— Ce vă miraţi atât? glăsuia. Au un tată frumos, prin urmare nu sunt nici ei urâţi. De ce vă miraţi? E un om de talent şi cultivat, e greu să nu aibă succes. Vorbea astfel de teama „deochiului”.

Dacă musafirul era o persoană importantă, Róża îi zâmbea în felul ei politicos, strălucitor şi impersonal, care peste capul „persoanei” avea în vedere puterea ei ascunsă, tutelară şi inumană. Sub oblăduirea acestei puteri depunea Róża un raport oficial.

— Fiul meu, cuvânta ea, nu e calificat numai pentru acest fel de sarcini care i-au fost încredinţate. Are să dovedească de câte altele e în stare! Strămoşii mei după mamă şi după tată făceau întotdeauna lucruri care depăşeau posibilităţile gloatei. Nici nu cultivau napi şi nici nu se giugiuleau prin saloane (aici o privire veninoasă în direcţia Jadwigăi), ci au dus în lumea întreagă gloria onoarei poloneze. Unul din bunicii mei a ajuns până la San Domingo, iar celălalt a fost pus în lanţuri şi surghiunit, dar nu şi-au încovoiat grumazul. Nu s-au încovoiat, domnule! Şi pentru purtarea lor n-au fost răsplătiţi nici cu lacrimi, nici cu bani, nici cu onoruri.

Îşi rotea privirea mândră prin salon, aducea „statul de servicii” al bunicului Żabezyński, şi lovea cu vârful degetului documentul îngălbenit:

— Iată, aici e trecut anul 1774, în acest an Józef Żabezyński „s-a înrolat ca oştean în regimentul I pedestraşi de câmp”. Iar aici e notat anul 1811: Józef Żabezyński, din ordinul „înălţimii sale Principelui Poniatowski a fost primit în Corpul Veteranilor”. A făcut parte din legiunea italo-polonă[36], din statul major al mareşalului Massena, din regimentul 5, apoi din

[36] Unităţi de luptă poloneze (denumite „legiuni” şi organizate în străinătate de I.H. Dabrowski), care s-au alăturat armatelor franceze napoleoniene în anii 1797 — 1803 (n.tr.).

regimentul 7 de pedestrime al Principatului Varşoviei[37]; a fost în Italia, pe Rin, la San Domingo, la Veneţia, la Gdansk, în Spania, a fost rănit la braţ, la picior şi la cap. Treizeci şi şapte de ani i-a petrecut luptând pe meleaguri străine. O ispravă pe care n-ar putea-o săvârşi fitecine, nu-i aşa? Şi ce credeţi că era eroul ăsta, când l-au culcat în raclă? General, polcovnic, un ins putred de bogat? Ei bine, era doar căpitan! S-a luptat vitejeşte, înotând în sânge treizeci şi şapte de ani, ca să obţină gradul de căpitan. Pe orfanii lui, preamilostivul ţar al Rusiei i-a luat în slujbă... Iar nepoată-sa, de-o viaţă întreagă îşi freacă tălpile pe caldarâmul Varşoviei, rău văzută de cei de un neam cu ea, că cică vorbeşte cu accent străin... M-da, rău văzută întotdeauna şi pretutindeni, fiindcă bunicu-său a părăsit cândva satul lui natal, bârlogul din Psia Wolka, şi s-a apucat să cutreiere lumea de dragul onoarei poloneze. Asta e!

Mânioasă smucea lănţişorul Luizei.

— Fiul meu se trage dintr-un atare neam căruia îi pot fi încredinţate lucruri mari. Dar de cerut n-ar cere niciodată nimic.

Spunând acestea, îşi întorcea dispreţuitoare capul de la demnitarul speriat şi îşi înălţa privirea aprinsă către un interlocutor invizibil. Uneori privirea i se poticnea de obrazul Jadwigăi. Atunci Róża pălea şi strângea din sprâncene.

— Îţi vine a râde? se răstea la ea. În stihurile voastre patriotice scrie altfel? Ori poate că mi-e interzis să-mi rostesc gândul în casa fiului meu? Nu te teme, domnul acesta m-a înţeles foarte bine, încă n-au ajuns toţi să prefere făţărnicia, adevărului!

„Domnul acesta” şedea ca pe ghimpi şi mormăia ceva nedesluşit; dar nu pe el îl avea în vedere Róża, şi nici nu aştepta vreun răspuns, ci se retrăgea la ea în odaie fără

[37] *Principatul Varşoviei* a luat fiinţă în 1807, ca urmare a Tratatului de la Tilsit. A fost desfiinţat în anul 1815, prin Congresul de la Viena (n.tr.)

să-şi ia rămas bun, trimiţând zâmbete către o ţintă neştiută.

La câteva zile după venirea Różei, căminul lui Władyś începea să trepideze, trăia precipitat ca o luntre luată la vale de curent. Lustruiau, prăjeau, coseau, mustrau copiii pentru nişte abateri pe care mai înainte nimeni nu le lua în seamă, fapte banale şi mărunte luau dimensiuni de adevărate evenimente, într-atât de exact şi de repede erau obligaţi să le execute. Toţi se întrebau speriaţi dacă o să apuce, dacă o să reuşească... Un fel de întrecere în muncă, un fel de manie a recordului îi cuprindea pe toţi ai casei. Jadwiga, obişnuită de mică să considere timpul drept un element prietenos, în cuprinsul căruia poţi colinda nestânjenit, sub ocrotirea dragostei, băga de seamă cu uimire că Róża o sileşte să înşface orele năpustindu-se asupra lor şi să le stoarcă vlaga. „E rea, îşi spunea Jadwiga, de aia nicio clipă nu o bucură, de aia ţine să omoare cât mai iute ziua cu trebăluială, cu tot soiul de scorneli, cu năzuinţa-i dementă care nu se ştie bine încotro bate. Eu nu sunt rea. Atunci de ce admit să-mi impună fuga asta plină de panică, fuga de mine însămi?”

Iar între timp, Róża continua să-i sperie pe cei din jur şi să-i mâne din urmă. Cu vârsta, inima îi slăbise, nu putea să cânte prea mult la vioară. Se închidea în salon, scotocea printre note, şi acompaniindu-se singură la pian – cânta. Avea un glas necultivat şi cu trecerea anilor tot mai subţirel, tot mai copilăros. Nu izbutea să cuprindă, cu acel crâmpei de voce, întreaga melodie, uneori şi acompaniamentul se dovedea prea greu pentru degetele ei înţepenite de artritism. Trecea mai repede peste fragmentele inaccesibile, în schimb frazele mai uşoare le executa cu deplina lor sonoritate. Ascultând-o de la distanţă, acele izbucniri care urmau după părţile mai nebuloase şi sumare, te impresionau cu atât mai mult.. Ai f zis că e un dialog pe două voci inegale, în care Róża avea întotdeauna, în mod cutremurător, dreptate.

Cu o emoţie deosebită cânta: *„Ich grolle nicht”* de

Schumann[38]. Cuvintele:

„Wie du auch strahlst in Diamantenpracht,
Es fällt kein Strahl în deines Herzens Nacht”[39]

înspăimântau, atât de inexorabilă era sentinţa cuprinsă în ele. Era cu neputinţă să te încrezi în asigurarea din versurile: *„Ich grolle nicht”;* sunau mai degrabă ca făgăduiala unei răzbunări; cu atât mai mult cu cât erau urmate numaidecât de viziunea:

„Ich sah dich ja im Traum
Und sah die Nacht în deines Herzens Raum.”[40]

viziune care, obţinută cu două cuvinte ca două salturi perfide, năzuia să dea în vileag un fapt încă mai cumplit:

„Und sah die Schlang, die dir am Herzen frisst.”[41]

Glasul îi tremura în *re*-ul repetat de şapte ori, încordându-se către cel de al treilea salt, spre cvinta finală – triumful asupra inimii trădătoare. Dar acest triumf însemna un *la* de sus, pentru care Różei nu-i ajungeau puterile! De obicei se întrerupea brusc după cuvântul: *die Schlang,* de parcă ar fi fost prea înspăimântată; şi cu „vipera” asta în gâtlej, amuţea. Într-un rând totuşi, se lăsă purtată de dorinţa răzbunării: ascuţit, limpede, disperat, strigă: *„Am Herzen frisst...”* Atunci copiii, ocupaţi cu un lucru de mână, veniră fuga la Jadwiga.

— Ce s-a întâmplat, mămico, de ce strigă bunica aşa? o întrebară strângându-se la pieptul mamei lor.

Jadwiga îi mângâie, înălţă din umeri şi era gata să

[38] Lied de Schumann pe versuri de Heinrich Heine: Ciclul *Intermezzo liric*, nr. 18, „Eu tot nu plâng"(n.tr.).

[39] *Împodobită cât ai fi fiind, / Doar beznă văd în inima-ţi domnind.* (n. tr.)

[40] *Mi-ai apărut în vis / În noapte, cufundată-ntr-un abis* (n. tr.)

[41] *Văzui şi vipera ce inima-ţi rodea.* (n.tr.).

răspundă în silă:

— N-o luaţi în seamă! Astea-s lucruri triste... — când din salon răzbătu ca un susur de cascadă, în mijlocul unor arpegii vesele, un vals de Gounod:

„Le printemps chasse l'hiver
Et sourit dans les arbres verts..."[42]

Copiii se apucară de mâini şi făcură o horă.

Altădată Jadwiga citea... când năvăli la ea în odaie Wladyslaw.

— Vino, vino, îi spuse, o să ne aşezăm în birou şi o să asculţi şi tu.

Se aşezară lângă uşa salonului, Róża cânta în penumbră:

„Voinic şi mândru e, pe frunte
al bărbăţiei laur poartă."

Cânta cu veneraţie; imnul în cinstea bărbăţiei plutea ca un val fierbinte, tot mai pur, tot mai eroic:

„Te du spre ţinta ce te-aşteaptă
Acoperindu-te de glorie..."

Prin ceaţa lacrimilor Róża făcea un legământ:

„Tăcute lacrimi şi suspine
în inima-mi se vor ascunde."

Şi brusc, pe un ton cristalin, serafic, nobleţea înălţătoare:

„Pe-aleasa inimii, curată,
Ce-o vei iubi
Va fi din suflet de mine binecuvântată..."

---

[42] *Primăvara alungă iarna / Şi zâmbeşte in arborii verzi* (fr.) (n.tr.).

Pasajul ăsta revărsa în jur· doar adevărul, o neistovită bunătate. Wladyslaw strânse mâna soţiei lui. Era alb la faţă, îi spuse în şoaptă:

— Vezi cum e ea, vezi! Aşa nu poţi minţi, nu te poţi preface, ea e *aşa.*

Jadwiga nu se-mpotrivi. Nimeni pe lume n-ar fi putut să se împotrivească acelui cântec al Rózei, neprefăcut şi generos ca o rugăciune. Cei doi soţi se îmbrăţişară mai strâns, erau fericiţi.

Cu capul în palme Wladyslaw îi mai mărturisi Jadwigăi:

— Şi ştii la cine se gândeşte când cântă astfel? La mine, chiar ea mi-a spus-o.

Róża isprăvi cu Schumann şi un timp o linişte adâncă, sfinţită, stăpâni odăile. După aceea, făcu iar câteva acorduri şi mai mult tainic îngână decât cântă:

„Po kamniam struitsia Terek,
Pleşcet mutnîi val,
Zloi Cecen polziot na bereg,
Tocit svoi kinjal.”[43]

Cea de-a doua silabă a cuvântului *kinjal* suna ascuţit şi ameninţător, nota *sol* mijlocie te izbea în piept ca lama unui cuţit. Wladyslaw oftă:

— Of, Doamne! E cântecul de leagăn al copilăriei mele. Dacă eram cuminte dimineaţa şi învăţam pe dinafară versuri franţuzeşti, seara, la culcare, mi-l cânta.

Cuvântul *kinjal* răsuna până la capăt, acelaşi *sol* asasin mai adineaori, îşi redobândea dulceaţa:

„No otieţ tvoi starîi voien,
Zakalon vi boiu...”[44]

---

[43] *Clipocind pe pietre Terek,/tulbure îşi poartă valul,Iar cecenul bate-n ţărmuri ascuţindu-şi, rău, pumnalul* (rusă) (n. tr.)

[44] *Tăticuţul tău în lupte/s-a călit lovind duşmanii...* (rusă) (n. tr.).

Punând între somnul copilului şi *„cecenul cel rău”* scutul bărbatului-luptător, Róża se lăsa furată de mândrie, de slăbiciune, de certitudini:

„Spi malutka, bud pakoen
Baiuşki, baiu...”[45]

Refrenul venea ca o duioasă mângâiere, ca o adiere de zefiruri. Wladyslaw şi soţia lui, cufundaţi într-un fel de beatitudine, priveau spre uşă ca prin ceaţă... Atunci intră Róża. Zări perechea strâns îmbrăţişată. În jurul gurii ei mai dăinuia încă reflexul melodiei pe care o cântase, ceva ca de pe alte sfere. Dar în ochi i se ivise o lucire aspră.

— Oh, le strigă, nu vă deranjez cumva? Pare-mi-se c-am intrat într-un moment nepotrivit. Mă miră aceste mângâieri şi acest *dolce far niente,* în vreme ce copiii, în loc să se odihnească după-masă, se ţin de năzdrăvenii. Krzysio al vostru barem e un adevărat bandit, ce mai! Ori poate că e un degenerat·. În orice caz nu se cuvine să-l lăsaţi nesupravegheat împreună cu surorile lui!

Jadwiga sări în sus îngrozită, Wladyslaw şuieră:

— Ce tot spui, mamă? şi strânse pumnii.

Iată cum în preajma Rózei nu aflai nici tihnă, nici linişte, nici vreo certitudine oarecare. Cu cântecul, cu privirile, cu vorbele ei usturătoare, sfărâma fiece clipă în mii de cioburi, iar la fiece pas îţi deschidea în faţă genuni. Jadwiga făcu o nevroză. Când Róża stătea la ei, lumea i se părea populată de stafii, înapoia fiecărui chip se aţinea un alter ego, îngeri sau demoni, în fiece clipă, oricât ar fi fost de banală, se căscau hăuri din care se-nvârtejeau miasmele veşniciei. Fiecare zi putea fi cea din urmă. Îi spunea lui Wladyś:

— Îndură-te de mine, nu mai pot răbda, femeia asta aduce după sine infernul!

Dar Wladyś, de felul lui atât de blajin, gata să dea dreptate oricui, îi răspundea cu asprime:

---

[45] *Dormi in linişte şi pace, / Nani-nani, puiul mamii...* (rusă) (n. tr.)·

— Îţi interzic să vorbeşti în felul ăsta despre mama mea. „Femeia asta”, cum îi spui tu, a salvat-o pe Manitka de un catar intestinal, te-a învăţat pe tine să deosebeşti carnea de porc de carnea de viţel, sfertul de oră de un minut şi a descoperit în Krzysztof un poet. Câteva săptămâni pe an în infern nu strică nimănui.

Dar îndată după aceea, temându-se c-a nedreptăţit-o pe Jadwiga, o mângâia şi o ruga ruşinat:

— Draga mea, buna mea, înţelege că nu despre mine e vorba, eu vreau s-o cunoască copiii mei, i se cuvine asta şi – crede-mă – nici lor n-o să le strice.

IX

CAM LA UN AN DUPĂ CE SE ÎNSU-rase, Wladyslaw veni pentru câteva zile singur la părinţii săi, în oraşul de provincie unde Adam era director la gimnaziu. Întâmpinându-l, găzduindu-l atunci pe fiul ei, Róża păru, dintru început să nu mai ţină minte că el este un bărbat matur, implicat în treburi şi probleme gata săvârşite, uneori străine, ba chiar ostile mamei lui. Se purta cu el de parcă ar fi sosit din zonele pustii ale tinereţii, din acel debut în viaţă, când încă nu s-a petrecut nimic, alcătuit doar din tatonări, răzvrătiri şi speranţe. Ca de obicei şi-l disputa, năzuroasă, cu soţul şi cu fiica ei, ducându-l la îndelungi plimbări în doi.

Nu-i plăcea să se plimbe prin oraş. Cunoscuţilor, care o salutau le răspundea cu ironie, îi atrăgea atenţia lui Wladyś strângându-i mai tare braţul sau chicotind, ori de câte ori întâlneau o personalitate locală; uneori, în schimb, se întrista, sângele i se urca în obraji şi şoptea printre buzele strânse:

— Bădăranul... S-a îmbogăţit făcând negoţ cu bere, toată ziulica stă cu burta în sus şi uite.la el ce aere îşi dă, cum se umflă în pene..

Sau:

— Neruşinata! Toată lumea ştie că se ţine cu cumnatu-său, dar ce are a face? Îi o notabilitate „cetăţeană onorabilă”, aşa că umblă cu nasul pe sus.

Cel mai mult îi plăcea să treacă bariera şi să-l ducă în pădure. Acolo îl şi duse pe Wladyś în preziua plecării lui. Se aşeză într-o poiană, în apropierea unui crâng, îşi scoase pălăria şi fu cuprinsă de un fel de buimăceală. La început aspiră lacom mireasma de răşină, de parcă s-ar fi

temut să nu dispară pentru totdeauna. Cum pinii nu încetau să-şi împrăştie aromele, se linişti. Îi ceru să-i culeagă garofiţe albe de pădure, fragi, nişte frunze galbene şi arămii, se uită la toate, le mirosi înduioşată.

Dar peste puţin îşi desprinse privirea de la aceste amănunte fermecătoare, ochii îi deveniră opaci, trăsăturile feţei i se înăspriră.

— La ce bun, strigă, când toate-s calpe?! Omul n-a fost zămislit pentru bine şi frumuseţe, ci pentru – fulgeră din privire cu ură în direcţia oraşului – ci pentru... o cocină ca aceea.

Îşi privi fiul şi-l întrebă cu un zâmbet prefăcut:

— Ţie îţi place să trăieşti în cocină?

Wladyslaw tresări.

— Cum adică? Ce vrei să spui prin asta, mamă?

Róża înălţă din umeri.

— Ce să-i faci? Tu acum te-ai alipit de turmă... Soţioara iubită şi tot neamul ei, liota de rubedenii alese, tot unul şi unul. A trecut timpul să fii un Farys[46], nu ţi-au mai rămas decât, pelinci, oliţe şi turtiţe. Acum n-ai încotro, trebuie să îndrăgeşti cocina.

Wladyś încercă să protesteze. Îl opri cu un gest al mâinii:

— Lasă, nu te supăra. Ce rost are să te superi? Eu nu te critic. Poate că-i mai bine aşa. E chiar sigur mai bine! De ce-ar fi neapărat toţi blestemaţi, aşa ca mine? Cocina e un lucru bun, cu toate că în pădure miroase mai frumos.

Wladyś îi aruncă în zeflemea:

— Dumneata, mamă, eşti o artistă, „*une incomprise*”[47] dar pe mine ai vrut să mă însori în modul cel mai vulgar cu o fată cu zestre mare...

Atunci Róża strigă clocotind:

— Am vrut, sigur că am vrut, am vrut să ai bani şi să fii

---

[46] *Farys,* călăreţ, şi luptător la arabi şi beduini. Are şi sensul de tânăr temerar care înfruntă adversităţile. Titlul unui celebru poem de Mieckiewicz (n.tr.).

[47] Neînţeleasă (fr.) (n.tr.).

un om liber, să nu fii nevoit să te înclini în faţa nimănui. Omul bogat, are parte de altă lume, de altă viaţă. Ce găseşti vulgar în asta? Uite... să poţi acum să laşi baltă totul şi să pleci în lumea largă. Ţări minunate, muzică minunată, flori rare şi necunoscute... Dar uite că nu se poate. Stăm aici, înglodaţi până-n gât, tu într-un târg murdar, eu într-altul. Şi pentru ce? Pentru că nu avem bani. Pentru că feciorului meu i s-a năzărit să se însoare cu o sărăntoacă, nepoată de senatori, şi să aştepte până ce, cândva, odraslele lui s-or îmbogăţi de pe urma trudei şi a răbdării sale... Iar pe mine, până atunci, de mult o să mă mănânce viermii.

Hohoti de plâns cu pornire. Wladyslaw se întristă şi-i spuse:

— Dar, mamă dragă, tu vorbeşti de libertate. Ce fel de libertate e aceea să fii soţul unei femei cu bani, să-i datorezi totul? Tu însăţi te-ai simţi stânjenită.

Róża înălţă din sprâncene, chibzui, făcând parcă un efort deosebit:

— Eu m-aş simţi stânjenită, zici? Dar de ce? Abia atunci m-aş fi simţit bine cu adevărat! Dacă bogătana ar fi fost şi frumoasă şi la locul ei... atunci? Ar fi călătorit împreună cu noi. Iar dacă ar fi fost o cloşcă, ar fi rămas acasă să-şi vadă de crătiţi.

Wladyslaw râse. Cum putea ţine piept acestui copil nefericit şi răzgâiat?

— Nu mai plânge, măicuţă, îi spuse. Ai să te convingi că şi fără ajutorul cloştii am să te duc cândva, poate că nu peste prea multă vreme, spre ţări frumoase şi îndepărtate.

Se scurseră zece ani până să fie Władyś în măsură a-şi ţine fagăduiala. După războiul mondial, începu să lucreze la Afacerile Externe ale noului Slut Polon, făcu o frumoasă carieră şi, în cele din urmă, obţinu un post la Roma. Atunci, în ciuda pustiirilor pe care orice vizită mai lungă a mamei sale o lăsa în urma ei, Władyś hotărî: „Róża trebuie să vadă toate astea. Acum probabil că biata mea

Róża are să se liniştească”. Îndată ce se instalară într-un vechi palat din Piazza del Piloti, o aduseră pe Róża la ei.·

Ce-i drept, la început, vremea se scurse ca într-o vrajă. Róża se plimba – puternică, elegantă, la cei şaizeci de ani ai ei părând ca de patruzeci – pe Corso Umberto, prin aleile din Pincio, de-a lungul podurilor de peste Tibru şi, cu glas tare, îşi vorbea singură, atunci când nu era nimeni să-i asculte vorbele pline de încântare. Dealtminteri, Wladyslaw o însoţea pe cât îi sta în putinţă. Era mai puţin sensibilă la tablouri şi sculpturi, deşi- dansatoarei de la Termele lui Diocleţian – aceea căreia, probabil, viforul dragostei îi retezase capul ca măciulia unei plante – îi sărutase picioarele, întrebând-o:

— Draga mea, dragă, unde se află acum minunatul tău căpşor?

Cel mai mult o interesa viaţa – natura, oamenii, aburul cald al trecutului. Când stătea pe Ponte Sant’Angelo, nu castelul îi atrăgea privirile, ci undeva, departe, în stânga, pâlcul pinilor întunecaţi din spatele Vaticanului.

— Cât sunt de trişti! spunea. Aici cerul e ca safirul, văzduhul ca floarea, pe când pinii sunt trişti.

La Casa de aur[48] a lui Nero, nu zăbovi mai mult de un sfert de ceas.

— Grozavă plăcere să te strecori printre hrubele astea, bombănea, de ce i-o fi plăcut să trăiască şi să locuiască de parcă ar fi fost o cârtiţă? Între timp nătăfleţii ăia în caftane roşii o s-o şteargă şi o s-apună şi soarele.

Se grăbea să se ducă iute îndărăt, în grădină, ca să-i privească pe învăţăceii unei şcoli monahale, dichisiţi în sutane de culori aprinse.

Îi plăcea s-arunce gologani în Fontana di Trevi[49] şi după

---

[48] *Domus Aurea,* palat construit de împăratul Nero, după incendierea Romei în anul 64. Ruinele sale se află la una din extremităţile Coliseului (n tr.).

[49] Cea mai cunoscută şi mai monumentală fântână din Roma, având în nişa centrală statuia lui Neptun într-un car înaripat tras de doi tritoni. Conform legendei, turiştii care aruncă o monedă în bazinul fântânii revin peste un an tot acolo (n.tr.)

aceea să se certe cu culegătorii de monezi; în bazilica Sfântul Petru nimic altceva nu-i atrăgea privirile decât curcubeele iscate de cristalul candelabrelor şi chipurile prelaţilor rostindu-şi laolaltă breviarul în capelă. În Forum o impresionau tufele de lauri printre ruine, presărate cu acelaşi fel de flori pe care le văzuse ceva mai jos, săpate în frizele de marmură.

— Aceleaşi. Mereu aceleaşi. Şi vestalele le aveau la fel...

Gândul că şi în antichitate laurii înfloreau în mod identic o înduioşa până la lacrimi. Afirma că „abia acum crede cu adevărat că a existat acel cineva care a supt laptele de la lupoaică”.

Se întreba neliniştită dacă, la ordinul cuiva, nu va fi smulsă rezeda sălbatică din templul lui Vespasian de pe Palatin[50], se străduia să-şi închipuie cum arătau rochiile de plimbare pe care le purta Augusta Popeea şi, aşezându-se pe băncile de piatră, ofta zicând:

— Se vede că cei de atunci nu sufereau de dureri de şale ca Adam.

Fructele şi legumele necunoscute îi făceau o deosebită plăcere, învăţa cu râvnă să răsucească pe furculiţă macaroanele lungi de un metru, ba îi învăţa şi chiar îi certa pe copii că n-o fac cu destulă îndemânare. În schimb, găsea că oamenii erau grozav de comici. De pildă, se înapoia acasă amuzată:

— Închipuiţi-vă că am intrat într-o *latteria.* Mi se făcuse foame, nu ştiu cum. Am comandat un *caffe latte con burro*[51]*.* (Trebuie să le aminteşti întotdeauna să-ţi aducă *burro,* îşi închipuie că oricine mănâncă la fel ca ei chifie goale, ca un milog.) Dar ce-i drept, chiflele lor nu-s rele deloc. Aşadar stau şi mănânc, când deodată ce să vezi... Tranc, zdrang, pe trotuar – uşa bineînţeles deschisă.

---

[50] Una din cele mai faimoase coline ale Romei, conform tradiţiei cea pe care Romulus a fondat cetatea, în timpul imperiului, împăraţii romani şi-au înălţat aici palatele (n.tr.).

[51] Cafea cu lapte şi unt (it.) (n.tr.).

Cutremur să fie, ori ce-o fi? Mă uit... şi văd că dă buzna un pişicher, cu o haină din piele de capră pe el. A venit cu motocicleta, de aia e hărmălaie. Are o flintă subţirică pe umăr, parcă-i o frigare şi o pălărioară *à la diable m'emporte*[52]*.* Dar e ţanţoş. Ţanţoş nevoie mare şi gălăgios. Are şi un căţel, din ăla cu urechi clăpăuge... Zice că să-i dea numaidecât de toate! Iute şi degrabă! Că de nu, pleacă şi nici nu mai calcă pe acolo. Nu căţelul zicea astea, ci pişicherul. Ei, să-i vezi cum se pun toţi în mişcare şi cum începe vânzoleala. Aleargă de colo, colo, gata să-şi piardă nădragii şi tot timpul repetă: *„caccia, caccia"*[53]*.* Ce naiba o mai fi şi *caccia* asta a lor? Ciulesc urechea, ascult... şi brusc dă Domnul de mă luminez şi mă dumiresc: acest terchea-berchea în haină din piele de capră s-a pornit la vânătoare. De aia şi umblă aşa fudul. Cu frigarea pe umăr şi cu potaia după el... M-apuc şi-l întreb pe chelner, aşa cum ştiu, *comme une vache espagnole,* păsamite n-am înţeles nimic: „Ce-are să împuşte irodul ăsta şi unde anume?" Odată văd că se înfoaie şi se burzuluieşle (pe aici la toţi le sare ţandăra din te miri ce) şi-mi desluşeşte: „Păsărele, zice, *piccoli, piccoli...* uite atâtica, şi mi-arată, cât palma... *Campania Romana,* zice, păsărele, *piccoli,* pif, paf, sunt foarte multe acolo". Iar nătăfleţul nostru nu se învoieşte să se aşeze, ferit-a sfântul. Enervat soarbe cafeaua, înfulecă pâinea, vezi bine ca să aibă vlagă în el să le ucidă pe acele *piccoli.* Iar căţelul stă smerit şi se uită la stăpânu-său cum îndeasă în el mâncarea, şi dă din coadă, sărmanul. Ei! În sfârşit o iau din loc. Alte pârâituri şi trozniturі, de-a dreptul necuviincioase, motocicleta e foarte necuviincioasă. Pe căţel îl vâră într-un coşuleţ fixat la spate şi din care nu i se mai zăreşte decât căpăţâna creaţă. Iar pişicherul meu cu frigarea se caţără în şa şi ţin-te, pârleo! Iar în urma lui praf, zarvă şi duhoare. Acuşi începe şi zaiafetul cu *piccoli* păsărele în C*ampania*

[52] În sensul de: cu obrăznicie (fr.) (n.tr.).
[53] Vânătoare (it.) (n.tr.)

*Romana! C*helnerul se înapoiază umflându-se în pene. Mă aţinteşte cu mândrie. Vrea să spună adicătelea: „Cască bine ochii, *signora forestiera,*[54] ia te uită şi miră-te ce neam de viteji suntem”.

Róża povestea făcând fel de fel de giumbuşlucuri, imitându-l când pe pişicherul cu frigarea, când căţelul, roşie la faţă, răguşită de atâta râs. În asemenea clipe copiii ar fi sărit şi în foc de dragul ei. În schimb pe Jadwiga o supăra veselia asta nestăpânită, la o femeie în vârstă, masca atât de expresivă, strigătele prea tari şi vocabularul prea colorat. Doamna Kasia avea şi ea umor berechet·, dar un umor care se exprima prin aforisme, care consta mai mult într-un comentariu amuzant decât în parodierea vieţii. Doamna Kasia îşi făcea observaţiile glumeţe despre oameni şi întâmplări pe un ton scăzut, aproape la ureche, atenuându-le întotdeauna cu un zâmbet care părea să ceară scuze pentru îndrăzneală. Pasiunea actoricească, forţa comică agresivă a Różei, care răstălmăcea realitatea preschimbând-o într-o imagine jalnic de comică, i se păreau Jadwigăi jignitoare şi neplăcute.

Jadwiga se nelinişştea, pe bună dreptate, ascultând caricaturalele povestiri ale soacrei sale: Róża, sătulă de comicării, era cuprinsă mai întâi de apatie, apoi devenea mofluză. Începea să se plângă de mâncăruri, de pardoseala rece de piatră, de mirosul de prăjeală... La numai două săptămâni după venirea ei îşi mută centrul de greutate al interesului de la Roma şi împrejurimile ei asupra noii gospodării a fiului său. Câteva zile după sosire fusese împreună cu Władyś şi cu nevastă-sa la o recepţie la ambasadă. Cu nasul ei micuţ, cu franceza excelentă, cu distratul ei: „Ce spuneţi, doamnă?” şi cu jaboul de dantelă veche, cuceri toate simpatiile. Acţiunile lui Władyś urcară vertiginos. Dar Róża era nemulţumită:

— La noi acasă, până şi-ntr-un târg ca Boboliszki serveau îngheţată mai bună, afirma. Şi asta în toate

[54] Doamnă străină (it.) (n tr.).

zilele. Nu din cea pentru cardinali şi pentru marchizi. Asta să însemne a-ţi reprezenta ţara? Şi ce era cu lacheul ăla care avea un glas ca de berbec? Ce-or să-şi închipuie italienii despre Polonia?

Când primul val de fericire datorat Italiei trecu, când prima surescitare se potoli, ieşi la iveală grija Różei pentru „reprezentativ”. Îşi frângea mâinile din pricina mobilelor fiului, a garderobei nurorii ei, a purtării copiilor, a comportamentului servitorilor. Tot ceea ce mai înainte i se păruse nu numai îndestulător, dar chiar luxos ca mobilă sau mod de viaţă, – deşi pe plan ierarhic în situaţia lui Wladyslaw nu intervenise nicio schimbare- acum socotea că e o dovadă de sărăcie lucie. Când la Morawska Osirawa, Władyś şi soţia lui îşi comandaseră un serviciu de masă ieftin, cehoslovac, Róża încruntase din sprâncene spunând:

— Nu trebuie aruncaţi banii pe fereastră. Cel mai bine te recomandă mintea şi sănătatea şi nu lustrul. Oricum nu putem amăgi pe străini, ei ştiu prea bine că Polonia e săracă. Jadwiga făcea mai bine dacă cumpăra cu banii ăştia o lampă cu cuarţ pentru Krzysztof. Şi apoi cui vreţi voi să-i luaţi ochii? Acestor cârnăţari?

La Roma dimpotrivă, nimic nu i se părea destul de strălucit şi destul de scump. După ce vizită Vaticanul, ceru să fie înlăturate din birou mobilele Biedermeyer ca fiind „marfă de duzină”, întorcându-se din Piazza di Spagna se plânse că Jadwiga mai păstra, după o săptămână, buchetul de mimoze „să sperie oamenii şi nu alta cu asemenea măturoi”, jupâneasa vioaie şi îndemânatecă deveni deodată „un dragon în fuste”, iar copiii la plimbare arătau „ca nişte bieţi orfani”. Îşi pierduseră parcă şi drăgălăşenia. Mijindu-şi ochii, bunica o privea bine pe Manitka, apoi îl chema pe Władyś.

— Uită-te bine la ea, nu ţi se pare că-i fuge un ochi? Ce-ar fi s-o duceţi la un oculist? Poate că se mai îndreaptă ceva?

La mezină, Zuzulka, se răstea:

— De ce umbli gheboasă? Toată lumea în parc mă întreabă dacă eşti infirmă. E o plăcere pentru mine să-i aud!

Cât priveşte caracterul netrebnic al lui Krzysztof, „îl avea zugrăvit pe chip şi compromitea Polonia”.

— Nimeni nu vrea să se joace cu el, şoptesc pe la colţuri *„polacco, polacco*” şi fug cât îi ţin picioarele. Se vede de la o poştă ce-i poate pielea.

Jadwiga, care nu-şi mai vedea capul de treabă cu instalarea în casa nouă, simţea că-şi iese din minţi auzind necontenitele bodogăneli. Dar, după obiceiul ei, abia dacă-şi trăda zbuciumul cu un tremur al mâinilor şi cu petele roşii din obraz. Wladyslaw se prefăcea că nu observă nimic, în speranţa că realitatea pe care el n-o lua în seamă va dispărea şi pentru ceilalţi, că ignorând-o, o desfiinţează cu totul. La pretenţiile Rózei nu răspundea nimic sau mormăia ceva în doi peri, o întreba ce impresie i-au făcut nişte monumente, făcea proiecte de excursii.

Prima recepţie oferită de Wladyslaw şi de soţia lui a fost pregătită într-o atmosferă de nervi şi agitaţie. Jadwiga se dădu bătută. În locul ei se ocupă de toate Róża. Prin urmare slujitorii şi copiii se smiorcăiau prin unghere şi cotloane, iar cheltuielile atinseseră sume astronomice. Wladyslaw, martirizat pe de o parte de impetuozităţile Rózei, pe de alta de aerele de răbdătoare superioritate ale Jadwigăi, îşi neglija treburile la slujbă. Chinul acesta dădu însă roade excelente: aranjamentul casei, felurile de mâncare, îmbrăcămintea gazdelor şi modul cum erau dresaţi slujitorii alcătuirii un lanţ de succese orbitoare. Oaspeţii priveau în jur încântaţi. Unii le făceau complimente. La început Róża tăcu. Pe umerii obrajilor i se iviră pete stacojii. Aşezată într-un fotoliu adânc, sucea şi răsucea lănţişorul Luizei, aruncând priviri suspicioase în toate părţile. Când Jadwiga zâmbitoare făcea onorurile casei, undeva în apropierea soacrei sale, Róża murmura:

— Acum îţi dă mâna să te fandoseşti, după ce tot greul l-au dus în cârcă alţii în locul tău.

Saluta oaspeţii gravă şi demnă, şi primea cuvintele amabile ca pe un binemeritat omagiu. Unul dintre oaspeţi lăudă serviciul de porţelan din Baranowka; auzindu-l, Róża se strâmbă dispreţuitoare şi spuse:

— Bunică-mea, pe când era în surghiun, bea apă din ulcea de lut, şi-i pria şi-aşa...

Chiar atunci intră ambasadorul Poloniei. Oaspeţii făcură un cerc strâns în jurul lui, iar Róża se însufleţi. Cu gesturi şi semne abia perceptibile spre valeţi, manevră tăvile, paharele, dantelele şi florile, încât atmosfera sărbătorească atinse zenitul. Manitka, purtând o crinolină albă, o cosiţă blondă răsucită în jurul capului şi având o frunte *à la Grottger*[55], înaripată de o pereche de sprâncene întunecate, se strecura printre oaspeţii italieni ca un vis exotic, iar Krzysio, tuns cu breton, intriga doamnele cu nasul lui acvilin, cu profilul lui sarmat. Erau admirate portretele străbunilor, îmbrăcaţi în contuşe, şi desenele lui Skoczylas[56] atârnate pe pereţi, erau executate preludiile lui Chopin, iar gurmanzii se delectau cu borş, cu votcă Zubrowka şi cu prăjituri preparate după reţetele uşuraticei Sophie. O stare de euforie provenind dintr-o fericită îmbinare de impresii, asezonate cu picanteria elementului străin se împărtăşi tuturor celor adunaţi. Oameni, vorbind în limbi străine, se adresau unii altora cu un duios respect, cu încredere. Expresiile „*Polska, Pologne, Polacco, Polish*" sunau emfatic.

Róża se lăsă înduplecată de rugăminţile musafirilor şi, acompaniată de Wladyslaw, cântă *Mazurka* lui Apolinary Katski[57]. Pe vremea aceea cânta rar. Repertoriul pe care

---

[55] *Grottger, Artur* (1837 — 1867), desenator şi picior. Tablourile sale şi-au câştigat o mare popularitate datorită tematicii lor patriotice şi expresiei lirice şi realiste (n. tr.).

[56] *Skoczylas, Wladyslaw* (1883 — 1934), grafician, picior şi sculptor (n.tr.)

[57] Katski *Apolinary* (1827—1879), violonist polonez, elevul lui Paganini, şi compozitor. Λ întemeiat Conservatorul din Varşovia

şi-l alcătuise muncind singură în perioada anilor petrecuţi pe malul Volgăi, fusese părăsit de mult, acum când pierduse tehnica de odinioară, neglijind exerciţiul, nu se mai încumeta să se apropie de piesele muzicale pe care şi le însuşise conştientă fiind de puterile ei. Dacă era vorba să rişte, nu putea risca decât străfulgerările mărunte din vremea lui *maestro* din Varşovia. „Bucăţile de succes” cu care se producea odinioară la serbările de la primărie, „ea cea dintâi protagonistă a viorii de la Conservatorul local”, „eleva personală” a maestrului; acele „bucăţi” a căror interpretare i se urca la cap ca vinul. Iar *maestro* lăuda vârtejul acesta. Îi spunea făcând plecăciuni şi răsucindu-şi mustaţa ascuţită:

— Aşa, aşa, *du sentiment, ma belle Rose!...* La doisprezecimi, la şesimi, la triluri şi la arpegii se pricep specialiştii, în schimb, *le public* e gata să-i ierte orice fel de falsete mai ales unei atât de tinere şi de frumoase artiste, dacă lucrarea e interpretată cu foc! *Du coeur, du coeur avant tout..* Iar la urmă, uite, în felul ăsta, cu un gest pătimaş să desprinzi arcuşul de pe strune şi o clipă să zăboveşti cu braţul ridicat. Uite-aşa... Şi să-ţi arunci buclele de po frunte, şi nu uita zâmbetul... Perfect. *Le public adore ça, ma belle Rosalie...*

Mijloacele de a evita şi de a atenua dificultăţile tehnice erau o comoară pe care Róża o datora şcolii din Varşovia. De aceea la bătrâneţe putea reveni doar la muzica „studiată” sub conducerea maestrului. *Du coeur*, de asta nu ducea lipsă nici cu trecerea anilor; şi cu toate că nu-şi aruncase buclele de pe frunte, şi nici nu străfulgerase cu umerii ei goi, interpretarea de atunci, la Roma, mişcase publicul. Fusese felicitată, cei ce-o ascultaseră erau încântaţi. În sfârşit, ambasadorul, apropiindu-se să-i sărute mâna, îi spusese emoţionat:

— Nu ştiu cum să vă mulţumesc, stimată doamnă... Ce ton, un sentiment cu adevărat polonez. Contele X. (nu ne e din cale-afară de binevoitor, e căsătorit cu o

(n.tr.).

nemţoaică)... iată că până şi contele X. Avea lacrimi în ochi. Stimată doamnă, aţi putea aduce mari servicii propagandei poloneze!

Róża se lumină la faţă.

— Aşadar şi dumneavoastră, domnule ambasador, socotiţi că e vorba de sentiment? De sentimente poloneze şi pentru Polonia, nu? îl întrebă. Poate şi de „slava numelui de polonez”, nu? râse exagerat de tare. Aşa îmi spunea odinioară şi maestrul meu, cuvânt cu cuvânt.

Ambasadorul clipi din ochi uluit, iar Róża continuă:

— Sentiment? Domnia-voastră îi spuneţi sentiment polonez, iar eu am să vă spun că pentru asemenea *fanfaronadă poloneză* mi-am stricat eu viaţa. Aş fi putut fi o mare, mare artistă, de n-ar fi fost făloşenia asta a voastră.

Îşi rosti filipica în franţuzeşte cu un glas ţipător şi surescitat. Oaspeţii care se îmbulziseră s-o felicite făcură un pas îndărăt, mutrele lor emoţionate nu-şi mai aveau rostul, se priveau neliniştiţi încercând să se lămurească. Wladyś, alb la faţă, se desprinse din mulţime şi rosti tare, astfel încât să-l audă toţi din jur:

— Ştiţi, domnule ambasador, mama mea nici până azi nu l-a iertat pe primul ei profesor de... vioară, January Badski, pentru lipsa lui de conştiinciozitate... Într-adevăr i-a stricat cariera.

Ambasadorul deveni repede stăpân pe situaţie.

— Ei da, replică plin de politeţe, înţeleg prea bine amărăciunea doamnei, artiştii sunt întotdeauna atât de sensibili la adversităţile soartei... Dar se zice că şi Paganini ar fi stricat uneori cariera elevilor săi.

Îi mai sărută o dată mâna Rózei.

— Oricum, vă mulţumesc încă o dată pentru frumoasele impresii şi nu numai pentru cele muzicale. Mi-a spus soţia lui Wladyslaw cât datorează recepţia de astăzi, atât de strălucită şi de autentic poloneză, amabilelor dumneavoastră strădanii.

Róża zvâcni ca lovită în inimă:

— Cum aţi spus? „Soţia lui Wladyslaw?” *Grand merci* pentru protecţia soţiei lui Wladyslaw! Dacă vreţi să ştiţi, seara asta nu a fost o seară poloneză, a fost seara *mea!* Da, exclusiv a mea. Şi proiectul şi execuţia. După asta, soţia lui Wladyslaw nu are decât să organizeze seri poloneze – la care Krzys şi Zuzia au să joace un Krakowiak[58].

Salută din cap şi se îndepărtă în mijlocul uluielii generale. Acea seară romană o pierdu aproape cu totul pe Róża în ochii fiului ei. Nu-i putea ierta cât de tare îl nedreptăţise. Dealtminteri, chiar a doua zi maică-sa le puse în vedere data plecării ei, afirmând că s-a săturat până peste cap de „bunătăţile otrăvite” cu care o tratează fiul ei.

În casă se înstăpâni atmosfera obişnuită din jurul persoanelor bolnave de moarte. Copiii umblau pe vârfuri, toată lumea avea gâtul uscat, tresăreau la cel mai mic zgomot şi nu făceau niciun fel de proiecte – aşteptau.

Róża umbla prin apartament fredonând·, părea să nu bage de seamă spaima pe care o trezea în nepoţii ei, la masă continua să facă mofturi, se răstea la jupâneasă, acuzând-o că-i neîndemânatică şi dispărea în nesfârşite plimbări. Acum nu o mai însoţea nimeni, rătăcea singură prin oraş. Înapoindu-se din expediţiile ei, se ivea în încăperea unde se afla vreunul din membrii familiei, sau măcar unul dintre slujitori, şi începea să povestească. Ce plăcut a fost, ce lucruri excepţionale, de nimeni cunoscute până atunci, văzuse ea, cât de amabili se arătaseră cu dânsa paznicii muzeelor şi trecătoarele cu totul străine, ce tablou frumos, al unui anonim, descoperise, cu mult mai frumos decât pânzele renumite, şi cum soarele aşteptase să apună până ce a ajuns ea pe terasa vilei Medici. Cuvânta astfel stând în picioare; le aducea la cunoştinţă ca pe nişte evenimente însemnate care nu sufereau amânarea şi trebuiau numaidecât comunicate... Cei de faţă tăceau. Atunci îşi scutura gâtul,

[58] Cântec şi dans popular polonez (n.tr.).

lua în mână o carte sau o partitură şi cu această pradă pleca. Relativ multă vreme petrecea la ea în cameră, unde nu se prea ştia cam ce poate face. Copiii, de când se mutase acolo bunica, venind s-o poftească la masă, se uitau cu mare curiozitate prin încăperea ce le era prea bine cunoscută, ca prin peştera unui vrăjitor, cu teamă şi cu curiozitate. Sertarele, valizele, toate erau încuiate. Cu toate astea, Róża se uita nemulţumită la privirile cercetătoare ale nepoţilor ei.

— Ce vreţi, ce poftiţi? îi întreba. Ce lucruri nemaipomenite credeţi că se află aici? Mi-aţi spus pentru ce-aţi venit, acum plecaţi. Ce firi curioase!

Într-o seară, Wladyslaw trecând prin hol – era după cină, pe maică-sa n-o văzuse de dimineaţă, în ziua aceea ceruse să i se aducă mâncarea în cameră – se opri la uşa Różei. Pe sub canat se strecura o şuviţă de lumină – nu dormea. Nelinişştea, tristeţea îl împunseră în inimă. Are să intre la ea, voi pălăvrăgi, îi va privi profilul amarnic şi neînduplecat, vor râde puţin, se va întrista niţeluş... Ba nu. Mai bine nu. De ce să mai lege iar firele rupte? Nicicând înţelegerea cu Róża nu va fi mai trainică decât firul de păianjen. De ce să se străduiască şi pe urmă iar să regrete. Era gata să plece când deodată auzi un foşnet... Róża rostea cuvinte răzleţe, apoi îngână un cântecel, în sfârşit... un lucru prea bine ştiut: hohotul ei de plâns pătimaş! Wladyś împinse uşa.

Róża stătea în genunchi în faţa canapelei, cuprinzând cu braţul nişte obiecte mici, sprijinindu-şi capul de muchea mobilei. Nici nu tresări când se apropie de ea, lacrimile ei îi umeziră lui tâmplele: foşnetul mătăsii, o căldură plăcută, uscată, mirosul violetelor de Parma şi acea altă aromă cu totul personală, emoţionantă, proaspătă ca parfumul propriei lui copilării. O cuprinse în braţe, îi sărută umerii scuturaţi de plâns:

— Mămico, mămico, nu se poate aşa...

Se sculară în picioare deodată, se aşezară pe canapea. Róża îi şopti:

— Bagă de seamă, pentru Dumnezeu, ai să le striveşti...

Împinse repede în lături nişte obiecte. O întrebă:

— Ce ai acolo, iubito?

— Ce să am? Nişte trădări. Numai cu trădările m-am ales...

Wladyś apropie lampa şi văzu: cruciuliţa pe care i-o luase înapoi lui Michal, după ce-o rupsese cu el; arcuşul pe care i-l oferise Sarasate, o buclă din părul răposatului Kaziuezek, fotografia de logodnă a lui Wladyś.

— Uite, stau aşa ore întregi şi mă uit la aceşti trădători. Mi se frânge inima şi dacă măcar vreunul dintre nepoţi ar veni şi m-ar mângâia pe cap! Dar asta nu se întâmplă. Vin şi se uită la tine ca la o arătare, ca la un om bătrân... Ehe, bătrâneţea!

A doua zi Wladyslaw o duse pe maică-sa la Ostia[59]. Şoseaua era neagră, strălucind de rouă, iar văzduhul mirosea a flori, a Tibru şi a benzină – Róża strălucea de fericire. Ori de câte ori era ajutată să-şi învingă mânia, viaţa o bucura de parcă i-ar fi fost din nou dăruită, din nou plină de nădejdi. De teamă că peisajul pe drum nu are să-i placă maică-si, Wladyslaw îi tot făgăduia întruna:

— Deocamdată nu e nimic, dar ai să vezi cât e de frumos pe malul mării. Iar Ostia Antica e o minune, o adevărată minune. Róża îl lovi uşor peste mână.

— Ce tot le găseşti cusur la toate? Margaretele astea galbene nu sunt oare o minune? Şi viţa asta de vie galbenă? Şi rândunelele? Şi văzduhul? Şi acest chiparos? Şi mutriţa ta de băiat de treabă? Ce alte antichităţi ne mai trebuie?

În staţiunea Ostia se plimbară mai întâi pe faleză, inspirând mirosul de alge şi sare ale întinderilor necuprinse. Róża nu vru să se aşeze pe nisip, în schimb

---

[59] Localitatea Ostia, din apropierea Romei, al cărei nume provine de la latinescul *ostium,* gura fluviului; odinioară Tibrul ajungea până la oraş, înainte de a se vărsa în Marea Tireniană. Ostia e renumită pentru aşezarea sa pitorească şi monumentele antice (n.tr.)

ronţăi cu încântare boabele de culoare roşie aprinsă care se vindeau în pungi de hârtie pe plajă – *framboli di mare.* După ce străbătură un lung bulevard, cotiră pe ţărm, spre adânc, se înfundară în pădurea de pini din jur. La fel ca odinioară, dincolo de bariera oraşului polonez, se puteau aşeza într-o poiană şi se puteau desfăta cu mirosul de răşină. Doar că în jur, în locul garofiţelor albe, creşteau tufe de iarbă-neagră cu flori mari cât nişte clopote. Marea foşnea în vale, o fată care păştea caprele cânta *Giovinezza*, pe cer lunecau nori roşietici ca pânze de corăbii în soare, un cocoş mare, cafeniu, stătea în mijlocul drumului lopătând din aripi...

— *Gallus Romanus,* zise Wladyslaw zâmbind.

Róża privi cu mai mare atenţie creanga de iarbă-neagră, care-i atingea genunchii, înălţă capul şi strălucirea cerului îi izbi ochii, nările îi fremătară.

— Ah, cât e de diferit aici! Cu totul altfel! *Framboli di mare*, şi tufe uriaşe de iarbă-neagră. Şi cocoşul ăsta gallus. Dragă Wladyś, continuă luând mâna fiului ei şi apăsându-şi-o pe buze, prin urmare, Wladyś dragă, m-ai scos de acasă, m-ai dus în lume. Uite că am apucat să văd şi o altă lume. Îţi mulţumesc.

Petrecură toată ziua, hoinărind alene prin Lido[60]; abia pe seară ajunseră la săpăturile din Ostia, lângă poarta oraşului mort. Mai erau doar puţini vizitatori, portarul le dădu drumul cu neplăcere să intre, grăbindu-i: *„Ma presto, presto, signori*". Trecură pe lângă nişte sarcofage, nişte pietre mortuare şi ajunseră pe *decumanus*[61]. Trotuarul pietruit ducea printre ruine spre amurgul având paloarea toamnei. Mergeau drept înainte, lovind tare cu tocurile, drumul când se lăţea, când se îngusta, în unele locuri se preschimba în zăgaze printre ghizdurile bazinelor, în alte locuri străbătea pieţe, ori forumuri năpădite de iarbă, unde se înălţau chiparoşii ca nişte

[60] Localitate balneară modernă în apropierea imediată a Ostiei (n.tr.).
[61] Via del Decumano Massimo, cu o lungime do 1200 de metri, de unde se începe in mod obişnuit vizitarea Ostiei (n.tr.).

flăcări negre, iar goliciunea lăptoasă a coloanelor lumina amurgul. Din loc în loc, câte o Victorie înaripată, fără chip, sau o mască fără trup, încremenită, cu o expresie avidă – înlănţuite în sfărâmături de marmură – păreau să continue chinurile lui Tantal.

Se auzea susurul apei picurând în bazinele acoperite de muşchi. Numeroase scări, largi, cu treptele mâncate, duceau în pragul unor case care încetaseră să mai existe ca locuinţe; urcându-le, ajungeai în cer, în acest amurg palid, întunecat de pini. Casele fără uşi şi fără locuitori, deschise ca nişte cădelniţe, în locul mirosului de mâncare şi de muncă răspândeau parfum de verbină. O luară pe străduţe lăturalnice, se opriră în spărturile zidurilor năruite, în mijlocul pardoselilor de mozaic, lângă nişele din care zeii dispăruseră, în faţa altarelor larilor locali. Peste tot domneau indivizibil cicadele. La Termopilium, pe o tejghea de marmură, se târa un şarpe, iar în casa Dianei, pe balcon, se plimba un porumbel făcând plecăciuni. Ajunseră, în sfârşit, la teatru şi se aşezară pe una din băncile cele mai de sus ale amfiteatrului. Şirul de coloane de pe scenă părea să se clatine în văzduhul limpede, atât erau de zvelte acele trunchiuri de marmură. În vale, la picioarele templului lui Ceres, o siluetă de piatră, într-o tunică splendid drapată, înălţa braţul într-un gest ca de rugăciune sau poate doar cochet. Dâre liliachii şi aurite pluteau dinspre soare-apune. Nici vorbe, nici sentimente, ziua pierea scufundindu-se în amintiri. Róża, cu degetele împreunate, privea scena pustie pe care se desfăşura trecutul. Privirea ei la început caldă, luminoasă, devenea rece, se îmbiba de beznă. Încetişor lăsă capul în jos.

— Da, da, fiul meu, spuse, uite că am venit. Mi-am văzut visul cu ochii. Am ajuns nu numai în altă lume, dar şi în alte vremuri. Şi ce-am făcut cu asta, spuse întorcând cu violenţă faţa spre Władyś, cu ce m-am ales? Are să-mi fie oare mai uşor? E frumos, ce-i drept. Dar e trist, cât e de trist! Au murit, mor, vor continua să moară. Indiferent

unde şi când, să mori este întotdeauna şi peste tot la fel de îngrozitor!... Mi-am închipuit că într-o ţară minunată ca asta, unde la sfârşitul lui octombrie serile sunt calde ca în iulie, unde pe morminte oamenii stau şi se sărută, iar din morminte răzbate mirosul de verbină... Îmi închipuiam că aici moartea nu este înspăimântătoare! Vai, Wladyś al meu, oriunde şi întotdeauna e cumplită, cumplită pentru omul care s-a născut şi nu a trăit. N-a trait deloc! Înţelegi tu – *n-a trăit!*

Se smulse de pe bancă, şi, palidă, tremurândă, stătu pe fundalul acelei seri blânde contopindu-se cu chiparoşii, apoi îl întrebă:

— Wladyś, cum am să pot muri dacă n-am trăit deloc?

X

DIN SEARA DE LA OSTIA TRECURĂ

câţiva ani, în cursul cărora Wladyslaw se eliberă de Róża. Îşi încheiase cu ea socotelile la Roma printr-un semn de egalitate, orice alte servicii pe care i le făcea, le socotea nişte generoase favoruri. Pentru poezia copilăriei sale nefericite, pentru că îi trezise gustul unei vieţi grele şi al unui mod de a gândi independent, pentru muzică – îi plătise cu nevroza Jadwigăi, cu voiajul în Italia, cu complicaţiile în propria lui carieră. Aparent totul rămăsese ca mai înainte. Mamă-sa îl vizită şi la postul lui ulterior din Królewiec. La fel ca odinioară purtau o corespondenţă bogată, aveau loc petreceri comune, vizite festive ale fiului în casa părintească. Dar atitudinea lui Władyś faţă de Róża trecu în categoria gesturilor care ţin de un ritual şi sunt lipsite de o semnificaţie personală.

Wladyslaw se convinsese definitiv că nimic în lume nu o putea îndupleca pe Róża, că nu există nicăieri un loc pe care ea să-l recunoască drept fericit şi niciun timp în care să se simtă liniştită. Era cu conştiinţa împăcată: după ce făcuse tot ce fusese în stare, o ştersese din viaţa lui pe Róża: o păstrase numai pe mamă. O mamă deseori iresponsabilă, primejdioasă pentru cei din jur, căreia trebuia să-i poarte de grijă, dar care în primul rând trebuia izolată. Tatăl ieşise la pensie. Marta se măritase. Wladyslaw îi trimitea maică-si bani cu mare regularitate, asigurându-i bunăstarea şi tratamentele. Pe terenul propriului său cămin însă îi limitase atât de strict accesul, încât abuzurile ei deveneau imposibile.

Róża acceptă noua stare de lucruri fără să crâcnească. Părea să nu observe schimbările intervenite în propria ei

situaţie. Devenind, odată cu anii, tot mai sensibilă la confort şi bucătărie aleasă, care – în aceiaşi ani – atinseseră în gospodăria fiului ei un nivel tot mai înalt, când venea în casă la Wladyslaw, se deda lăcomiei şi nenumăratelor îngrijiri de igienă corporală. Între persoana ei şi Jadwiga desfăşurase un fel de draperie opacă, pe care o dădea în lături numai în cazul unor treburi concrete.

— Jadwigo, spune să-mi aducă un pahar cu lapte nefiert.

Sau:

— Jadwigo, la mine în cameră trage de la fereastră...

Acestea erau singurele teme ale relaţiei directe între ele.

Copiilor, îndată ce trecea pragul casei, le înmâna cadourile şi nu se mai interesa de niciunul dintre nepoţi până în clipa plecării, când se uita cu multă grijă dacă i-au adus flori. Şi cu Wladyslaw stătea prea puţin, având timpul ocupat cu lucru de mână, plimbări, masaje, mese. La termenul stabilit pleca fără părere de rău, salutată cu uşurare şi multe plecăciuni. Un asemenea *modus vivendi* părea să corespundă ambelor părţi, iar Adam respira şi el mai în voie de când Róża pierduse prilejul unor manifestări, care lui îi produceau ameţeli de teamă şi ruşine.

Străina... oare să-i îi sunai ceasul ultimului surghiun?

Wladyslaw, tatăl unei fiice acum adultă, soţ mulţumit al unei femei iubitoare, cavaler a diverse ordine, un om care-şi alesese singur soarta şi nu se plânsese niciodată de ea – Wladyslaw aflându-se la zenitul vârstei lui, în faţa acestei mame inumane şi fantastice, simţi brusc că viaţa lui conţine o rană necicatrizată. Şi că moartea iluzei va zgândări din nou aceeaşi rană.

Se sperie până în adâncul fiinţei lui. Maică-sa vorbea cu un glas ciudat, ceţos, ca de la o mare distanţă, din adâncul presimţirilor, din pragul tainelor necuprinse:

— Iar acolo, când va veni vremea, vor spune: nici aici

nu-i loc pentru o străină...

Nu va îngădui ca nevăzutele tărâmuri s-o răpească! Şi-o închipuia pe maică-sa în poiana raiului, ridicându-şi marginea rochiei cu o expresie de neîncredere şi silă. Mai târziu, în preajma focului aprins din iad, curioasă, plină de entuziasm, cu nasul încreţit copilăreşte din pricina mirosului de smoală. Şi mai târziu încă – alungată. Rătăcind pe întinderi fără cuprins, fără culoare, informe, într-un fel de nefiinţă blestemată! O vedea neajutorată şi răzbunătoare, călcâiul pe ceva ce nu putea fi străbătut, izbind cu pumnul în ziduri inexistente, strigând vorbe necuviincioase. Se străduia să alunge aceste vedenii mitologice şi să recheme unica imagine care i se părea a fi imaginea morţii fericite: trupul întors în ţarină. Dar nu putea! Îi era cu neputinţă să afle pentru Róża un loc în pământ. Îşi amintea strigătul ei atunci la Ostia: „Cum am să mor, când n-am trăit deloc?" Şi-şi spunea că pământul nu se va învoi să primească trupul care nu cunoscuse viaţa.

Palid la faţă, tremurând de spaimă, se repezi la Adam:

— Tată, spune-mi adevărul. Ce are mama? Trebuie s-o salvăm! E foarte bolnavă?

Adam desfăcu braţele a neputinţă.

— Nu ştiu... Mama s-a enervat ca de obicei din cauza mea. Din cauza papucilor, că nu i-am îmbrăcat cum trebuie. Că am degetele ca nişte surcele. Iar mai târziu Zbysio n-a spus „bună ziua"... Asta-i tot.

Dar Wladyslaw nu se lăsa liniştit.

— Ştiu bine că n-avem voie s-o enervăm! Trebuie să ţinem seama cum e ea. Doctorul Gerhardt a spus că orice enervare îi poate fi fatală. Eu sunt de vină, numai eu sunt de vină! Trebuia să fiu mereu alături de ea şi am părăsit-o...

Róża îşi scutură gâtul, tuşi, răsuflă o dată adânc şi vorbi cu vocea ei cea mai firească, sonoră, limpede:

— De ce vorbiţi de mine de parcă n-aş mai fi? Încă n-am murit. N-ar fi mai bine să mă întrebaţi pe mine ce am?

Toţi se întoarseră în direcţia ei. Doar Jadwiga lăsă iute capul în jos, ascunzând un zâmbot batjocoritor: iată, pentru a nu ştiu câta oară, nefericitul, incorigibilul Władyś, dă peste isterie acolo unde cu tot dinadinsul vrea să vadă drama unui suflet ieşit din comun. Wladyslaw se aplecă cu duioşie asupra mamei sale.

— Păi atunci de ce ne sperii, reao? Spui fel de fel de grozăvii, arăţi nu ştiu cum... şi pe urmă deodată, poftim, uitaţi-vă la ea – înveselit îi chemă pe cei de faţă drept martori. Arată din nou normal în felul ei, ca o roză. Şi vorbeşte atât de frumos. Hai, mămico, mai spune-ne ceva.

Róża râse. Ridurile ei îşi luară zborul de la gură pe obraz în sus, pieriră în şuviţele cărunte de deasupra frunţii; nu i se mai vedeau decât cele două gropiţe din colţul buzelor şi dinţii strălucitori.

— Ca de obicei domnul jurist, drăguţul de el, e un prostănac! S-a speriat că maică-sa are să plece *ad patres,* iar aceştia n-or s-o lase să le treacă pragul... Să vezi atunci dandana! Şi n-a băgat de seamă când am spus: poate. *Poate* îmi vor aduce la cunoştinţă: nu e loc... Sau poate că *nu-mi* vor aduce asta la cunoştinţă. Cine ştie ce are să se mai întâmple cu mine? Poate că am să ajung să-mi merit locul de veci. Că doar *vremea aceea* încă n-a venit! Ori zice careva dintre voi c-a venit?

Se uită la toţi bănuitoare. O undă de spaimă îi străbătu privirea.

— Cine zice? V-a şoptit ceva Adam în antreu?

Negară toţi cu violenţă, aşa încât se înveseli din nou.

— Dacă nu, am să-mi ţin şi eu gura, şi n-am să vă spun cum s-a comportat, mieluşelul ăsta blând.

Adam gemu:

— Las-o încurcată, Elcia... Mai bine explică-i lui Wladyslaw de ce m-ai pus să-l chem.

— Şi fără să-mi aduci tu aminte am să-i explic. Dar şedeţi, de ce vă aţineţi aşa ca nişte chiparoşi pe un sarcofag? Iar sarcofagul... iată – se sculă uşor de pe

canapea – are nevoie de o batistă. Unde mi-e poşeta?

Se repeziră toţi să-i caute poşeta. De astă dată Adam a fost acela care şi-a amintit unde a văzut poşeta şi a descoperit-o cel dintâi; se afla sub un fotoliu, de unde o ridică şi o înmână soţiei lui. Róża îl apucă de mână.

— Ia te uită, ce intâmplare. Adam a găsit-o. Să însemnăm data pe răboj.

Adam se chirci, ea îi cuprinse capul cu mâna şi-l sărută pe frunte.

— Îţi mulţumesc, Adam, îţi mulţumesc, prietene.

— Lasă, bine, ce te-a apucat? Mă rog, iartă-mă. Era atât de tulburat, încât se topea de bucurie; neştiind ce spune, aruncă o privire ruşinată Jadwigăi, care întoarse capul. În schimb Róża strigă:

— Uitaţi-vă la el. Mi-a făcut un serviciu şi acum îşi cere scuze! Aşa e el. Parcă eu nu ştiu că are o inimă de aur? Poate că nimeni nu-l preţuieşte aşa ca mine. Dar ce să-i faci? Ceasul cel rău...

Se posomorî, dar alungă repede gândurile triste.

— Ce să-i faci, acum e prea târziu. Noroc că şi-a găsit-o pe Kwiatkowska aceea.

Adam îşi dregea glasul, Wladyslaw şi soţia lui se foiau nelinişţiţi.

— Nu-ţi mai scutura gâtlejul, Adam, îl ţintui ea. Am spus-o fără nicio intenţie rea. Tu eşti mulţumit, eu sunt mulţumită, păcat că nu ne-am dumirit mai devreme. Dar *mieux vaut tard que jamais.* Azi m-a enervat Adam şi băiatul ăsta obraznic al Mariei... Mi-am ieşit din fire, e adevărat, dar numai fiindcă pentru mine e foarte dureros... Se strâmbă gata de plâns, dar îşi stăpâni emoţia. Foarte dureros că nimeni nu bagă de seamă. Doar eu m-am schimbat...

Aruncă o privire soţului, fiului, Jadwigăi. O privire cercetătoare, rugătoare.

— M-am schimbat mult de tot. Şi toţi se poartă cu mine de parcă aş fi aceeaşi. Chiar azi de-dimineaţă vin la Marta, la fiica mea, am vrut să-i spun ceva foarte

important. Ieri a trecut pe la mine pentru o clipă... şi a fugit numaidecât. Eu nu i-am spus nimic, nu i-am făcut niciun reproş şi nici n-am reţinut-o, deşi mi-e tare urât singură. Să nu auzi decât radio şi zgomote străine dincolo de pereţi. Să brodezi tot timpul, te dor ochii. N-am oprit-o. I-am spus numai: „Marta dragă, mâine vin la tine, pe la unsprezece. Fii te rog acasă”. Vin calmă, senină, fără pic de supărare în suflet. Când colo, casa pustie, n-o găsesc decât pe slujnica asta obraznică, încercând să se lege de mine ca să facă mizerii mamei. Mi-a fost tare neplăcut. Îmi spun: acuşi telefonează fii-mea, până să-mi piară buna dispoziţie are să-mi ceară scuze: „Vin numaidecât mamă”. Dar n-a sunat. În schimb telefonează Adam. Dacă măcar s-ar fi bucurat că m-a auzit la telefon... El însă nimic, întreabă doar de fiică-sa. Şi asta-i neplăcut, dar încă nu spun nimic. Îl chem să vină, fiindcă i-am croşetat nişte papuci călduroşi. Poftim, spuneţi şi voi, aveam dreptul să sper că va băga de seamă? El stă toată ziulica împreună cu Kwiatkowska aia a lui, şi la teatru se duce cu ea, şi la biserică tot cu ea, iar de mine nici că-i pasă. Eu stau două săptămâni încheiate, îmi stric bruma de ochi ce mi-au mai rămas şi îi croşetez lui papuci – pe când lui nici nu-i pasă de mine, şi nu întreabă decât de fiică-sa, eu îl poftesc să vină şi îi dăruiesc papucii. E o schimbare, nu? Ar fi observat până şi un orb că s-a petrecut o schimbare importantă. Şi ce credeţi? Vă închipuiţi că măcar a tresărit? Aş, de unde!

Se adresă soţului care de la o vreme tot ofta cu jale:

— N-ai de ce să oftezi, Adam, înţelege că eu nu te acuz, eu mă justific în faţa ta, în faţa fiului meu... Şi în faţa nurorii mele, adăugă peste o clipă cu efort. Ei da, mi-a mulţumit, chiar foarte mult. Imediat s-a apucat să-i încerce! Şi ca de obicei îmi face temenele şi-mi sărută mâna. Dar să mă întrebe: „Ce s-a întâmplat cu tine? Ia să te văd, femeie, parcă eşti alta, schimbată! Ce taină, ce vrajă te-a preschimbat în om?” Da’ de unde. El tot ca pe vremuri. Încearcă papucii, e încântat, îmi mulţumeşte. De

parcă ar fi fost un lucru firesc! De parcă n-ar fi avut nicio însemnătate. Dragii mei, voi îmi ştiţi firea, îmi cunoaşteţi viaţa. Mai cu seamă tu, şi pe tine te şi întreb, Władyś: puteam eu să nu mă supăr, să nu-mi vină să înnebunesc? El zice:. „Maică-ta s-a enervat că n-am încercat papucul cum trebuie...” Nu de papuc îmi ardea mie şi nici de mâinile lui – deşi tare nu pot să sufăr mâini din astea ca de lemn, ci de orbirea lui. Că niciodată nu vede în mine ce-i mai important!

Obosise, gâfâia, se aşează cu mâna la inimă. Adam cu ochii în tavan, înălţă din umeri. Władysław se grăbi s-o liniştească:

— Nu te irita, mamă, te rog! N-ai dreptate când spui că nimeni n-a băgat de seamă. Eu şi Jadwiga în ultima vreme suntem foarte neliniştiţi... Sufocările astea ale tale, petele roşii de pe obraz, nu-mi plac deloc. Boala e o vrajă rea! Dacă trebuie să fii bună şi înţelegătoare cu preţul sănătăţii tale, atunci mai degrabă fii rea, mamă...

Glumea, înfăşurând-o pe maică-sa, cu şalul, sărutându-i mâinile. Róża îi primea alintările fără avânt. Era cât se poate de limpede că vorbele fiului nu-i făcuseră plăcere, în ochi i se ivi mirarea, apoi neliniştea... Îl împinse în lături pe Władysław şi se repezi la oglindă.

— Ce spui? Pete roşii? În ultima vreme am pete roşii? Ei, nu cred, pete roşii să fie? Îşi apropiase obrazul de luciul oglinzii. S-ar putea să fie. Dar sunt trecătoare.

Brusc lăsă braţele în jos, într-un gest de mare oboseală.

— Mă rog, fie şi aşa. Acum e totuna. Fie şi pete roşii, în orice caz trebuie să mă duc la Królewiec.

Ceilalţi trei scoaseră în acelaşi timp strigăte de uimire:

— La Królewiec? Pentru ce?

Róża se aşează din nou, pocnindu-şi palmele.

— Curioşi oameni, zău aşa! Cum să mă înţeleg cu ei? Ziceţi că vedeţi în mine boala, nimic altceva decât boala, nu-i aşa? După părerea voastră asta e toată pricina schimbării, nu?

Li se uita în ochi, parcă sporind – cu restul puterilor – o

dezminţire. Nimeni n-o contrazise, deşi pe obrazul lui Adam şi al lui Władyś se vedea limpede dorinţa de a înţelege noul capriciu al Różei, de a-i ghici intenţiile. Adam murmură ceva nedesluşit, Władysław se foi îngrijorat, singură Jadwiga nici nu încerca măcar să înţeleagă, gândurile ei şi zburaseră în altă parte.

Róża râse sec.

— Prin urmare, dacă o vorba de boală, trebuie să mă caut... Şi cred că de vreo zece ori, numai în cursul zilei de astăzi, am auzit de la voi numele doctorului Gerhardt... Şi unde oare se află el? Nu la Królewiec?

Se stârni o mică mişcare.

— Da, desigur, bineînţeles, ai dreptate. E un medic excelent. Data trecută te-a sfătuit foarte bine. Ai şi încredere în el, fără îndoială trebuie neapărat să te duci să-l vezi.

Adam, fericit ca întotdeauna când pasiunile şi tainele Różei coborau la nivelul unor cereri şi proiecte de rând, şi începuse să caute banii în portofel. Władysław îşi frecă mâinile, până şi Jadwiga dădu din cap aprobator. Róża însă nu-i slăbea din ochi. Buzele, adineaori strânse într-o schimă plângătoare, aveau acum expresia dură a ironiei, iar ochii i se umpleau încetişor de tristeţe.

— Am cerut să te cheme, Władyś dragă, îi aduse în sfârşit la cunoştinţă, ca prin relaţiile tale să-mi înlesneşti plecarea imediat la Królewiec. Trebuie să-l văd pe doctorul Gerhardt.

Władysław răsuflă uşurat din adâncul inimii.

— Dar, mamă dragă, nimic mai uşor. E perfect! Se face chiar mâine. Asta se rezolvă într-o singură zi, mai ales când e vorba de medic. Cred că ai să poţi pleca poimâine chiar. Dar e bine oare să pleci singură? Eu, din păcate, nu pot veni. Ce-ar fi să te duci cu tata?

Róża se smulse de pe scaun.

— Cum cu tata? Ai înnebunit?

Palidă de emoţie îşi ridicase mâinile deasupra capului.

— Singură, singură! Numai singură mă duc.

Cum nu întâmpină nicio împotrivire, se potoli brusc întristată şi tăcu. Aruncă în jur câteva priviri speriate şi se apropie de Jadwiga.

— De ajuns cu problemele mele proprii, hotărî. Ce se mai aude pe la tine, Jadwiga? Ce face doamna Katarzyna? o întrebă pe noră-sa.

Jadwiga luă o atitudine de defensivă. Dintotdeauna foarte susceptibilă când venea vorba de propria-i familie, acum mai mult ca oricând se simţea lovită de orice aluzie la mama şi surorile ei. Inapoindu-se în ţară după o absenţă mai lungă, îşi găsise rudele lovite de o soartă rea şi necruţătoare. Bătrânul Żagieltowski murise cu câţiva ani în urmă, pe Magda o părăsise poeticul ei soţ, pe vremuri atât de stăruitor, acum cuprins de o nouă pasiune – pentru o franţuzoaică destul de trecută; Stenia avea tuberculoză.

Ce făcea doamna Kasia? Făcea o mie de treburi noi fără să neglijeze niciuna din preocupările ei vechi şi nobile. Îşi vedea de nepoţi (fiii Magdei), aşa cum niciodată mai înainte ţinând seama de un întreg stat-major de rubedenii care locuiau odinioară la ea în casă – nu se ocupase nici de proprii ei copii. Se ducea la târguieli, ca să cruţe timpul servitorilor, stătea la rând acolo unde se distribuiau ofrande publice, încercând să obţină bunăvoinţa unor doamne şi domni pentru care altădată ar fi căutat chiar ea nişte protecţii utile, îşi nota şi calcula la nesfirşit cheltuielile casei, renunţase la primirile de joi după-masă, pazniculuí i se adresa cu domnule portar, şi tăcea ori de câte ori erau lăudate în faţa ei guvernele democratice sau literatura progresistă.

Toate astea erau lucruri noi, după cum noi erau şi peregrinările lunare la mormântul scitului, statul pe băncuţa din cimitir cu privirea pierdută pe gazon. Şi lacrimile noaptea, şi urechea ciulită la tusea Steniei, şi petele purpurii de ruşine, ori de câte ori era întrebată de faţă cu nepoţii: dar ginerele dumneavoastră pe unde mai

o? Ce mai face domnul inginer?

Pe lângă aceste poveri noi. Doamna Kasia continua să ducă în spinare, cu aceeaşi însufleţire, sarcinile obârşiei sale. Săracii, deşi primeau foarte puţin, aveau parte în continuare de milostenii şi danii. Rudele, la fel ca şi altădată, trebuiau să-şi deşerte sacul cu necazuri şi bucurii lângă vatra părintească, iar schimbările petrecute în viaţa familiei erau consemnate riguros: cine a murit, cine s-a căsătorit, cine a contractat datorii, cine a căpătat o slujbă. Toate aceste probleme, de îndată ce-i erau aduse la cunoştinţă, găseau la doamna Kasia ecoul cuvenit: o vorbă bună sau chiar un ajutor material, sau îngrijiri; se întrista sau aducea mulţumiri lui Dumnezeu.

Sărbătorile şi onomasticile rămăseseră la fel ca în trecut, o trecere în revistă a „alor noştri”, sau a „datinilor noastre”. La masa de Crăciun sau de Paşte, în timp ce se perindau felurile de mâncare, urările şi amintirile tradiţionale, avea loc apelul neamului împuţinat. Mătuşile, cumnaţii, verişoare bătrâne şi surde, prieteni credincioşi, îmbrăcaţi de sărbătoare şi cu restul bijuteriilor atârnate peste dantelele vechi şi caşmirurile mirosind a pelin, tot cercul „alor noştri” se aşeza în jurul meselor încărcate cu mâncare şi băutură ca la ritualul *Străbunilor* lui Miokiewicz. Invocau fantomele unor persoane şi întâmplări trecute, se deziceau de nevrednicul spirit contemporan. Cu cea mai mare ardoare era evocată Polonia. Pentru că – în ciuda independenţei, în ciuda ieşirii la mare, în ciuda slujbei religioase în aer liber, în zilele de paradă, accesibilă oricui, – pentru ei continua să nu existe. Prin urmare îşi evocau propria lor Polonie, intonând cântece de surghiun alternând cu pastorale, cu colinde şi cu tradiţionale imnuri religioase. Oaspeţii vociferau, mâncau, după aceea îşi adresau unii altora fel de fel de închinăciuni şi urări şi se risipeau, mai îmbărbătaţi, pe la casele lor.

Doamna Katarzyna strângea şi deretica până noaptea târziu, pentru ca a doua zi de dimineaţă, atunci când

Stenia avea să-şi ia în grabă micul-dejun, înainte de a se duce la birou, nimic să nu mai amintească fetei bolnave şi capricioase de acel praznic pentru rubedenii.

Cunoscuţii se mirau de unde găseşte doamna Kasia destulă putere pentru atâtea activităţi chinuitoare, păstrându-şi totodată zâmbetul fermecător. Unii se grăbeau să vină cu sfaturi, avertizând-o: „N-ar trebui să vă primejduiţi sănătatea, gândiţi-vă mai mult la dumneavoastră”. Ea strângea mâna cu recunoştinţă celor care se arătaseră atât de grijulii, apoi înălţa din umeri şi spunea stingherită:

— Dragii mei, nu aveţi de ce să fiţi îngrijoraţi. Câtă vreme pot fi de folos altora, n-am să mă îmbolnăvesc. Abia când voi ajunge inutilă, voi putea pleca... La fericirea mea.

Cădea pe gânduri, înălţând privirile către portretul soţului. Peste o clipă adăuga:

— Viaţa mea s-a încheiat... odată cu a lui. Acum trebuie doar să-mi fac datoria până va veni vremea.

Jadwiga, dezobişnuită de casa părintească, trăind în atmosfera străinătăţii şi datorită acestui lucru, mai lucidă ca odinioară faţă de mediul din care provenea, era preocupată de faptul că terenul de sub picioarele maică-si părea să se reducă întruna şi că existenţa pe care o ducea laolaltă cu fiicele ei era tot mai precară. Doamna Kasia – care părea cu totul lipsită de sentimente egoiste, atât de devotată făpturilor ce-i erau dragi, ruşinându-se să-şi recunoască ambiţiile sau gusturile proprii, credincioasă idealului „să te comporţi în cercul tău după porunca lui Dumnezeu” – nu izbutise să asigure cât de cât bunăstarea copiilor săi, a căror soartă o împărtăşea. Żagieltowski nu lăsase nicio avere, văduva lui nu avea niciun ban economisit şi niciun fel de venituri. Magdalena, îndrăgostită la nebunie de Henryk care o părăsise şi pe care înainte de nuntă îl dispreţuise, Stenia – veşnic cu termometrul sub braţ, maimuţărindu-şi colegii, nutrind o

dragoste pătimaşă pentru un actor de cinema suedez, pe atunci idolul femeilor din Varşovia, amândouă neavând nici măcar o pereche de pantofi ca lumea, bolnave, lipsite de cunoaşterea vieţii, de alte aspiraţii în afara celor erotice, şi astea în cadrul celei mai stricte legalităţi catolice – erau două fiinţe pierdute. De fapt, singură Jadwiga, care-şi „găsise" un soţ în afara mediului ei, care se smulsese destul de timpuriu de sub disciplina părintească şi fugise departe de căminul părintesc, ea singură izbutise să se realizeze.

Jadwiga se gândea cu resentiment şi cu admiraţie la această a doua mamă – la această îngrozitoare Róża. Veşnic preocupată numai de persoana ei, de suferinţa ei tainică, de dorul ei neînţeles, de muzica ei sâcâitoare... Cum nu voise să cedeze niciodată şi în faţa nimănui, cum dispreţuia oamenii, se dispensa de Dumnezeu şi îşi bătea joc de patrie. Cât de rău îi chinuia pe cei din preajmă. Şi iată, Magda şi Stenia, înconjurate de blândeţea grijulie a doamnei Kasia, se pierdeau fără nicio speranţă, pe când Jadwiga transplantată pe terenul otrăvit de himerele Różei, se instala tot mai viguros şi cu mai multă plăcere în viaţă.

Nu putea s-o sufere pe mama lui Władyś. N-o putea suferi, aşa cum deteşti un chirurg care operează fără narcotice. Se temea de nazurile Różei, de politeţea Różei, de zâmbetele strălucitoare ale Różei...

Întrebată de aceasta despre doamna Kasia, simţise ură şi spaimă.

— Mulţumesc, mama mea e bine.

Dar Róża nu îngădui să se rupă în felul acesta convorbirea. Minune! Pusese mâna pe braţul Jadwigăi şi o întrebă din nou, cu un glas scăzut, şovăitor:

— E adevărat că la căpătâiul patului mamei, tale, de când a murit tatăl tău, e atârnată o fâşie de crep negru?

Jadwiga începu să tremure. Ce intenţii batjocoritoare ascundea întrebarea asta privind secretele ei de familie? Strânse din dinţi, hotărâtă să tacă atât cât va fi în stare,

iar după aceea dacă va fi silită, în sfârşit să spună. Să aibă curajul să-i spună răspicat Różei ce gândise despre ea în decursul acelor nopţi conjugale când Władyś se trăgea spre marginea patului iritat, îndurerat, duşmănos.

Róża nu-şi retrase mâna. Aplecată spre Jadwiga, îi şopti persuasiv:

— Să-í spui, te rog, maică-ti că nu mă mir. Ţin minte ce mi-a povestit în seara nunţii voastre. Despre călătoria lor, când, bolnavă şi cu abcese pe piept, slabă şi urâtă, bărbatu-său a dus-o la părinţii ei. În graba plecării îmbrăcase un sacou prea strâmt care nu-i aparţinea. Era tare caraghios. Când ceilalţi pasageri ieşiră din compartiment, îngenunche lângă soţia lui, uitându-i-se în ochi, iar ea întoarse capul rugându-l: „Nu te uita la mine, ai să mă urăşti fiindcă sunt aşa de urâtă”. Iar el, ţinând-o de mână, îi răspunsese: „Iubita mea, frumuseţea este pentru nefericiţii care nu ştiu să iubească. Eu te iubesc şi mă simt fericit...” Ea privindu-l, bărbat destul de vârstnic şi de serios cum era, în haina prea strâmtă, nu-şi mai simţi rănile, ci o căldură binefăcătoare... şi plânse de fericire. Spune-i mamei tale, Jadwiga, că ani întregi am purtat imaginea asta în inima mea, ca pe un venin. Eram mânioasă, nu înţelegeam nimic. Dar acum înţeleg. Înţeleg cum e când nu-ţi mai pasă de frumuseţe şi înţeleg că patul unei văduve poate fi ca o raclă. Să-i spui asta din partea mea.

Lăsă braţul Jadwigăi, se sculă, se apropie de fereastră: Se sculă şi Jadwiga fără să rostească niciun cuvânt. Se auzi soneria de la intrare, bărbaţii se repeziră spre vestiar, deschiseră uşa, se auzeau vorbe spuse când cu glas tare, când în şoaptă, cineva se dezbrăca în antreu.

În prag se ivi Marta.

XI

SE ÎMPLINEAU ZECE ANI DE LA moartea lui Kazio. În după-amiaza aceea, Róża şi Adam se duseră la cimitir şi plânseră amândoi sub crucea de mesteacăn. Fiul cel mare începuse pe atunci să-i trateze ca pe nişte suverani în exil, prea puţin maturi spre a face faţă vremurilor noi. Iar în cimitir, sub lespede, zăcea feciorul care-i părăsise şi care – plecând – îi socotise stăpânii lumii, fusese încredinţat că vor fi în stare să-l păstreze lângă ei. Plângeau acuma amândoi jelindu-şi puterea pierdută. Kazio obişnuia să le zâmbească, de parcă ar fi ştiut despre ei lucruri minunate, lor înşile necunoscute. Pierise înainte de a fi învăţat, expresiile necesare pentru a-şi da în vileag taina doar de el ştiută. Plânseră de deznădejde, că nimeni, niciodată n-are să le mai spună nici cine sunt şi nici care-s faptele pe măsura puterii lor. Se înapoiară ţinându-se de braţ, înfrăţiţi, probabil pentru prima oară prieteni din adâncul inimii. Adam îşi conduse soţia acasă. În prag, când îşi luă rămas bun, îndreptându-se spre şcoală la o şedinţă, Róża îi reţinu braţul spunându-i:

— Să nu stai prea mult acolo, arăţi obosit, am să te aştept.

Adam îşi îndreptă spinarea, aruncă iute o privire întrebătoare Rózei. Avea ochi buni. Îi mai spuse:

— Trebuie să ai grijă de sănătatea ta... Adam dragă.

Obrazul lui Adam se tulbură, răvăşit de simţăminte prea puternice pentru trupul lui firav. Mormăi ceva, apoi parcă se crispă şi răsuflă adânc. Plecă iute cu pălăria în mână, strălucitor de fericire.

Când se pomeni acasă, Róża în scurtă vreme uită de

soţul ei. Wladyś o îmbrăţişă în treacăt în amintirea frăţiorului dispărut. Nu putuse veni la cimitir, avea teme grele de preparat la matematică şi nu voia să le neglijeze cu un an înaintea bacalaureatului. Dorea din tot sufletul să-şi dea bacalaureatul. Stătea cu ochii aţintiţi la acel moment, ca la o poartă prin care va pătrunde în propria lui lume, nedepinzând de nimeni altcineva, tot mai nepăsător la problemele părinţilor săi. Róża simţi o înstrăinare în îmbrăţişarea fiului care devenea un adult şi dorul de Kazio o cuprinse mai amarnic ca oricând.

Isprăvi cât mai iute câteva treburi în gospodărie, amână altele pentru a doua zi, şi cu mâini tremurătoare se grăbi să se închidă la ea în odaie înainte de a da frâu suferinţei. Cel mai mult îi plăcea să sufere din pricina asprimii şi a tainelor sorţii. În suferinţă afla îndreptăţirea să se mânie. Harurile cu care o dăruise viaţa ca: sănătatea, frumuseţea, succesele, le ducea în cârcă cu neplăcere pentru că o sileau să se împace cu lumea. În schimb dragostea, moartea, fatalităţile de care nu era vinovată – şi ireversibile – îi plăcea să le simtă în inimă gheara necruţătoare. Atunci putea să batjocorească realitatea, să dispreţuiască rânduielile cotidiene, să se stabilească, fără ezitare, în sferele muzicii.

La cea, de-a zecea comemorare a morţii lui Kazio, înapoindu-se de la cimitir acasă, unde primul ei născut, unica fiinţă apropiată, visa cum să-şi părăsească mai degrabă mama, resimţi mai puternică decât oricând apăsarea eliberatoare a nedreptăţii. Unul după altul îi fuseseră luate lucrurile care o legau de pământ. La început Luiza o lipsise de Taganrog – de copilăria ei veselă, îndestulată – o patrie unde nu cunoscuse suferinţa; mai târziu cursanta din Moscova i-l luase pe Michal; maestrul January o lipsise de măreţie, Adam, de fericire, în sfârşit, moartea i-l răpise pe Kazio, iar viaţa i-l răpea pe Wladyś. Cum să înfrunte această singurătate, acest deşert?

În faţa mormântului plânsese îndelung, amintirile

slujindu-i drept narcotic, numărând rănile vechi, răscolindu-le pe cele noi. Curând resimţi acea satisfacţie duşmănoasă care o făcea să triumfe asupra tuturor împilărilor. Îngenunche şi se lovi cu capul de podea – făcea astfel ori de câte ori durerea o elibera de îndatoriri. Gestul acesta nu însemna nici resemnare, nici credinţă. Pur şi simplu gâtul, grumazul, tot trupul ei veşnic încordat într-o atitudine de regină, năzuiau la odihnă, iar sufletul ei copilăros – la umilinţă.

Dumnezeu nu-i venea niciodată în ajutor Różei. De copilă o convinseseră de existenţa lui, dar ea încerca foarte rar să-şi dea seama de greşelile pe care le făptuise sau să-l cheme în ajutor. Totuşi niciodată, prin niciun semn, Dumnezeu nu-i dezvăluise poruncile lui, nu-i răspunsese la apeluri, nu-i acceptase explicaţiile, iar în cel mai important moment al vieţii o dezamăgise. Când Michal plecase de la Varşovia la politehnica din Petersburg, ea îi atârnase la piept propria ei cruciuliţă de la botez. Simbolul divinităţii. Se duseseră în fugă la biserică. Róża îi ceruse logodnicului ei să îngenuncheze în presbiteriu în faţa altarului. Ea însăşi îngenunchease cu o treaptă mai jos, ca să nu-l stingherească întru nimic, şi ca întreaga Lui milă şi îndurare să se reverse toată asupra lui Michal. O candelă roşie strălucea deasupra capetelor lor ca o inimă. Róża şoptea neîndrăznind să ridice ochii spre altar, cu o mână apăsându-şi tâmpla, cu cealaltă împingându-l pe Michal, spre îmbrăţişarea Celui-de-Sus.

— Doamne, Tu Stăpânitorul Lumii, acesta, e Michal. Michal iubitul meu, care ţi se va închina şi te va sluji întotdeauna. Fă-l să fie bun, Doamne, să nu mă uite acum când ne despărţim. Să nu-şi calce legământul. Îngăduie-mi, Doamne, să rămân alături de Michal până în ceasul din urmă şi-ţi voi fi preaplecată slugă.

Întâi vorbi în şoaptă, iar după aceea rosti vorbele tare, cu râvnă şi credinţă.

Era încredinţată că Dumnezeu nu putea voi răul, că

voia Lui nu poate fi neputincioasă, că El nu poate porunci să fie săvârşită o trădare şi nici nu poate fi înşelat.

Şi cum se comportase Dumnezeu? Oare putea fi implorat mai fierbinte, oare îi putea fi încredinţată o comoară mai de preţ decât dragostea?

La balconul corului bisericii Sfinta Ana, în ora despărţirii, Michal ţinea în mână cruciuliţa Rózei. Îşi plecase capul, îi era ruşine, zicea că s-a arătat nevrednic de darul primit. Róża apucase cruciuliţa cu degete aprige ca nişte gheare.

— Dă-mi-o îndărăt, nu vreau să-ţi rămână nimic din ce-i al meu.

Se răsucise pe călcâie şi plecase luând cu ea cruciuliţa.

Dar Michal n-o convinsese de vina lui. Dumnezeu era de vină. El nu se dovedise un părinte al oamenilor, bun şi înţelegător. Îngăduia răul în locul binelui. Ori poate că nu avea destulă putere spre a preîntâmpina răul?

De atunci Róża îl trata pe Dumnezeu diferit, după simţămintele care o încercau, uneori ca pe un duşman, alteori ca pe o făptură covârşită de povara puterii. Nu-i contesta propriu-zis existenţa. I se părea că-i prezent în păduri, în mări, în nori. Celule care dau naştere altor celule, lanţuri filogenetice, un cosmos ivit prin el însuşi, pentru asemenea explicaţii nu avea destulă imaginaţie. În zgomotele furtunii, Róża desluşea limpede glasul lui Dumnezeu; noaptea i se părea că-i vede străfulgerările negre printre stele. Credea că El ocroteşte arborii, izvoarele, lupii, că îi înţelege şi îi iubeşte. Atunci când bubuia, odată cu tunetele, Róża se ascundea ca o sălbăticiune vrând să-l înduplece. Când vremea era senină, în mijlocul naturii luminoase, îi înălţa osanale de teamă să n-o izgonească din raiul lui. În schimb, în mijlocul nenumăratelor probleme umane Dumnezeu i se părea bicisnic. Róża îl bănuia că aşa cum nu fusese în stare să-l ferească pe Michal de înşelăciune, tot astfel nu e în măsură să apere copiii de moarte, pe săraci de foame, pe mame de singurătate, pe cel slab de cel care-l

împilează. O supăra încrederea lui Adam în atotputernicia şi omniscienţa divină. O atribuia micimii lui de suflet. „Laşi totul pe seama lui Dumnezeu, îi spunea, cum crezi că are să poată duce în cârcă soarta atâtor nătărăi?”

Din când în când, în perioadele de relativă linişte, făcea tentative de împăcare cu divinitatea: se spovedea, se împărtăşea, se străduia să respecte cele zece porunci, le cerea şi copiilor ei să-şi facă cruce, să postească, se purta cu supunere faţă de Adam... Toate în speranţa că Dumnezeu s-a schimbat, că nu mai e atât de cumplit sau de neputincios ca odinioară şi că odată înduplecat, îşi va arăta dumnezeirea. Dar viaţa îşi urma cursul plină de amărăciuni şi absurdităţi. Iar Róża se gândea tot mai rar la Creator.

La mormântul lui Kazio, în timpul acelei comemorări, se speriase. Pomii foşneau, corbul, ca un emisar sumbru, croncănea spre înaltul cerului cele ce se petreceau pe pământ, norii lunecau agale, străini. Adam se bătea cu pumnul în piept şi săruta crucea, oamenii de pe la mormintele vecine aprinseseră lumânări. Róża hohoti de plâns.

— Nu ştiu, Doamne, nu înţeleg, poate că ai fost nevoit să-l iei pe Kazio, eu nu ştiu nimic, fie ca acest copil să dea mărturie că a avut mai multă înţelepciune decât mine.

Peste două ceasuri, stârnită de nepăsarea lui Wladyś, începu iar să hulească.

— Acum mi-e bine. Sunt liberă. Voi lua un revolver şi-l voi împuşca pe la spate. Stă şi învaţă la matematică, orb şi surd, n-o ia în seamă pe maică-sa. Am să intru la el şi am să trag, poate că propria lui moarte are s-o bage de seamă. Sau când am să mă culc lângă Adam, am să scot cuţitul de sub pernă şi am să-l împlânt în catolicul ăsta neprihănit, mielul lui Dumnezeu. Iar Tu ce-ai să faci? Dacă poliţiştii nu mă vor duce la închisoare, Tu nu vei clinti un fir de păr din creştetul meu. Nu mă tem de închisoare! Sunt liberă. Omul josnic este întotdeauna şi peste tot liber.

Scoase revolverul, pe care îl luase de mult, pe furiş din biroul soţului ei şi – îndreptându-se spre odaia lui Wladyś – se opri în faţa ferestrei, ca la lumina lunii (se lăsase noaptea, nimeni nu aprinsese încă lampa), să verifice trăgaciul şi încărcătura. Ferestrele dădeau în grădina în care era un eleşteu mare. Felinarele cu gaz din stradă strecurau printre crengi o lumină caldă, portocalie, iar de sus, din cor, luna îşi revărsa în eleşteu razele albe şi reci. Lângă gardul de zăbrele, frunzele unui arţar tremurau din pricini neştiute, căci vântul se potolise: steagul micuţ de tinichea fie pe acoperişul foişorului stătea neclintit, argintat de lună. Tot astfel, fără nicio pricină se încreţea şi apa din eleşteu.

Róża, tot smucind de trăgaci, aruncă o privire în grădină. Tremurul apei şi al copacilor o izbiră, îi cutremurară trupul. Revolverul îi alunecă din mână, căzu pe covor, venindu-şi în fire Róża privi pe fereastră.

Luna o dezarma întotdeauna. Afirma că cerul nopţii o sperie, dar că spaima asta îi place. Plimbându-se seara, din nevoia de a face mişcare, pe când se certa cu bărbatu-său pentru cine ştie ce fleac de nimic, se oprea dintr-o dată şi cu faţa înălţată spre cer, tăcea. Lumina îi scălda trăsăturile, *diese Nase* aspira mirosul stelelor, ochii şi dinţii îi străluceau de o nestinsă ură, dar peste o clipă doar – de încântare. Îl smucea pe Adam de mânecă, şoptind:

— Uite, uite...

Adam îi enumera conştiincios constelaţiile, planetele, stelele nou şi senzaţional descoperite. Róża nu asculta la ce spune, niciodată nu memora denumirile. La urmă închidea ochii, şi rămânea astfel cu capul dat pe spate, cu un zâmbet pierdut pe buzele întredeschise.

Iar acum tot luna o oprea de la crimă. Revolverul îi alunecă din mână. Róża privi intimidată farmecele lunii. Şopti: „Uite, uite”... se mişcă, vrând parcă să-l strige pe Adam, şi se pomeni călcând pe revolver.

— Ce-o mai fi şi asta? şopti.

Şi îi îngheţă inima.

— Isuse, Sfintă Fecioară, am vrut să-mi omor fiul! Şi pentru ce?

Cu degetele ţepene ridică arma.

— Dacă-l ucideam, n-ar mai fi putut privi grădina... Şi ce frumoasă e grădina asta acum! Ia te uită ce eram să fac! Şi cine ştie dacă acolo, la Kazio, o fi cu adevărat frumos?...

N-avea putere nici măcar să deschidă uşa. Ascunse revolverul, îşi lipi fruntea de geam.

— Mâine Władyś are să poată privi grădina... Mai bine mâine, are să fie lună plină. Ce linişte e! Cum foşnesc frunzele şi cum clipoceşte apa, de parcă ar fi vie! Dumnezeu a uitat de oameni şi oamenii au uitat de Dumnezeu. Face să trăieşti pentru nişte ceasuri ca acestea, care nu-s ale oamenilor dar nici divine nu-s.

Gândurile i se tulburară. Frunzele şi apa prinseră să sune, din văpaia lunii curgea ca pe strune o singură notă – mi. Róża, cu toată fiinţa, asculta. Cântarea luminii era tot mai clară, iată îi desluşea tonalitatea, îi recunoştea cheia, îi simţea ritmul pulsându-i în tâmple. Róża fredona. Liniile melodice deveneau tot mai concrete, tot mai exact orchestrate, în sfârşit se îmbinară şi făuriră *allegro non troppo* din *Concertul în re major* de Brahms. Îl auzise cu o lună în urmă (interpretat de Ysay la Moscova) şi simţise o emoţie mai mare chiar şi decât aceea pe care o resimţea ascultând *Sonata Kreutzer...* Da, acea noapte fără seamăn de frumoasă asta era, *Concertul în re major* de Brahms.

Róża trecu iute în salon, aprinse o lumânare şi scoase vioara din cutie. Deschise partitura pe pupitru, răsuci febril cleştişorii, acordă vioara. Fruntea îi frigea, mâinile le avea ca gheaţa.

— Oare am să pot cânta? *Allegro* nici nu-l încerc, n-are rost. Mai degrabă *adagio,* îl ştiu notă cu notă. Numai de-aş scoate-o la capăt cu trecerile mai grele.

La fel de limpede ca foşnetul frunzelor îndărătul

ferestrei, ca susurul apei în eleşteu, ca murmurul de cleştar al lunii, auzea violoncelele, flautul, violele din *Concertul* de Brahms. Aşteptă să răsune salvele trompetelor...

Primele acorduri pentru vioară le execută cam palid, avea prea puţină căldură în degete şi prea multă dogoare în inimă. Dar încet, încet, bătăile inimii i se domoliră, cu piciorul drept ţinea imperceptibil tactul, avea umerii grei ca de marmoră şi degetele sprintene. Odată cu cantilena, care plutea pe unda clarinetelor, răzbătu uşurel până la solo, pe care-l execută fără cusur. Îmbătată de ascultarea pe care i-o dădeau muşchii şi de acompaniamentul fictivei orchestre, cânta înainte, biruitoare, pasaj după pasaj. Pe încetul tonul devenea tot mai puternic, *forte expressivo* îşi dobândise întreaga-i vigoare, *staccato,* şesimile din arpegiu îşi luau zborul de pe strune cu o nesfârşită gingăşie. Finalul răsună ca un suspin fericit.

Róża exulta. După ce isprăvi cu *adagio,* rămase în picioare, dreaptă, mai înaltă şi mai uşoară ca oricând. I se părea că i-a fost luată o parte din povară de pe umeri, inima-i descătuşată din servitutea prea multor doruri, bătea în ritm egal. Mângâie febril vioara, îi şterse strunele, o acordă iar...

— Azi ori niciodată, şopti. Nu ştiu ce am, o fi poate luna... ori poate mi-ajută Kazio! Am să încerc acum *allegro non troppo.*

Ascultă îndelung cu urechea aţintită la acel *tutti* de năluci. În sfârşit, cu un acord festiv, beethovenian, se alătură ansamblului. Degetele i se mişcau agere, pasajele pentru vioară acopereau unul după altul sunetele imaginare ale oboiului, fagotului, violei. Róża nu mai resimţea obişnuita sfială în faţa viorii; rigiditatea strunelor şi a arcuşului, sonoritatea dogită a sunetelor, vlăguiala muşchilor, toate încetaseră să mai existe. Muzica părea să se înfiripe din nimic, fără efort, fără chin, să izvorască din propria ei stare de beatitudine. Eliberată de legile fizicii, Róża trecea fără cel mai mic efort prin toate

registrele şi toate sentimentele: prin rugăciunile nepământene ca şi prin *scherzando*-ul dedicat amorului. Vioara îşi pierduse ponderea şi volumul, arcuşul îşi pierduse structura în salturile-i îndrăzneţe, se frângea în zigzaguri ca un fulger. Între casă şi univers despărţirea pieri, noaptea cu lună contopise visele, cerul şi zidurile, misterul se îmbinase cu tehnica, în locul haosului hălăduia armonia de tonuri mătăsoase.

Crescendo, stringendo, animato, forte, fără să ezite, fără suferinţă Róża urca lin spre culme.

Acordurile... se dezmetici în mijlocul tăcerii. Arcuşul îi tremura în mână, vioara vibra într-o nestăvilită melodie.

Oare, oare va fi în stare şi de *allegro giocoso?* Într-o cutremurare de eroism, violonista, trecută de prima tinereţe, cu ochii mari deschişi, îşi încorda iar braţul şi neînduplecată, biruitoare se avântă în ritmul ceardaşului.
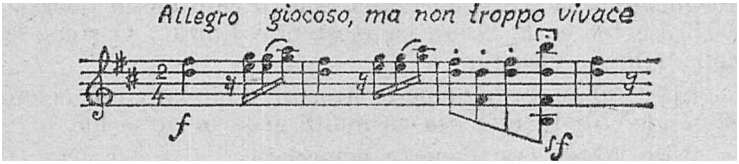
Primele câteva acorduri, în ciuda notelor duble şi a ritmului înteţit nebuneşte, ţâşniră ca o flacără, uşoare, jucăuşe, iar orchestra ireală le însoţea năvalnic ca marea. Róża simţi cum lacrimile i se adună în gât, lacrimi fără număr. Încercă să ofteze adânc; şi totodată în cuprinsul melodiei – a acestei melodii sonore făurite din strune şi arcuş – se strecură un hârâit, o fisură, un ton stins, ca o minciună. Sudoarea îi broboni fruntea, Róża îşi înghiţi iute lacrimile... Când în sfârşit pasajul se înălţă iarăşi cu deplina-i limpezime, Róża auzi ceva cumplit: violoncelele, flautul, violele plecau lunecând spre zări îndepărtate lăsând-o undeva în urma lor. Îşi muşcă buzele cu un efort supraomenesc şi se năpusti drept înainte, grăbi notele legate câte trei între ele... Era gata, gata să-i prindă din urmă când un zgomot dureros o asurzi şi o cuprinse

ameţeala. Ce-o fi? se întrebă speriată. Nimic alta, decât bătăile grăbite ale inimii. Îi reveni curajul, îşi încorda cu putere braţul stâng, arcuşul fulgeră printre octave. Din tot sufletul încerca să se avânte spre armonia care se pierdea în văzduh, dar vuietul sângelui tot mai puternic acoperea melodia, instrumentele se învălmăşeau şi nu mai era în stare să le recunoască, ritmul rupt îşi căsca tot mai nemilos golul.

Róża lăsă braţele, se aşeză, picioarele îi tremurau. Zvârli arcuşul...

Orchestra lunară sub bagheta lui Brahms cânta înainte. Doar că în locul cântecului viorii se înstăpâni o linişte neagră ca o apă. Ici, colo, mai sclipea reflexul solo-ului... Dar tăcerea devenea tot mai adâncă, tot mai cuprinzătoare şi sorbea ultimele vibraţii. Pe încetul amuţiră şi instrumentele fantomatice, înghiţite unul câte unul de neant. Haosul lipsit de sunet acoperi – în sfârşit – armonia. Róża plângea cu sughiţuri.

— E din cauza mea, e din cauza mea. Eu am stricat totul. Eu, prin nepriceperea mea, am stricat frumuseţea acestei nopţi.

Lacrimile îi cădeau pe lacul viorii din Cremona. Păcat, nu era îngăduit să strice un obiect pentru care bietul taică-său cheltuise tot ce le lăsase ca moştenire Luiza... O şterse cu mâna stângă, obosită.

Intră Adam. Şi în odaie se strecură o mireasmă de colonie *Mareşal Niel.* Închise uşa cu multă grijă în urma lui.

Róża stătea mai departe nemişcată.

— Am întârziat, iartă-mă. Taman astăzi la sesiunea diriginţilor a venit rândul clasei mele. După aceea am mai trecut şi pe la frizer. Era târziu, dar l-am scos cu de-a sila pe moş din casă şi l-am silit să mă tundă. Dacă fermecătoarea mea soţie a binevoit să-şi îndrepte atenţia asupra robului ei...

Se apropie de ea, împrăştiind acelaşi miros de colonie, ruşinat de propria-i galanterie.

— Copila mea, iar ai plâns? strigă când văzu chipul nevesti-si. Avea un ton de reproş. Linişteşte-te, nu se poate trăi numai cu trecutul, trebuie să-ţi depăşeşti durerea.

Róża îl privi fără supărare. Dimpotrivă, copleşită de nefericire, jinduia după un prieten. După cineva care cu îndemnurile şi sfaturile lui să facă să i se pară mai mică nefericirea, să-i dea curaj, să-i învie speranţa. Tăcu un timp mai îndelungat, oftă.

— Ai dreptate. Trebuie să-ţi depăşeşti durerea. Acum pretenţiile sunt tot mai mari, compoziţiile tot mai grele, altădată Paganini era privit ca ucenicul satanei, astăzi orice elev mai înzestrat trebuie să fie un Paganini. Decât că muzica... muzica o tot mai frumoasă!

Adam se trase îndărăt, ca izbit în piept.

— Tu din cauza muzicii, pentru muzică ai plâns?

Róża făcu un semn afirmativ cu capul.

— Cum să nu plâng, Adam. Gândeşte-le şi tu. I-am cântat lui Sarasate, când eram doar atâtica, oare câţi ani să fie de atunci? o nocturnă de Chopin în aranjamentul lui... Am cântat-o ca vai de lume, pe atunci habar n-aveam de nimic! Blestematul acela de January nu mă învăţase decât *Valse Caprice, Souvenir de Moscou* şi mazurci, şi *Airs variés.* Nici măcar n-am trecut prin Gaviniès sau Rovelli. Niciodată nu mi-a arătat cum trebuie luate schimbările de poziţie! Abia Auer mi-a dat în clasă *Studiile* lui Kreutzer (o absolventă a Conservatorului, eleva faimosului virtuos, cred că pe atunci nu ştiam să cânt nici *Ciaccona),* iar eu stau şi mă uit. Auer zice: *„Eh bien, jouez, mademoiselle*", iar mie mi se urcă sângele la cap. Mă uit în caiet, văd nişte note duble, îmi dau seama că Dumnezeu ştie ce-o să iasă, aşa că strâng din dinţi şi tac. Iar ei izbucnesc cu toţii în râs: *„Qu'est-ce-que vous avez? A Varsovie on ne joue pas* Kreutzer? *Qu'est-ce-qu'on joue à Varsovie? Şto vî tam? Gospodina Moniuszko*

igraite?”[62] Ce-i drept, Sarasate spusese: „*Pauvre enfant, quelle misérable école, et quel talent, parbleu”*[63] apoi se repezise la valiză (venisem la el la hotel cu tata), scoase arcuşul, un Tourte original şi mi-l întinse spunând: *„Je crois en vous. Vous vous en tirerez. Du courage, petite”*[64].

Ochii Różei luceau. Adam se aşeză greoi fără s-o întrerupă. Mirosul coloniei „Mareşal Niel” învăluise toată camera.

— *„Vous vous eri tirerez*...” Uşor de spus! Curaj aveam. După şase luni petrecute la Petersburg m-am produs în faţa marelui duce. Eram obligată s-o fac ca bursieră. Trebuia să le arăt că nu mănânc pâinea statului pe degeaba, dar cu cât înaintam, cu atât era mai greu. Mâna mi-era foarte puţin exersată, mai ales stânga. Să exersez noaptea la internat, nu era voie, m-ar fi omorât colegele, voiau să doarmă. Ziua... cântam, cântam, şi odată mă împungea durerea în inimă. Dacă trece tocmai acum Michal, pe undeva pe aproape, însoţit de cursanta lui? Căci îndată ce venisem mă pomenisem cu această surpriză plăcută... Şi mâncarea era oribilă. Luiza cum era, cum nu era, dar ne dădea totdeauna cafea cu frişcă şi prăjituri excelente! La internat mi se apleca să mănânc tot timpul ciorbă de peşte şi carne de berbec. Umblam flămândă. Altora le mai trimiteau pachete cu mâncare de acasă, mie mi-era ruşine să le cer. Eu însămi cerusem să mă duc la Petersburg, mai ales din pricina lui Michal. Tata n-a vrut, abia aveau ei doi cu ce să trăiască... Deznădejdea, foamea, eforturi supraomeneşti, la ce putea să-mi ajute arcuşul Tourte? M-am îmbolnăvit de tifos. Când m-am sculat, după boală, doctorul a spus: „*Vam nie igrat na skripke*, *a ciulki viozat, sierţe iele biotsia.*”[65]

---

[62] Ce-aveţi? La Varşovia nu se cântă Kreutzer? Ce se cântă la Varşovia? (fr.). Ce cântaţi pe acolo, pe domnul Moniuszko? (rusă) (n.tr.).

[63] Biata copiliţă, ce şcoală proastă şi ce talent, zău aşa! (fr.) (n.tr.).

[64] Cred că ai să te descurci. Curaj, mititico (fr.) (n.tr.).

[65] Dumneata nu trebuie să cânţi la vioară, ci să împleteşti ciorapi – abia de-ţi mai bate inima (rusă) (n.tr.).

Petersburgul m-a mâncat. Ce-a fost după aceea ştii prea bine. Tu, copiii, casa, lecţiile a trei ruble ora, filantropia, elevi în gazdă. Cum puteam *„m'en tirer?"* Cum pot acum să-mi liniştesc sufletul? Cum pot să-l cânt omeneşte pe Brahms?

Adam tăcea. Ea îi luă tăcerea drept compătimire, drept căinţă. Că n-o ajutase să lupte. Întotdeauna socotise masa de prânz, ciorapii găuriţi, certurile dintre copii, drept probleme mult mai importante decât fineţea unui „*spiccato*". Şi acum şedea cu capul în mâini, se vede că-i părea rău. Nu avea putere să-l urască. Cum se putea purta cu ură acum, în pragul nopţii, după o asemenea seară? Aşa cum cu câteva ore în urmă dorise să se odihnească cu fruntea lipită de podele, tot astfel acum dori să coboare de la Brahms la David. Să-i facă o plăcere lui Adam, să se coboare la gustul lui.

— Stai puţin, am să cânt ceva pentru tine. Îşi înlătură părul de pe frunte, trecu cu arcuşul prin aer şi numaidecât răsunară uşurelele *Variaţiuni.* Róża răsuflă din adâncul inimii – ce uşurare să te desparţi de măreţie. Scanda frazele cu înflăcărare. Când isprăvi se întoarse şi se îndreptă spre locul unde stătea Adam, chircit în fotoliu. Când ajunse, el se sculă. Se încordă, Róża îi văzu obrazul palid ca de mort, arcuşul îi lunecă din mână, vioara căzu cu zgomot. Se simţi strânsă în îmbrăţişarea lui ca într-o menghină, mirosul de frizerie o izbi în faţă, Adam hârâia:

— Nu pentru asta te am ca să-mi cânţi noaptea.. Să-l ia naiba pe Brahms al tău!

O smuci şi o trase cu el spre dormitor...

Orele nopţii lunecau ca mai înainte pline de lună, de muzică, la fel ca în clipa când Róża cântase primul solo din *Adagio.* Dar ea nu le mai simţea, nu le mai înţelegea. Striga:

— Tâlharule, tâlharule...

Spre ziuă, înecându-se de lacrimi şi de mirosul coloniei Mareşal Niel, o zămisli pe Marta.

XII

MARTA STĂTEA ÎN PRAG. ERA foarte emoţionată. Deşi împlinise treizeci de ani, niciodată nu se simţea în faţa maică-si altfel decât ca un copil neascultător. În clipa asta sentimentul de a fi în culpă era mai supărător decât oricând. Uitase de înţelegere, uitase ca de rele că maică-sa îşi anunţase vizita pentru astăzi. În vestiar îi explicară cum stăteau lucrurile: că Róża se supărase grozav negăsind pe nimeni, că mai întâi îşi vărsase supărarea asupra tatălui lor, după aceea asupra lui Zbigniew, că se simte prost, că vrea să se ducă la doctorul Gerhardt s-o consulte, dar că îi trecuse criza şi acum purta o convorbire confidenţială cu Jadwiga.

Spre deosebire de Wladyslaw care în ciocnirile sale cu mama renunţa la el însuşi, încercând imediat să se transpună în sfera trăirilor Różei, Marta se străduia întotdeauna s-o atragă pe maică-sa în zona propriilor ei sentimente, pentru un timp măcar s-o ţină în şah cu ele şi s-o dezarmeze. Şi acum tot aşa, nu găsi cu cale să se scuze sau să se justifice, ci năvăli în salon strigând:

— Vai, mamă, dacă ai şti cât sunt de obosită! Mira asta e cam scrântită, habar n-ai unde s-a găsit să mă ducă! Tocmai în cartierul Praga la o cărturăreasă, o ghicitoare, o blestemată de vrăjitoare; s-a îndrăgostit neroada şi ţine neapărat să afle ce-are să se mai întâmple. Trebuie să stau jos, nu-mi mai simt picioarele. Mira era atât de ahtiată după ghicit, încât nu m-a lăsat să iau un taxi şi m-a dus pe jos toată bucata aia de drum... Bună-ziua, mămico, cum te simţi?

Vorbea repede, parcă într-o doară, simţeai cât de

nesigură era de consecinţele propriei ei elocinţe, cât de teamă îi era de maică-sa, şi cât de rău îi părea de purtarea ei nesocotită. Se uita la Adam cu o privire plină de căinţă; era sincer mâhnită la gândul că Adam iar avusese de suferit din pricina ei şi cine ştie ce are să mai păţească în continuare. O îmbrăţişa uşurel pe Róża, salutând-o pe Jadwiga, şi îşi continuă monologul febril:

— Iar de cântat, măicuţă, tot n-aş fi putut astăzi, îşi scutură gâtlejul, tuşi – auzi cum sună?

Avea un glas minunat. Când vorbea nu-ţi puteai da seama cât de frumos era. Fire ascunsă, nervoasă, rareori vorbea cu adevăratul ei glas.

După cum la vârsta de unsprezece-doisprezece ani, izbutise să-şi alcătuiască din obraz o mască, cea care s-o supere cât mai puţin pe Róża (Róża o persecuta pentru fiecare strâmbătură, pentru fiecare expresie a ochilor sau a gurii care îi aminteau de Adam) tot astfel făcuse şi din glasul ei mai mult un mijloc de conspiraţie, decât un instrument de comunicare. În cursul convorbirilor, indiferent de conţinutul acestora, glasul ei era mat, rece, răguşit. Abia atunci când era stăpânită de o emoţie puternică, glasul Martei parcă se topea şi-şi dezvăluia vibraţiile ca de pasăre.

Róża descoperise relativ târziu darurile vocale ale fiicei sale. Într-o seară de vară, când muzica i se părea a fi unica patrie a omului, Marta în vârstă de optsprezece ani trecu prin odaia în care maică-sa, şezând la pian, încerca zadarnic să cuprindă cu glasul ei de soprană, nu prea tânăr şi limitat, fraza unui cântec. Marta trecu prin odaie, se opri în faţa ferestrei şi brusc, în tăcerea străduţei oraşului de provincie, strigă:

— Selene, stăpâna nopţii, Selene!...

Róża se întrerupse, se răsuci din direcţia pianului...

Strigătul acesta neaşteptat, melodios, biruitor, înalt, părea să se ridice dincolo de hotarele către care năzuia cântecul. Róża strigă:

— De ce nu cânţi tu, Marta? Vino încoace şi cântă.

Róża trecu cu degetele peste clape şi fredonă aceeaşi melodie ca mai înainte; Marta, cum deschise gura, atinse imediat, limpede şi cu uşurinţă, sunetele de nerealizat pentru Róża. Îşi căzură în braţe una alteia, Marta excitată de lună şi de tinereţe, Róża de speranţa că fiica ei are s-o călăuzească mult mai departe în raiul muzicii decât izbutise să ajungă singură cu propriile ei cunoştinţe generale.

Marta nu era profund muzicală. De mic copil îndemnată să cânte la pian, îşi însuşise câteva principii elementare în ale muzicii şi o oarecare tehnică de pianistă. Dar muzica nu constituia, elementul ei. După îndelungi conflicte cu maică-sa studiile de pian se întrerupseseră în perioada bacalaureatului. Róża plecase atunci la Władyś, se înapoiase ca de obicei străină de tot ce se petrecea în familie şi primise cu un mormăit nedesluşit vestea că Marta renunţase la muzică. Peste câteva zile îi spuse lui Adam:

— Slavă Domnului, bine că n-o mai aud pe Marcia izbind în pedală exact când nu trebuie. Nu vrea, n-are decât, puţin îmi pasă. Eu am făcut tot ce-am putut. Władyś era în stare măcar să acompanieze, pe când *asta* (aşa îi spunea fiică-si în momentele de supărare) n-are simţul ritmului nici de doi bani!

În schimb glasul *ăsteia* părea să fie un dar al sorţii, de care nu-i era îngăduit pentru nimic în lume să se dezică. Se ivise în clipa în care Róża era dezamăgită de propriile ei mijloace de expresie: slăbirea inimii făcea cu neputinţă să continue cu vioara, iar vârsta îi limitase repertoriul vocal. Instrumentul proaspăt şi bogat înzestrat cu sonorităţi atât de personale, care era vocea fiicei sale, constituia o ultimă şi splendidă şansă de creaţie. Faptul că Marta era insuficient de muzicală, de data asta nu o nemulţumi. Róża găsea o mare desfătare în a cultiva cu ajutorul unor strune vii şi străine creaţia muzicală, a cărei expresie decurgea din propriul ei talent. Odinioară când îi

impunea Martei propria ei manieră interpretativă în executarea unor exerciţii pianistice, niciodată pianul nu o uluise cu vreun efect neaşteptat. Cel mult sunetul era cel pe care-l intenţionase Róża. Dimpotrivă, glasul Martei, modelat conform propriilor ei indicaţii, aducea întotdeauna o surpriză. Adăuga întotdeauna melodiei insesizabilele pulsaţii ale sângelui, taina unei existenţe aparte. Deseori aceste accente individuale, care nu aveau nimic abstract, zdruncinau construcţia armonioasă a cântecului. Atunci Róża izbucnea mânioasă:

— Cânţi ca o spălătoreasă, ca o măgăriţă, ca un milog. Nu sunt îngăduite portamentele pe secundă şi nu e voie, pentru Dumnezeu, să accentuezi părţile slabe ale măsurii; nu lungi ritmul, asemenea *rallentando* sunt bune pentru cei de la ţară.

Marta dădea de pământ cu caietul de note şi se închidea la ea în odaie. În cursul lecţiilor următoare exuberanţa frazării se lăsa temperată, Róża determinându-i şi stilul şi nuanţa sensibilă; şi totuşi rezultatul final al muncii conţinea un element – noutatea pe care la efortul compozitorului şi al Różei îl adăuga Marta din resursele propriului ei organism. Róża surprindea acest fluid tineresc de care era impregnată melodia, cu adâncă emoţie. „Aşadar asta era Marta, aşa arăta fiica lui Adam.”

Când Marta cânta, Róża se simţea răzbunată. I se părea că Adam îşi primeşte în sfârşit binemeritata pedeapsă.

Copilul acesta era fiica lui Adam şi o jertfă a Różei. Adam atât de înverşunat în acea noapte de octombrie, neînduplecat şi neruşinat în dorinţa lui, nu-şi păstră autoritatea la lumina zilei. Cum se crăpă de ziuă îngenunche hohotind de plâns în faţa patului:

— Iartă-mă, poţi oare să mă ierţi?

Róża se întoarse cu dispreţ, iar atunci când ieşi din dormitor, poticnindu-se în şnurul halatului, strigă după el:

— Unde te duci? Rămâi, măcar să te bucuri de biruinţă.

El îşi înălţă ochii bătrâni, încercănaţi şi plini de vină.

— Dumnezeu mi-e martor că-mi doresc mai mult moartea decât să mă bucur de biruinţă.

Róża izbucni în râs.

— Eşti un laş! Cum faci un pas înainte, cum te tragi înapoi cu o sută.

Într-adevăr Adam, după această biruinţă, se retrase aproape cu totul din viaţa soţiei lui. Perioada sarcinii se scurse, ei rămânând despărţiţi, căci Róża plecase la ţară, la prieteni. Acolo fiind în luna a treia, încercă să ridice un pian, dar o uşoară hemoragie nu dăună copilului. Marta se născu într-o după-amiază de iulie, roşie, rumenă ca un măr. Maică-sa refuză s-o hrănească şi angajară o doică. Adam neavând încredere în nimeni, supraveghea el însuşi alimentaţia şi îngrijirea noului-născut. Mai târziu, micuţa crescuse sub supravegherea slugilor. Nu bău untură de peşte, nu făcu gimnastică, nu fu silită să taie din carton palate feudale, ca odinioară Wladyś sau Kazio. Cu toate astea, Róża era informată de fiecare pas al ei. Deseori se năpustea în camera fetiţei în momentul cel mai neprevăzut şi răsturna cu capul în jos ordinea stabilită.

— Ce mai e şi asta? îi lua în râs. Cine a poruncit ca Marta să stea în casă când e soare afară? Aşa vreţi s-o consolidaţi? Şi cine i-a pus flaneluţa asta până la gât, şi cine i-a dat terciul ăsta? Are să bage în gură cartofii cruzi şi are să capete dizenterie.

Sophie îşi frângea mâinile.

— Mai lăsaţi-mă în pace, nu mai ştiu nici eu pe cine să ascult. Taică-său mi-a poruncit să n-o las să iasă în curte până nu-i trece guturaiul şi s-o ţin la căldură. Şi să se joace de-a gospodăria. El doreşte ca Marcia să prindă drag de gospodărie...

La care Róża se stropşea:

— „El doreşte”... parcă e în stare să dorească ceva acest fătarnic? Iată, eu doresc ca Marta să iasă numaidecât la plimbare.

Îi smulgeau din mână crăticioarele, îi dădeau în schimb cercul şi o duceau în grădină. Când tatăl se înapoia de la gimnaziu, micuţa îi ieşea înainte plângându-se:

— Mama nu m-a lăsat să mă joc de-a gospodăria. Mi-a poruncit să alerg prin grădină.

Şi spunând acestea lăsa buzele în jos. Dar în ciuda aşteptărilor, Adam nu se supăra deloc. Dimpotrivă se lumina la faţă şi începea s-o descoasă:

— Aşa va să zică, a poruncit mama? A venit chiar ea la tine în odaie şi ţi-a spus?

Primind răspunsul afirmativ, adăuga sentenţios:

— Întotdeauna trebuie s-o asculţi pe mama, să fii o fetiţă cuminte.

Mai târziu, la masă, Róża se ivea cu ochii lucind galben de mânie, dar zâmbitoare. Nu-şi saluta bărbatul, se aşeza şi bătând darabana cu degetele în masă sta cu privirile pierdute în depărtare. Adam îşi dregea glasul. Încerca să intre în vorbă cu ea, Marta se tot răsucea pe scăunel asleptând să vadă când se va lămuri în sfârşit cine avea dreptate: tata sau mama, şi ce are să se întâmple a doua zi. Dar nu vorbeau decât despre lucruri neimportante. Abia după-masă, îndreptându-se spre odaia ei, Róża zvârlea din mers:

— Aud că Marta, deşi e vreme frumoasă, trebuie să stea în aerul stătut din odaie şi să mozolească nişte cartofi. Fetiţa e anemică, crezi într-adevăr că mişcarea în aer liber poate să-i strice?

Adam se însufleţea:

— Vai de mine, Elcia dragă, fă cum crezi. A avut puţin guturai. De aceea eu... Dar fireşte dacă i-a trecut... Iar de-a gospodina să se joace numai când plouă afară, i se adresă soacră-si.

După ce obţinea schimbarea, de obicei Róża înceta o vreme îndelungată să se mai ocupe de copil. În schimb, în relaţiile lui Adam cu fiică-sa nu interveneau niciun fel de întreruperi, ele decurgând din dorinţa lui continuă de a se asigura că fetiţa există. Indiferent de rezultatele acţiunilor

fetiţei, el nu râvnea decât să se bucure de ele. Zilnic îi aducea jucării noi, curios să vadă cum are să se comporte, dacă ochii or să i se rotunjească de atenţie încordată sau dacă dimpotrivă se voi· îngusta într-un zâmbet. Cum va denumi obiectul cel nou şi dacă îl va îndrăgi. Róża poruncea ca surplusul de jucării să fie închis în dulap pentru „mai târziu”. De aici numeroase taine şi conspiraţii între tată şi fiică.

În perioadele de „*désintéressement”* ale Rózei, Adam şi Marcia prindeau curaj, împrăştiau jucăriile prin toată casa, râdeau zgomotos, recitau versuri glumeţe, galopau în sufragerie pe fotoliul balansoar, şi fetiţa refuza să se culce până când tatăl nu-i povestea basmul cu capra fermecată. Dacă în asemenea clipe Róża intra în odaie, se uitau la ea miraţi şi străini, ba Marta şi cu o aroganţă comică.

Totuşi, a doua zi Adam îşi evita fiica, o uimea cu indiferenţa lui şi pentru orice lucru o trimitea la „maică-sa”. La rândul ei Róża refuza să-şi spună părerea. Zicea:

— Nu ştiu, eu nu mă pricep la asta. La asta se pricep belferii.

Copilul umbla de la unul la altul descumpănit; când stăruia aţinându-se în preajma maică-si, aceasta o respingea spunând:

— Du-te la tata, ce vrei de la mine? Întotdeauna tu şi scumpul tău tătic puneţi ceva la cale împotriva mea...

Rózei îi plăcea s-o pândească şi s-o urmărească pe Marta. Făptura asta care-i fusese impusă, zămislită din avântul bărbatului pe care-l ura, era pentru ea un fel de taină vie a lui Adam. Privind pe ascuns la salturile şi mutrele copilului, ascultându-i vorbirea comic stâlcită, se străduia să găsească explicaţii cu privire la noaptea din octombrie. Spre deosebire de fiii ei, micuţa părea o miniatură a tatălui. Totuşi, în gesturile copilei, Róża nu găsea nicio altă revelaţie în afară de aceea că Adam era de neînfrânt şi că se dublase, că există tot mai mult în jurul ei.

Róża se ivea brusc dinapoia uşii sau din întuneric în faţa Martei, speriind-o dinadins. Dorea foarte mult s-o facă să sufere. Totuşi îi era ruşine s-o bată. Trupul fetiţei era alb, cu vine albăstrii – era trupul lui Adam. Într-un rând fetiţa, avea pe atunci vreo şase ani, citea în colţul camerei. Róża tăia frunzele uscate ale palmierului din hârdău. Aruncă o privire spre colţul odăii şi strigă:

— Adu-mi foarfeca mai mare.

Copila, cufundată în lectură, nici nu tresări. Atunci, apucă frunza dinţată cu marginile tăioase şi se apropie încet de Marta. Oprindu-se în faţa ei, îi privea fruntea de la stânga la dreapta şi din nou de la stânga la dreapta... Da, era fruntea lui Adam, la care nu se putea gândi niciodată altfel decât spunându-şi: „Frumoasă frunte”. Cu un intrând în stânga şi cu un moţ deasupra sprâncenii din dreapta. Copila, cufundată în lectură, uitase de tot ce o pe lume. La un moment dat îşi ridică ochii de pe carte şi speriată murmură:

— Ce-i mămico, ce este?

Róża stătea în faţa ei cu acea frunză mare înălţată parcă pentru a o lovi.

— Taciturno, duşmăniile, şuieră Róża, şi aruncă frunza.

Cu timpul, Adam se obişnuise să folosească faţă de fiica lui manierele unui curtezan care se ascunde. Oricând şi oriunde se repezea la ea, o săruta de parcă ar fi fost scăpată din cine ştie ce primejdie, îi povestea, îi punea întrebări. Dacă răsunau paşii cuiva în apropiere, se trăgea iute la o parte sau părăsea odaia. La fel şi Marta, foarte devreme îşi dădu seama că prietenia cu tatăl ei trebuia să rămână ascunsă. Când maică-sa o întreba: cine ţi-a dat asta, cine ţi-a zis să faci aşa, de la cine ai primit asta, răspundea evaziv dacă era vorba de Adam. Totuşi, pe măsură ce Marta creştea, singurătatea Rózei devenea tot mai mare. Wladyś plecase la Universitate, iar tăcerile soţului ei, altădată atât de lipsite de conţinut, aveau acum o anume putere de când le veneau într-ajutor privirile furişe ale fetiţei. Ca şi mai înainte, Róża domnea

în mod absolut. Pronunţa sentinţa şi nimeni nu îndrăznea să i se împotrivească, dar acum întotdeauna supuşii aveau aceeaşi părere, Adam şi Marta erau acuma doi în această ascultare, pe când Róża era una singură purtând povara puterii.

La vârsta de şapte ani Marta se îmbolnăvi de anghina difterică. Adam îşi pierdu numaidecât capul, îi mai fusese răpus un copil de această boală. Văzând că are puncte albe în gât şi că termometrul urcă la patruzeci de grade, se repezi la Róża. Se opri în faţa ei, palid la faţă, fără să poată rosti un cuvânt. Ţinea mâinile strânse ca în faţa unui Dumnezeu atotputernic.

Din afundurile universului ei întunecat Róża i se adresă spunându-i:

— Ei, Dumnezeu a dat, Dumnezeu o să ia, nu-i aşa? Ori poate că pe fiică-ta e nevoit s-o cruţe.

Adam se învineţi la faţă şi strânse pumnii. În noaptea aceea Róża nu avu somn, apoi chemară medicul, iar ca să salveze aparenţele, mama trebui să asiste la consultaţie. Ei îi ceru doctorul să ţină copilul când îi injecta vaccinul, şi îi recomandă să pregătească compresele şi să i le aplice. Nepăsătoare ca o stană de piatră, Róża executa totul cu o ideală precizie. Doctorul plecă încântat.

— Cu o asemenea îngrijire, copilul trebuie neapărat să se vindece. De-ar fi toate mamele atât de înţelegătoare şi cu atâta stăpânire de sine!

Cum plecă doctorul, Róża se vârî la loc în pat. Auzea când şi când scârţâitul uşilor din celelalte încăperi, gemetele copilului, îi auzea pe Adam, pe Sophie şi pe servitoare şuşotind, turnând apă, scăpând diferite obiecte din mână. Bombănea:

— Scumpul tătic o s-o expedieze pe preaiubita-i fiică pe lumea cealaltă cât ai bate din palme. N-are decât, ce-mi pasă mie?

Se răsucea în pat, fără să stingă lumina, stătea cu urechea aţintită. Ceasul bătea sferturile de oră, agitaţia

din casă nu se mai potolea. În sfârşit veni şi ora medicamentului. Róża nu se mai putu stăpâni:

— Am să mă duc şi am să mă uit la ei de la distantă... Ce mai zarvă, suspine, foială fără niciun rost; să mori de râs!

Împinse uşa. Fetiţa zăcea culcată pe spate, se sufoca. Adam şi Sophie, de o parte şi alta a patului, o ţineau strâns de mână, privindu-i uluiţi trăsăturile schimbate; slujnica dormea pe jos. Între timp, respiraţia gâfâită a copilului devenea tot mai rară, din piept i se înălţa un fel de vuiet jalnic, vinele gâtului i se umflaseră. Agitaţia Rózei spori. Uite, Adam stă aici şi toarnă în trupul bolnav deznădejdea lui neputincioasă, socotind c-o ajută şi c-o salvează. Róża nu-şi putu înfrâna dorinţa ca la disperarea soţului ei să adauge şi un sentiment de ruşine.

— Ei? întrebă chipurile într-o doară. Medicamentul îi face bine?

Adam sări ca ars:

— Doctoria, doctoria... Care o fi doctoria? Mamă, i-ai dat Martei doctoria? o întrebă pe soacră-sa. Sophie înălţă din umeri.

— Mie nu mi-a zis nimeni să-i dau vreo doctorie.

Atunci Róża rosti imperturbabilă:

— Păcat, acum un ceas trebuia să-i fi dat digitală. Copilul ăsta are inima slabă. Fără digitală nu rezistă până-i scade temperatura.

Adam gemu:

— Elcia, scumpa mea! Am uitat! Zici că nu rezistă? Doamne, ce-am făcut? N-o fi oare prea târziu? Unde-i doctoria?

Mâinile îi tremurau atât de tare, încât nu putea ţine nimic în ele. Róża apucă sticla şi începu să numere picăturile: „una, două, opt, zece” – atâtea trebuiau să-i dea. Deodată o străfulgeră un gând. O cantitate mai mare ar ucide-o pe fiica lui Adam! Inima chircită a Martei s-ar opri definitiv în clipa în care tatăl ei, tremurând de teamă, ar întreba dacă, prin neglijenţa lui, nu i-a îngreunat

cumva lupta cu boala. Şi omul care purta răspunderea vieţii ei, îi va purta răspunderea morţii... Róża va spune: „Prea târziu”. Şi Adam îşi va duce la groapă fiica pierdută, victimă a prostiei lui. Aşa e drept. Şi pilduitor! Róża aplecă sticla, clătină lichidul în pahar, se apropie de bolnavă... Tatăl şi bunica îi priveau cu încordare mâinile. Duse paharul la gura fetiţei, dar mititica întoarse capul.

— Ţineţi-o!

Ridicară pernele fierbinţi, capul lipsit de cunoştinţă fu aplecat, în direcţia paharului. Buzele se mişcară... Fetiţa deschise ochii mari... Şi Róża văzu în ei aceeaşi lumină albă, ca de pe alte tărâmuri, care umple nopţile cu lună. În ochii copilei se afla aceeaşi taină mare, frumoasă, străină oamenilor şi lui Dumnezeu.

Róża vărsă conţinutul paharului.

— Nu pot, nu pot, strigă. Eu nu ştiu, nu pot!

Adam turnă a doua oară medicamentul şi Sophie i-l dădu fetiţei. După câteva minute în care stătuse amorţită pe scaun, Róża se sculă în picioare, trezi servitoarea.

— Nu pot să rabd harababura asta. Să iasă toţi din odaie, am să rămân eu singură cu copilul. Continuă supărată: Iar mai uitaţi cine ştie ce... Şi de-o fi să păţească ceva bineînţeles că nimeni n-o să scoată o vorbuliţă împotriva bunicii sau a iubitorului tătic, toţi or să zică: „Maică-sa e de vină, n-a îngrijit-o cum se cuvenea”.

Peste două zile Marta era în convalescenţă. Prescriindu-i nişte reţete noi, doctorul îl asigura pe Adam:

— Nu-i nevoie, domnule, de niciun fel de infirmieră. Mama şi-a salvat copilul de la moarte... Lăsaţi-o să continue, să-i redea sănătatea.

De când cu boala Martei, atitudinea Rózei faţă de fiica ei se schimbă.

Se speriase. I se părea că toţi acei străini, că întregul oraş (pe atunci locuiau în ţară) e cu ochii pe ea şi-i urmăreşte purtarea. Că vecinii, ba chiar trecătorii o supraveghează vrând să vadă dacă nu-şi nedreptăţeşte fiica ori dacă ea, Róża, nu-i o mamă nepricepută şi

ignorantă, care habar nu are ce înseamnă educaţie. O muştruluia necontenit pe Marta: nu sta gheboşată, nu te strâmba, nu-ţi şifona rochia; când ai să ieşi în stradă ce vor spune oamenii despre tine? Când a început şcoala niciodată nu i se păreau suficiente notele mari, succesele, recompensele, în toate Marta trebuia să fie prima.

Asistând la examenele fetiţei sau cu alte prilejuri când Marta se producea în public, Róża se uita la fiica ei prin *face-à-main* ca la o străină. O, cu totul altfel se purtase cu Władyś. Îl cruţa, tremura de spaimă pentru el, căci Władyś urma s-o ducă într-o altă lume cândva, să-i schimbe viaţa oferindu-i minuni. Suferea la gândul unui neajuns pe care ar fi putut să-l încerce fiul ei; învăţătura, sportul, toate îi erau oferite cu băgare de seamă, pentru ca, ferit-a sfântul, să nu-l istovească pe el, cel care avea s-o elibereze.

De la Marta nu se aştepta să obţină nimic, nici măcar o clipă de fericire, de mândrie sau de duioşie ca acelea pe care le datora zâmbetului lui Kazio sau cine ştie cărui gest al lui Władyś.

Deseori Marta era lăudată în faţa maică-si:

— Ce frumos ondulat e părul fetiţei dumneavoastră...

Sau:

— Ce faţă expresivă are copilul ăsta.

Róża murmura ceva nedesluşit, mijea ochii şi, scrutându-şi fiica, se străduia să-şi închipuie că e cu totul altcineva, ca în felul ăsta să-i poată cântări farmecele fără părtinire. Se dădea jos din pat devreme ca să supravegheze micul dejun al fetiţei şi s-o vadă plecând la şcoală. După-amiezi întregi le petrecea laolaltă cu ea, în faţa manualelor; în timpul vacanţelor nu mai luau sfârşit băile, chefirul, conversaţiile în limbi străine şi lucrul manual. Copilul pica de oboseală. Tratamentele forţate o chinuiau tot atât cât şi învăţătura. Dar Róża se arăta neîndurătoare.

— Lene şi istericale. N-am să-i tolerez mofturile. Căci cine va fi făcut răspunzător pentru educaţia ei? Mama,

mama, mama! Am să fac om din ea, iar după aceea n-are decât să se ducă la capătul lumii. Nu mă aştept să-mi fie recunoscătoare.

Martei îi era cumplit de dor de prietene. Róża însă nu o lăsa să se joace cu copiii. Când erau în parc alegea aleile cele mai izolate unde se ducea aducând propriul ei scaun pliant. De îndată ce se apropia de Marta vreo persoană micuţă, propunându-i să se joace împreună, Róża o striga:

— Marta, poftim te rog la mine. Ai terminat de citit, *Le Chaperon rouge?* Dar broderia ai isprăvit-o? Atunci ia-ţi coarda şi sari, e sănătos înainte de masă.

Adam se străduia s-o convingă:

— Ce-ar fi s-o înscriem pe Marta la grădiniţă sau să-i facem cunoştinţă cu copiii vecinilor? Se plictiseste fără societate...

Dar Róża izbucnea:

— Zici că „se plictiseşte”? Foarte bine, atunci n-are decât să se umple de bube, de eczeme, să facă scarlatină! Să înveţe vorbe urâte, să vezi ce vesel o să fie atunci. Numai că eu n-am să-mi iau nicio răspundere. Şi nici s-o salvez încă o dată nu vreau!

Nici când începu să meargă la şcoală, problema colegelor nu se înfăţişă altfel. Erau invitate odată pe an. Róża le făcea atunci o primire strălucită. Masa stătea gata să cadă sub greutatea tartelor, a fructelor, a cremelor de tot felul, scoteau husele de pe mobilă, argintăria lucea, podelele străluceau. Programul petrecerii era şi el stabilit exact. De obicei grosul timpului îl ocupa lanterna magică, după aceea trebuiau să declame pe rând poezii, cam o oră durau jocurile, o oră dansul, amestecate cu jocul de-a şaradele şi cu băutul limonadei. La ora opt seara, oaspeţii îşi luau rămas bun.

Róża nu-i părăsea nicio clipă pe invitaţi.

— Ce ţi-a şoptit în colţ fata aceea cu părul roşu? o descosea mai târziu pe Marta, sau:

— Ce rost au avut râsetele acelea prosteşti în timpul

contradansului?

După primire, ieşea la iveală că fetiţele sunt prost-crescute, urâte şi foarte rele. După îndelungi tratative, Adam obţinea cu cea mai mare greutate aprobarea ca Marta să înapoieze două-trei vizite în cursul iernii. Atunci din nou, Martei nu-i era îngăduit să rămână până la sfârşitul petrecerii: era nevoită să vină acasă, înainte de cină; dacă întârzia avea de îndurat ceartă şi pedepse.

— Poate că vrei să te muţi cu totul. Poftim, eu nu te opresc! Ce ţi-o fi plăcut atâta acolo? Pălăvrăgeala şi bârfa? Să nu-ţi închipui cumva că am să te las să te duci la onomastica şpanchiei de Karolcia!

La reproşurile lui Adam că fetiţa era deznădăjduită, Róża răspundea:

— De ce o împingi spre putregai, omule? Eşti atât de grăbit s-o pierzi? Ce poate învăţa ea bun de la oameni? Stai cu nasul în hârţoagele tale, nu vezi nimic, nu ştii nimic. Dar eu cunosc lumea, am cunoscut viaţa, eu ştiu, eu ştiu, eu ştiu totul!!!

Se înfuria, îşi privea bărbatul cu o expresie atât de iniţiată în tainele cele mai cumplite, încât Adam era şi el cuprins de spaimă în faţa putregaiului vieţii.

Aşa o priveghea Róża pe fiica lui Adam, comoara ei urâtă, smulsă morţii.

XIII

MARTA, FIRE TĂCUTĂ ŞI ASCUNSĂ iubea grozav viaţa şi se mulţumea cu orice. O bucurau obiectele, lumina, felurile de mâncare, cărţile pe care le ştia pe dinafară, anecdotele Sophiei, timpul care se scurgea, învăţătura, lecţiile, notele, braţele şi picioarele ei elastice – faza în care noul-născut se amuză contemplându-şi degetele, se prelungi la ea aproape cât întreaga copilărie: Marta făcea cunoştinţă cu lumea cercetându-se pe sine, bucurându-se la nesfârşit de primele impresii. În izolarea ei nu se simţea însinguratã, dimpotrivă, abia apuca să răspundă la întrebările Făpturilor fictive din jurul ei, iar obiectele, plantele, visele constituiau pentru ea un nesecat izvor de cunoaştere. Nu se plictisea. Pe măsură însă ce-i sporeau energia şi cunoştinţele creştea şi nevoia de a se împotrivi sau de a dobândi aprobarea celor de-o seamă cu ea. Ardea de dorinţă să-şi confrunte cuceririle cu cele ale altor viteji. Şcoala nu era de ajuns. În cursul pauzelor abia izbutea să-şi destindă trupul înţepenit de şederea în bancă, să-şi învingă inerţia şi timiditatea, că iar suna clopoţelul. Marta se revolta împotriva opreliştilor în prietenie. În cursul plimbărilor cu tatăl ei, îl întreba – palidă de emoţie:

— Dar de ce, de ce e mama atât de curioasă? De ce nu vrea să iubesc pe nimeni?

Tatăl ei se întrista.

— Nu, nu de-asta e vorba, să nu iubeşti... Dimpotrivă, trebuie să-ţi iubeşti colegele şi pe toţi ceilalţi. Doar că mama, ştii, a suferit foarte mult... Am pierdut un fiu mititel. Tu însăţi erai gata să mori de difterie. Îi e frică să nu iei vreo boală.

Marta se precipita cu făgăduielile.

— Tăticule, n-am să mă duc niciodată la copii bolnavi, dar sunt şi fetiţe care au în jurul casei grădini, unde ne putem juca în aer curat.

Adam ofta neputincios.

— Unde găseşti azi fetiţe cuminţi şi drăguţe... Şi-apoi timp de unde? În fiecare zi lecţii de limbi străine, la şcoală vă dau multe teme, mai trebuie şi o plimbare, iar duminică se cuvine să mai citeşti şi o carte.

Protesta indignată.

— Sunt multe fetiţe drăguţe şi cuminţi. Şi Yasia, şi Wiga, şi Żabka, toate sunt drăguţe. Toate îşi fac lecţiile şi au timp şi de joacă.

Atunci Adam se oprea în mijlocul drumului, îşi punea mâinile pe umerii fetiţei, o privea în ochi, umilit, implorându-i mila.

— Dar nu toate au mame atât de nefericite, spunea. Crede-mă, Marcia, crede-l pe tăticul tău, ea e foarte nefericită... Nu trebuie s-o necăjim.

Întorcea capul şi tăcea. Apoi se pornea pe glume, ca s-o înveselească pe micuţă, se jucau de-a v-aţi ascunselea, se luau la întrecere fugind. Deseori ieşeau afară din oraş şi acolo se zbenguiau ca doi copii. Atunci când Marta îşi lipea obrăjorul încins de faţa lui, Adam spunea triumfător:

— Vezi, vezi ce vesel e? Şi are *să fie* şi mai vesel, draga mea fetiţă. Ai o viaţă lungă înaintea ta. Ai să petreci, ai să ai prieteni pe săturate.

Aşadar nefericirea Różei se plasă între Marta şi lume. Dar fetiţa nu izbutea s-o înţeleagă. Istoria cu frăţiorul şi cea cu propria ei anghină difterică i se păreau asemeni unei hieroglife al cărei sens rămânea o taină. Bunica Sophie povestea deseori cum cinci dintre copiii ei muriseră de „crup” şi cum nu scăpase decât cel mai mic, Róża. Bunica povestea trăgând din ţigară, înfulecând dulceaţă, îşi amesteca povestirea cu anecdote glumeţe despre copiii dispăruţi, se da în vânt după petreceri şi nimeni nu rostise vreodată din pricina ei, cuvântul

„nefericire”. Marta se dumiri că difteria era singurul lucru din nefericirea maică-si ce putea fi dezvăluit unui copil, că era un semn convenţional care ascundea o taină.

Într-un rând mergea pe stradă cu Róża. Era într-o după-amiază de primăvară. Castanii îşi îndreptaseră mugurii ca nişte degete verzi, îmbobociseră. Oamenii, în pardesie descheiate, mijeau·ochii la soare, prefăcându-se că le e cald. Marta îşi desfăcu şi ea şalul de la gât şi începu să-şi târşască picioarele; nu că ar fi fost cu adevărat obosită, ci din dorinţa de a se împrieteni numaidecât cu primăvara, de a nu o deochea cu propria ei încântare. Parfumul lui april răzbătea prin fum, praf şi mirosul de benzină. Róża ţinea strâns mâna Martei, pardesiul ei de mătase foşnea, păşea repede şi nu-i ceru fiică-si să-şi lege la loc şalul, că acuşi se duce soarele. Marta începu să spere la un pahar cu sirop. Se apropiau de ghereta unde sifonul şi recipientul colorat atrăgeau trecătorii. Marta încetini paşii, se răsuci spre gheretă şi era gata să spună:

— Mămico, mi-e atât de sete...

Dar se simţi smucită şi trasă mai departe cu asemenea putere, încât începu să-i bată inima în piept. Aruncă o privire speriată maică-si... Róża privea cu atenţie drept înainte, părea că pândeşte, că urmăreşte pe cineva. Marta îşi încordă atenţia. Da, într-adevăr, maică-sa nu-şi dezlipea privirea de la un domn şi o doamnă, care mergeau strâns îmbrăţişaţi, atât de strâns încât era greu să-ţi dai seama unde se sfârşeşte braţul domnului şi începe braţul doamnei. Perechea asta nu-şi făcea loc prin mulţime, ci parcă plutea printre ceilalţi, despărţită de toţi din jur, fără să se grăbească, grozav de preocupată de ceva ce era numai al ei. Doamna ţinea în mână o creangă de liliac, pe care o ducea ca pe o lumânare la procesiune. Amândoi priveau liliacul, aveau feţele luminate de zâmbet. Brusc se opriră... Nu făcură nimic altceva decât că îşi dezlipiră ochii de pe creanga înflorită şi se priviră. Marta ar fi vrut să treacă pe lângă ei cât mai iute. Dar în aceeaşi clipă se opri şi maică-sa şi Marta băgă de seamă

uluită că de sub voaleta Różei se strecurau lacrimi mari şi grele.

De atunci încolo cuvântul difterie avu pentru Marta izul lui april. Iar luna aprilie un gust de nefericire.

Când venea Władyś, Marta putea să facă ce-i plăcea. Ocupaţiile ei decurgeau în modul stabilit, dar între ele se căscau pauze în care domnea o tulburătoare libertate. Ajungeau până acolo încât Marta, neobservată de nimeni, se strecura la colege, se înapoia apoi cu gâtul uscat de spaimă şi la înapoiere constata aceeaşi linişte, aceeaşi nepăsare în odaia ei, ca înainte de a fi plecat.

Atunci toată viaţa casei se concentra în salon. Róża cânta la pian şi din gură. Władyś o acompania, li se auzeau glasurile calde, timbrate, pline de substanţă. Uşa de la salon era tot timpul închisă, iar atunci când se ivea în prag, Róża era greu de recunoscut, părea o fată tânără care se iveşte din sala balului, vrând să respire puţin aer curat între două dansuri.

Adam discuta şi el cu fiul său, dar pentru asta trebuia să le ajungă o jumătate de oră de singurătate în doi, cel mai adesea înaintea cinei. În schimb la masă se ţineau lanţ discuţiile, relatările, controversele dintre Róża şi Władyś, prea puţin inteligibile pentru ceilalţi. Discutau în contradictoriu despre Wagner sau Debussy, rosteau nume de opere şi genuri muzicale sau îşi aminteau întâmplări cunoscute numai lor, oameni care îi interesau numai pe ei; rosteau cuvinte străine, Róża, râzând până la lacrimi, povestea istorioare cu totul neamuzante pentru Marta, iar Władyś îi ţinea hangul chicotind cu glasul lui subţire de copil.

Sophie se străduia să le ofere feluri de mâncare excelente şi pretindea complimente. O lăudau, se ghiftuiau, Władyś îi săruta mâna declarând:

— Poţi să umbli lumea toată şi nicăieri n-ai să găseşti nişte piroşti cum face bunica noastră. Astea sunt adevărate poeme, po-e-me...

Sophie vărsa lacrimi de înduioşare, îi făgăduia o iconiţă

cu chipul Papei Leon al XIII-lea, sau o pereche de mănuşi *glacé* noi-nouţe rămase de la răposatul bărbatu-său. La un moment dat era din nou distrat, apoi începea iar să discute, să povestească, să râdă împreună cu maică-sa.

Pe Marta o iubea foarte mult. Îi aducea jucării, o poreclise „pani Kornacka” pentru că era atât de serioasă. Róża privea cu neplăcere la sporovăiala celor doi fraţi. Chiar de a doua zi de cum sosea Władyś, Róża îi poruncea Martei să-i arate fratelui ei caietul cu cele mai bune lucrări, în tot cursul vizitei Marta umbla îmbrăcată ca de sărbătoare şi cu o fundă în păr. Dar maică-sa o expedia îndărăt la ea în odaie, îndată ce putea. Îi întrerupea cuvintele:

— Hai, lasă, du-te la bunica.

Sau:

— Nu te mai pune în valoare. Nu-l obosi pe fratele tău. Înţelege şi tu că a venit să se odihnească.

Iar când Władyś o lua pe surioara lui şi o aşeza pe genunchi, o alinta, îşi răsucea pe deget o buclă a ei, Róża roşea la faţă. Şi micşorându-şi ochii spunea:

— Las-o în pace, Władyś. N-o ţine de vorbă. Are încă multe lecţii de făcut astăzi.

Într-un an, Marta trebuie să fi avut pe atunci vreo doisprezece ani, în vacanţa de paşti, maică-sa şi Władyś ieşeau foarte des împreună. La cină aproape întotdeauna erau de faţă numai tatăl, bunica şi Marta. Pentru ceilalţi doi erau pregătite tacâmuri şi gustări reci. Sophie avea grijă să nu mănânce ceilalţi ce era mai gustos. S-ar fi zis că acest cămin al lor se rupsese în două: cei care se hrănesc în tăcere, obosiţi la sfârşitul unor zile de muncă, la un capăt de masă mai neîngrijit, constituiau prima jumătate; de cealaltă parte ceilalţi, mereu absenţi, cufundaţi în luminile sau zgomotul oraşului, pe care îi aştepta somonul afumat şi fructele, şi care constituiau cealaltă jumătate.

Pe Marta această împărţire o amăra. Se uita bosumflată la tatăl ei, socotindu-l vinovat că era umilită. Dacă nu şi-

ar fi sărutat fiica atât de des şi n-ar fi numit-o şoricelul lui, poate că s-ar fi aflat şi ca de partea mai aleasă a casei.

— De ce stai bosumflată? o întreba Sophie.

— Du-te şi te culcă, am să-ţi dau o scutire că n-ai putut să-ţi faci lecţia la matematică, îi propunea Adam.

Se strâmba cu dispreţ, tăcea. Bunica îi oferea drept consolare o tartină cu somon afumat, luat din platoul „celorlalţi”.

Atunci Marta împingea scăunelul şi fugea lipind şi lovind din picior:

— Nu vreau, nu vreau, nu-mi trebuie!

Nu putea să adoarmă până nu auzea ţăcănitul zăvorului, până nu foşneau în vestiar hainele de mătase şi până când Wladyś nu trecea în sufragerie, scârţâind din pantofii lui de lac. Aspira adânc mirosul violetelor de Parma; după aceea strângea pumnii şi plângea cu capul în pernă.

Într-un rând, Marta fu nevoită să aştepte multă vreme înapoierea parfumată şi foşnitoare a *celorlalţi.* Ştia că mama şi fratele ei sunt duşi la concertul lui Hubermann. Multe zile fusese vorba despre asta, îşi pregătiseră toaletele, obţinuseră cu greu bilete, se enervaseră. Plecaseră în sfârşit febrili, la ora şapte şi jumătate, Róża ţinând în mână un săculeţ albastru de catifea în care se afla binoclul de sidef.

Marta ura muzica. Muzica reprezenta zona celor aleşi în care ca nu avea acces. Când maică-sa cânta din vioară sau din gură, uşile erau închise şi toţi trebuiau să se aţină prin colţuri. Când maică-sa cânta, în faţa ei se deschidea o altă lume, de neatins în marea sa frumuseţe, şi pofta de viaţă pierea ca un capriciu fără noimă. În schimb lua fiinţă dorul după ceva fără nume. Acel ceva era desigur fericirea: şi desigur, în ciuda spuselor tatălui ei, Róża se cufunda după pofta inimii în acea fericire.

Ornicul bătuse ora unu din noapte. Apoi încă un sfert de ceas... În sfârşit Marta auzi foşnetele binecunoscute. Îşi scoteau pardesiele, pantofii de lac scârţâiră. Dar prin

aceste zgomote nu se strecura nicio şoaptă, niciun hohot de râs. Şi paşii celor doi nu se îndreptară spre sufragerie, ci spre salon, uşa pocni cu zgomot, apoi se înstăpâni iar tăcerea. Peste o clipă Martei i se păru că aude sunetul strunelor de vioară atinse de arcuş. Se dădu jos din pat şi păşind pe vârfuri, înainta pe pipăite. N-avea de gând să tragă nici cu ochiul, nici cu urechea. Voia să stea puţin în vestiar, să adaste în fericirea nocturnă încă prezentă a *celorlalţi.* Din două salturi se repezi la cuier, îşi vârî obrazul în pardesiul maică-si... Mirosea a ţigări, a parfum, a oraş. Pe jos zăcea programul, îl ridică şi mângâie cartonul neted. În vremea asta în salon ei stăteau de vorbă. Pe sub uşă se strecura luciul galben al lumânării. Marta se apropie şi fără să vrea ciuli urechea.

— E o barbarie, e o barbarie să cânţi aşa, spunea Róża. Pentru asemenea lucru ar trebui să existe o pedeapsă. Iar mi-am pierdut liniştea! Iar mi s-a zdruncinat existenţa.

Wladyś încerca s-o liniştească:

— Lasă, mamă, e timpul să uiţi. N-am să te mai duc niciodată la un concert...

Mătasea foşni, strunele viorii vibrară.

— Wladyś, îţi aminteşti motivul ăsta? El trece prin orchestră ca lumina prin nori, însufleţeşte mereu alt instrument şi la urmă vioara spune *totul.*

Urmă o pauză şi un hohot scurt, înăbuşit.

— Înţelegi, Wladyś, totul! Brahms ştie totul. Trebuie să fii în stare să simţi totul şi după aceea să poţi să-l execuţi... Eu nu ştiu s-o spun ca Brahms, dar ştiu s-o simt. Am să-ţi povestesc ceva...

Şoapta se preschimbă într-o taină cumplită. Marta se lipi de uşă.

— Să-ţi spun. Era într-o noapte, cam cu un an înaintea bacalaureatului tău. Mă simţeam foarte nefericită în noaptea aceea. Mă întorsesem de la mormântul lui Ivazio... Nu înţelegeam nimic. Kazio atât de mititel, abia se trezise la viaţă şi iată-l răpus, sub pământ: tu nici nu te uiţi la mine, te atrage viaţa, îţi închipui că vei fi primul, că

viaţa va începe din nou odată cu tine... Pe Adam nu pot să-l sufăr, şi numai el e lângă mine, întotdeauna, peste tot numai el e lângă mine. În jur e pustiu, atât de pustiu încât abia mă pot ţine pe picioare. Am un fel de a fi foarte rău, când sunt deznădăjduită vreau să mă răzbun. Vai, Wladyś dragă, spuse Róża, hohotind de plâns, mi-e şi groază să-mi reamintesc, cu câtă josnicie am vrut să mă răzbun asupra ta pentru faptul că mă laşi în acel pustiu... Şi atunci era o noapte cu lună, m-am uitat în grădină. Pomii, eleşteul, stelele, aceleaşi reflexe de lumină în nori şi în apă, când ici, când colo, privesc, ascult *totul!* Pomii susură, lumina susură, lumea se umple până la margini, simt, aud că există *totul.* Şi m-am speriat. Cum adică? Eu vreau să-l lipsesc pe copilul meu de tot? Am uitat de răzbunare. Ţineam minte un singur lucru: că Brahms ştie. Eu simt, ascult, dar el ştie. În concertul ăsta în re major a spus *totul.* Înţelegi ce e? E *armonia.* Numai despre asta îi vorba acolo... la el... Îţi aminteşti?

Şi Marta auzi o melodie ca un geamăt.

— La el tristeţea şi bucuria, nefericirea şi biruinţa sunt una. Nu trebuie să tânjeşti după ceva, să fii deznădăjduit, nu există taine, nu ai nevoie de Dumnezeu. La el există *totul* ca într-o noapte cu lună. Când o asemenea noapte e frumoasă, ea e şi întreagă, nu lipseşte nimic în cerul pe care-l vedem, pe pământul pe care clarul de lună ni-l dezvăluie. Şi acest concert în re major e şi el întreg. Nu-i lipseşte nimic. Clasicismul şi romantismul... ce-a fost şi ce are să fie... există totul – *există armonia!*

Wladyś încerca s-o liniştească.

— Mai încet, draga mea, mai încet, nu te zbuciuma.

Iar Róża îi răspundea în şoaptă:

— Cum să nu mă zbucium când acest Hubermann a cântat aşa! E fericit, *a putut* să cânte în aşa fel încât nimic să nu se piardă, încât să execute *totul.* Că doar înţelegi şi tu că e cel mai greu, cel mai josnic păcat să furi, să treci peste, să ştirbeşti armonia. La Brahms fiecare notă este cea mai importantă, fiecare! Fiecare!

Fiindcă fiecare reprezintă *totul!* Înţelegi?

Şoapta Różei devine şuierătoare, Wladyś se vaită:

— Linişteşte-te, pentru Dumnezeu!

— Cum vrei să mă liniştesc? îl întrebă mai departe Róża, când eu *simt* totul, dar de cântat nu pot să-l cânt? Atunci, în noaptea aceea, am luat vioara, ştiam că trebuie să cânt, că altminteri are să se întâmple ceva îngrozitor cu mine. Vreau să-l cânt pe acel Brahms, acea noapte, acel *tot* şi nu pot, Wladyś, nu pot! Degetele nu mi se mişcă, notele îmi lunecă, fug, se îngrămădesc unele peste altele fără şir, fără nicio rânduială, ritmul e şchiop, la fiecare pas un gol, lipseşte ceva, lipseşte parcă un lucru esenţial. Iadul! Credeam că-mi ies din minţi, dar n-aveam putere, am plâns...

E linişte, se aude plânsul Różei.

— Am plâns şi atunci a venit Adam.

Cuvintele Różei de-abia se mai aud. Marta se lipeşte de uşă cu toată puterea ca să le prindă.

— A venit Adam şi ha, ha, ha, se aude brusc râsul Różei. Vine şi are şi el chef de armonie... Un alt fel de armonie. Vrea *totul* cu mine! El cu mine! Róża ţipă: —El cu mine! Frumoasă armonie, nu?

Uşa cedează sub apăsarea Martei. Tremurând toată, în cămaşă de noapte, se pomeneşte în odaie şi rămâne înlemnită în lumina lumânărilor. Róża şedea pe canapea, Wladyś o ţinea de umeri. Când uşa scârţâi, *ăia* tresăriră şi înălţară uimiţi ochii spre Marta.

— Uite, uite, Wladyś, strigă cu expresie sălbatecă Róża, *e ea.*

După concertul lui Hubermann, Marta încetă să-i mai invidieze pe Róża şi Wladyś. Ba îi părea chiar bine că nu aparţine părţii *celeilalte.* Se uita cum în spatele scaunului mamei ei, la masă, în aburul anghinei difterice şi a lunii lui april se înalţă inumanul, inaccesibilul Brahms, Brahms care ştie totul.

XIV

SCURTĂ VREME DUPĂ PRIMA LECţie de canto, între Róża şi Adam avu loc o adevărată dezbatere cu privire la viitorul Martei. Se apropiase termenul de înscriere în învăţământul superior, iar Adam de multă vreme îşi pusese în minte că, după bacalaureat, fiică-sa are să urmeze o şcoală de horticultură. O fermă micuţă unde să-şi ducă bătrâneţele printre flori, legume şi fructe, ocrotit de o copilă sănătoasă, cu timpul poate şi de un ginere, cultivator mărunt şi el şi fără nazuri – acesta îi era visul. Soţia lui nu se împotrivise, dimpotrivă se arătase favorabilă proiecetelor sale:

— Bine, bine, n-ai decât să sădeşti napi, cât îţi pofteşte inima, barem mă scapi pe mine de orice răspundere. Wladyś n-are să mă uite, am să mă stabilesc undeva peste hotare, şi în sfârşit am să scap de corvoada asta blestemată.

Dar când se ivi momentul înfăptuirii respectivului program a picat trăsnetul nimicitor. Róża spuse:

— Ba nu. Am şi eu un drept asupra fiicei mele. Nu voi îngădui să-i strici viaţa. Am să mă duc cu Marta la Varşovia, are să-şi cultive glasul.

Adam simţi că i se clatină pământul sub picioare.

— Cum aşa? strigă. De ce spui că-i stric viaţa? Tu însăţi ziceai că Marta nu e înzestrată pentru muzică şi pentru nimic altceva de acest fel, că cel mai nimerit lucru pentru ea ar fi să se ocupe de gospodărie. Iar dreptul asupra ei nu ţi l-am contestat niciodată.

— Îţi mulţumesc că nu mi l-ai contestat, răspunse Róża, de aceea îţi şi fac cunoscut că are să fie cântăreaţă.

— Ce înseamnă asta? se indignă Adam. De unde ai mai

scos-o că are să fie cântăreaţă? Când cântai sau interpretai ceva la pian, niciodată n-o lăsai să intre la tine, în cameră, ziceai că n-are nici ureche nici ritm, din lecţiile de pian nu s-a ales nimic... şi acum deodată...

Soţia lui îl privi de sus.

— Să nu te doară pe tine capul pentru asta. Cu pianul n-a ieşit nimic pentru că n-am vrut eu să iasă. Orice netoată poate să zdrăngăne la pian după ce-a tocit exerciţiile. Pe când o voce, o voce ca asta se iveşte una la o mie. Iar acum *eu vreau* urechea ei, ritmul ei le iau asupra mea. Cântăreţele sunt arareori muzicale din naştere.

Adam tăcu. După o clipă mai lungă de gândire, vorbi cu un glas umilit:

— Draga mea Elcia, au trecut atâţia ani din noaptea aceea când te-am nedreptăţit... Dumnezeu mi-e martor că m-am căit amarnic şi că am încercat să mă pedepsesc singur pentru purtarea mea brutală de atunci. Şi n-am murmurat niciodată văzând că nu iubeşti acest copil, văzând că n-o socoteşti pe Marta drept odrasla ta... E drept că mai târziu am fost mişcat de conştiinciozitatea ta maternă. Da, spuse însufleţindu-se şi ridicând glasul, aş putea depune mărturie în faţa oricui că ai educat acest copil, pe care nu-l aveai la inimă, cu mai multă grijă decât cea mai duioasă dintre mame. Dar să ştii, Elcia, că pentru mine Marta înseamnă altceva decât pentru tine. Eu mi-am făurit-o pe fiica asta a mea în vis, seamănă mai mult cu mine decât băieţii, are aceleaşi gusturi ca şi mine. Când tace, tac şi eu, şi ne împăcăm cât se poate de bine. Elcia, spuse cu un glas adânc, din piept, Elcia, lasă-mi-o mie pe Marta, nu mi-o lua...

Róża se împurpură şi sări de la locul ei, nu izbutise deloc s-o convingă.

— Aşa? Să nu ţi-o iau pe Marta? îl întrebă răstit. Şi de ce, mă rog? Cum de nu ţi-e ruşine să-mi vorbeşti astfel, tu care te uitai în ochii mei ca un câine bătut, implorându-mă s-o scap pe fiică-ta când a fost bolnavă? Cum poţi să-

mi ceri să mă lipsesc de ea? Parcă am avea de ce să ne tocmim acum, dacă nu i-aş fi dat digitală atunci când mititica abia îşi mai trăgea sufletul, iar tu stăteai cu braţele încrucişate şi te smiorcăiai? Aşa e cum spui, vorbi Róża mai departe aspru, cu glasul ei de argint, ai dreptate, nu ţi-am iubit progenitura. Râse. — Nu erau ore de desfătare cele de care-mi aducea aminte, o nu! Şi tu habar n-ai, nefericitule, cât de aprigă a fost această lipsă de dragoste, cât de aproape de nişte hotărâri cumplite mă împingea pe atunci deznădejdea, dacă ai şti, sufleţelul tău serafic s-ar cutremura de spaimă. Aşa e, n-am iubit-o! Dar acum o iubesc. Am îndrăgit-o acum, fiindcă a fost o neînţelegere, strigă deodată, copilul ăsta nu-ţi aparţine! Iată-mă răzbunată!

Adam se ridică cu greutate; posomorât, cu capul lăsat în jos, şopti:

— De ce spui că Marta nu-i a mea? Despre ce fel de răzbunare e vorba?

Răspunsul Rózei ţâşni numaidecât:

— De ce nu e a ta? Despre ce fel de răzbunare e vorba? spuse fierbând de mânie. Află, suflet neprihănit, că datorită fiicei tale am început să cred că pe lume există dreptate. Iar tu s-ar cuveni să aprinzi o lumânare lui Dumnezeu cel drept, dacă într-adevăr nu-ţi place înşelăciunea şi ţi-e aminte să-ţi primeşti pedeapsa.

Oftă adânc, iar Adam, îndreptându-şi spatele, se uita la ea orbit, ca la soare.

— Dragă Adam... vorbi Róża cu un glas scăzut, ia adu-ţi tu aminte seara aceea, noaptea aceea... Ce-ai dorit atunci să ucizi în mine? De ce-ai fost brutal cu o femeie lipsită de apărare? Împotriva a ce ai zămislit-o pe Marta? Adu-ţi aminte...

Adam tăcea.

— Păi atunci să-ţi spun eu: ai vrut să ucizi în mine muzica. Am născut-o pe fiica ta împotriva muzicii! Oare se cuvenea s-o iubesc pe această strigoaică ivită spre pierzania inimii mele? Dar bunicul meu a răbdat şi a

scăpat de la San Domingo, şi de la Somosierra s-a înapoiat cu uniforma pe el, la fel şi eu, n-am lăsat să-mi fie nedreptăţită inima, deşi nu e prea serafică şi mai adesea înclinată către diavol: n-am trădat muzica. Şi pentru asta am fost recompensată! Nu ştiu cine a făcut-o. Dumnezeul ăla al tău, bun şi îndurător, sau soarta oarbă şi înţeleaptă, dar statornicia mi-a fost recompensată. Marta n-are să sădească napi pentru tine. Marta are un glas cu care poate fi cântată cea mai minunată muzică! Viaţa Martei va fi a mea, nu a ta.

Cu asta, dezbaterea s-a încheiat. Adam, gemând: „Doamne, Dumnezeule Doamne, fie-ţi milă”, plecă să-şi vadă de treabă, iar Róża, cu nările fremătânde, rămase la hotărârea ei. Peste câteva zile aduse o croitoreasă să-i coasă Martei o rochie nouă pentru Varşovia. Lecţiile în salon continuau.

Şi Adam se umili din nou. Într-o după-amiază închise pe furiş uşa care dădea spre dormitor, privi cu luare-aminte dacă servitoarea nu era pe aproape, şi se aşează lângă Róża pe canapea.

— Te-ai gândit tu, intră el din nou în vorbă, cât vor costa lecţiile de canto la Varşovia şi întreţinerea a două case? Eu nu pot să fac faţă la asemenea cheltuieli şi te rog din inimă, renunţă la intenţiile astea bizare.

Róża clătină din cap cu milă.

— Iată-te pe tine întreg în aceste „nu pot să fac faţă” şi „renunţă”. Să-ţi cultivi copilul, să-i dezvolţi talentul, înseamnă pentru tine o intenţie bizară... Dar nu te teme, cât sunt eu în viaţă n-am să te las să trândăveşti. Te-am scos eu din slobozia aia de lângă Saratov, cu atât mai abitir am să te scot şi din fundătura asta.

Adam se cutremură:

— Din ce fel de slobozie m-ai scos? Unde vrei să mă mai duci iar?

— Ia nu te preface că nu ştii, izbucni Róża. Cine a vrut să iasă la pensie când fiului nostru mai mare abia îi mijiseră tuleiele şi, cumpărând căsuţa preotesei din

slobozie, să-şi ducă restul zilelor, om în plină putere, lâncezind cu braţele încrucişate? Nu cumva oi fi vrut eu?

— Păi, bombăni Adam, căsuţa aceea a preotesei nu era deloc o ocazie rea... Nu costa decât trei mii de ruble. Iar Wladyś, ai văzut şi tu că Wladyś oricum s-a stabilit la Berlin.

Róża simţi că i se urcă iar sângele la cap.

— Of, of, nici nu pot să te mai ascult! De ţi-ar fi măcar ruşine şi ai tăcea din gură! „Wladyś s-a stabilit la Berlin.” Dar dacă tu-ţi cheltuiai toţi banii până la ultimul ca să cumperi căsuţa coanei preotese, cine l-ar mai fi ţinut la studii la Berlin? Ar fi fost nevoit să-şi ia o slujbă la vreun bărbos de conţopist împărătesc şi să-i facă temenele. Ăsta ţi-e şi patriotismul! Uite, aşa s-a dat pe faţă mieluşelul catolic cu dragostea lui pentru Polonia cu tot. Pe când eu, deşi-s o zgripţuroaică, o muiere nesimţitoare în faţa rănilor sfinte ale patriei, nu m-am învoit totuşi să rămânem la Saratov! Atâta m-am zbătut, atâta i-am făcut ochi dulci curatorului, până când am reuşit să te aduc înapoi „în preaiubita Polonie”.

— Da, da, m-ai adus înapoi, pentru că aşa ţi-a căşunat ţie atunci, mormăi Adam. Iar îndată după căsătorie, taman pe dos, m-ai tras după tine din Polonia la Saratov.

Dar Róża nu se dădu bătută.

— Atunci a fost altceva. Pe atunci în Polonia puteai fi cel mult un pârlit de slujbaş la poştă, pe atunci nu existau posturi de profesori la gimnaziu pentru polonezi, Apuchtin nu o îngăduia. Când mi-am întemeiat o familie, trebuia să mă gândesc la viitorii mei copii, să n-ajungă pui de poştaş.

Adam oftă.

— Fumuri şi trufie nestăpânită... Niciun pic de inimă! Îţi pasă ţie de Polonia cât de zăpada de anţărţ; te-ai înapoiat aici din trufie, ţi-a venit poftă să faci din fiul tău un domnişor şi să te făleşti în faţa vechilor cunoscuţi cu blana de sobol pe care ţi-ai cumpărat-o în Rusia.

Róża se strâmbă.

— Vai ce crimă, vai ce crimă, vai cum calcă în picioare totul! Să te lauzi cu blana de sobol în faţa cumetrelor din Varşovia nu-i o crimă. Şi nici să-ţi îndrumi copilul spre o soartă mai bună nu-i o crimă. Dacă te-aş fi lăsat atunci să rămâi în Rusia, te-ai fi umflat ca un poloboc şi ai fi crăpat. Pe când aşa, în condiţii noi au trebuit să se găsească şi puteri noi. Şi, slavă Domnului, văd că ai rămas în viaţă şi până să închizi ochii mai va. Iar fiică-ta, pe care ţi-ai făurit-o în vis, în loc să slovenească azbuchea pravoslavnică a învăţat să recite *Viziunile Sfântului Petru.* Şi în loc să meargă la gheţuş cu zgâtiile coanei preotese, a făcut parte din organizaţia de cercetaşi.

Adam cam pierduse firul discuţiei, clipea des din ochi, dar nu se lăsa.

— Mă rog, fie şi aşa, te-ai încăpăţânat, ne-am înapoiat şi ne-am stabilit la Varşovia... Perfect. Dar tot tu m-ai silit peste câţiva ani să accept postul de director şcolar într-un oraş de provincie. Eu, Dumnezeu mi-e martor, nu mă simţeam în stare...

— Păi tocmai, tocmai aici e buba, că „nu te simţeai în stare”, îi zicea înainte Róża cu amărăciune. Ştiu prea bine că nu te simţeai în stare. De nu eram eu nu ajungeai director cât e lumea. „La Varşovia”. Nici vorbă, că e mai bine la Varşovia ca belfer decât în căscioara coanei preotese de pe malul Volgăi. Dar trebuie să înţelegi că a fi director nu e acelaşi lucru cu a fi un belfer, oarecare, iar omul cât trăieşte trebuie să năzuiască la mai mult! Să năzuiască, înţelegi, să năzuiască...

Repeta cuvintele acestea cu patimă, cu un fel de desfătare, ca pe cele mai dragi nume, în timp ce Adam se apăra de ele cu mâna, nemulţumit.

— Gata, ajunge, uite c-am năzuit... Cu toate că, după părerea mea, un om poate fi de folos în oricare loc, şi nu e neapărat nevoie să te caţări necontenit spre nişte piscuri închipuite... Cea mai înaltă culme o constituie conştiinţa nepătată. Mă rog, fie şi aşa, spuse el bagatelizând propria sa părere şi înapoindu-se cu aceeaşi

stăruinţă la tema principală a discuţiei. Unde mai vrei să năzuiesc acum, când activitatea mea se desfăşoară aici atât de frumos?

Róża îşi aplecă fruntea într-o adâncă plecăciune.

— Vezi, spuse, aşadar „munca se desfăşoară atât de frumos aici”, cu toate că „nu te simţeai în stare”. Se vede că nu e chiar atât de rău să ai drept nevastă o zgripţuroaică! Ţi se propune ori nu ţi se propune să iei conducerea cursurilor de matematici - ştiinţe naturale la Varşovia? Primeşte postul şi ai să vezi cât de frumos are să se desfăşoare munca şi acolo, deşi tu ai prefera să te caţeri aici, în tihnă, spre culmea propriei tale conştiinţe. Şi uite aşa n-or să mai fie două case. Şi „intenţia mea bizară” are să se împlinească fără cheltuieli prea mari!

Şi intenţia bizară s-a împlinit într-adevăr. Adam a devenit directorul cursurilor de la Varşovia, iar Marta, în loc să urmeze şcoala de horticultură, lua lecţii de canto cu un italian. O nouă epocă începu atunci pentru familia lor, toate obiceiurile dinainte suferiră o schimbare. Nu zilele când primea o scrisoare de la Władyś erau acum pentru Róża cele mai pline de emoţii, ci zilele când Marta avea lecţii. Aşa cum aştepta odinioară poştaşul, tot astfel îşi aştepta acum fiica de la lecţiile de canto. Încă din prag îi lua din mână notele, le privea cu lăcomie, aşteptând veştile mari. La început nu erau decât nişte vocalize sau nişte arii italiene foarte simple de genul *Caro mio ben.*

— Ei, cum a mers? o întreba. Ai izbutit să-l faci pe fa? Nu l-ai încurcat? N-ai uitat să-ţi laşi bărbia în jos? Ori poate că ai ţipat la fel ca ieri? Ce-a spus profesorul?

Ochii îi alergau de-a lungul liniilor portativului ca pe nişte fire de telegraf implântate în înălţimile văzduhului.

— Hai, vino să mai repetăm încă o dată, cât ţi-e totul proaspăt în memorie, îi spunea Martei, chemând-o la pian.

Asculta dările de seamă despre lecţii cu răsuflarea tăiată, luminându-se toată de mândrie şi de speranţă.

— Anume nu vin cu tine, îi spunea Martei, ca să te

obişnuieşti să fii independentă, să nu te bizui pe mine în toate. Când ai să cânţi la operă n-am să mă pot ţine după tine pe scenă.

Adam îşi dregea glasul, întredeschidea uşa, se uita îndelung la ele.

— Nu ne deranja, îl alunga Róża. Vezi doar că Marta e ocupată!

La fel ca în perioada concertelor Rózei, salonul se preschimbă într-un templu şi într-o fortăreaţă.

Marta dorea din inimă să se apropie de tatăl ei. Îi părea rău, auzindu-l cum oftează, că nu altoieşte copăcei, că nu alege seminţele bune de cele rele, în loc să repete la nesfârşire mi-me-mo-mu, de fiecare dată pe un alt ton. Simţea că, pe măsură ce se năruie zidul despărţitor dintre ea şi maică-sa, perdeaua vibrantă de sunete o desparte tot mai necruţător de Adam. Căuta întruna prilejul de a rămâne singură cu el, să discute de-ale lor, lucruri banale, cotidiene, pe care el le îndrăgea atât de mult: despre articolele apărute în ziar, despre anumiţi oameni pe care de-abia îi cunoştea, despre cărţi de istorie şi amintirile lui din copilărie. Rigidă de felul ei, Marta se străduia din răsputeri să dea cuvintelor cât mai multă căldură, să le imprime un fluid al dragostei filiale. Dar din clipa în care Róża o acaparase, nu mai găsea un limbaj comun cu tatăl ei, ca mai înainte. El o privea pe furiş, suspicios, întrebându-se dacă mai era aceeaşi. Uneori în ochii lui se putea citi admiraţia că Marta izbutise să afle în făptura ei asemenea daruri încât s-o poată îmblânzi pe Róża, iar alteori, părerea de rău că-l trădase, că trecuse de partea *cealaltă.*

Acum, dacă dădea peste ei stând de vorbă, Róża se speria. Cuvintele îi mureau pe buze, apuca nervoasă vreun obiect sau dimpotrivă îl lăsa din mână, arăta ca un om lovit prin surprindere.

— Ce puneţi la cale iar? îi întreba cu glas alb.

Şi altădată îi prigonise pentru prietenia ce şi-o purtau, dar o făcuse la rece. Pe atunci le arunca nişte observaţii

sarcastice şi pleca satisfăcută. De când pusese stăpânire pe Marta, atrăgând-o în propria ei sferă vrăjită, tremura de spaimă să nu-i fie iarăşi smulsă acea pradă preţioasă. În ochi îi strălucea o lumină de disperare.

— Ei, ţi-a şi trecut înflăcărarea? Cum e nevoie de muncă temeinică, de râvnă şi efort susţinut, cum încep şi reclamaţiile la taică-tu? Iar el e fericit! Se aprindea vorbind astfel, glasul îi clocotea de mânie: — Uite-l cât e de triumfător, iubitorul de tătic! De ce să fie fata lui artistă, de ce să se înalţe mai presus de ceilalţi oameni, când e mai lesne să scormoneşti pământul şi e şi mai simplu. E mai comod să-ţi petreci viaţa ca o cârţiţă decât ca o pasăre. Mai uşor şi mai comod.

Strângea pumnii, îşi muşca buzele, şi vorbea încet, cu glas sugrumat de furie:

— Foarte bine, ia-ţi-o, fă din ea o cârtiţă, mie puţin îmi pasă. Dar tu, tu... şi îşi întorcea spre Marta obrazul palid, arzător ca soarele înainte de furtună, tu ai să regreţi cândva, are să-ţi pară rău... Dar va fi prea târziu.

Marta nu suporta teroarea. Văzând-o pe maică-sa atât de indignată, ar fi vrut s-o mângâie şi s-o liniştească.

— Eu cu tăticu vorbeam despre *Faraonul* lui Prus, nu m-am plâns deloc... dar ambiţia o oprea să continue. Tăcea, uitându-se cu ochi răi la maică-sa. Iar atunci când Adam se străduia să se justifice, îl trăgea de mânecă, spunându-i:

— Încetează, tată, încetează, mama tot n-are să te creadă.

Şi iar se ivea rânduiala de altădată: de-o parte tatăl şi fiica şopocăiau prin unghere, de cealaltă Róża, învăluită într-o atmosferă glacială. Iar străbăteau apartamentul nişte curenţi de aer diavoleşti, îndărătul uşilor stăteau la pândă spaima, crucea cercevelelor prevestea torturi, orice sunet de clopot vestea Judecata din urmă, mobilele vechi scârţâiau lansând avertismente, iar din cer coborau taine.

De obicei, cel mai greu de suportat era tăcerea când

stăteau la masă. Róża mânca încet, servindu-se de mâinile ei mari cu nespusă graţie. Trăsăturile chipului ei, parcă încremenite şi străine, răspândeau răceala. Numai fălcile mestecau cu hărnicie, şi din timp în timp o licărire lacomă îi aşternea un fel de lumină în jurul buzelor. Între un fel de mâncare şi altul îşi sprijinea bărbia peste degetele împletite şi, mijind ochii, se prefăcea că dormitează. Atunci zbârcituri, rictusuri, schime şi mutre se ştergeau de pe obrazul ei, un fel de expresie inspirată asemănătoare cu moartea îi cuprindea întreaga făptură. Marta nu-şi putea birui teama că are loc ceva important şi ameninţător, că forţa neînţeleasă care a pus stăpânire pe maică-sa va înfringe toate legile, o va răpi pe Róża dintre ai săi şi o va târî în prăpastie. În această linişte teribilă, Róża părea că-şi pierde învelişul pământesc, că se destramă... Pe măsură ce inerţia şi tăcerea se accentuau, ea devenea tot mai importantă, singura vrednică de preţuire şi de râvna celorlalţi. Glasul ei răstit pierea undeva, înghiţit de hăul zilelor de mult trecute; având-o în faţă, cu buzele uşor întredeschise şi fără vlagă, ţi-era cu neputinţă să-ţi aminteşti suferinţa pe care cuvintele ei ţi-o pricinuiseră cândva. Genele îi acopereau focul din privire, degetele ei aprige erau învăluite gingaş de înserare. Mânia se risipea, la fel şi toanele şi nu mai rămânea decât o minunată vedenie, aparţinând mai degrabă basmelor decât soţului şi fiicei sale.

Marta vorbea în şoaptă, de-abia îndrăznind să mişte platourile cu mâncare:

— Mămico, nu vrei puţin compot? Să nu aprind lampa?

Róża nu răspundea, dar peste o clipă fălcile i se puneau iar în mişcare, clipea din ochi şi în lumina lămpii se zărea aceeaşi lacomă plăcere ca o dâră în jurul gurii.

Marta respira uşurată, bucuroasă că a izbutit s-o reţină pe maică-sa. De altfel, la scurtă vreme după aceea Róża îşi ştergea buzele, se scula şi aruncând cât colo şervetul ca pe o frunză, pleca foşnindu-şi rochia şi fredonând.

Spre a sparge vraja, peste câteva zile Marta deschidea

pianul, aşeza notele şi începea să exerseze o arie ca pe un descântec. O făcea anume! Nu exerciţii, nu game, ci o arie. Cam peste un sfert de ceas, se iveau din adâncul casei nişte paşi furtunoşi, cele două canaturi ale uşii erau brusc date în lături şi Róża intra în salon.

— Te poftesc să termini, spunea, nu-mi mai chinui urechile. Poţi fi grădinar, poţi să n-ai habar de muzică, dar să-ţi baţi joc de ea nu este îngăduit. O frazare de felul acesta e o bătaie de joc! Când cineva nu ştie să cânte cel mai neînsemnat pasaj, să nu se apuce de triluri. Ce fel de triluri sunt astea? Seamănă cu un sughiţ...

Şi începea pasămite să maimuţărească trilurile Martei. O imita cu un haz nespus, cu o îndemânare nemaipomenită, nostimă ca un copil. Infractoarea tropăia din picioare de atâta râs. Maică-sa, încetând să se mai scălâmbâie, o privea sumbru, o dădea la o parte şi se aşeza chiar ea în faţa instrumentului.

— Asta te poftesc să cânţi. Uite *asta*, şi îi intona exerciţiile indicate. Nici prin gând nu-mi trece să tolerez în acest domeniu glumele. Destul am suferit din cauza lor...

Şi tonul ei oficial se prăbuşea brusc într-un hohot de plâns. Atunci Marta începea să-şi cânte exerciţiile cu o nemaipomenită râvnă. Róża se liniştea, uita să-i mai spună „te poftesc”, exclama când iritată, când plină de încântare, se uita la gura fiicei ei de parc-ar fi fost fermecată, în sfârşit închidea pianul, cuprindea, cu mâinile gâtul Martei, ochii şi gura ei se îngustau pătimaş, ai fi zis că-i gata să-şi sugrume fiica. Dar nu făcea decât să-i şoptească:

— Vezi, vezi, nesuferito! Aşadar ştii totuşi, poţi cânta orice, doar te prefaci ca să mă chinui...

O săruta, o mângâia, apoi pleca spunându-i:

— Aşteaptă-mă, mă duc să-ţi fac un şodou.

XV

MARTA ÎŞI IUBEA FOARTE MULT fratele. La fel de atrăgător ca Róża, pentru că era tot atât de implicat în probleme pentru ea inaccesibile, Władyś nu avea firea duşmănoasă a maică-si şi nu-i chinuia nervii cu schimbări bruşte de dispoziţie. Cea mai mare parte a cadourilor pe care le primea: păpuşi, jucării mecanice, cărţi cu poze, le datora lui Władyś. Părea s-o compătimească din inimă pentru copilăria ei săracă. Când crescu mai mare, el fu singurul care-şi dădu seama că avea nevoie de versuri, de exaltare patriotică şi de nelămurite elanuri primăvăratice. Dar toate astea, recitările comune din poezia lui Staff[66], povestirile despre faptele eroice ale primelor legiuni, confidenţele pe înserat, toate se petreceau în clipele rare când Róża nu voia sau nu putea să fie cu fiul ei. Era de ajuns să-l strige de departe, că Władyś ţâşnea de la locul lui ca o vietate ciudată, chiar de s-ar fi aflat în mijlocul unui sonet. Marta simţea că în sufletul fratelui ei ocupă un loc secundar, după maică-sa; râvnind la o dragoste exclusivă îi purta pică lui Władyś.

Ori de câte ori fratele ei urma să vină acasă, Marta trecea rând pe rând de la dor la fericire şi apoi la teama de a nu fi umilită.

Când în primul an al studiilor ei de canto aflase, la începutul verii, de sosirea lui Władyś se simţise

[66] *Staff, Leopold,* (1876-1957), unul din cei mai de seamă poeţi polonezi, distins cu diverse premii literare poloneze în 1927, 1937, 1951 şi 1953, doctor *honoris causa* al Universităţii iagelone (1949) şi detinător al premiului PEN-Clubului pentru întreaga sa operă (1949) (n.tr.)

cutremurată ca niciodată până atunci. Paşi nerăbdători duduiră pe trepte, uşa de la antreu fu deschisă cu violenţă, apoi o auzi pe Róża strigând:

— El e, el e, în sfârşit a sosit!...

Mai târziu urmă liniştea patetică a îmbrăţişărilor, dar Marta, în continuare, nu izbutea să-şi vină în fire din toropeală: nu se grăbi să se îmbrace, nu-şi acordă trăsăturile şi sentimentele în tonalitatea sincerităţii. În bucuria revederii lipsa ei nu fusese observată, abia peste un timp destul de lung, Władyś îi bătu în uşă:

— Unde eşti, Martecica dragă? Nu vrei să-l mai cunoşti pe bătrânul tău frate?

Stătea în prag, iar peste umărul lui se vedea faţa Różei, strălucitoare de fericire. Martei i se strânse inima: *ceilalţi* apucaseră într-un minut să se coalizeze, să se unească iar. O priveau cu două perechi de ochi, dar cu o aceeaşi privire. Marta întoarse capul şi spuse roşind:

— Iartă-mă, te rog, dar nu eram îmbrăcată.

La masă Władyś aminti cu duioşie de bunica lor, moartă de puţină vreme. Era o temă care nu trezea rezerve din partea nimănui: nimeni n-o iubise cu adevărat, fusese prea neserioasă pentru a produce sentimente trainice. Cu toate că toţi o puneau la treabă, cu toate că muncise atât de mult, scutindu-i pe ceilalţi, se purtau cu ea de parc-ar fi fost o figurină amuzantă şi iresponsabilă de purtarea ei. Nici moartea ei nu le făcuse la început mai multă impresie decât dacă s-ar fi spart o păpuşă. Dar după nicio săptămână băgară de seamă câte lacune, câte lipsuri supărătoare se iviseră din pricina absenţei Sophiei. Începu să le pară rău că dispăruse şi, întrucât prin moartea ei produsese o tulburare mai mare în dulapuri şi la bucătărie decât, în suflete, o pomeneau mai ales cu prilejul diverselor treburi gospodăreşti.

— Marta dragă, i se adresă Władyś soră-si sincer îngrijorat, n-ai uitat să-ţi notezi reţeta de cozonac cu migdale pe care-l făcea bunica? Ea făcea totul din memorie. Dar reţeta asta ar fi tare păcat să se piardă.

Vorbele lui o jigniră pe Marta, privi descumpănită la Róża, la tatăl ei... Oare Władyś n-a aflat? Înălţă din umeri şi murmură întunecată:

— Nu, nu m-am ocupat de asta.

Władyś făcu o mutră nedumerită.

— Ce-i cu Marta? Parcă n-ar fi în apele ei. Ai vreun necaz?

Atunci Róża sări de pe scaun:

— Doamne, o fi răcit? Numai asta mai lipsea, să se îmbolnăvească tocmai azi.

Mânioasă, Róża o trase pe fiică-sa la fereastră.

— Ia să-ţi văd gâtul, hai cască gura...

Vârî adânc linguriţa în gâtlejul Martei care, roşie la faţă, strigă — A-A... apoi fugi. Róża îşi frânse mâinile.

— Mi se pare că e roşie în gât.

Plimbă nişte ochi îngroziţi peste chipurile celor de faţă. Ca de obicei Władyś se grăbi s-o îmbărbăteze.

— O uşoară roşeaţă în gât nu-i nimica grav. Şi este nervoasă pentru că probabil are puţină temperatură.

Nici nu apucase bine să termine vorba că Róża şi plecase din odaie. Se înapoie supărată.

— I-am pus termometrul, am culcat-o, şi i-am dat să bea lapte cu unt.

Isprăviră prânzul în grabă, Róża era distrată, iar Władyś se văzu nevoit să-şi adreseze istorioarele şi interogatoriul către tatăl său, voioşia de la început se risipi mai iute ca de obicei, tensiunea coborând la nivelul celei de fiece zi.

Marta accepta cu supunere versiunea despre boala ei. Vederea fratelui, atât de îndrăgit odinioară, o scotea din sărite. Tot ce spunea şi tot ce făcea Władyś părea în acele împrejurări cu totul nepotrivit şi se simţea nevoia unor explicaţii complete.

— El îşi închipuie că lucrurile au rămas ca odinioară, îşi repeta Marta cu dinţii strânşi, cu toate că Władyś întrebase de câteva ori în timpul mesei de prânz dacă a făcut progrese mari cu lecţiile de canto.

Nici ea singură nu înţelegea prea bine de ce era atât de

indignată. Termometrul arăta 36 cu 6. Şi asta o supăra, dorea să fie bolnavă şi să moară. La început îi păru bine că maică-sa nu vine să vadă ce temperatură are.

— Slavă Domnului, bine că au uitat de mine. N-o să fiu nevoită să mă prefac.

Peste un sfert de ceas se aşează totuşi pe pat.

— M-a uitat! Va să zică *totul* a rămas ca altădată.

Cu nasul în batistă se culcă la loc, amorţită, bolnavă de supărare.

Uşa scârţâi... Cineva intră păşind pe vârfuri. Simţi parfumul violetelor de Parma şi nelinişte în suflet. Róża se aplecă deasupra patului.

— Dormi, Marta? Dormi? şopti de-abia auzit.

Marta nu îndrăzni să se mişte, iar Róża oftă. Atunci fata rosti din adâncul pieptului:

— Nu dorm, am 36 cu 6.

Ce s-o fi întâmplaţ cu Róża? Îşi împreună mâinile şi izbucni în râs.

— Nesuferito! Ce fată nesuferită! Mi-a fost, frică să vin să te întreb, mi-a fost frică... Hai, vino, anume nu i-am spus nimic lui Wladyś... Are să fie o surpriză. Cum te simţi? Nu ţi-e gâtul uscat? Nu simţi că te zgârie pe gât? Ia cântă arpegiul acela la, la, la. Ce bine îmi pare, ai un glas ca de cristal.

Se strecurară în salon. Róża întinse notele pe pian şi se aşează în faţa clapelor. Se uită la Marta cu asprime, ca la vederea unei primejdii. Marta simţi că-i îngheaţă picioarele, iar mâinile şi obrajii îi iau foc. Un fel de uşurinţă deznădăjduită, un amestec de clovnerie şi eroism i se urcă la cap.

— Ce să cânt? întrebă cu buzele tremurânde.

Îi fu cu neputinţă să înţeleagă răspunsul Rózei, trebui să se apropie şi să se uite la note. Îşi scutură gâtul şi acordurile răsunară...

„Ich grolle nicht
Und wenn das Herz auch bricht,

Ewig verlornes Lieb,
Ewig verlornes Lieb”[67]

Prima frază a melodiei o auzi răsunând parcă undeva în urma ei, ca o mărturisire străină, cu care nu ştii ce să faci; se uita cu încăpăţânare în oglindă, amintindu-şi doar: „Limba lângă buze şi nu strânge maxilarul”. Deodată zări un obraz şi tresări. Ai cui erau aceşti ochi încărcaţi de o aprigă durere? Al cui era zâmbetul iertător şi nările pline de ură?

„Wie du auch strahlst în Diamantenpracht
Es fällt, kein Strahl în deines Herzens Nacht
Das weiss ich längst.”

Obrajii Martei se strânseră, chipul din oglindă păli. Marta pricepu că tristeţea, mânia, iertarea, erau propriile ei sentimente; chipul din oglindă era al ei, iar lied-ul lui Schumann cântecul ei.

— *Ich sah dich ja im Traum...* Aruncă o privire care putea otrăvi o viaţă.

— *Und sah die Nacht in deines Herzens Raum,* melodia spori, deveni mai intensă, se înălţă.

— *Und sah die Schlang die dir am Herzen frisst...*

„La” de sus, pe care Róża nu-l putea atinge, răsună de două ori, plin de o bucurie dureroasă şi se contopi cu un „sol” vibrant, tânăr, minunat.

„Ich sach mein Lieb wie sehr du elend bist.

Marta, între iertare şi răzbunare, se înapoia, se apleca încetişor către acea „direcţie rea”, „fa” răsună tot mai tenebros... Îşi luă avânt:

„Ich grolle nicht,
Ich grolle nicht.”

---

[67] *1 Chiar inima de-mi frâng/Eu tot nu ptâng/Pe veci pierdută dragoste* (germ.) (n.tr.).

Apoi coborî irevocabil în miezul întunecimii şi poposi asupra unui „do” menind a rău.

Róża acoperi cu octave impetuoase acest coborâş... Strunele pianului Bluthner mai răsunară o clipă, dar Marta tremura de mânie. În colţul salonului înţesat de umbrele amurgului se produse o mişcare... Fotoliile fură împinse la o parte, cineva se sculă în picioare şi răsuci comutatorul, în lumina orbitoare, Marta îşi zări tatăl şezând pe canapea şi privind-o întrebător pe sub sprâncenele lui stufoase. Wladyś stătea în picioare lângă perete, schimbat la faţă. Şi el se uita lung la Marta. Peste un minut de tăcere rosti:

— E nemaipomenit cât de mult a început să semene Marta cu mama...

Şi zâmbi forţat.

— Într-adevăr, rezultatele sunt excelente şi are un glas minunat. Dar nu e oare un repertoriu prea serios pentru o asemenea... domnişoară? adăugă.

— Nu, nu este, spuse Róża, îndepărtându-se de pian. Nu există repertorii prea serioase pentru un glas serios.

Se apropie de Marta, o îmbrăţişă, i se uită de aproape în ochi, pătrunzând-o cu flacăra privirilor sale.

— Fiica mea... a mea... şopti.

Marta oftă. Îşi sprijini fruntea de umărul mamei sale şi încercă aceeaşi desfătare ca în somn, când trupul, după ce a stat suspendat într-un pustiu îngheţat, în sfârşit cade pe un aşternut de iarbă.

— Mamă, mămica mea, rosti abia izbutind să-şi mişte buzele, grele de bucurie.

Podeaua scârţâi într-un colţ al salonului... Era Adam care pleca din încăpere. Se îndepărta gârbovit, târşindu-şi picioarele. Róża îşi ţinea fiica strâns îmbrăţişată. Wladyś, stând în pragul uşii, îşi tot încleşta şi-şi desfăcea mâinile – prin ceaţa lacrimilor amândoi îi părură Martei grozav de departe.

XVI

MARTA, ACUM O CÂNTĂREAŢĂ CELEbră în toată ţara, văzând-o po Róża înconjurată de toţi membrii familiei – palidă şi zâmbind înţelegătoare, simţi mustrări de conştiinţă mai aprige decât dacă ar fi fost aspru certată. Cunoştea scopul obişnuit al vizitelor maică-si: o neliniştea cariera primadonei. Înainte de prânz fiica ei trebuia să-şi lucreze vocea... Marta se grăbi să-şi justifice abaterea. Dar Róża se uită la ea mirată.

— Draga mea, îi spuse oftând, astăzi n-am venit la tine ca să te mân la treabă... Am venit cu altă problemă... cu o problemă de-a mea *personală.*

Pe Marta o cuprinse spaima. Cum aşa? Recitalurile fiicei sale încetaseră să mai fie problema *personală* a Rózei? Se iviseră alte probleme? E drept că neînduplecata obligaţie zilnică, „de aici şi până aici să exersezi, şi bagă de seamă, data viitoare să nu te mai prind cu aceeaşi greşeală”, de parcă ar fi fost vorba de o fetiţă mică şi fără voinţă, o scotea din sărite pe Marta. Dar deşi se răzvrătea adesea, nimic nu-i plăcea mai mult decât s-o vadă pe maică-sa fericită şi ea să fie cauza.

Se lipi de Róża asigurând-o cu şiretenie:

— Mămico, să ştii că nu mă eschivez, am răguşit. Hai, nu te supăra, am să fac la noapte inhalaţie, am să-mi pun o compresă, am să fac gargară, tot ce-ai să vrei tu...

Dar Róża întoarse capul în direcţia fiicei sale fără ca în ochii ei să apară vreun semn de înţelegere. Atunci Marta se uită speriată la cei din jur. Pe feţele tuturor se putea citi aceeaşi nedumerire şi răbdare, atitudini obişnuite în

prezenţa Różei.

— Mămico, dacă e vorba de Zbyszek, se încumetă să spună Marta, coborând vocea de ruşine, e el cam obraznic, dar să ştii că te iubeşte foarte mult.

Se aplecă şi sărută mina maică-si, iar Róża îi strânse braţul.

— Ştiu, spuse. Ce poţi cere de la un copil, cu timpul o să se schimbe.

Jadwiga înălţă iute capul de deasupra revistei pe care o răsfoia şi aruncă o privire rapidă soţului. Spusele soacră-si, noua ei atitudine faţă de nepot prevesteau o stare de lucruri anormală. În schimb Władyś se lumină la faţă şi se grăbi să folosească acest prilej fericit.

— Ţi-am spus, mamă, că Zusia noastră a început să înveţe engleza?

— Foarte bine, rosti Róża cu adâncă convingere. Foarte înţelept din partea Jadwigăi. Am băgat eu de seamă că îşi creşte cum nu se poate mai bine copiii. Pasămite le oferă doar jucării, şi la o adică în fiece an prichindeii obţin succese noi. Aşa şi trebuie.

Adam scoase o batistă şi emoţionat începu să tuşească. Jadwiga se împurpură la faţă. Władyś se sculă şi începu să fredoneze ca să nu arate cât e de emoţionat. Marta tăcea.

— Am auzit, mămico, că vrei să te duci să-i ceri sfatul doctorului Gerhard, rosti peste o clipă, cu sfială.

Róża îşi îndreptă spatele, sprâncenele ei coborau spre tâmple ca două panglici întunecate, iar nasul ei minunat fremătă.

— Da, rosti tare. Am să mă duc la Gerhard. Am să mă duc la el.

Şi spunând acestea se aplecă în direcţia fiicei ei:

— Tocmai despre asta voiam să discut astăzi cu tine, dar probabil că tu n-ai vrut.

Reproşul nu conţinea niciun strop de mânie. Marta gemu mâhnită:

— Dacă-i aşa, să vorbim acum, măicuţă. Dacă e o chestiune pe care vrei s-o discuţi numai cu mine, ceilalţi

toţi or să iasă...

Róża ridică din umeri.

— Bine, cum vrei... Dealtminteri lui Władyś i-am şi spus totul.

Fiul se sculă de pe scaun, Róża întinse braţele spre el.

— Vino încoa, Władyś, vino să te sărut. Îţi mulţumesc, iubitule. Îţi mulţumesc din inimă că ai venit. Îţi mulţumesc pentru tot.

I se uita cu duioşie în ochi, înţelegătoare, umană, mai îndepărtată decât oricând. Se îmbrăţişară. Mai înainte ca Władyś să se fi desprins din braţele ei, Róża îl împinse încetişor şi o chemă pe Jadwiga.

— Şi ţie îţi mulţumesc, Jadwiga dragă.

Îi reţinu mâna în mâinile ei şi o sărută apăsat pe amândoi obrajii. Jadwiga o porni după bărbatu-său, năucă. În prag o mai opri încă o dată glasul soacră-si, plin de un râset zglobiu.

— Iar dacă o să-ţi treacă prin gând ceva rău în legătură cu mine, uită... Acum ştiu că nu merită să ţii minte nimica rău.

Plecară iute cu toţii, temându-se să se uite îndărăt, temându-se aproape şi să răsufle, ca să nu alunge tandreţea asta neaşteptată. Adam se luă după ei, spunând:

— Nu amâna demersurile pentru paşaport... Poate că apuci chiar astăzi...

Continuarea o şopti în hol.

— Se vede că doctorul Gerhard are asupra ei o influenţă puternică, lucrul acesta nu trebuie subestimat, ori de câte ori îl pomeneşte, mama se schimbă în mod evident – în mai bine. Vouă nu vi se pare?

Marta ridică picioarele maică-si, i le întinse pe canapea şi o acoperi cu pledul. În ziua aceea în Róża era ceva care făcea înţelegerea cu dânsa şi mai dificilă decât de obicei. Cu toate că nu numai cuvintele, ci şi tonul vocii ei îi nedumerea prin noutatea sa, totuşi Marta amâna clipa convorbirii, de parcă i-ar fi presimţit sensul cutremurător.

Noul conţinut al cuvintelor „alte probleme” îşi putea avea explicaţia în boala Rózei, aşa încât Marta dorea din inimă să amâne revelaţiile mamei sale prin îngrijirile pe care i le acorda.

— Nu te mişca, îi spuse. Să-ţi iau pulsul. Mi se pare că bate neregulat. De ce ai respiraţia asta aşa de gâfâită? N-ai urcat cu liftul? Parcă văd că ai alergat după tramvai, ca la foc. Şi desigur ai uitat să iei medicamentul după micul dejun.

O acoperi cu grijă, întredeschise fereastra.

— Vrei puţină valeriană?

Róża tăcea. Asculta dojenile ca ciripitul păsărilor care nu te obligă la nimic, neavând niciun înţeles uman. Privirea îi devenise albă şi sticloasă, mai tainică încă. Părea că se odihneşte după un nemaipomenit efort – fericită de tot ce a obţinut, sigură de puterea ei, în sfârşit·mulţumită şi calmă, îi zâmbi Martei din depărtările ei senine.

— De ce nu încerci să te piepteni cu cărarea într-o parte? întrebă. Prea ai o înfăţişare severă. Ai un păr atât de des...

Marta roşi. Róża, din momentul în care o recunoscuse ca fiind a ei, nu-i mai pomenea nimic despre înfăţişarea exterioară. Prea îi criticase cu asprime odinioară „bărbia ascuţită”, prea rostise multe cuvinte usturătoare despre gesturile, mutrele şi felul de a fi al Martei, pentru ca să se poată dezice deodată de ele, ori să le dea un înţeles schimbat. Aşadar, după ce fusese adoptată, Marta pur şi simplu încetase să mai existe ca persoană fizică, preschimbându-se în personificarea unor posibilităţi artistice. Problema „apariţiei” ei era întotdeauna discutată numai în legătură cu ansamblul efectelor scenice. Róża mijea ochii, se uita atent la fiica ei, când se aflau în societate o chema, întrerupând-o din cele mai interesante conversaţii, pentru a-i şopti:

— Pentru Dumnezeu, stăpâneşte-te, nu râde cu gura până la urechi! Închipuie-ţi cum ai arăta pe scenă.

Problema toaletelor era tratată sec. Róża dădea sfaturi excelente, păzea cu străşnicie croitoresele să nu cârpăcească modelul rochiei, dar niciodată nu se crease între ele acea înţelegere tacită în ce priveşte dichisurile femeieşti care ocupau atâta loc în relaţiile dintre doamna Kasia şi fiicele ei, Magda sau Stenia.

— Crezi? murmură Marta stânjenită, crezi că are să-mi stea mai bine cu cărarea într-o parte?

Róża scoase un pieptănuş din poşetă... Dădu la o parte pledul, se aşeză şi o trase pe fiică-sa lângă ea.

— Hai să încercăm.

Îi pieptănă părul peste cap, îi schimbă cărarea, din câteva gesturi schimbă cu totul caracterul şi înfăţişarea coafurii.

— Uită-te şi tu, spuse întinzându-i oglinda. Nu trebuie să eviţi felul în care ţi se aşază părul de la sine. Ai, ca şi tatăl tău, o adâncitură aici, în stânga frunţii. De fapt asta e... frumos.

Puse oglinda la o parte, rămase cu ochii aţintiţi pe fereastră, şi o întrebă:

— Te-a sărutat cineva acolo, pe frunte?

Marta înghiţi în sec, dar nu apucă să răspundă. Róża, cu pieptănuşul în mână, cufundată în gândurile ei neobişnuite, nu arăta a fi nici bolnavă şi nici răutăcioasă. Totuşi Martei începu să-i bată inima.

— *Nu am încotro*, gândi Marta dându-şi brusc seama că a şi început convorbirea despre „probleme personale” şi că o etapă din viaţa ei se încheiase. Ar fi vrut să mai facă un ultim efort, să dea o întorsătură glumeaţă întregii convorbiri. Râse.

— Mă bănui cumva că am o combinaţie amoroasă?

În aceeaşi clipă se auzi scârţâitul cheii în broască, apoi strigătul lui Zbyszek: „Tata... Tata...”

Róża cu obrazul de nepătruns, îşi apăsă degetul pe buze.

— Ai să vii la mine după-masă. O să vorbim atunci.

Sabina zdrăngănea tacâmurile, făptura ei voinică făcea

să se cutremure podeaua, din direcţia sufrageriei venea un iz de cartofi prăjiţi.

— Ce aveţi azi la prânz? *Beafsteak* cu cartofi prăjiţi? întrebă Róża, luminându-se brusc la faţă. Marta îşi veni în fire:

— Mamă dragă, te rog, nu mă refuza. Am să telefonez imediat familiei Strawski să nu te mai aştepte.

În loc să-i răspundă, maică-sa se ridică şi se apropie de oglindă cu un aer grav. Îşi îndreptă părul, îmbrăcămintea, se pudră şi se parfumă. Abia după aceea, de parcă s-ar fi asigurat că va fi în stare să-şi îndeplinească rolul, îi comunică hotărârea de a lua masa la ei.

În sufragerie, Adam, Pawel şi Zbyszek se şi învârteau în jurul mesei. Apariţia Różei făcu impresie. Zbyszek îşi umflă pieptul şi începu să şuiere, Adam se zgribuli ca şi cum ar fi stat în curent, iar Pawel îşi umflă buzele. Róża se apropie mai întâi de ginerele ei.

— Bună ziua, îi spuse zâmbind, dar nu cu zâmbetul acela strălucitor, de regină, ci cu unul sfios. Te rog să mă ierţi că v-am picat pe cap. Dar Marta a stăruit să rămân aşa încât, dragul meu, pe ea să te superi.

Pawel rămase cu gura căscată. Nicicând soacră-sa nu-i vorbise astfel. La început sprijinit, ba chiar impus – într-un sens – ca bărbat al Martei şi de aceea plin de recunoştinţă în ce o privea, îndată ce intră în familie – şi nu-şi putea explica de ce – Róża încetă să mai ţină seama de existenţa lui. Simţind că e tratat ca un nimic, omul acesta delicat, în prezenţa ei, se comporta ca un bădăran. Devenea gălăgios, folosea cuvinte brutale şi glume nesărate. Atunci când Róża, el fiind de faţă, dispunea uneori cu forţa de sentimentele Martei, le impunea schimbări de program, călca în picioare ambiţiile lui masculine, Pawel se preschimba într-o persoană cicălitoare, de care era cu neputinţă să scapi, dar căruia nici nu puteai să-i închizi gura. Atunci Róża înălţa la ochi *face-à-main*-ul şi-l privea de la distanţă, cu scârbă. Iar asta îl umplea de o asemenea furie, încât, temându-se de

propriile sale fapte, părăsea în fugă câmpul de luptă. Zâmbetul sfios al Różei însă îl dezarmă chiar în clipa în care se pregătea să înceapă – pentru orice eventualitate – o demonstraţie a puterii lui închipuite. Buzele lui umflate îşi reluară înfăţişarea lor obişnuită, desfăcu braţele, începu să se foiască şi spuse:

— Vai, se poate, poftim, poftim...

Împinse un fotoliu pentru Róża, o sună pe Sabina, apoi se aşeză şi el, obosit de supărarea lui zadarnică. Curând se aşezară cu toţii, aşteptând în tăcere să vadă ce are să urmeze. Sabina tresări zărind-o pe coana-mare, şi un strop de smântână sări din salatieră pe faţa de masă. Pe faţa Martei se ivi o expresie de nelinişte. Adam lăsă ochii în jos. Dar Róża apucă un cuţit, rase, într-o clipă, cu lama cuţitului, picătura de smântină pe care o scutură pe tavă, apoi se uită la Sabina de parcă i-ar fi cerut s-o laude. Zbyszek izbucni în râs.

— De obicei eu o ling...

Adam începu să tuşească, până şi Pawel aruncă fiului său o privire nemulţumită, iar Marta îl dojeni:

— Taci din gură, ce fel de glume sunt astea?

În schimb Róża întoarse către nepotul ei o faţă visătoare.

— Cum ai spus, Zbyszek? Zici că lingi smântână? Şi eu, mi-aduc aminte că o lună întreagă mi-am lins buzele uitându-mă la o cutie de icre negre.

Toţi se însufleţiră, se auzi zgomot de tacâmuri, iar Zbyszek ţipă:

— Auleu, bunica a lins cutia de icre negre...

Iar Róża îşi continuă povestirea:

— Da, da, dragul meu, nu-mi plăcea deloc mâncarea din Varşovia... La Taganrog, la bunica Anastazia – bunicul făcuse avere în exil, ca medic, şi avea o fermă mare în apropiere de oraş – erau de toate din belşug. Bunica era lituaniană şi ştia să facă fel de fel de bunătăţi, dulceaţă de smochine, de caise umplute cu migdale, dulciuri ca la Kiev... La şcoală mă duceam cu o traistă cât toate zilele

cu mâncare pentru micul dejun, încât azi nici nu-ţi vine a crede: chifle unse cu unt, cu lacherdă şi cu balog. Struguri, pepeni, mălai copt... Când am venit aici, mâncam rasol şi ciorbă de burtă, dimineaţa la conservator îmi luam nişte pâine cu o felioară de salam, când ne plimbam pe stradă, colega mea odată se oprea aplecându-se spre un coş din care cumpăra prune de zece groşi şi cu asta ne delectam până la prânz, sugeam fiecare prună un sfert de oră, iar sâmburii îi scuipam pe trotuar... Duminică, *tante* Louise mă ducea în parcul Lazienki şi drept recompensă pentru buna mea purtare, îmi cumpăra o turtă dulce. Într-un rând, un soldat înapoindu-se de la regimentul său, a venit la Varşovia tocmai de la Taganrog. Tata i-a dat un pachet pentru mine. Aud pe careva că bate la uşă, mă uit, deschid, văd un soldat. El de colo: „Sunteţi cumva domnişoara cutare şi cutare? V-am adus un dar". Deschide lădiţa lui de lemn şi-mi întinde un pachet: o cutie de metal cu icre negre şi halva turcească, o bucată uite atât de mare. Am apucat cutia aia de metal, după aceea m-am aruncat de gâtul soldatului, l-am sărutat şi m-am pornit pe plâns: „Dumneata vii de acolo? Vii într-adevăr de acolo?" Când iată că intră în odaie mătuşa Luiza şi mă smuceşte: *„Tu es folle, tu oublie ta pudeur, Eveline? Un moujik, un éetranger!"*[68] Atunci m-am revoltat. „Nici mujic şi nici *étranger!* am zbierat. Şi la urma urmei puţin îmi pasă, de-ar fi chiar şi diavolul tot mi-ar fi mai apropiat decât dumneata, mătuşă, fiindcă vine din oraşul în care am fost fericită!" Drept pedeapsă am fost nevoită să învăţ pe dinafară *Mormântul lui Agamemnon*[69]*.* Halvaua am mâncat-o numaidecât, dar de icre negre nu m-am atins cam vreo lună. Mi se părea că atâta vreme cât cutia e intactă am la mine întregul Taganrog. Şi parcul de pe ţărmul mării, şi nopţile când nu poţi dormi nu numai din

[68] Ai înnebunit, Eveline, nu mai ai pic de ruşine? Un mujic, un străin! (fr.) (n.tr.).

[69] Poem de poetul romantic Juliusz Slowacki (n.tr.).

pricina căldurii şi a mirosului de salcâm, ci şi a bucuriei că a doua zi va fi iar o zi fierbinte şi o noapte îmbălsămată cu miresme de salcâm. Şi iernile aspre, şi săniile cu caii înhămaţi câte trei, şi serile în bucătăria bunicii, lângă cuptor, când mama şi Julia erau plecate la club, iar fetişcanele malo-rusiene, îmbujorate de văpaia focului, cântau în cor fel de fel de cântece şi din crengile îngheţate, desenate pe geam, îmi ghiceau că voi primi scrisori şi bani şi că voi avea parte de un flăcău cu obrazul alb ca laptele şi roşu ca sângele, un Făt-Frumos. Mai cu seamă vinerea mă îmboldea dorinţa să deschid cutia cu icre negre, fiindcă la mătuşa Luiza mâncam de post: scrumbie şi cartofi fierţi în coajă. Mi se părea că simt mirosul icrelor negre. Uneori săream de la masă, sub cine ştie ce pretext, luam cutia, mă lingeam pe buze, şi mă înapoiam la masă cu obrajii în flăcări şi cu gâtul uscat. Peste o lună n-am mai putut să rabd, am deschis cutia, şi m-a izbit în obraz un miros acru. Cutia stătuse în dulap şi icrele se stricaseră. Şi uite aşa nici nu mi-am astâmpărat lăcomia şi nici n-am izbutit să aduc Taganrogul la Varşovia!

Micul Zbyszek strigă triumfător:

— Asta e la fel ca în povestea cu „băiatul zgârcit, care în lădiţă mărul l-a pitit”. Foarte rău ai făcut, bunico!

Marta aruncă o privire mustrătoare băiatului, dar Róża oftă şi spuse:

— Ştiu, ştiu că am făcut rău, drăguţule, ştiu prea bine. Cu toată viaţa mea am dat greş, la fel ca în istoria cu icrele negre. M-am chinuit şi nici ţinta nu mi-am atins-o. Şi toate numai din pricina îndârjirii şi a dorului meu fără noimă...

Róża puse lingura la o parte şi căzu pe gânduri, iar peste toţi cei de faţă se abătu o adiere de gheaţă. N-o mai recunoşteau. Îi cuprindea spaima în faţa acestei persoane care condamna în cuvinte atât de aspre, în faţa propriului ei nepot, viaţa pe care se obişnuiseră s-o preamărească şi s-o justifice. Mai cu seamă Adam se

întristă şi spuse:

— De ce te judeci cu atâta asprime, Elcia dragă? Ce alte ţeluri s-ar fi cuvenit să atingi? Din copii, slavă Domnului, ai făcut oameni şi nu nişte oameni de rând. Şi toate cu puterile tale şi în condiţii grele.

Róża vorbi râzând:

— Eşti tu blând şi de treabă, dar oare într-adevăr am făcut oameni din ei? Oare nu i-am împiedicat, mai degrabă, să ajungă oameni? Zici că nu de rând... Păcat, păcat tocmai că nu-s ca ceilalţi. Soarta omului nu este însingurarea, prin urmare de ce să te smulgi cu tot dinadinsul dintre semenii tăi? Asta-i nebunie, nebunie curată...

Pawel o asculta cu luare-aminte şi atât de uimit, încât încetase să mai mănânce şi stătea încremenit cu un zâmbet nedesluşit pe buze. Când se înapoiase acasă, aflând chiar din prag, că Róża, după un atac de nervi, se află în salon, că a fost convocat şi Wladyś, că au pus la cale o călătorie la doctorul Gerhardt, fu apucat de furie. Împinsese cu putere un scaun şi strigase:

— Nici prin gând nu-mi trece să mă emoţionez de istericalele ei! Sabina să servească masa!

Când Adam, foarte abătut, se apropiase de el de după draperia uşii şi-i spusese:

— Nu ştiu ce are nevastă-mea, nu se simte bine, Wladyś şi cu mine ne-am cam speriat... – se uitase cu asprime la socrul său şi rostise:

— E o boală veche. S-ar fi cuvenit, tată, să te gândeşti cu zeci de ani în urmă la tratament... Căci acum e prea târziu pentru scatoalce.

Între timp se ivise Róża în sufragerie şi, mai echilibrată decât oricând, se apucase, cu o umilinţă nemaipomenită, să-şi dea pe faţă rănile. Iar lui Pawel îi venea să-şi tragă singur acele scatoalce.

Sabina aduse fripturile. Zbyszio, care se dădea în vânt după *beafsteak*, întinse iute farfuria.

— Mamă, te rog să-mi dai cu multă ceapă!

Atunci taică-său îl străpunse cu privirea:

— Tu eşti cel dintâi? Dar bunica? Nu vezi că avem oaspeţi?

Marta ridică din umeri a neputinţă. În schimb, Róża îşi întinse braţul puternic, cu pielea întunecată, şi atinse umărul ginerelui ei.

— Lasă-l în pace, Pawel. E copil şi îi e foame. Şi-apoi ce fel de musafir sunt eu? Ar fi ruşine să fiu privită drept musafir în casa voastră.

Spunând acestea, îşi puse salată în farfurie. Dar fiică-sa strigă:

— Aşteaptă puţin, salata e cu oţet. Iartă-mă te rog, imediat îi cer Sabinei să-ţi prepare alta cu lămâie.

Dar maică-sa o sili să rămână pe scaun.

— Stai liniştită, nu suna, nu te agita, n-o să păţesc nimic dacă am să mănânc o dată salata cu oţet.

Martei îi tremurară buzele. Róża, din pricina căreia vărsase atâtea lacrimi de umilinţă şi de ură, acum cu blândeţea ei neobişnuită îi stârnea plânsul. Şi aceste lacrimi noi datorate Rózei şi care i se adunau în gât, erau cu mult mai dureroase. Fără să spună un cuvânt îşi apropie obrazul de braţul mamei sale. Pawel sări iute în picioare şi se apropie de bufet:

— Dacă zici că nu-ţi strică oţetul, mamă, atunci poate că ai să bei niţel vin roşu? Cu un prilej ca ăsta, ce zici?

Scoase sticla şi paharele de vin. Bucuros că găsise o ieşire din starea aceea de buimăceală, că izbutise să transforme uluiala stingheritoare într-o simpatie activă, ciocnea paharele, răsucea dopul, gâfâia, se agită plin de râvnă şi de bune intenţii. Abia acum Adam se împotrivi.

— Nu, Elcia dragă, asta n-ar trebui să faci. Acum un ceas inima îţi bătea de o auzeam de la câţiva paşi, iar acum vrei să bei vin.

Róża se aplecă spre Adam, pe după umărul ginerelui său, cu un zârnbet care de astă dată nu mai era nici de regină ultragiată, nici sarcastic, ci tânăr şi ghiduş.

— N-am voie să beau? Nu e adevărat. Ba chiar se

cuvine să beau, nu numai că am voie. Ştiţi ce stă scris despre bunicul meu, cel din armata lui Napoleon, în jurnalul unuia dintre soldaţii lui? Am citit cu ochii mei la bibliotecă: „Curajos ca un leu. Nemaipomenit de răbdător la durere! Deşi fost-a asemeni celor mai viteji ofiţeri din legiune, un grad mai mare decât cel de căpitan n-a dobândit, pentru că bea peste măsură şi se înhăita cu prostimea”. Gradul sau rangul nu te fac mai fericit! Bunicul meu – deşertând paharele – a străbătut atâtea ţări, a trecut cu inima uşoară prin atâtea necazuri, şi a trăit până la optzeci de ani, „nemaipomenit de răbdător la durere”! Pe când, eu, uite, nici de băut n-am băut, nici cu prostimea nu m-am înhăitat... E adevărat, credinţa pe care am jurat-o cuiva, într-o vreme, am ţinut-o. Şi nici laşă nu s-a încumetat nimeni să mă socotească. Dar dacă am fost nemaipomenit de răbdătoare la durere, n-aş şti să spun. Toarnă-mi, Pawel dragă, toarnă-mi! La ranguri înalte tot n-am să mai ajung; în schimb, poate mă fac mai răbdătoare.

Înălţă paharul cu vin şi închină:

— În amintirea bunicului meu şi a cetei lui de ostaşi de rând!

Dădu paharul de duşcă, iar Zbyszek aplaudă. De o bucată mai lungă de vreme se uita plin de admiraţie la bunică-sa, iar acum se înflăcărase.

— Bunico, vreau să beau şi eu pentru bunicul tău, căci a fost grozav! Roagă-l pe tata să-mi dea şi mie, că cercetaşii pot să bea pentru soldaţii lui Napoleon.

Róża se răsuci cu vioiciune pe scaun.

— Pawel, drăguţule, fă-o de hatârul meu, cine ştie când am să mai viu la voi, la masă, toarnă-i lui Zbyszek! Să bea pentru străbunul lui, ca cercetaş poate să bea pentru un soldat al lui Napoleon.

Zbyszek sări jos de pe scaunul lui, Pawel surescitat, fără să-şi mai dea seama unde încep şi unde se isprăvesc îndatoririle lui de gazdă, râdea cu glasul lui de bas, prefăcându-se că doseşte sticla, dar până la urmă vinul

roşu gâlgâi în paharul lui fiu-său, după care se grăbi să mai toarne şi celorlalţi.

Numai Adam se zbătea ca la tortură.

— Elcia dragă, te rog, încetează!

Róża îi făcu un semn în glumă cu mâna, iar între timp Zbyszek înălţă în faţa ei paharul.

— Ciocneşte cu mine, bunică!

Ciocniră, iar Róża îi şopti:

— Nepoţelul meu scump, te-am jignit astăzi, te rog să mă ierţi.

Îl sărută, apoi îl împinse niţel şi mijindu-şi ochii se întrebă:

— De unde am scos-o că sameni cu un ovrei? Ce prostie! Şi, la urma urmei, chiar dacă ai semăna, mare lucru! M-am convins, m-am convins definitiv cât sunt de prosteşti aceste deosebiri „importante”.

După ce rosti acestea tăcu mâlc. Adam şi Marta schimbară între ei priviri îngrijorate. Róża lipsită de mânie şi de aerele ei majestuoase, îmbujorată de alcool, dispusă la toate concesiile, îi îngrozea. Adam nu luase în serios spusele ei din salon cu privire la o aşa-zisă schimbare care s-ar fi petrecut cu ea. De atâtea ori, în cursul căsniciei lor, îi adusese la cunoştiinţă că „totul s-a isprăvit”, că „nu mai rabdă nicio zi”, îşi făcea apoi cuferele, îşi scria testamentul, ba chiar pleca... În faţa inconsistenţei acestor fapte reale, ce însemnătate putea să aibă o aşa-zisă schimbare lăuntrică, insesizabilă şi care nu ameninţa nicio ordine instituită? Dacă testamentele, ameninţările, plecările de acasă se topiseră cu toatele în lacrimi – socotea Adam – nici vorbă că şi această tainică schimbare închipuită, are să se risipească fără urme. „Numai de nu i-ar face rău la nervi şi la inimă, fantasmele acestea”, îşi spunea el cu îngrijorare. Dar purtarea soţiei lui la masă dovedea că într-adevăr se petrecuse ceva ce o preschimbase pe Róża în alt om. Adam, care văzuse timp de mai bine de patruzeci de ani cum cele mai cumplite furtuni ale vieţii, cele mai răbdătoare încercări de

persuasiune, cele mai fireşti deprinderi nu izbutiseră întru nimic să biruie cerbicia firii ei, se înspăimântă în faţa puterii neştiute care o făcea pe neîndurătoarea Róża să ierte lumii întregi.

— Ce-ar putea fi? se întreba el cumpănindu-le pe toate. O fi simţind apropierea morţii? Mai fusese bolnavă şi altădată şi nu voise să se împace nici măcar cu Dumnezeu, darămite cu oamenii... Ori poate că Dumnezeu şi-a plecat urechea la rugămintea mea şi a coborât acum asupra ei, silind-o să-şi îndoaie, în sfârşit, grumazul?

— Elcia dragă, o întrebă el. Ieri a fost duminică... te-ai dus cumva la slujbă, la biserica unde ţi-am povestit că este duhovnicul acela înţelept?

Róża se uită la bărbatu-său desprinzându-şi cu greu privirea şi gândurile de la un adevăr care părea să fie pentru ea mai presus decât toate.

— Ce spuneai tu, Adam? Mă întrebai dacă am fost la biserică să mă spovedesc? La ce-mi trebuie mie slujbă şi spovedanie? Eu chiar şi acasă şi ieri şi alaltăieri... da, de sâmbătă de la ora cinci după-amiază, stau şi în sufletul meu cântă orga de zile mari... Zău aşa!

Plimbă o privire uimită peste cei de faţă.

— Ce caută Dumnezeu în toate astea? Cu ce e acum în inima mea, oricum nu pot păcătui. Iar dacă păcătuieşti, aşa cum am păcătuit eu astăzi, lăsându-mă dusă de mânie (nu-ţi poţi schimba firea dintr-o dată), te cuprinde jalea şi umilinţa... Îţi vine să le săruţi celor cărora le-ai greşit şi mâinile şi picioarele şi să-i rogi să te ierte: uitaţi, rogu-vă că v-am greşit, a fost pentru ultima oară. Ultima.

Marta se simţi zguduită. Cuvintele: *pentru ultima oară* erau prea pline de gravitate, sunau prea definitiv. Totuşi Róża şi începuse să mănânce din *beafsteak,* mestecând cu poftă, încărcându-şi furculiţa cu legume şi carne, fărâmiţând pâinea.

— A făcut nişte progrese grozave Sabina voastră. Să nimereşti *beafsteak*-ul atât de bine, e curată artă. Muşchi

e sau antricot? Şi cartofii ţi se topesc în gură. O asemenea bucătărească e o adevărată comoară.

Iar răsuflară cu toţii uşuraţi, Pawel le turnă iarăşi vin. Zbyszek săltă pe scaunul lui, Adam oftă din nou, Marta încercă să glumească.

— Recunoaşte, mamă, că mărturisirile tale în legătură cu străbunicul se datorează influenţei lui Boy[70]. Ai ţinut şi tu cu tot dinadinsul să demitizezi pe cineva. Iar eu aş fi vrut mai degrabă să nu aflu că străbunicul meu a fost un beţivan. Doamne Sfinte! comandorul, statuia de bronz a copilăriei mele! Câte şi mai câte istorii pilduitoare nu mi-a povestit Władyś despre el.

Róża dădu de duşcă o înghiţitură, puse paharul la o parte, îşi sprijini bărbia pe degetele împletite, îşi coborî pleoapele, apoi rosti fără să zâmbească:

— Să nu-i spui beţivan. Ceea ce şi-a propus a înfăptuit. E drept că n-a ajuns colonel, dar în schimb a fost un soldat mare. Nu la ranguri înalte a năzuit când şi-a părăsit ţara... A visat să-l urmeze pe Napoleon până la ultima suflare – şi l-a urmat. Dacă ar fi fost treaz, poate că n-ar fi izbutit să-l însoţească... Aşa cum n-am reuşit eu să ajung prin muzică acolo unde am visat să ajung.

Deschise şi închise gura de câteva ori, vrând parcă să mai adauge ceva, dar negăsind expresia cuvenită. În cele din urmă vorbi:

— Şi-apoi cei care au scris jurnalul n-au mărturisit chiar totul. Nu doar băutura a fost o piedică în calea avansării lui: bunicul a băut doar până a cunoscut-o pe *ea.*

Marta se răsuci toată în direcţia maică-si şi o întrebă cu uimire:

— Care ea? Pe cine a întâlnit?

Róża înălţă capul, aruncă o privire neliniştită spre

---

[70] *Boy Żeleriski Tadeusz* (1874—1941), autor al unor faimoase „cântece de cabaret”, traducător de literatură franceză şi critic. În această din urmă calitate, a protestat împotriva tendinţei de mistificare, a prezentării unilaterale a marilor personalităţi scriitoriceşti (ca Mickiewicz de pildă) stârnind prin cartea sa *Brazowniki (Făuritorii de bronzuri)* 1930, un scandal literar (n.tr.).

Zbyszek şi-l rugă:

— Du-te, te rog, în bucătărie şi adu-mi un pahar cu apă.

Băiatul o luă la picior, iar Róża le explică în şoaptă celor de faţă:

— Până n-a întâlnit-o pe Iñes. Asta s-a întâmplat în Spania... Era o creolă. Iată ce vrea să zică: „s-a înhăitat cu prostimea”. Înseamnă că el, un şleahtic şi un ofiţer, s-a însurat cu o creolă. Da, da, aşa cum vă spun. În vinele străbunicii voastre curgea sânge de negresă. Dar străbunicul, atunci când s-a căsătorit cu creola, a încetat să mai bea şi l-a urmat pe împărat cu mai multă râvnă, avându-şi dragostea lângă el.

Zbyszek tocmai se întoarse cu apa, bunică-sa îşi muie buzele în pahar, oftă adânc, iar ochii îi străluciră mai tare.

— Altminteri cum poţi săvârşi fapte de seamă? Cum poţi avea răbdare cu carul, cum poţi îndura suferinţele? Abia acum înţeleg de ce n-am ajuns eu artistă mare! Pentru că datorită unei încăpăţânări de catâr şi a înverşunării nu m-am împăcat cu viaţa.

Aduseră desertul, iar Marta începu să-l laude.

— Mămico, checul este excelent, gustă-l.

— E într-adevăr foarte bun, spuse Róża, după ce-l gustă. Mai dă-mi încă o felioară. Doamne, mi-e şi ruşine, cât de lacomă am ajuns! Ştii la cine am mâncat o prăjitură la fel ca asta? La Maniuta Psarulaki din Taganrog. Grecoaica aceea. Spune şi tu, cum or fi ajuns să facă un chec englezesc?

Uimită, îngândurată, încetă să mai mănânce. Roşi şi mai tare la faţă, arterele pe gât i se umflară.

— Nu pot, şopti. Uf, ce cald îmi e! Nostim e că pe oamenii ăştia, pe care i-am uitat de mult... (nici nu erau făpturi omeneşti, ci păpuşile copilăriei mele! Maniuta...) îi văd în faţa ochilor, de parcă m-aş fi despărţit de ei ieri.

Se lăsă pe spătarul fotoliului.

— Azi toată ziua mi s-au perindat prin faţa ochilor vremuri, lucruri şi locuri de mult uitate... Ce o fi însemnând oare? De ce se întoarce totul brusc la mine?

Medită o clipă, mâhnită, dar se lumină iute la faţă.

— Aşa se întâmplă câteodată înaintea unei călătorii: eu plec la Królewiec. Înainte de pleacă omul, chiar şi fără să vrea, îşi încheie socotelile cu trecutul... Şi fiindcă veni vorba de socoteli, te rog, Adam, hai acum cu mine să bem câte o cafea şi o să facem socoteala, ce-mi datorezi tu şi ce-ţi sunt datoare eu... Întotdeauna înainte de plecare îmi place să las lucrurile lămurite.

Se sculă de la masă.

— Nu, nu, mamă, protestă Marta, te rog să mai rămâi puţin. Nu e bine s-o porneşti imediat după-masă... Vino la mine în cameră, ai să te întinzi niţel şi ai să te odihneşti.

— Ba vino la mine, bunico, să-ţi arăt năzdrăvăniile lui Flap. Ai fost, bunico, la *Fraţii Diavolului*? Hai, hai cu mine, am să-ţi arăt tot, tot, stăruia Zbyszek.

— Taci, Frate al Diavolului, îl certă Pawel. Nu vrei să iei cafeaua la noi, mamă?

Adam împinse la o parte compotul, dar nu se sculă de la masă. Avea o expresie de fericire în ochi, însă buzele îi tremurau de teamă că acea scenă minunată – tabloul familiei împăcate şi fericite, având-o în mijlocul său pe Róża ca pe obiectul dorinţelor tuturor, va dispărea, se va destrăma ca o vedenie amăgitoare. Mai presus de orice dorea s-o convingă pe soţia lui să mai rămână şi tremura de teamă ca nu cumva Róża să fi ajuns la capătul posibilităţilor ei de a se arăta împăciuitoare şi ca stăruinţele lor să nu-i întreacă puterea răbdării. În timpul ăsta soţia lui, la fel de senină, întindea mâna ginerelui ei.

— Eu am să plec, Pawel. Mi-e foarte bine cu voi, dar să nu mă reţineţi. Doar ştiţi că plec. De fapt mi-a mai rămas foarte puţin timp. Adam se încumetă şi el să spună:

— Nu cred, Elcia, că Władyś va reuşi să rezolve atât de iute formalităţile. Poate mai rămâi un sfert de ceas. E atât de plăcut aici...

Róża se răsuci roată în jur, de parcă ar fi căutat o portiţă de scăpare la gândul că e prizonieră şi că în vremea asta se pierde nu se ştie ce prilej ieşit din comun.

Văzând-o pe Marta că se apropie, strigă deodată cu exaltare:

— Mă duc, mă duc! Lasă-mă să plec! Nu pricepi că n-am voie să pierd nicio clipă?

O porni prin hol în foşnet de mătase şi toţi văzură de la distanţă cum îi tremurau mâinile pe când îşi lega voaleta. Se buluciră în urma ei. Când îl văzu lângă ea pe Pawel, care-i ţinea paltonul, pe Zbyszek care îi întindea gulerul de vulpe şi pe Adam cu şalul la gât, lăsă umerii în jos, oftă adânc, păru să se trezească dintr-un coşmar. În timp ce-şi îmbrăca haina un zâmbet sfios, cel de acum o oră, i se ivi iar pe buze. Spuse cu jumătate de glas:

— Pawel dragă, Marta poate veni la mine astăzi? Dă-i voie, te rog.

Plecă gâfiind, salutând pe fiecare din prag cu multă bunăvoinţă. Adam o urma, ca un slujitor, păşind încet.

Când se auzi trântindu-se uşa din capătul de jos al scării, Marta izbucni în plâns.

— Doamne, Dumnezeule, s-a întâmplat ceva cu ea, spuse hohotind. Sunt înfiorată, n-am s-o pot îndura!

Pawel, iritat, lovi cu piciorul în podea.

— N-o să scăpăm niciodată de istericale în casa asta? Dacă o dată în viaţă maică-ta s-a purtat ca o femeie drăguţă, normală, cumpătată, ţi-ai pierdut tu minţile? Ce vrei de fapt? Dacă te temi pentru sănătatea ei, trebuia să te uiţi cum mănâncă! Şi cum... bea. Pentru Dumnezeu, e o plăcere să vezi asemenea poftă de mâncare la o bătrânică!

Marta tăcu. Se uita la bărbatul ei de parcă n-ar fi înţeles nimic.

— Cum ai spus? Ce fel de bătrânică?

Pawel se pocni cu mâna peste coapsă.

— Mare halima, pe cuvântul meu! Zău dacă n-ai căpiat. Am spus foarte clar. Orice om tânăr ar putea s-o invidieze pe maică-ta pentru pofta ei de mâncare, pentru temperamentul şi sănătatea ei. Hai, linişteşte-te, Marta dragă, fii cuminte, fetiţo, spuse şi încercă să-şi

îmbrăţişeze soţia, dar ea îl respinse.

— Mama mea nu e o bătrânică, spuse sec. Unde s-o fi grăbind să se ducă? Unde s-o fi grăbind? şi izbucni iar în plâns.

XVII

IEŞIND PE POARTĂ, RÓŻA ÎNCETĂ brusc să se grăbească spre casa ei. Adică spre odaia de pe strada Wileza, luată cu chirie şi pensiune la „o familie de intelectuali creştini”.

Îndată ce se găsi în stradă, Adam începu să caute un taxi.

— Mergem cu taxiul, nu-i aşa? Eşti obosită, nu te simţi bine, te grăbeşti...

Dar ea îl opri punându-i mâna pe umăr.

— Nu-i nevoie, Adam, mă simt minunat. Şi nici măcar nu mă grăbesc. Dar nu ştiu cum, n-am avut chef să-mi pierd vremea. Ce era să mai facem acolo? Prânzul da, a fost foarte bun, fără mofturi şi complicaţii, feluri de mâncare simple, gustoase. Mie îmi place când e totul *„à point”.* Ei, am mâncat... am băut... Marta o să vină astăzi pe la mine. Cu taxiul te simţi ca într-o cutie, nu vezi nimic şi e şi prea cald. Mai bine ne ducem cu trăsura.

Se urcară numaidecât într-o trăsură, iar Róża se cuibări, cu o bucurie copilăroasă, pe perne.

— Ce bine e. Nu există nimic mai plăcut decât o plimbare cu trăsura. Mi-aduc aminte când s-a măritat Julia cu bogătanul ăla, Cerepahin, avea tot soiul de trăsuri care de care mai frumoase. Iarna, odată o vedeai trecând în goana troicii, iar zurgălăii sunau înveselind toată strada. Vara, umbla într-o trăsurică la care erau înhămaţi doi cai roibi, se ducea la băi, la mare. Ori ne duceam noi la ea, la ţară, cu careta, luam şi samovarul şi pernele de puf pentru noapte. Uneori, pe drum, mătuşa oprea vizitiul, se dădea jos, îşi strângea fustele alea nesfârşit de lungi, apoi se lăsa chiar în mijlocul şoselei. Eu strigam la ea:

„Mătuşă, fii atentă, vin nişte oameni!” Iar ea de colo: „Ce fel de oameni, nişte mujici”, şi îşi dădea drumul fără nicio ruşine. Tare mai era samavolnică. În ce-l priveşte pe bunicul, el era cătrănit rău. Într-o seară, stând aşa, cu un camarad de-al lui din timpul răscoalei, cu ceasornicarul ăla pe care îl chema Heist, la o partidă de cărţi, începu să i se jeluiască: „Vai şi amar, mi-am pierdut onoarea, mi-am dat fata după un moscal, n-am să-mi aflu linişte nici în mormânt”. Celălalt turna gaz peste foc: „Şi nici dincolo de mormânt, frăţioare!”

Dar pe polonezi de unde era să-i ia? O vreme după aceea, când se ivi la Taganrog tatăl meu – orfanul unui veteran – care nu mai era tânăr şi pe deasupra şi istovit de slujba aspră din armata ţaristă şi de campania din Crimeea, nu-i nicio mirare că bunicul a început s-o bată şi s-o ţină flămândă pe Sophie, pe mama mea (ea avea pe atunci cincisprezece ani) ca să se mărite cu acel Adolf Żabczyúski...

Róża se îngândură şi privi cu tristeţe la casele prin faţa cărora treceau, la cer...

— Iar acum uite, suntem în Polonia. Ştii, Adam, n-am prea iubit-o la început, spuse oftând. Şi, pe maică-mea şi pe mine ne-au cam silit, să ne fie dragă. Biata Sophie, era moartă după Saşa Boboleúski, şi niciodată nu s-a putut obişnui cu taică-meu, deşi el, fie-i ţărâna uşoară, era un om plin de nobleţe, manierat, un adevărat domn. Doar că era posac, totdeauna mohorât şi-i era silă de oameni. În ce mă priveşte am fost fericită doar cât am stat la Taganrog! Dar pe nepusă-masă au început să spună: „Taganrog înseamnă Asia”; colegele mele, profesorii, băieţii care erau pe acolo, Jorjik, Pietia, Nikolka (ce frumos ştia să cânte la ocarină!), toţi erau duşmani. Uite aşa, de pe o zi pe alta, mi s-a poruncit să-mi părăsesc toate bucuriile, să-mi lepăd copilăria şi să mă înapoiez în Polonia – după care tânjiseră bunicii mei. Pentru ei Polonia însemna ţara tinereţii lor fericite. Dar pentru mine ce era? Nimic alta decât surghiunul... Reşedinţa mătuşii

mele cârcotaşe! Vai, Adam dragă, şi după ce am venit la Varşovia, care mi se părea străină, duşmănoasă, care nu mă atrăgea cu nimic... dacă mă supăram rău de tot împotriva cuiva ştii tu cum îl ocăram în mintea mea? „Asmodeu, netrebnicule, patrie.”

Adam făcu un gest cu mâna, ca şi cum ar fi vrut să alunge acele cuvinte de la urechile lui. Se strâmbă şi zise:

— Vezi-ţi de treabă. Ce te-a apucat să le scoţi acuma la lumină? Cum ocărai atunci în gând, e treaba ta, n-are a face, ai fost întotdeauna o poloneză adevărată.

Róża clătină din cap cu îndoială.

— O poloneză adevărată? Adu-ţi aminte ce spuneai chiar tu despre mine: „Ambiţia şi trufia te-au adus îndărăt în Polonia”. Şi ăsta era adevărul adevărat. Numai din ambiţie şi trufie doream să vin îndărăt în Polonia... Dar acum... acum uite, merg cu tine pe aceste străzi. Nu sunt frumoase... În oraşul ăsta nu există nimic pitoresc sau măreţ. Şi totuşi simt, dragul meu, ce zici tu de asta, că aş fi în stare să mor de dragul lor! Pentru fiecare cărămidă a acestei Polonii aş fi în stare să-mi dau şi viaţa!

Adam se foi neliniştit.

— De ce să mori? Mai bine să trăieşti, având-l pe Dumnezeu în suflet.

Vizitiul opri, ajunseseră la destinaţie.

— Păcat, spuse Róża. E atât de plăcut să priveşti lumea când eşti cu inima bună. De fapt, eu am cunoscut lumea prea puţin.

Adam plăti, sună portarul să le deschidă, în timp ce Róża tot mai zăbovea în poartă.

Îndată ce urcară şi-şi dezbrăcară hainele, Adam îşi scoase portofelul, îşi puse ochelarii, pregăti carneţelul şi un creion... înarmat astfel aşteptă cu răbdare ca Róża să-şi pună lucrurile prin dulapuri. Ea se învârti de colo, colo, destul de multă vreme până când, în sfârşit, se aşeză în faţa soţului ei, gâfâind obosită. Brusc se sculă din nou şi sună:

— O să bem câte o cafea.

Adam o privi cu reproş.

— De ce bei cafea, când ţi s-a interzis de mult?

Róża înălţă uimită din sprâncene:

— Cine mi-a interzis? Somităţile din Varşovia? Doctorul·Gerhardt nu mi-a spus nimic despre cafea.

Când le aduseră cafeaua, Róża aşează ceştile, zaharniţa şi, în timp ce trebăluia astfel, se aşează la locul ei pe scaun.

— Şerveţele n-am, şopti, ce-ar fi să bem fără şerveţele? Nu ştiu cum, dar mi-e greu să le caut.

Apoi îl mângâie pe Adam pe spate.

— Într-adevăr îmi doreşti numai bine? Sănătate şi viaţă lungă? Spune-mi drept, Adam. Să nu mă minţi, că eu tot am să-mi dau seama dacă ai spus adevărul.

Adam înălţă din umeri.

— Te-am minţit eu vreodată? Nu te-am minţit niciodată, deşi ţie prea puţin îţi păsa...

Apoi lăsând capul în jos adăugă:

— Până şi pentru minciuni au fost rare prilejurile între noi.

Róża îl înghionti.

— Hai, lasă, Adam, lasă. Ce să le mai scormonim acuma? Ce-a fost ori n-a fost tot nu se mai întoarce. Eu altceva am vrut să-ţi spun. Că nu-ţi port pică. Nici pentru anii lungi care au fost... Nici pentru ce-i azi... Am iertat totul.

Adam puse jos cescuţa, o adâncă oboseală i se aşternu pe faţă.

— Ei, dar cu socotelile ce facem? Uite, în momentul de faţă pot să-ţi dau pentru plecare o sută de zloţi, cu condiţia ca până luna viitoare să pui deoparte cam tot atâta, să avem de cheltuială în vacanţă. O să trebuiască să ne ducem la Truskawiec, iar Władyś şi soţia lui sunt cam încurcaţi cu banii; nu ne putem bizui pe ei, acuma. Cât priveşte venitul pe acţiunile tale, pentru care mi-ai dat împuternicire, i-am plătit blănarului trei sute de zloţi, aşa cum mi-ai cerut tu, să-ţi dau chitanţa:..

Un timp Róża îl ascultă cu religiozitate, apoi expresia de atenţie încordată de pe obrazul ei pieri. Când ajunseră la chitanţă, puse mâna pe carneţelul lui Adam şi spuse:

— Gata, ajunge. Presupun că nici tu nu consideri că astea-s lucruri importante.

Adam se fâstâci şi roşi:

— Cum aşa? Bineînţeles că sunt importante, şi pe urmă chiar tu ai vrut...

— Oi fi vrut, dar eu adeseori vreau ceva şi pe urmă mă mir singură cum de am putut să vreau nişte lucruri atât de imposibile. Şi izbucni în râs. Socoteli, socoteli între noi... Adam, după patruzeci de ani de căsnicie! Câţi ani ne-ar trebui ca să facem socoteala cât îmi datorezi tu mie şi cât eu ţie!

— În sensul ăsta, spuse Adam oftând, bineînţeles că treaba e mai încurcată. Dar de ce ai vrut să faci socotelile tocmai astăzi?

Róża se posomorî, un fel de supărare copilăroasă i se aşternu în jurul gurii când rosti:

— Pentru că viaţa mea se isprăveşte aici.

Adam tresări, atitudinea lui rezervată dispăru într-o clipă.

— Viaţa se isprăveşte? Elcia, tu mi-ascunzi ceva? Ori poate că ai fost la doctor chiar aici, şi te-a băgat în sperieţi?

Rózei i se umplură ochii de lacrimi şi clătină din cap.

— O, nu, nu. Doar că s-a întâmplat minunea. Cea pe care o aşteptam dintotdeauna, în sfârşit, s-a săvârşit.

— Ce s-a săvârşit? Care minune? Spune odată, o întreba Adam febril. O fi vreo nouă nebunie de-a ta. De mai multă vreme am băgat eu de seamă că iar ţi s-a năzărit ceva..

Róża îşi frânse mâinile.

— Iar? Nu, nu iar. Un lucru ca ăsta nu s-a mai întâmplat niciodată. E ceva cu totul nou.

— Dar despre ce e vorba, Evelino? Nu mă mai chinui cu cimiliturile. Spune odată!

Róża se sculă şi se apropie de fereastră. Cu o mână agăţată de perdea, respira greu, gâfâind. Se înapoie la locul ei cu fruntea brobonită de sudoare.

— Nu, Adam, nu-mi cere să-ţi spun. Aş vrea să spun, dar nu pot. Îşi şterse faţa. Vezi şi tu că nu pot. Îi apucă mâna în palmele ei. La drept vorbind de ce ţi-aş spune? Au fost şi au rămas atâtea taine între noi, eu pentru tine şi tu pentru mine am fost întotdeauna o taină. Ceea ce nici măcar n-a fost rău. Rea a fost doar ura. Abia acuma am înţeles că nu trebuie să urăşti tainele... Aşa că şi tu mai bine respectă această ultimă taină a mea.

Adam se chirci, se vedea că-şi alege cu grijă cuvintele.

— Bine, spuse în sfârşit oftând, n-am să te mai întreb. Ştiu prea bine că mă amăgesc zadarnic că am să te pot înţelege. Trăieşte mai departe în felul tău. Se codi, păli şi adăugă: — Dealtminteri nici n-am dreptul s-o fac... de când nu mai locuim împreună, de când nu mă întrebi nimic despre viaţa mea...

Ea se sculă brusc însufleţită.

— Uite, uite chiar de asta e vorba. Vezi, o recunoşti chiar tu. De un an locuieşti la Kwiatkowska. Înţeleg, e o prietenie. Ea bătrână, tu bătrân, sunteţi făcuţi amândoi din acelaşi aluat. Vă place să staţi la o parolă cu un pahar de ceai în faţă, să trăncăniţi: că ăla e aşa, că ălălalt e altminteri, că pe cutare l-a jecmănit ginere-său, că lui cutărică i-a fugit nevasta – nu, nu sunt clevetiri, doar că amândoi vă simţiţi fraţi cu oricare. După aceea vorbiţi despre Polonia, despre societate... care partid are dreptatea de partea lui, cum a fost în vremurile de altădată şi cum e acum. Şi despre prorociri şi despre mila lui Dumnezeu, despre îndatoririle cetăţeneşti şi tineret... Mai spuneţi câte o glumă, vă mai duceţi împreună la o conferinţă ori la un cinema, duminică la biserică, la diverse festivităţi naţionale, vă duceţi la sora ta de ziua ei, în cartierul Mokotow... Eu înţeleg, aşa era şi mătuşa ta Regina, aşa erau şi părinţii tăi în Nowe Miasto, aşa e şi Kwiatowska, aşa e şi familia surorii tale. Astea îţi plac ţie,

şi le-ai dus dorul toată viaţa, acum, în sfârşit ai parte de ele. Te bucuri şi te odihneşti. Ce să-i faci, cu mine a fost greu! Mie nu-mi păsa de oameni, eram o sălbatică, nu mă interesa decât muzica şi suferinţa mea, dorul şi tainele mele. Tu, unde te aşezai, prindeai rădăcini; eu râvneam s-o iau din loc, să mă duc în altă parte. Tatăl tău a fost primar, bunicul cultivator; strămoşii mei au fost băjenari în surghiun, soldaţi într-o legiune străină. Noi nu ne potrivim, nu puteam alcătui o pereche. O înţeleg şi n-am nicio pretenţie. Vezi, ăsta-i lucrul cel mai important. Că în sfârşit, în sfârşit, n-am nicio pretenţie la tine.

Se înecă, trase cu putere de lănţişorul pe care-l purta la gât.

— Cum să mai faci socoteli când nu mai pretinzi nimic!

Adam tăcea, urmărind cu greu volubilitatea Rózei. Îşi pironise ochii pe gura ei, nişte ochi aproape albiciţi de vârstă, gravi. N-o contrazicea şi n-o întrerupea, îi sorbea cuvintele. Când verva ei se curmă, tăcu mai departe, de parcă ar fi ascultat tăcerea. În sfârşit, fără să-şi desprindă privirile de pe buzele soţiei sale, tremurând, ca după un mare efort, repetă:

— Tu şi cu mine nu puteam alcătui o pereche, da, da...

Iar rămase să asculte, de astă dată parcă în el însuşi şi continuă:

— Dar oare există multe perechi pe lume? Şi totuşi trăiesc în legea lui Dumnezeu. Tot ce ai spus e adevărat. Şi despre Kwiatkowska şi despre părinţii noştri... Şi asta e adevărat că am fost unul pentru celălalt o taină. Un singur lucru nu e adevărat: ceea ce ai spus despre ură. Tu mi-ai urât taina. Dar eu taina ta, taina ta, se cutremură, lăsă pleoapele în jos şi şopti abia auzit: *am iubit-o.*

Róża izbucni în plâns.

— Vai, Doamne, cât e de cumplit. Am ştiut.

Adam se stăpâni repede şi continuă.

— Ştii doar cu câtă uimire şi admiraţie te-am privit toată tinereţea mea. Ştii cât am suferit, zile şi nopţi. Cât de aprig am dorit să te împac. Cât am fost de împăciuitor.

Dar ştii tu când am pierdut totul? Când m-am cufundat definitiv în nimicnicie, Evelino?

Ea nu răspunse. Îşi privea soţul cu ochi înlăcrimaţi. Strângând spasmodic, cu palma, braţul fotoliului, Adam se ridică gata parcă de un salt, şi zvârli cu glas răguşit:

— Atunci când, ridicându-mă o singură dată în viaţă împotriva tainei tale, nu mi-am putut păstra ura mai mult de o noapte! Şi ştii când am înţeles-o? Abia azi-dimineaţă! M-ai jignit îngrozitor... Mi-ai spus că anume mi-am dat copilul pe mâna morţii ca să-ţi fac ţie în ciudă. Ba ai făcut ceva şi mai urât: ai cârtit împotriva lui Dumnezeu. Pentru că în clipa aceea cumplită, când ne-am pierdut fiul, nu m-am luat după tine cu blasfemia, că am dorit să-ţi insuflu umilinţa creştină, tu acum, după atâţia şi atâţia ani, vrei să faci din Dumnezeu un duşman al oamenilor! Numai ca să mă întărâţi pe mine...

Se întrerupse, nu mai putea vorbi, înghiţi în sec, oftă, nu vroia să se dea bătut.

— Azi m-ai făcut să mă las cuprins de mânie. Am să mă spovedesc, căci a fost o clipă în care ţi-am dorit moartea... Elcia dragă, dar abia a ajuns gândul ăsta blestemat de la cap la inimă, că a şi pierit! Iar atunci când ti s-a făcut rău mi-aş fi dat viaţa pentru tine. Pe când tu...

Se ridică, cu ochii măriţi de groază.

— Dar tu... mi-ai zâmbit, de parcă ai fi fost de acord cu ura mea.

Ridică în sus braţele, apoi le lăsă să cadă iar, se îndreptă spre fereastră. Mergând, mai şopti:

— Am înţeles multe lucruri azi-dimineaţă.

Róża plângea. Reflexele ruginii ale soarelui de octombrie lunecau tot mai jos peste acoperişuri, geamurile de peste drum, la al treilea cat, luminau ca nişte felinare, ziua cobora plină de patos spre un asfinţit pe care îl zăreau doar porumbeii. Emoţionaţi, surescitaţi se adunau pe streşinele clădirii, gungureau şi priveau întrebător spre soare-apune. Adam îşi şterse nasul, Róża se apropie de el şi îi atinse umărul.

— Iartă-mă, Adam... mi se frânge inima când mă gândesc la viaţa ta. Dar gândeşte-te şi tu la viaţa mea. Tu spui că n-ai fost în stare să urăşti. Dar tocmai asta a fost marea ta fericire! Te-ai întrebat vreodată cât de greu, cât de îngrozitor de greu, mi-a fost să trăiesc cu ura mea? Şi de ce tu, care eşti un om bun şi înţelegător, nu m-ai salvat pe mine, care am fost o proastă? De ce ţi-a fost frică de mine, Adam? De ce?

Cu un glas bătrânesc, plin de jale, el îi răspunse:

— Cum puteam să te salvez de tine însăţi?

În loc de răspuns, Róża hohoti din nou în plâns. De cealaltă parte a străzii geamurile şi porumbeii tot mai luceau, în odaie însă începea să se întunece. Stăteau tăcuţi unul lângă altul, cufundaţi fiecare în propriile gânduri şi în propriile emoţii, amândoi la fel de neajutoraţi. Când geamurile de peste drum se stinseră. Róża îşi veni în fire cea dintâi.

— Ah! la ce bun ne-am apucat de discuţii atât de cumplite? Oricum nu se mai poate drege nimic, putem cel mult să isprăvim.

Atunci Adam se întoarse cu faţa spre Róża şi spuse:

— Aşa este. Róża. În curând se va isprăvi totul. Mai putem face un singur lucru: să iertăm.

Se priviră... În lumina amurgului nu li se desluşeau trăsăturile. Chipurile lor mijeau tulburi ca nişte scame de ceaţă. Îşi căzură unul în braţele celuilalt şi plânseră.

XVIII

LUÂNDU-ŞI RĂMAS BUN DE LA soţia lui, Adam coborî încetişor treptele ascultând cu urechile ciulite ca Róża să trântească uşa din capul scării. Dar se vede că nici Róża nu era prea grăbită să se despartă de ecoul paşilor lui, fiindcă abia când ajunse jos, Adam auzi închizându-se uşa. Se sprijini cu spatele de zid, scoase batista din buzunar, legă multă vreme un nod la unul din capetele ei. Oftă în sfârşit adânc, se îndreptă şi o porni.

În poartă se întâlni cu Marta. Venea în goană, îngrijorată, cu capul lăsat în jos; tresări speriată când dădu peste tatăl ei fără să-şi dea seama.

— Tu eşti, tăticule? Ce face mama?

Adam o privea atât de cufundat în propriile lui emoţii încât de-abia o recunoscu. Poate chiar că ar fi trecut pe lângă ea în tăcere, dacă Marta nu s-ar fi agăţat de braţul lui.

— Pentru Dumnezeu, tată, s-a întâmplat ceva rău?

El pătrunse cu mare greutate sensul întrebării şi rămase să chibzuiască la răspuns... Peste o clipă răspunse hotărât:

— Nu, nu s-a întâmplat nimica rău.

Îşi trase mai adânc pălăria pe cap şi iar se cufundă în sine. Marta rămase intimidată, privind în urma lui, până ce îl pierdu din ochi la capătul străzii. Cuvintele tatălui ei nu o liniştiseră, dimpotrivă o convinseseră că ziua care tocmai se sfârşea nu era o zi obişnuită..

Făcuse pe jos o bună bucată din drumul de la ea de acasă la maică-sa, anume ca să se liniştească după acel prânz neobişnuit, şi astfel convorbirea pornită atât de

ciudat să se poată desfăşura în continuare într-o atmosferă mai destinsă. Deşi Róża o avertizase că va fi vorba de „chestiuni personale”, Marta deprinsă cu capriciile maică-si, îşi făcea un examen de conştiinţă, ca să nu se lase surprinsă de imputările Rózei. Străbătând cu mintea cei doisprezece ani, din ziua primei lecţii de canto, în răstimpul cărora se preschimbase dintr-un copil într-o domnişoară, care evoluase cu întârziere, şi curând după aceea în soţia lui Pawel, în mama lui Zbyszek şi în sfârşit într-o celebră cântăreaţă – nu găsea nimic ce şi-ar fi putut reproşa în purtarea ei faţă de Róża. În perioada în care fetele tinere, preocupate doar de aşteptarea dragostei, de obicei devin mai nepăsătoare faţă de mama lor, ea, Marta, îşi întruchipase aşteptarea în persoana maică-si. Primul ei vis erotic nu fusese niciun băiat iţindu-şi capul pe după gard, nici un telegar cu picioare de foc, nici profesorul de polonă, nici Viniciu, nici tuberozele. Fusese Róża în foşnet de mătăsuri, în mireasma nocturnă, aplecată peste fruntea ei umezită de sudoare – aspră, armonioasă, cu o frunză de palmier în mână.

Din clipa în care, datorită vocii ei, Marta fusese înălţată până la nivelul prieteniei cu maică-sa, lumea se schimbase în asemenea măsură, se îmbogăţise cu atâtea surprize, clipe de încântăre ori de spaimă, încât nu mai rămăsese loc pentru doruri vagi şi nedesluşite.

Se iviră, în sfârşit, clipele de bună înţelegere şi destăinuirile. Róża îi povestea despre copilăria ei, despre perioada mătuşii Louise şi a lui Michal, mai târziu despre chinurile ei, despre căsătorie şi amara ei singurătate. Plimbându-se cu fiică-sa, o ţinea strâns de braţ, pe când tinerii treceau prin faţa lor, făcându-le plecăciuni.

— Îţi place cumva ocheşelul ăsta? Ori blondului cu bărbia ca de Christ?

Dacă Marta roşea, Róża îi şoptea:

— Nu merită! Toţi, absolut toţi sunt la fel. Cel care te vrăjeşte şi are braţe şi o gură pe care nu le mai poţi uita, acela te trădează, în schimb ţi-e credincios cel cu

degetele ca nişte surcele şi privirea ca de capră. Cât priveşte inima, inima bărbatului e întotdeauna potrivnică femeii... Ţi-o spun eu, numai artei merită să-ţi închini viaţa.

Şi Marta o asculta cu sfinţenie. Ori de câte ori în serile de primăvară îi dădeau lacrimile, în loc să-şi dea o întâlnire, exersa cu înverşunare trilurile şi cânta: *Acolo, către răsărit, în dulcea tăcere fermecată* sau *„Nur wer die Sehnsucht kennt, weiss was ich leide*[71] şi se liniştea pe încetul. O singură dată doar nu-şi aflase liniştea, din pricina lui Stefan. Nu izbutea să scape de el, o împresurase din toate părţile, devenise pentru ea un element de viaţă. Totul ţinuse cam o jumătate de an. N-o slăbea niciun pic, chiar şi atunci când erau despărţiţi prin distanţe mari în spaţiu, era nevoită să respire, să gândească prin el, îl simţea mereu aproape. De la o scrisoare la alta, străbătea hăuri de nonexistenţă, pustiuri de piatră, în aceste hăuri o înspăimânta Róża ca o umbră menind a rău.

Într-o seară, Stefan o aştepta la poartă şi Marta, cu degete tremurătoare, îşi încheiase bluza, îşi căutase poşeta şi mănuşile... în salon maică-sa cânta *Elegia,* lui Massenet: *„Oh, doux printemps d'autrefois, vers les saisons vous avez fui pour toujours*..."[72] Cânta acompaniamentul pentru pian. Cândva iubise mult de tot *Elegia.* Când pentru prima dată o cântase Marta, Róża se înfuriase atât de tare, încât fusese gata să facă o criză de nervi.

— Eşti o fată, o femeie, sau o bucată de lemn? zbieră la ea. Ăsta nu-i un imn de laudă a profesoarei, ci simţire omenească vie, tristeţe, lucruri unice, care au trecut şi nu se vor întoarce niciodată.

Rupse mânioasă notele, mai târziu cumpărase altele, dar se jenase să mai revină la aceeaşi temă. De atunci

---

[71] Doar cel ce cunoaşte dorul, îmi înţelege suferinţa (germ.) (n.tr.).

[72] O dulci primăveri de altădată, spre anotimpurile tale ai zburat pentru totdeauna (fr.) (n.tr.).

Marta nu mai cântase niciodată *Elegia*, o fredona doar Róża pe furiş, în clipe de mâhnire.

Auzind melodia care însoţise frazele ce i se întipăriseră în minte, Marta lăsă poşeta din mână. Prezenţa lui Stefan în faţa porţii încetase brusc să mai stârnească în trupul ei un tremur; odată cu cuvintele *Elegiei,* Róża se ivea din uitare, ca întotdeauna plină de conţinut. Fiică-sa împinse o uşă, apoi pe a doua şi intră în salon.

— Am vrut să-ţi spun noapte-bună, mămico, plec la teatru.

Mai presus de orice dorea mângâierile Rózei, voia să-şi confirme că făptura aceea era accesibilă, să constate că, deşi neglijase un şir de lecţii, viaţa rămăsese aceeaşi ca înainte de a-l fi cunoscut pe Stefan.

Dar Róża se sculă de la pian, rămânând în faţa lui de parcă l-ar fi apărat de un duşman şi o întrebă:

— Ce cauţi aici? N-am nevoie de mângâierile tale, altcineva te aşteaptă.

În aceeaşi clipă Marta îl auzi pe Stefan cum fluieră din stradă şi fluieratul acesta, convenit între ei, îi străpunsese inima. Se repezi la fereastră şi se opri acolo, Róża vorbea.

— Du-te, du-te odată şi nu mai veni îndărăt. Nu te mai preface. Prea puţin îţi pasă de muzică! M-am amăgit prosteşte! Tu, fiica mea! M-ai înşelat, m-ai momit cu glăsciorul tău minunat, mi-ai smuls ultimele puteri din trup, ultima credinţă, ultima nădejde din suflet, mincinoaso!

Marta se crispa. Deschise gura, vorbe urâte i se îmbulzeau pe buze... Dar nu spuse nimic, se întoarse şi plecă. În prag auzi melodia îngânată ca un geamăt, la fel ca în noaptea aceea, după concertul lui Hubermann, când ascultase pitită îndărătul uşii salonului. Róża cânta *Elegia* silindu-se parcă s-o continue cu nepăsare:

„Je ne vois plus
Le ciel bleu,
Je n’entends plus le chant

Joyeux des oiseaux...”[73]

Glasul se destrăma, tremura, pierea, în locul sunetelor muzicale se intercalau hohotele de plâns.

Asta Marta nu mai putu s-o îndure. Universul din spatele casei se nărui înghiţindu-l pe Stefan, se năpusti la maică-sa, albă la faţă, îi astupă gura cu palmele.

— Taci, taci, îi spunea alintând-o ca pe un copil. Nu mai cânta, acompaniază-mă, am să cânt eu. Şi nu mai plânge.

Oftă adânc... şi cântă atât de frumos cum mai frumos nu se putea cânta. Când isprăvi, Róża îşi aplecă fruntea pe braţele fiicei sale şi se uită de jos la chipul ei ca la un astru. Apoi şopti:

— Acum ştii cum trebuie cântată *Elegia.*

Stefan plecă, nemaiavând răbdare s-o aştepte; curând după aceea se despărţiră pentru totdeauna. În cursul celor doi ani următori Marta îşi dădu primele concerte, dobândi primele ei succese mari. Se întâmpla uneori să fie cuprinsă de lungi perioade de indispoziţie, atunci nu îngăduia nimănui să se apropie, glasul îi suna ţipător, nu izbutea să cânte *piano.* Într-una din astfel de zile, Róża intră la ea în odaie, se opri la oarecare depărtare răsucindu-şi jaboul rochiei.

— Ce-i, mamă? o întrebă Marta cu agresivitate. N-am uitat de repetiţie. Dacă a venit acompaniatorul, să aştepte.

Róża tăcea fără să se mişte din loc. În cele din urmă spuse:

— Nu, nu e acompaniatorul, e Pawel.

Se apropie agale de fiică-sa, şi fără s-o privească, uitându-se undeva pe fereastră, cu pleoapele lăsate, cu nările fremătând, ca după un imens efort, rosti:

— Ştii ce? Cred că ar fi bine să te măriţi cu Pawel.

Marta sări în sus de uimire.

— Cum? Să mă mărit? Cu Pawel? Dar de ce?

---

[73] *Nu mai văd cerul albastru / Nu mai aud cântecul vesel al păsărelelor* (fr.) (n.tr.).

— Uite de aia, îi răspunse maică-sa, scoţând din faldurile rochiei un bucheţel de flori. Pentru că are înţelegere pentru artă. El te iubeşte pentru glasul tău şi nu pentru cine ştie ce alte prostii. Când a adus florile a spus: „Nu pot să uit cum l-a cântat pe Ganimed”. Ştiu şi eu ce să zic? Văd că nu eşti fericită.

Peste câteva luni primea cererea în căsătorie a lui Pawel.

Ce-i drept, o iubea nu pentru prostii. La ei acasă, totul era subordonat muncii ei, până şi copilul. Era un om de ştiinţă, prea puţin robit simţurilor, ambiţios, problemele erotice şi viaţa de familie le trata ca pe o necesitate mai degrabă ruşinoasă şi pe care o individualitate creatoare trebuia s-o neutralizeze prin expansiune spirituală. Îl stânjenea propria lui înflăcărare faţă de soţia lui. Foarte curând dădu relaţiilor conjugale forma unei camaraderii dezinteresate a două făpturi, care năzuiesc fiecare în felul său propriu spre un ţel imaterial. Fiul lor fu încredinţat unor specialişti în pedagogie. Convieţuirea lor consta în convorbiri inteligente, în sprijinirea fiecărei biruinţe pe tărâm profesional şi ajutor reciproc în faţa greutăţilor. Marta suporta destul de bine această stare de lucruri. Revelaţiile care urmară mariajului desconspirară în ochii ei dragostea drept o obligaţie fiziologică neplăcută, dureroasă, ca un fel de prinos adus elementului întunecat din viaţă. Îi era recunoscătoare lui Pawel că nu se încăpăţânează în aceste practici primejdioase. Amintirea fericirii încercate alături de Stefan şi-o explica prin caracterul schimbător al primelor simţăminte tinereşti, pe care le socotea nerepetabile. Dacă se întâmpla să o atragă alţi bărbaţi şi să lege vreun flirt, dădea îndărăt întotdeauna în clipa în care, în spatele unei nelinişti plăcute, începea să se ivească ceva grav. Era încredinţată că împlinirile amoroase, chiar dacă ar fi izvorâte din dorurile cele mai fierbinţi, n-ar fi fost în stare să-i înfrumuseţeze sau să-i îmbogăţească viaţa. Se socotea o femeie rece şi uneori se gândea cu părere de rău la

această tară a felului ei de a fi.

Pe Róża o nelinişteau diversele flirturi ale fiicei sale.

— Ce tot cauţi? o întreba. Parc-ai fi Toma Necredinciosul. Nu ţi-am spus de o mie de ori că desfătările pasiunii se găsesc doar în romanele de amor? E o dorinţă prostească, nimic altceva, te face să-ţi pierzi timpul şi vigoarea cu scârboşenii, când în muzică poţi găsi toi ce-i mai frumos pe lume! Se bosumfla şi mai adăuga răstit: „Cu Pawel al tău ce e? Ai şi un copil, n-ai rămas fată bătrână, altceva ce mai vrei?”

În sinea ei Marta îi dădea dreptate.

Ducându-se acum la maică-sa, la acea convorbire importantă, încerca să se liniştească cu două gânduri: că de când era fiica Różei niciodată nu greşise împotriva ei. Şi „ce altceva” mai putea cere de la viaţă, în afară de ceea ce-i fusese dat?

XIX

PE RÓŻA O GĂSI STÂND ÎN ÎNTUneric în fotoliul de piele al Sophiei. În odaie stăruia o undă din colonia lui Adam şi o ultimă rază de soare în asfinţit. Marta spuse:

— Am venit, mamă.

Ar fi vrut să aprindă lumina.

— Aşteaptă până o să treacă, şopti Róża şi arătă cu mâna raza îngustă, ruginie, de pe perete.

Marta se dezbrăcă şi se aşeză alături, pe canapea.

— Cum te simţi? Nu ţi-a făcut rău vinul?

Mamă-sa nu răspunse. Abia peste un timp rosti:

— Draga mea, n-are rost s-o iau pe ocolite. Azidimineaţă venisem la tine ca să reneg tot ce ţi-am spus vreodată despre viaţă. Şi să te rog, cât mai este vreme, să-ţi schimbi existenţa. Să-mi uiţi vorbele, purtările, în sfârşit să mă uiţi toată aşa cum am fost.

Marta, ceva mai destinsă adineauri, se încordă din nou şi simţi ca un fior, ca o fluturare rece pe obraz. Abia izbuti să silabisească:

— Dar de ce?

— Am să-ţi spun totul, şi Róża se apropie de ea. Am să fiu nevoită s-o iau cu propria mea experienţă... Altminteri n-ai să înţelegi.

Îşi netezi părul, îşi potrivi rochia, îşi îndreptă spatele.

— Mi-e frig, dă-mi, te rog, jacheta.

Marta luă jacheta întinsă pe pat; chiar şi acum în semiîntuneric, o zărea limpede, roşie şi cu arabescuri argintii. I-o puse maică-si pe spate.

— Aşa, oftă Róża. Îţi aminteşti că nu m-ai lăsat să cumpăr jacheta asta şi că ai stăruit s-o iau pe cealaltă,

negru cu alb, ca să arăt ca „un vis de iarnă” sau ca pisica aceea bătrână, Petronela?

— Îmi aduc aminte.

— Ai să afli acum de ce n-am acceptat atunci să mă îmbrac în doliu după mine însămi. Poate îţi aminteşti că ne-am dus s-o cumpărăm a doua zi după întoarcerea mea de la Królewiec?

— N-am uitat.

Róża îşi îndreptă iar spinarea, lăsă capul pe spate şi continuă:

— Călătoria mea la Królewiec... Am sosit, ca de obicei, enervată. Ba chiar mai mult decât de obicei. La Varşovia n-am mai putut să suport, inima începuse să mă doară în alt fel, nu ca odinioară, languros şi cu gingăşie, ci ordinar: ca o rană. Iar oamenii mi se păreau mai supărători ca oricând. Am umblat prin oraş, am asistat la repetiţiile recitalului tău german, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, ca şi cum aş fi fost cea dintotdeauna, dar îmi sfredelea creierul un singur gând: „S-a sfârşit cu tine, Róża, n-ai ce să mai aştepţi, n-o să ţi se-mplinească nicicând ursita, ai să cobori în groapă ca o infirmă”. Şi vinele-mi stăteau parcă gata să se spargă de durere. Şi durerea se preschimba în mânie. Când m-a văzut Władyś (m-am dus la el fără să-l mai anunţ, aveam un paşaport anual), s-a speriat. „Ce-ai păţit, mamă? Tata e cumva bolnav? Marta divorţează de Pawel?” Bineînţeles m-am înfuriat şi mai tare: întotdeauna toţi se neliniştesc în legătură cu ceilalţi, numai în legătură cu mine, nu. Ca şi cum nu eu aş fi fost cea mai nefericită, cea mai primejduită! Am strigat la el, mi s-a făcut rău... Îl ştii cât e de bun. A început să stăruie: „Trebuie să te vadă un doctor, mamă, arăţi rău, n-am să cedez”. A telefonat, a aranjat o vizită şi a doua zi m-am dus... Nu pot să-i sufăr pe nemţi, nu pot să-i sufăr pe medici, iar mie mi-aş fi dat cu ceva în cap pentru toată harababura ăsta... Dar cu sănătatea o duceam prost într-adevăr. În sala de aşteptare şedeau două domnişorele, două nemţoicuţe, cu

două pălărioare ştii tu cum, din acelea puse pe vârful capului, şi un băieţandru în uniformă. Trebuia să aştept. Pe măsuţă, un maldăr întreg de ziare, îmi pun ochelarii... Încerc să citesc... dar toate erau nemţeşti. Nu pot să sufăr literele gotice. Le-am făcut vânt, s-au risipit pe jos. Ţângăul în uniformă odată se repede şi le ridică... Eu simt că fierb. Îi arunc o privire ucigaşă şi îi spun: *„Danke! Ich lese keine deutsche Zeitungen*[74]*”.* Chiar atunci se deschide uşa cabinetului şi doctorul mă pofteşte. Intru fierbând de mânie, roşie la faţă din pricina scenei cu ziarele. Îi arunc o privire şi văd un prusac spătos, numai ochii îi are deschişi, liniştiţi, plini de înţelepciune. Se uită la mine cu atenţie... Cere să-i spun cutare şi cutare, vârsta, boala... Îşi notează totul... Şi deodată mă întreabă dacă sunt mulţumită de viaţa mea. Parcă m-a trăsnit. „Fire-ai tu să fii, îmi spun, vrei să porţi cu mine o convorbire particulară, vrei să stai cu mine la taclale? De asta îţi arde, şvabule?” Îi arunc o privire aşa cum ştiu eu, să-i vină să intre în pământ, şi-i spun: „Stimate domnule, vă purtaţi cam ciudat cu pacientele, nu ştiu ce importanţă poate să aibă pentru diagnostic dacă sunt sau nu mulţumită de viaţă. Poate în Germania să fie la modă întrebări din astea glumeţe. Dar dacă sunteţi curios să ştiţi, mă rog, o să vă spun. Da, sunt foarte mulţumită de viaţă. Străbunii mei s-au jertfit pentru patrie, nici eu nu mi-am pierdut vremea cu fleacuri. Primul meu născut lucrează acum pentru Polonia renăscută. L-am crescut în aşa fel încât pot fi mândră de el. Cred că-l cunoaşteţi, trebuie să-l fi văzut, circulă cu o limuzină din aceea mare... Aşa, domnule doctor, şi puteţi fi sigur că, atâta vreme cât e el aici, niciun fel de necuviinţe prusace în Mazuria n-o să rămână nepedepsite.” Doctorul m-a ascultat, ba chiar m-a aprobat din cap zicând: „*So, so, na ja, schön”*[75]*.* Mi s-a părut însă că parcă n-ar fi stat să asculte un glas omenesc, ci parcă ar fi stat pe marginea

[74] Mulţumesc, nu citesc ziare nemţeşti (germ.) (n.tr.).
[75] Aşa, aşa, ei da, bine (germ.) (n.tr.).

unui torent şi, cu blândeţe şi tristeţe, s-ar fi afundat în vuietul lui... Îmi făcu un semn cu mâna şi spuse: „Vă rog să vă dezbrăcaţi”. Sunt obişnuită cu doctorii, doctorul nu-i nici măcar bărbat... şi apoi eu sunt bătrână. Mi-am descheiat bluza, sutienul, mi-am lăsat în jos bretelele. Mi-a pus pe braţ aparatul de tensiune, l-a strâns tare, eu am gemut, dar el n-a spus nimic, a aşteptat, s-a uitat apoi la cadran şi a clătinat din cap de parcă ar fi ştiut-o dinainte. „Acum să ascultăm inima”, mi-a spus. Şi şi-a pus capul lui mare, cârlionţat, pe pieptul meu... M-a trecut un fior, m-a apucat spaima şi i-am respins. „Asta ce mai e, i-am zis, pentru asta există stetoscop, ce obiceiuri barbare!” El iar nimic, dar nu s-a lăsat. Când am vrut să-mi smulg umărul, mi-a apucat mâinile şi le-a strâns ca într-un cleşte. Mă uit şi-i văd ochiul chiar deasupra pieptului meu, îi simt până şi atingerea genelor, dar are o privire concentrată... I-a ieşit o vână pe frunte, ascultă. Am încremenit, am tăcut. Oare ce o fi auzind în mine? Nişte zgomote, nişte semnale pe care eu însămi nu le cunosc... În sfârşit, mi-a lăsat mâinile din strânsoare, şi-a înălţat capul, arăta de parcă s-ar fi întors obosit de departe. Mie îmi tremurau mâinile, nu mai nimeream să mă închei, pe când doctorul ăla... Gerhard... se uita la mine. Avea un zâmbet... nu ştiu cum să-i spun, un zâmbet neobişnuit pe faţă. Şi-mi zice: *„Ach, so alt und so dumm ist noch immer dies Wesen...”*[76] A pus apoi mâna pe un toc şi mi-a scris reţeta.

Róża tăcu. Se vede că uimirea produsă de vorbele doctorului Gerhardt rămăsese la fel de puternică. Îşi ridică braţele în sus, îşi apropie palmele ca la rugăciune.

— Auzi, Marcia, îşi veni în fire peste o clipă. Aşa mi-a spus: „*so alt und so dumm”.* Mi s-a părut că nu înţeleg bine în germană. L-am întrebat: *„Was, was, comment?* Ce-aţi spus?" Dar el scria mai departe. L-am apucat de mânecă şi am început să-l zgâlţâi. Toate nedreptăţile, toată ironia sorţii, toate sentinţele neînţelese pentru mine

[76] Atât de bătrână şi totuşi mai e atât de proastă această făptură (germ.) (n.tr.).

îmi reveniră în memorie şi mă frigeau. „Cum puteţi? Cu ce drept?" am strigat la el. Doctorul puse tocul la o parte. Probabil că arătam ridicolă, o babă furioasă, dezlănţuită, şi pe jumătate goală... Se sculă, mă privi de sus, la început cu nişte ochi plini de o lumină pe care eu nu o vedeam... Apoi mă mângâie pe umăr, spunând puţin în polonă, puţin în germană: „Nimic, nimic... Nu trebuie să vă supăraţi aşa, să fiţi atât de mânioasă. *Nicht immer so grollen*". Am simţit că ceva crapă, că o menghină tare ca fierul se rupe în jurul meu şi că eu rămân lipsită de apărare, moale, ca un melc fără casă. Şi pielea mea suferea că s-ar putea să fiu atinsă şi nu voi avea cu ce să mă apăr, cu ce să-mi apăr inima. M-a cuprins spaima, dar şi un fel de fericire. M-am simţit eliberată. Eram gata să plâng, dar de mândrie n-am plâns. Cunoşti melodia mea preferată: *Ich grolle nicht* de Schumann. Am cântat-o de multe ori, uneori în ceasurile mele negre. Mi-am îmbrăcat repede bluza şi i-am spus: „De ce vă legaţi de mine? *Ich grolle nicht.* Vă purtaţi ca un şarlatan". Iar el măcar dacă s-ar fi strâmbat sau dacă s-ar fi posomorât... Nimic. S-a aşezat la locul lui, în spatele biroului, privindu-mă aşa cum îşi privesc câteodată părinţii copiii mici: cu mândrie, cu admiraţie, cu milă... În cele din urmă mi-a spus: „*Mehr Ruhe.* Linişte, linişte... *Und eine so wunderschöne Nase haben wir*...[77]”

Róża îşi întrerupse din nou povestirea. În cameră era întuneric. Marta mai mult auzi decât văzu că maică-sa caută ceva în poşetă. Scoase un cartonel nu prea mare şi-l puse în palma fiică-si.

— E fotografia mea din anii aceia... Din anii lui Michal. O cunoşti şi tu. *„Diese Nase. Diese wunderschöne Nase...”* Au mai fost rostite de cineva aceste cuvinte despre mine, când eram şi eu de faţă. Ce întâmplări unice, ireale, cele mai bune şi cele mai rele au început cu aceste cuvinte? Ştii, Marta, ştii...

Se înecă şi cu un glas subţirel, melodios, plânse. Marta,

[77] Mai multă linişte... Avem un nas atât de frumos (germ.) (n.tr.).

speriată, cuprinse în braţe silueta întunecată de lângă ea.

— Ştiu, mamă, ştiu. Mai bine termină...

Dar Róża se desprinsese din îmbrăţişare.

— Nu, nu, nu mai am mult până la capăt. Ascultă-mă. Cuvintele acelea... De la cuvintele acelea... Tăcu. — Ce au atât de important aceste cuvinte? E de-a dreptul ruşinos şi ridicol să le mărturiseşti cuiva! Că cineva a putut toată viaţa lui să şi le repete în nopţile de insomnie şi în zilele păcătoase, uneori ca o consolare, alteori în derâdere... Că a fost în stare să-şi umple viaţa cu aceste câteva vorbe. Dar, Marta dragă, trebuie să ştii cum a fost! Sensul cuvintelor nu este întotdeauna acelaşi, un cuvânt oarecare poate căpăta o importanţă deosebită dacă e rostit în clipa în care e aşteptat... Ah, cum am aşteptat, cât de tare am aşteptat atunci, la Varşovia, o vorbă bună. Îmi spuseseră: „Te duci în patrie, în Polonia, la compatrioţii tăi. Fii fericită. Mulţumeşte lui Dumnezeu”. Călătoream şi visam. O asemenea călătorie ţinea atunci aproape o săptămână. Am mers cu clasa a treia. Băncile erau tari, negustorii duhneau a tanin, peste tot *„semiciki*” şi ceainice cu apă fiartă. *Tante.* Louise îşi ţinea la nas o bucăţică de vată muiată în parfum şi sugea bomboane de mentă. Îi înghiontea pe toţi, nu răspundea la nicio întrebare, spunea numai: *„Ces sales brutes, ces katzapes”*[78]*.* În gară la Kursk, noaptea, cântau privighetori. M-am aplecat pe fereastră să le ascult. Dar ea m-a tras înăuntru, spunându-mi: „Nu-s privighetori, sunt stăncuţe! *Tu vas entendre les rossignols de Lazienki. Tu vas entendre, Rosalie”*[79] Undeva era o livadă cu tei. „Lasă astea, mi-a spus. Ai văzut brazii, pinii. Pinii foşnesc în vârf de munte. Ai să vezi, ai să vezi.” Unii călători îmi dădeau în mână o bucată de plăcintă sau de pepene. „Să nu iei nimic de la bădăranii ăştia, de la ai tăi e altceva, am să-ţi dau voie să iei orice”, spunea Luiza. În sfârşit,

[78] Aceste brute murdare, aceşti măcelari (fr.).

[79] Ai să auzi privighetorile din parcul Lazienki. Ai să le auzi, Rozalie (fr.).

am ajuns în Polonia. Erau gata să-mi iasă ochii din orbite şi inima din piept, mă pregăteam de o minune. Când colo, după Bialystok, colibele erau aceleaşi, pinii – ce-i drept – erau frumoşi, deşi trişti. În sfârşit se iviră şi alţi oameni... Se urcă un grăsan într-o haină groasă de voiaj. Avea mustăţile ca două pămătufuri, căciula pe-o ureche, privirea ameninţătoare... Mătuşa-mea să moară de încântare şi nu altceva. Îmi şopti: „*Regarde, c'est le vrai type d'un noble polonais. Quel nez aquilin, quelle dignité el quel sentiment*"[80]. Mă uit la el cu religiozitate, iar în vremea asta grăsanul îşi înşiră boccelele. Vizitiul cu şapcă îi aşază pachetele pe banchetă, sub banchetă, peste tot. Cufăraşul meu era pus chiar în margine şi vizitiul vru să-l ocolească, dar acel boier de stirpe veche începu să răcnească: „De ce nu zvârli jos lada, nătărăule? Unde ai să pui curcanii?"

Ţăranul şovăi şi murmură: „E a cucoanelor". Atunci distinsul nobil se holbă la noi de parcă ar fi vrut să vadă: suntem persoane de vază ori nu suntem. Se vede că ajunse la concluzia că nu suntem. Se umflă în pene, îşi zburli mustaţa şi spuse: „Cucoane, necucoane, mie mi se cuvine loc mai mult; în judeţul Konstantinow sunt mulţi terchea-berchea, dar boier adevărat nu-i decât unul, eu mi-s ăla, Winolecki. Fir-ar să fie! Wojtek, zvârle jos cutia". Luiza spuse tremurând toată: „Vă rog să mă iertaţi, dar lădiţa asta a străbătut aproape toată Rusia, stând în acelaşi loc, şi n-a supărat pe nimeni". Dar nici n-apucă să isprăvească şi grăsanul se zborşi la ea: „Ia nu te mai sclifosi! În Rusia n-a supărat pe nimeni, dar pe mine mă supără, şi cu asta basta. Dă-i zor, Wojtek, văd că roibul o muşcă pe bălţată, acuş or s-o ia la vale şi fărâmă brişca". Şi neghiobul de Wojtek, odată îmi trânteşte lădiţa pe podea şi vâră în locul ei curcanii, iar eu aud cum se sparge ceva. M-am repezit şi am deschis lădiţa tremurând toată, şi am găsit oglinda pe care mi-o dăduse tatăl meu

[80] Priveşte, e adevăratul tip de nobil polonez. Ce nas acvilin, câtă demnitate şi cât sentiment (fr.).

la drum, sfărâmată. Tata îmi povestise odinioară cum în zilele de sărbătoare, atunci când colegii lui se risipeau pe la rude, el, orfanul unui veteran, se aşeza în faţa oglinzii, făcând fel de fel de schime ca să-i treacă de urât sau îşi privea chipul întrebându-se care dintre trăsături îl amintesc pe erou, pe taică-său şi care pe măicuţa lui – femeie frumoasă din ţările calde. Şi poftim, tocmai aici, în Polonia, *le vrai type polonais,* îmi făcuse fărâme oglinda. Am început să plâng. Mătuşa-mea s-a certat multă vreme cu boierul, l-au chemat până şi pe conductorul trenului, dar eu am fugit din compartiment şi am privit de departe, cu spaimă, cu ură, cum grăsanul stătea şi înfuleca nişte cârnaţi, bând votcă, în timp ce Luiza se apucase să citească un roman al doamnei de Staël, ca prin educaţia ei să-l facă praf pe mitocan.

Róża începu să râdă.

— Iată cât de frumos am fost primită în Polonia! Iar după aceea... Ţi-am mai povestit eu şi altădată zeflemelele, glumele lor. Locuitorii Varşoviei sunt foarte glumeţi! Mătuşa la fel... Era de ajuns să fac o mutră sau să cânt ruseşte că imediat se uitau urât la mine: „Ajunge, ajunge cu fandoselile din Taganrog, uită-te la tine cum arăţi, nici nu-i de mirare că oamenii te privesc cu ochi răi, parcă ai fi o ţigăncuşă. Mai bine ţi-ai da şi tu osteneala să semeni cu Marylka, ea e o adevărată fetiţă poloneză”. Numai *maestro* chiar de la început mi-a făcut ochi dulci, dar mi-era silă şi nu m-am încrezut în babalâc... Aşa încât, gândeşte-te şi tu, Marta, ce au însemnat pentru mine cuvintele lui Michal... Când el, un băiat atât de frumos, fiul profesorului meu, deci fiul unei glorii poloneze, un tânăr de aici, din Varşovia, începu să mă privească lung ca pe o icoană, când pălea căutându-mi mâna; când negăsind cuvinte suficient de alese în vorbirea lui obişnuită îmi lăuda frumuseţea în nemţeşte, a fost ca şi cum pentru prima dată Polonia m-ar fi primit în braţele ei şi m-ar fi strâns la piept! Nu numai că mi-am recăpătat încrederea în mine, nu numai că m-a cuprins dragostea

pentru bunul şi frumosul Michal, ci pentru prima oară am simţit în jurul meu patria polonă, pământul sub picioare şi cerul deasupra capului...

Marta sărută obrajii aprinşi ai Różei.

— Odihneşte-te puţin, nu trebuie să te înflăcărezi aşa.

Dar Róża o dădu la o parte.

— Nu, nu mă întrerupe! Nu-mi pot aminti de trădătorul ăla şi să tac, nu pot! Mi-a luat totul! M-a trădat, şi odată cu el, lumea întreagă: Dumnezeu, Polonia, fiecare zi, fiecare noapte m-au trădat după aceea timp de patruzeci de ani, patruzeci de ani pustii!

Abia acum tăcu epuizată. Din odaia alăturată, prin perete, se auzeau glasuri de copii, târşit de scaune, se aşezau la masă. La aceste zgomote obişnuite ale casei, Róża îşi veni în fire, îşi şterse fruntea şi rosti cu un alt glas, cu glasul ei cel nou şi blând:

— Nu ştiu dacă mai trăieşte ori a murit... Până de curând, când îmi aminteam de el îl blestemam. Astăzi spun: dacă mai e în viaţă să fie sănătos. Dacă a murit, să-i fie ţărâna uşoară! Azi... i-am iertat pe toţi.

Se sculă în picioare. Ca o umbră mare, neagră, începu să se strecoare, fără zgomot, printre mobile. În curând vorbi iar:

— Şi-aşa, Marta dragă, mă apropii de lucrul cel mai important... Datorită cui? Datorită cui sunt în stare astăzi să iert pe cei ce mi-au greşit şi să cer să mi se ierte greşelile? Datorită doctorului Gerhard. A folosit nişte cuvinte vrăjite neamţul ăsta din Królewiec. În faţa lui stătea o femeie bătrână, rea şi ridicolă, căreia nu i-a fost dat să-şi trăiască viaţa, e adevărat... Dar când i-am auzit vorbele mi s-a părut că nu-i aşa, Marta dragă, că Róża totuşi a înflorit. Că iată, stă în picioare fata aceea oacheşă, cu cozile negre, străină, rătăcită într-o patrie necunoscută, dar cu inima liniştită şi puternică... Şi că nu medicul, nu neamţul, ci însuşi Michal mă îndeamnă din nou să trăiesc.

Umbra cea neagră se opri, îşi apropie obrazul de

obrazul Martei, în ochii ei era lumină.

— Mi se păru atunci, Marta, că viaţa nu e în urma ci înaintea mea. Tot ceea ce n-a fost al meu, ceea ce s-a prăbuşit asupra mea întâmplător sau datorită mâniei mele de-a lungul atâtor ani – Adam, copiii lui, insuccesele mele muzicale – tot acest munte de nefericiri cumplite, toate îmi pieriră din minte şi din inimă. Şi m-am trezit în ceasul *acela,* în seara *aceea* de la familia Badski, în al şaisprezecelea an al primăverii mele. Eram fericită, nespus de fericită! Şi m-am trezit... Privesc în ochi binevoitori, simt în jurul meu dragostea, aş vrea să râd, să strâng în braţe, să mă dărui toată... Şi când îmi vin în fire, aud ceea ce repetă gura mea: *„So alt und so dumm ist noch immer dies Wesen”...* Nu ştiu, Marta dragă, cum i-am plătit, cum am ieşit pe uşă... Doctorul m-a condus până la uşă, asta ştiu sigur, fiindcă mi s-au mai întipărit în memorie încă o privire a lui, o atingere a mâinii lui, nişte vorbe... Mi-a pus mâna pe umăr... M-a oprit în prag, m-a îmbrăţişat cu privirea lui grea şi a şoptit: „*Ruhe... Ruhe, mein Kind”.*

Róża se aşează în fotoliul răposatei sale mame, Sophie. Marta nu îndrăznea nici să răsufle. Tăcură amândouă multă vreme... În sfârşit, glasul Różei se înălţă din nou din mijlocul amintirilor, din genunea tainelor.

— Acuşi isprăvesc, mai ai puţină răbdare. Am spus că datorită doctorului Gerhard i-am iertat pe vinovaţi şi eu însămi rog să fiu iertată. Desigur ai să mă întrebi: pentru ce? Pentru că, fiica mea, *el este singurul care nu s-a speriat de mine.* El, singurul, n-a luat în seamă cuvintele mele, ci mi-a ascultat inima. Doar el a văzut copilăria în bătrâna mea inimă. N-a încercat să mă convingă de nimic, n-a luptat cu mine, nu s-a simţit jignit, nu m-a consolat; n-a făcut decât să-mi imobilizeze mâinile astea proaste, a poruncit limbii mele rele să tacă, mi-a ascultat inima şi i-a înţeles chinul.

Marta simţi că nu mai poate îndura neliniştea care o cuprinsese. Se aruncă în genunchi în faţa maică-si şi o

rugă plângând:

— Taci, mămico, în numele lui Dumnezeu, taci. Ai să-ţi faci rău, ai fost atât de bolnavă astăzi! Ţine seama de noi toţi, ţine seama de mine, dacă ai să te îmbolnăveşti ce are să se întâmple cu mine?

Róża o mângâie, rămânând perfect liniştită. Apoi zâmbi şi spuse:

— Vezi, întotdeauna s-a întâmplat aşa. Toţi vă purtaţi cu mine la fel: vă e frică. Să nu vă fac vreun rău. Sănătoasă sau bolnavă, pentru voi sunt întotdeauna la fel de primejdioasă. Adam mi-a spus: „N-am fost în stare să te urăsc – te-am iubit. Te-am urât doar o singură noapte, şi o singură clipă ţi-am dorit moartea”. Tocmai că ar fi trebuit sau să mă ucidă sau să mă trezească din ura mea copilăroasă, la care m-am oprit atunci când m-a părăsit Michal şi când eram abia îmbobocită!... Se întrerupse, apoi continuă:

— Gândeşte-te cât de târziu m-am trezit, şopti uluită. Cât de târziu mi-am dobândit izbăvirea... Oare am să mai apuc să exist un pic? Să mai fiu puţin şi om? Se însufleţi, se scuturã ca dintr-un somn şi vorbi iar: — Fă lumină, Marta! De ce-om fi stând aşa, în întuneric, ca nişte bufniţe? Vino să-ţi arăt ce brăţară mi-am făcut din topazele acelea risipite.

Marta aprinse lumina şi ridică speriată ochii spre Róża. Umbra care i se adresase din întuneric nu părea să fie mama ei. Iar acum se temea că în locul trăsăturilor binecunoscute, a tenului oacheş, a figurii mobile, în locul ochilor visători şi a gurii ca o adevărată roză, veştejită, dar cu forma neschimbată, are să vadă un nor sau poate pe Rosalie, cea în vârstă de şaisprezece ani, cu cosiţele împletite cu zambile. Dar Róża nu era schimbată. Avea doar o strălucire mai puternică decât cea obişnuită, care te intimida. Îndreptându-se spre dulap, aruncă o privire în oglindă.

— N-am apucat să mă duc la coafor! Dar cred că părul arată încă destul de bine...

Rămase pe gânduri cu brăţara în mână:

— Cât a fost totul? Două săptămâni la Królewiec şi încă o lună aici. În total şase săptămâni de viaţă. O apucă pe Marta de mână: — Tu crezi în minuni, Marta? o întrebă şi o privi cu asemenea încordare de parcă ar fi aşteptat drept răspuns o sentinţă.

Marta simţi cum i se urcă un nod în gât. Totuşi, peste o clipă, şopti:

— Cred.

Atunci Róża se preschimbă într-o statuie a biruinţei. Cu spatele drept, cu nările fremătânde, cu torsul triumfător ca al zeiţei Nike din Samothrace, strigă:

— Şi eu cred! Trebuie să cred, deoarece cu mine s-a înfăptuit o minune!

Puse jos brăţara, se întoarse cu faţa spre oglindă şi o trase pe fiică-sa lângă ea.

— Uite, priveşte obrajii ăştia zbârciţi, fruntea ridată, petele astea violacee şi cafenii de sub ochi. O vezi pe baba asta de şaizeci de ani? Această nefericită caricatură a unei femei?

Marta făcu un gest ca şi cum s-ar fi apărat de nişte lovituri.

— Nu, nu vorbi aşa, nu văd nimic! Eşti mereu la fel de frumoasă.

Róża o zgâlţâi cu supărare.

— Taci din gură şi nu minţi, nu-i nevoie să minţi. Vezi şi tu, văd şi eu, trandafirul nu mai e, n-a rămas decât o tulpină uscată. Dar n-are a face. Minunea poate schimba totul.

Cu degete tremurânde îşi pipăi tâmplele.

— Când mi-a vorbit doctorul Gerhardt, într-adevăr m-a văzut frumoasă. Glasul lui nu minţea. Era un glas plin de căldură, de uimire. Nici mâinile n-au minţit... Nici privirea... „*Ruhe*, *Ruhe, mein Kind”.*

Lăsă capul în jos, îşi apăsă pieptul cu mâna.

— Iată, aici i-am simţit pulsul zvâcnind deasupra inimii mele. Iar aici, pe umăr, mai simt încă apăsarea mâinii lui.

Îi văd zâmbetul: „*So dumm”*. Şi, într-adevăr, a avut dreptate. Ce altceva se putea spune despre inima mea? Se opri brusc. — Rizi de mine? Îţi închipui poate că sunt nebună?

Se uită la Marta cu asprime.

— Să nu-ţi închipui că am crezut de la început, că n-am încercat să verific, că nu l-am pus la încercare. Doar înţelegeam foarte bine. Un bărbat de patruzeci de ani şi o babă...Peste o săptămână m-am dus din nou, prefăcându-mă că n-am băgat de seamă nimic şi că nu ştiu nimic. Iar el tot aşa. Avea doar pe chip aceeaşi expresie de neînchipuită bunătate... M-a întrebat: *„Nun, wie geht’s?”*[81] Am simţit imediat că nu mă întreabă ca pe o băbătie, ci ca pe un copil. Am fost din nou urâcioasă, m-am plâns că medicamentele nu-mi ajută. M-am plâns şi de farmaciile nemţeşti. Mi-a luat tensiunea. Delicat, cu grijă, mi-a acoperit spatele şi cu ochii pe jumătate închişi m-a întrebat: „Şi cum mai staţi cu starea de spirit? Trebuie să uitaţi tot, toate relele de odinioară, trebuie să vă gândiţi numai la lucruri bune şi plăcute. *An Leute die Sie lieben*...”[82] Am rămas încremenită. Ba chiar m-am speriat, şi ca să nu izbucnesc în plâns, am încruntat din sprâncene şi am strâns buzele. Iar el, săracul, s-a întristat din nou: „De ce vă mâniaţi iar? Unui chip frumos cel mai bine îi şade când zâmbeşte. Şi data viitoare, când mai veniţi la mine, vă rog să zâmbiţi. Pentru dumneavoastră, zâmbetul înseamnă viaţă”.

Róża se apropie de Marta şi o îmbrăţişă.

— Iată, fiica mea, cu ce am venit astăzi la tine: uită învăţămintele mele întunecate! Nici ambiţiile, nici arta, nici călătoriile, nici averea, *doar zâmbetul este indispensabil vieţii.* Zâmbetul care porneşte din preaplinul inimii.

Marta se trase la o parte, răsuflarea fierbinte a mamei ei i se părea că o arde, privirea ei încordată o

---

[81] Ei, cum mai merge? (germ.).

[82] La oameni care vă iubesc. (germ.).

înspăimânta. În adâncul conştiinţei i se trezea împotrivirea.

— Nu ştiu, mamă, nu prea înţeleg bine totul, spuse, îmi vorbeşti de minuni, dar niciodată nu ai avut încredere în Dumnezeu., nu m-ai lăsat să mă rog.

Róża rămase nemişcată; îngândurarea, un fel de pândă îi schimonosea obrazul până atunci cu o expresie extatică.

— Dumnezeu? repetă ea. Oare Dumnezeu e cel care face minunile? Nici eu nu ştiu nimic, cu toate că m-am lăudat uneori că ştiu totul... Dar îmi spun că minunile au loc acolo unde e şi muzică, adică în inima omenească. Oare poţi da viaţă prin rugăciune unei sonate, unui cântec sau unei simfonii? Ele se nasc singure.

Marta o întrerupse oţărâtă.

— Va să zică n-ai uitat de muzică. Ba continui chiar s-o consideri ca pe o minune. Atunci de ce îmi ceri mie s-o uit?

Róża îşi frânse mâinile.

— Vai, cât e de greu să explici! Ştii ce tragedie a însemnat întotdeauna pentru mine concertul lui Brahms! Că nu eram în stare să-l execut. Eu ziceam că n-aveam destulă tehnică. Râse tare. — Ce făptură fără inimă şi fără minte am fost! Acum abia înţeleg care a fost lipsa principală. Dacă n-aş fi avut acel gol cumplit în inimă, aş fi găsit şi energia necesară pentru tehnică. Pe când tu, tu cânti foarte frumos. Glasul, şcoala, stilul, toate sunt ireproşabile. Totuşi cântecului tău îi lipseşte ceva. Nu scriu oare criticii despre tine „o cântăreaţă foarte cultivată” în loc să spună „o minunată cântăreaţă”?

Marta se ridică brusc, avea buzele vinete la fel ca Adam în clipele lui de mare indignare.

— E prea târziu, mamă, pentru aceste descoperiri, mult prea târziu! Pawel mă iubeşte, nu pot să-l părăsesc.

— Pawel le iubeşte! strigă Róża. Dar tu datorită acestei iubiri eşti mai bună sau mai înţeleaptă? Binecuvântezi fiecare zi din viaţa ta? Pawel iubeşte muzica, pe când

Adam n-a iubit-o, dar tu alături de Pawel, la fel ca mine alături de Adam, te prefaci doar că eşti om, te străduieşti să umpli golul din inima ta. Dar n-ai să reuşeşti, fata mea! Inima nu poate fi înşelată.

Se apropie de Marta, o privi adânc în ochi, apoi coborî glasul şi îi şopti:

— Ascultă-mă!. Eu oricum plec... Nu e voie să trăieşti aşa! O asemenea viaţă naşte doar crime. Eu nu-i urez nimica rău lui Pawel, nu urez niciun rău nimănui – are să uite. Uită-te la tatăl tău cum uită de mine când e cu Kwiatkowska... Tu du-te, o apucă pe Marta de încheietura mâinii şi o strânse tare, până la durere, du-te şi cât mai e vreme, caută-ţi fericirea; altminteri n-ai să-ţi afli linişte în moarte, ai să te înapoiezi pe pământ ca un strigoi, femeie!

Buzele i se strânseră într-un semicerc cu marginile lăsate în jos, ochii îi erau poruncitori şi ameninţau, bărbia însă tremura, iar fruntea i se broboni. Marta îşi încolăci braţele pe după umerii maică-si.

— Taci, şopti hohotind de plâns, şi nu te uita aşa. Unde vrei să le duci, nebuno?

Îmbrăţişate astfel, tremurând amândouă se lăsară pe divan. Róża oftă, îşi şterse ochii.

— Unde să plec? N-ai înţeles? I-am scris săptămâna trecută, întrebându-l dacă pot să viu. Sâmbătă la cinci după-amiază am primit răspunsul: *„Vă aştept”.* Mă duc să învăţ să trăiesc. „Data viitoare, mi-a spus, vă rog să veniţi zâmbind”. Am să mă duc zâmbind.

XX

DUPĂ CE SE RISIPI ZGOMOTUL uşii de la intrarea de jos, pe care o trântise Marta la plecare, pe Róża o cuprinse una din acele tăceri citadine atât de rare şi care fac impresia unei catastrofe, de parcă ar fi fost oprite brusc mii de gesturi, de paşi, de mişcări. De parcă în acest stup omenesc ar fi pătruns un strop de infinit. Róża, cu ochii larg deschişi, aştepta cu teamă ca din cei patru pereţi să se ivească făptuitorul acelei linişti. Tremura.

Din calmul străzilor i se păru că aude înălţându-se cuvintele fiicei sale: „N-ai avut încredere în Dumnezeu, nici pe mine nu mai lăsat să mă rog...”

Se sculă, stinse lumina, se apropie de fereastră. Deasupra acoperişului clădirii de peste drum, pe cer, tremurau stele palide.

— Ele de cine s-or fi temând? şopti şi oftă. Oare nici în cer nu au încredere în El?

Trase storurile, se aşeză iar pe fotoliu, automobilele şi trăsurile se puseră din nou în mişcare, spaima Rózei se risipi.

— Nu, nu, şopti, nu are de ce să se răzbune astăzi împotriva mea. Astăzi am făcut totul după porunca Lui.

În urechi îi răsunau glasurile acelei zile care se încheiase, glasul plin de fericire a lui Adam: „Mămicuţa noastră are mâini de aur”, şoaptele uimite ale ginerelui şi ale nurorii sale, exclamaţiile entuziasmate ale lui Władyś şi ţipătul înăbuşit al Martei: „Unde vrei să pleci, nebuno?” În sfârşit, strigătele de bucurie ale lui Zbygniew, nepoţelul.

— Tuturor, tuturor le-am deschis inima, încerca să

asigure un interlocutor nevăzut. Până şi pe profesorul meu de vioară, de s-ar fi întors de la groapă, până şi pe el l-aş fi primit bine.

Totuşi gândul la răposat şi la eventuala lui întoarcere o cam îngrozi.

— Nu prea văd de ce s-ar apuca să mă viziteze. Nici mama, nici tata nu s-au mai arătat niciodată, nici Kazio, băieţaşul meu, n-a dat vreodată vreun semn... Se vede că problemele noastre, ale celor de pe acest tărâm, sunt neînsemnate pentru cei de dincolo, îi uită până şi pe cei mai apropiaţi.

Îşi scoase brăţara de topaze şi o puse pe masă. Privi înfricoşată spre colturile odăii, singurătatea o făcu să simtă o strângere în gât.

— Cei vii au plecat, morţii m-au uitat, spuse cu tristeţe. M-am grăbit, m-am grăbit să-i expediez pe toţi... De ce oare? Trebuia s-o fi oprit măcar pe Marta.

Simţi zvâcnetul inimii ca un câine strâns în zgardă şi o durere în umărul stâng. Îşi atinse obrajii: erau fierbinţi.

— Ce cald e în camera asta. Netrebnica de Janina! De câte ori nu i-am spus să nu pună atâţia cărbuni odată, să facă focul zilnic, câte puţin, nu la două zile, ca în iad!!!

Róża sări în picioare şi se repezi să sune, dar degetele i se încovoiară ca nişte gheare, iar tâmplele îi băteau. Picioarele îi erau ţepene. Căzu pe spate îndărăt pe divan, mânia i se potoli, o cuprinse o toropeală. În norul acela dens ca o narcoză i se păru că aude şoapte: „*Nicht so immer grollen... Mehr Ruhe...* Linişte, linişte”, şi zâmbi.

— Michal... dragul meu... tu eşti acum doctor la Królewiec?

Un fel de linişte binecuvântată o învălui pe suferindă.

— Mai bine să aţipesc puţin. Ce pot face singură?

„Close your eyes”, te îndemna acel tenor din Hawai, de dimineaţă, în casa Martei. Róża mişcă buzele.

— Am luat şalul bunicii Anastazia... Am să iau şi măsuţa bunicului... căci altminteri o vor strica.

„Lean your head against my shoulder and sleep[83]*. Close your eyes.”* Róża aplecă fruntea, dogoarea sobei care i se păruse adineauri insuportabilă se preschimbase acum într-o căldură plăcută.

— Las-o pe Aniela să cânte, iar noi doi... aşa îi spusese Michal, atunci pe întuneric, o strânsese la pieptul lui şi o îmbrăţişase.

Róża începu să plângă.

— Dă-mi drumul. Ce fel de grădini? Eu nu cunosc grădinile alea, hai să ne întoarcem. Ce are să spună *tante* când am să lipsesc atâta timp?

Roţile trăsurii scârţâiau, steagul de tablă din vârful foişorului scârţâia şi el.

— De ce-o fi scârţâind steagul când nu e vânt? De ce tremură frunzele şi apa când nu-i nicio taină? În noaptea asta nimic nu lipseşte, totul e împlinire. Michal, *ich grolle nicht,* dragul meu. O, nu numai *adagio!* Şi *allegro giocoso* e prea puţin pentru dragostea noastră, inima mea e plină de zâmbet...

...Stelele să nu mai tremure, trebuie să avem încredere în Cel-de-sus.

...Doamne, Dumnezeule, acesta e Michal, iubitul meu, căruia Tu i-ai poruncit să fie bun. Este acela care nu m-a uitat cât am stat despărţiţi, care nu şi-a călcat jurământul. El e Michal, alături de care îngăduit-ai să rămân până la moarte. Iar asta sunt eu, Róża, sluga Ta plecată.
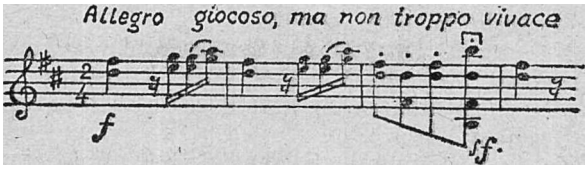
...Ascultaţi-mă, Władyś şi Kazio, fiii preafericiţi ai lui Michal, cum ştie cânta preafericita voastră mamă. N-am trecut sub tăcere nimic, n-am sărit nimic, fiecare notă

[83] Pune-ţi capul pe umărul meu şi dormi (engl.) (n.tr.).

răsună rotundă şi plină ca luna. Voi să depuneţi mărturie pentru mine că n-am stricat armonia!

Orchestra cânta într-un perfect acord, melodia executată de Róża la vioară plutea pe deasupra celorlalte sunete ca o lumină pe unde. Apoi brusc, urmă o lovitură dureroasă...

— Ce e, ce s-a întâmplat? Róża se trezea gemând. O, nu, nu-s decât bătăile ca de ciocan ale inimii.

Încercă să se scoale, dar o greutate peste puterile ei îi apăsa pieptul. Întinse braţele, încercă să zvârle povara neîndurătoare.

— Adam, neruşinatule! Tu cu mine? Vrei totul de la mine? Frumoasă armonie! Du-te, pleacă!...

Se deschise uşa, se aprinse lumina.

— Ce aveţi, doamnă? Ce-aţi păţit? întreba Strawski, zgâlţâind-o pe Róża care clipea năucă.

— Cum? Ce? Dormeam. Luaţi-l de aici! Chipurile m-a iertat şi uite că se înapoiază... Ce fel de socoteli mai pot exista între noi?

Persoanele din odaie se aplecau peste Róża, şopteau între ele, îi frecau tâmplele cu apă de colonie, îi făceau vânt. Pe încetul îşi revenea în simţiri.

— Ce s-a întâmplat, domnule Strawski? Am strigat în somn? Ştiu... Întâi am visat un vis frumos, iar după aceea parcă m-a strâns de gât o nălucă. Îşi şterse ochii cu mâna şi bolborosi în continuare: — Iată ce înseamnă bătrâneţea. Am băut vin, am mâncat carne, am petrecut cu mai multă lume şi mi s-a făcut rău. Dar nu-i nimic, nu-i nimic... acuşi îmi trece.

Strawski şi Janina stăteau în faţa ei, cu o expresie cam nehotărâtă. Telefonul suna.

— Du-te şi ridică receptorul, îi spuse Strawski servitoarei care se înapoie peste o clipă zicând:

— Fiica dumneavoastră întreabă cum vă simţiţi. Să-i spun să vină, nu-i aşa?

Róża, roşie la faţă, strigă:

— Nu cumva! Dacă ai o indigestie şi ai visat urât

trebuie să baţi oamenii la cap? Mai bine fă-mi patul.

Gazda şi servitoarea se mai învârtiră câteva clipe prin odaia Różei şi plecară.

Rămase iarăşi singură, cu sentimentul că, în ciuda tuturor dezminţirilor ei, se petreceau lucruri importante. Încerca să-şi adune gândurile, să priceapă de ce-i tremură mâinile, de ce se sufocă, de ce obiectele din jur au un fel de prezenţă aspră – ca în ceasurile mari ale vieţii. Se dădu jos din pat, începu să se târâie de la un perete la altul, pe nişte picioare care nu erau ale ei. Avea ca un vuiet în urechi, braţul stâng o supăra, avea senzaţia că se umflase, iar în piept simţea o apăsare supărătoare. Totodată o chinuia conştiinţa că uitase sau omisese ceva, că un lucru deosebit, de important îi scapă, că elementele destrămate ale acelei zile trebuie neapărat să le prindă iar.

— Ce aveam de făcut? Ce aveam de făcut? Doar am avut ceva de făcut...

Oraşul îi răspundea cu monosilabe fără conţinut. Se auzi trântindu-se o uşă, un claxon gemu, apa se scurse prin ţevi, în fundul curţii mieunau pisicile. În sfârşit, de la o mare depărtare, se auzi fluieratul prelung al unui tren. Róża tresări.

— Iată... iată... asta e... Trebuie să plec! Trebuie să plec cât mai repede.

Simţi o mare uşurare, în sfârşit ceva ştiut. Era atât de mişcată că regăsise intenţia pierdută, încât simţi că i se întunecă privirile.

— Unde-i valiza? Unde-i cruciuliţa? Nu pot pleca fără cruciuliţă la Królewiec. Michal are să mi-o ceară: „Acum o merit, dă-mi cruciuliţa ta s-o am pentru totdeauna”.

Se apropie de scrin, încercă să tragă sertarul. Dar nu putea răsuci cheia în broască. Avea fruntea jilavă, se împiedică de poşetă, o aruncă pe jos.

Mai întâi şi întâi să-şi şteargă fruntea.

Se uita la poşeta de sub scaun, în care avea batista. O cuprinse spaima: cum să scoată batista din poşetă? Toate

erau atât de depărtate, de ostile. O prezentă aspră învăluia lumea, îi îngrădea mişcările, făcea din Róża o făptură slabă şi micuţă. Închise ochii.

— Mai târziu... Acum să mă odihnesc.

Îi era silă să privească în jur. Regăsi patul pe pipăite şi se întinse. Când marele efort de a-şi regăsi echilibrul se încheie, în femeia asta trudită coborî fericirea: *m-am înapoiat.* Repeta „m-am înapoiat” şi se bucura că nu aude aceste cuvinte în afară, ci în făptura ei: în tâmple, în vine, în piept... „M-am înapoiat”, şopteau şi gândurile.

— Totul e în mine. În pieptul meu simt cum pulsează sângele lui Michal... Îi simt căldura inimii... *Ruhe, Ruhe mein Kind.* Simt prezenţa lui Michal...
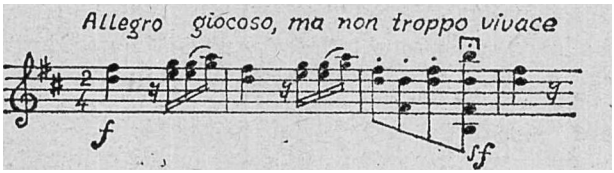
Gândurile i se domoliră, buzele i se întinseră într-un zâmbet: un puternic fior de moarte scutură trupul Rózei.

Se auziră bătăi în uşă. Intră Janina.

— Să vă aduc ceaiul?

Se apropie de pat, apoi sări îndărăt ţipând:

— Repede, veniţi repede!

Strawski şi soţia lui se repeziră amândoi în odaie. Róża, întinsă pe pat, ţeapănă, palidă ca o stafie în lumina puternică a becurilor zăcea cu un zâmbet mai cumplit decât o rană.

XXI

PAWEL BOMBĂNI DIN ODAIA ALĂturată, pe când Marta, obosită de cinema, trecu prin hol.

— Cât o ceasul? Pierde-ţi tu noaptea, să vezi ce frumos ai să cânţi mâine la repetiţie.

Se strecură la ea în odaie, se dezbrăcă iute şi stinse lumina. În beznă, îşi trecu palma peste obraz, parcă ar fi vrut să stingă şi acolo lumina. Dar somnul părea mai greu de cuprins decât ceaţa. Amintirile şi presimţirile se împleteau întruna ca într-un film sufocant. Din trecut veneau frânturi din trăncăneala Sophiei, bunică-sa, rugăciunile tatălui, foşnetul rochiilor Różei, poznele de student ale lui Władyś. Printre aceste benzi pălite se îmbulzeau crâmpeie din întâmplări dureroase deşi neîmplinite. Marta simţea vuietul sângelui în craniu, duduitul inimii în piept, dar şi tremurul cristalin al unor valuri mărunte curgând din zone invizibile spre necunoscut. Aceste sunete o absorbeau în asemenea măsură încât, în schimb, nu mai auzea melodia care, cu un geamăt surd, îi curgea din gâtlej.

Ich Grolle nicht
Und wenn das Herz auch bricht
Ewig verlornes Lieb...
Ewig verlornes Lieb..."

Când sună telefonul, Marta se sculă numaidecât – fără pic de mirare. Fără să mai aprindă lumina, se duse în hol:

— Eu sunt.

Auzi glasul de bas al lui Strawski:

— Sunt eu, Strawski. E cam prost, doamnă. Mama

dumneavoastră mi-a cerut să nu vă telefonez. Dar nu-mi pot lua o asemenea răspundere. Mai bine veniţi.

Iar Marta răspunse:

— Da, ştiu, îţi mulţumesc, vin numaidecât.

Se îmbrăcă într-o clipă, se uită la ceas. Era unu şi jumătate, abia de o jumătate de oră se înapoiase de la cinema.

Uşa dulapului scârţâi, Pawel se ivi zgribulit din dormitorul său.

— Ce te-a apucat? Ce este?

Cu mare greutate îşi dezlipi buzele:

— Moare mama...

Şi în acest fel, de la ea însăşi, află Marta cumplitul adevăr.

La poartă, trebui să-l aştepte multă vreme pe portar. Se repezi în ghereta lui, îl zgâlţii.

— Mai repede, moare mama...

Ştirea asta ţipa în ea triumfătoare.

La staţia de taxi o ajunse din urmă Pawel, cu paltonul pe el, cu cămaşa descheiată. Merseră în tăcere, Marta ciocănind cu degetul în geam ritmul melodiei: *„Ich grolle nicht”.*

Le deschise Strawski.

— E ceva mai bine. Tot ce-a fost nevoie am făcut. Acum şi-a revenit.

În faţa uşii ei Marta lăsă ochii în jos, n-avea putere să vadă dintr-o dată.

Róża şedea pe pat, sprijinită în perne... Arăta ca de obicei. Ce-i drept avea pe obraz acel uşor zâmbet de sfială şi de tandreţe, dar această schimbare, cu care începuseră să se obişnuiască în decursul zilei, vestea mai curând începutul decât sfârşitul unor întâmplări însemnate.

Marta cuprinse cu grijă mâna mamei sale în mâinile ei. Mâna Różei se supuse – muşchiuloasă, caldă. Róża vorbi, privind în direcţia antreului:

— De ce-ai făcut asta, domnule Strawski? E noapte,

oamenii trebuie să doarmă...

Purta o scufiţă de dantelă şi o splendidă jachetă pe care o brodase singură. Părea mulţumită de ea şi de agitaţia cu care era înconjurată. Medicul şi Pawel şuşoteau prin colţuri, accentuând unele cuvinte: *angina pectoris,* pantopon, primul atac, trece... Consiliul de mâine... E robustă...

Róża chemă medicul cu un semn din cap. Fără o tresărire, fără să-şi desprindă privirea pironită undeva, într-un punct în zare, întrebă:

— Aşa se întâmplă întotdeauna cu inima? *So... dumm?*

Medicul Salvării, un tinerel, probabil fără experienţă, roşi până la urechi.

— V-am făcut două injecţii, o să dormiţi, mâine vom începe tratamentul, peste o săptămână o să vă daţi jos din pat.

Părea să nu audă vociferarea aceea tinerească, nicio spaimă, nicio uşurare nu i se oglindi în privire – ceea ce vedea acum Róża părea mai de seamă chiar decât moartea, întoarse încetişor capul.

— Veniţi mai aproape.

Iar când doctorul se repezi la ea, îl întrebă iar:

— Să beau, o înghiţitură se poate?

— Nu.

Înălţă pleoapele îngreuiate, avea o privire obosită, aspră.

— Cunoaşteţi *Concertul în re major* de Brahms?

Tânărul tuşi încetişor. Atunci întoarse ochii spre Marta.

O găsi şi-i ordonă:

— Explică-i.

Tăceau. Róża înghiţi de câteva ori în sec, mişcă buzele, şi mirată parcă, rosti în sfârşit:

— Trebuie să-l ascultaţi. Eu... astă-seară... l-am ascultat din nou. Şi acum sunt om... Acum pot să-l cânt.

Doctorul îşi trosni degetele, apoi îşi apucă gentuţa şi se repezi spre uşă. Din prag le spuse:

— Vă rog să-i supravegheaţi pulsul. Dacă slăbeşte,

telefonul meu e în carte, stau la trei case de aici.

Marta apucă braţul mamei sale: pulsul îi bătea cu putere, deşi cu lovituri rare, ca de ciocan. Róża moţăia.

Sosi Władyś cu soţia. El alb la faţă, crispat, ea stăpânită. Nimeni nu întreba nimic. Władyś se prăbuşi în fotoliul din fundul odăii, îşi lăsă capul în palme; Pawel stătea la fereastră, întors cu spatele; Marta număra: „Unu, doi, trei, nouă, cincisprezece...” Pulsul venea din urmă, iar Martei i se părea că Róża e cea care înaintează astfel, cu un imens efort „Nouăsprezece, douăzeci...” Ceasul greu, mama ei îl străbătea în bătăile pulsului.

Jadwiga deschise oberlichtul, acoperi cu plapuma pieptul transpirat al soacrei. Toţi tresăriră, se priveau uluiţi... Róża tuşea.

— Închideţi fereastra. O fi răcită!

Marta scăpă braţul bolnavei. Se bulucirăîn jurul patului. Jadwiga îi îndepărtă:

— Pawel, adu din bucătărie apă şi lămâie. Władyś, masează-i picioarele. Marta, adu amoniac.

Se îndepărtară, căznindu-se să se concentreze, să priceapă ce avea fiecare de făcut. În sfârşit, Władyś, ghemuit la piciorul patului, începu să frece tălpile Różei, Marta aduse flaconul – încercă iar să prindă pulsul, nu-i găsi braţul unde-l lăsase. Mâinile Różei erau împreunate, strânse ca nişte frunze, iar Róża le privea pe sub pleoape cu suspiciune. Brusc vorbi:

— De ce am unghiile vinete? De ce?

Şi atunci Marta se lăsă în jos, pe podea. Nu putea suporta în alt fel glasul Różei, care rostea aceste cuvinte, glasul ei gros şi greu o dobora la pământ. Dar nu-şi dezlipea ochii de pe buzele care rostiseră aceste cuvinte. Căci Róża nu le aruncase dintr-o dată. Glasul ei, de obicei atât de suplu – se vede că acum se năruia prin smârcuri nămoloase. Căuta cu buzele... şi cobora uimită tot mai adânc, în propriile tăceri. În cele din urmă izbuti să-l aducă la suprafaţă... Atunci când răsună cumplitul „de ce?” pe obrazul Różei se ivi o expresie de triumf. Nici

spaimă şi nici dojana care se cuvin incluse în această întrebare, doar triumful asupra glasului ei îndărătnic.

— Ah, gemu Władyś.

În acelaşi moment amândoi, şi el şi Marta, îşi acoperiră ochii.

Pawel se înapoie cu un pahar de limonadă, Jadwiga îi ceru s-o apuce pe bolnavă şi s-o salte. Vine groase i se iviră la tâmple, în timp ce-o ridica. Róża era neputincioasă. Se uită să vadă cine era cei care o smucea fără milă, cine-şi îngăduia s-o constrângă... Recunoscându-l pe Pawel, încetă să mai triumfe, se sperie abia acum, şi glasul ei gros şi străin amuţi.

Toţi răsuflară uşuraţi. Marta luă limonada cu linguriţa şi o apropie de buzele acelea tumefiate. Dar nu se descleştară, nu cedară... Linguriţa căzu, careva exclamă: „Doamne!” iar se bulucirăă toţi. Jadwiga şopti stăruitor: „Pulsul, pulsul! Unde e pulsul?” Mai mulţi îi apucară braţul... şi-l depuseră la loc peste plapumă. Nu mai bătea în ritm de alai funebru, ticăia abia perceptibil, la încheietura mâinii, sub piele. Tuşi. Fără s-o ia în seamă se repeziră grămadă la telefon. În vestiar îşi veniră în fire, se înapoiară în odaie, Marta singură rămase la telefon. Medicul răspunse îndată:

— Eu sunt.

— Doctore, pulsul e tot mai slab...

— A tuşit?

— Tuşeşte, da, tuşeşte.

— Vin numaidecât.

Marta aruncă receptorul, rămase în prag, faţă în faţă cu maică-sa. Róża, cocoţată pe maldărul de perne, privea drept înainte cu ochii larg deschişi, către o imagine de pe altă lume. Încerca s-o cuprindă în toată măreaţa-i dimensiune, şi ochii i se dilatau, creşteau. Marta înaintă zgribulindu-se, îngenunchie... Îmbrăţişă trupul acela mare şi cald, îşi cuibări capul la sânul celei ce-o născuse.

În pieptul Rózei bolborosea un izvor. Un susur uşor şi cristalin, era tocmai plescăitul acelor valuri mărunte,

curgând din zare, invizibile, spre necunoscut, pe care-l auzise Marta înapoindu-se de la cinema – el îşi avea izvorul în pieptul Różei.

— Mamă, mamă, şi începu să plângă.

Izvorul tăcu. Totodată, de pe buzele închise parcă pentru totdeauna, veni o şoaptă:

— Scrieţi... mă întorc... zâmbind...

Uşa scârţâi, doctorul o trase pe Marta la o parte, Róża îşi lăsă umerii ţepeni în jos, auzi trecându-i pe lângă obraji un scârţâit ca de pantofi... Iar tremură podeaua, se aud suspine, înălţate ca o negură...

— S-a sfârşit, murmură doctorul.

Cineva o trase pe Marta, ridicând-o de pe podea. Recunoscu degetele tari ale lui Pawel – „surcele, surcele”, se sprijini cu spatele de dulap, înălţă cu greutate capul si-l văzu pe Adam.

Pe fondul întunecat al vestiarului stătea în uşă tatăl ei, gârbovit, ţinând ceva în braţele strânse. Făcu un pas înainte, strigă:

— Elcia, draga mea Elcia!

Îl ţintuiră de peste tot.

Wladyslaw, cu obrazul crispat, îi tăie drumul, duse degetul la buze, şi cu cealaltă mână îi arătă patul.

Pe pat şedea Róża moartă. N-apucaseră nici să-i lase în jos pernele, nici să-i închidă ochii care continuau să privească departe, rotunzi de uimire.

Adam se uită pe rând la toţi cei de faţă.

— Cum? Ea ne vede?

Negară cu groază, clătinându-şi capetele, hohotind de plâns. Aşa încât mai deschise o dată gura, dar nu rosti întrebarea următoare, ci se lăsă în genunchi, târându-se astfel şi şoptind: „Elcia”, cu braţele întinse.

— Lăsaţi-mă, bolborosea. Trebuie s-o întreb, i-am adus...

Şi în mâinile tremurătoare ţinea batista înnodată la un capăt şi unul din papuci.

Până la urmă doctorul şi Pawel izbutiră să-l ridice şi să-l

aşeze pe sofa.

Între timp pleoapele căzură singure peste ochii miraţi ai Różei.

Se făcu linişte. Mai linişte decât atunci când în tăcerea încremenită inima Różei o pornise grăbită spre moarte. Se cufundară în trecut: abia acum auzeau limpede vorbele – bune şi rele – pe care le rostise Róża în ziua aceea. Fiecare asculta, în felul său, ceea ce-i fusese hărăzit. Nu pricepeau prea bine acele vorbe haotice, dar îi subjuga suflul lor fierbinte. Nu le deosebeau pe cele bune de cele rele, dar gândindu-se la răposată, ziceau: „Róża”. Şi în numele ei, iertau răul şi cinsteau binele.

Albeau zorile şi un porumbel le bătu în geam. Se sculară, înconjurară culcuşul morţii. Marta luă şalul mare de dantelă neagră – biet vestigiu al splendorii de odinioară de la Taganrog, şi acoperi cu el rămăşiţele pământeşti ale mamei sale.

Capul frumos al Różei se cufunda în tenebre, dispărea din lume.

SFÂRŞIT

Lei 6,25

Colecția
«Romanul de dragoste»
97

În colecția
«ROMANUL DE DRAGOSTE»
au apărut:

71 Józef Ignacy Kraszewski	Contesa Cosel
72—73 Alexandre Dumas	Cele două Diane
74 Honoré de Balzac	Modeste Mignon
75 Charles Dickens	Poveste despre două orașe
76 François Mauriac	Pustiul dragostei
77 Emmanuel Roblès	O primăvară în Italia
78 Thomas Hardy	Departe de lumea dezlănțuită
79—80 Anne Brontë	Necunoscuta de la Wildfell Hall
81 Thomas Mann	Alteță regală
82 Daphne du Maurier	Verișoara mea Rachel
83 Viktor Astafiev	Un păstor și o păstoriță
84 Alexandăr Karasimeonov	Iubire
85 Laurențiu Fulga	Alexandra și Infernul
86 I. Peltz	Foc în Hanul cu tei
87 Petru Popescu	Copiii Domnului
88 Cella Serghi	Iubiri paralele
89 G.P. Danilevski	Mirovici • Prințesa Tarakanova
90 René Barjavel	Tarendol
91 Erwin Wickert	O iarnă pe muntele Fuji
92 Yves Gandon	Zulmé
93 Carlo Cassola	Logodnica lui Bube
94 John Galsworthy	Dincolo
95 Alexandru Struțeanu	Fluturii albi mor spre sfîrșitul verii
96 Jan Otčenášek	Pe cînd ploua în rai